פרץ בן משה סמולנסקין

מאמרים

כרך רביעי

הוצאת „קרן סמולנסקין, ירושלם".

ירושלם

תרפ"ו.

קואופרטיב דפוס הפועלים, ירושלם.

תכן הכרך הרביעי

שאלות התנועה הלאומית

II.

חזון נכוחות.

Nichtswürdig ist die Nation,
Die nicht ihr Alles freudig setzt
an ihre Ehre.
(Jungfrau von Orleans).

הלא נשחק למעשה ילד, אשר אחרי בכותו וצעקו לאכל אשר מנעו ממנו, יבעט בהאכל ההוא אחרי כן כאשר יתנוהו לו, ובכל זאת לא נתבונן אנחנו הילדים הגדולים, הילדים אשר עליהם אבד כלח בחרפה ובוז, במכות ותלאות, עת נעשה בכל עת ובכל שעה כמעשי הילדים הקטנים; גם אנחנו נלטוש עין כל היום אך אל אשר אין בידנו, ובאשר לנו הוא לא עוד נמצא חפץ, גם אנחנו הגוי כלו זאת היתה לנו מאז ועד היום. כשני אלפים שנה נבכה מרה ונצריח בקול קורע לב ומרגיז רוח, נענה בצום נפשנו ונתפלש בעפר על כבודנו אשר לקח ממנו, על ארצנו אשר היתה למשסה, על בנינו כי הלכו שבי לפני צר, ועל כל בית ישראל אשר כקן צפור בראש אמיר יחוג וינוע כנגעת בו רוח ויזרה הבנים עם האם, אשר תחמם ביציה ולא לה, כי אפעה ילטוש עין על האפרוחים או סופה תזרם ורוח תשאם; ומי זה האמין כי כאשר יבא יום ושביב אור תקוה יֵראה כי ביד העם הזה הבוכה למשפחותיו להכין לו קן בל ימוט, למצוא מסתר ומחבא מרוח סער, מי מלל כי אז יבעט בחפצו לפנים כעגל לא לֻמד ויתפרץ לשום בחזקת היד צוארו בעל חדש ויעלה על בשרו עבותות הדשים אשר לא במהרה ינתקו?! מי מלל זאת אשר אם יבא כורש שני ויאמר: מי בכל עם ישראל אשר בארצו הנהו נתון למרמס כטיט חוצות, אשר שם יחד עליו יתחברו ויריעו וסור טמא יקראו לו, יעלה ויבא אל ארץ אבותיו מקדם וינחל נחלה כחפצו ויבנה ערים וישב בהן ויטע כרמים ויאכל פרים, ומבניו יקים לו לשופטים שלא יעותו דינו למען עשות חנף לשונאיו, ומבחוריו יקח לו אנשי חיל לצבא למען יגינו על חלקו ונחלתו, ואם ישפכו דמם במלחמה ידעו בלבם כי אחיהם יזכרו לעד לדור גבורתם

וחין ערכם, ויזכרו כי למען אבותיהם ואחיהם המה יוצאים לשדה קטל, ואם ישובו בשלום אז ינשאו על כפים ויהיו לברכה בארץ, כי להם תהיה הארץ והנחלה, — על לב מי עלה הרעיון אשר אם יבא כורש שני וידבר כאלה כי פתאם יבעט העם הזה, אשר בצפיתו צפה לדבר הזה אלפי שנים, כעיר פרא ויתעה לכל עבר לבקש לו שנית משכנות אשר ברבות הימים ישליכוהו מקרבם ויהי לזועה?! ובכל זאת הן קרה ויאתה כזה בימינו ולעינינו. הנה אפפונו תלאות עד לאין סַפֵּר, צרותינו תחדשנה בבקר בבקר את פניהן ותחלפנה כח, ומבלי הרף ישלחו אויבינו כל חצי רעל בלבנו, הארץ תרגז לנו מתחת ויושביה ירעמו פנים לנו ויבקשו לבלענו חיים ומי יודע כמה נוכל עוד עמוד? כמה יארך עוד כח הסבל עדי נכרע נפול ולא נוסיף קום? ופתאם לפתע יהיה לעת-ערב זאת אור, השולטן יפתח שערי ארץ אבותינו לפנינו ויתן לנו להאחז בה כחפצנו, גם חקים טובים ומשפטים נחיה בם נמצא שמה, ויש על מה שיסמוך, כי בארץ תוגרמה אף היום שלום וטוב להיהודים [1], וגם דברי ימי היהודים יורונו כי מאז ומעולם לא היו המאמינים במחמד עוינים אותנו ורודפים אותנו בגלל האמונה כמו בארצות איירופא; המה לא טפלו עלינו מעודם חטאת עלילת הדם; המה לא יתנשאו עלינו ברוחם ובהשכלתם; הם לא יחשבו המקנה והקנין ביין ובשכר לחטאת; חכמיהם עוד לא השכילו להשליך שקוצים על אבותינו ובכן על כל העם; המה לא יחשבו לנו זאת לעון גדול כי לא נתגאל בבשר חזיר ולא נרבה לשתות שכר, וכאלה העונות הרבים אשר בני איירופא לָמדו מנֹער לטפול עלינו, ועל כל אלה הן לא ילמדו מנֹער ועד זקנה ושיבה לשנוא

1) שונאי ארץ ישראל, היינו שונאי קיום ישראל אשר יחפצו רק כי יתבולל בעמים ויעלה בתהו, כאשר לא יחדלו מהוציא דבות שקר על הארץ כן לא ישבתו מהעביר כל שמועת שוא ושקר בארץ להרגיז לב השואפים למצוא חיים על אדמת אבותיהם. ושמועה כזאת העבירו זה פעם ושתים, כי השולטאן לא יתן להיהודים להאחז בארץ ישראל, שמועה אשר כזבה ושקרה נראה מתוכה, כי לפי משפטי חקאראן אסור להם לחסום את הדרך בעד מבקש מפלט לו, אך מה להאנשים הצדיקים האלה אם גם שקר ידברו וכזבם יִגָּלה בקהל, הן בין כֹה וָכֹה יצליחו לשוּם מִכשול בדרך הגולים וְדי להֶם.

ולצרור אותנו מקרב לב על כי שלחנו יד בנביאם! ולא יאמינו כי קללת משיחם רובצת עלינו עד דור אחרון! הדבר הזה גדול ונכבד הוא במאד מאד! ולו חכמו הכמינו ולו השכילו משכילינו ולא טחו עיניהם מראות ומהשכיל לבותם כי אז ידעו והבינו כבר כי אין שלום לנו בארצות אשר יושביהן ילמדו מנֹער לשנוא אותנו תכלית שנאה על כי שלחנו יד במשיחם. היונק בחיק אמו יראה תמונת המשיה אשר הערה למות נפשו בגלל חטאות בני האדם, ומכה ובת דם תחזינה עיניו, ואמו לא תורנו תורת חסד כי הוא הערה למות נפשו וזה היה חפצו, כי אם כי היהודים שלחו ידם בו באכזריות נוראה ובעבור זאת ארום במארת אלהים כי יהיו נודדים בגוים ולבז ולמשסה, ובכן יינק יחד את חלב אמו את האיבה והבוז והמשטמה והחפץ לנקום נקם ברוצחי נפש המשיח, ואיכה יֵהפך אחרי כן לבו לאהוב או לכבד את אשר שנאה נפשו וגעלה בו עד להשחית מעודו באבו? אם אמנם לא חטאת האמונה היא כי הכהנים השחיתו התורה וילמדו איבה תחת אהבה ודברי שטנה תחת חסד וצדקה, אבל המון העם כבר הסכין לשמוע כאלה והאמות לבניהן תנחלנה תורת הכהנים האלה ולא תורת הכהנים אשר תורת חסד על לשונם, ומה איפו תקותנו כי ניחל? — אב אני לבנים ומכל משמר אשמור את בני הקטנים לבל יראו תמונת רצח ודם על הגליון, לבל ישמעו מעשה רצח, לבל יעלה על לוח לבם הרך אף רעיון כי ימצאו אנשים אשר כה נשחת לבם עד לשלוח יד בנפש רעיהם, גם דבר המלחמות וחין ערך הגבורים, אשר בדם חללים קנו שם טוב לעצמם, לא השמעתים, כי עוד רבה העת לפניהם לשמוע ולראות כל אלה בעיניהם, וכן יעשו בלי ספק כל האבות אשר יחפצו כי לב בניהם יהגה אך אהבה ולא איבה לרעיהם, אשר יבקשו כי רעיון עֹשק וגזל ירחק מלבם, וכן יעשו בלי ספק כל בני איירופא בכלל, אך לא בנוגע להיהודים, בנוגע להיהודים ילמד הנער לראות דם ופצע ויסכון לשמוע שם המרצחים וכל אלה יֵחרתו על לוח לבו, ויוסיף לשמוע בבית הספר מרעיו ומוריו כדברים האלה ויוסיף גם יוסיף לשמוע ולהשמיע כאלה גם עד זקנה ושיבה. ואחרי כל אלה יבערו ויכסלו משכילינו להאמין כי כלה זעם ואפס אף ואין עוד מדנים

בין אחים! המה יבטחו בההשכלה ובהדעת המקרבות רחוקים, אבל לא יבינו כה גירסא דינקותא ולא ידעו משפט כי הרגשות אשר נשרשו על תלמי לבב הילד לא תשרשנה לפעמים גם עד זקנה ושיבה, וכל דעת וכל משפט לא יעצרו כה לעקור מטע אי-דעת וחסר משפט ממקומם. הן כמה וכמה המה אנשים חכמים ויודעים אשר גם באלהים יכחשו ביום— ובלילה יפחדו לשכב בדד בחדר. הן ביום יאריכו לשון על אל אלים וגם על שדי תפתה ומה להם כי יחילו בלילה? הלא המה דברי המינקת אשר הביאו מֹרך בלב הילד הרך ויחלישו עצביו ומיתרי לבו נתקו בעת ההיא בשמעו חתת ויירא והוא ימשל בו גם אחרי כן. — ואם ביראה מפני השדים והמזיקים אשר מותר הוא לכל אדם כדת האמונה והממלכה ללעוג לה, וכבוד הוא לאיש להרחיקנה מלבו, ורעיו ומוריו אַף המה יעזרו לו לבער אחריה ואַף המחזיק בה בלבו יבוש להעלותה על שפת לשונו כי חרפה היא וכל שומעו ילעיג לו, ובכל זאת תִוָתר בלב רבים ותמאן לעזוב מקומה, ואַף כי בדברי האמונה אשר הרבים יוסיפו גם בבֹאם בשנים להחזיק בכל דבר אשר נחלו וכן ינהילו לבניהם דבר לא יגרע, בהם הלא אולת מאין כמוה היא לחשוב, כי העם ישוב ויעזוב את דרכי אבותיו ויבחר בדרכים חדשים גם מבלי אשר יורוהו לעשות זאת. הן כל עוד אשר לא פסו כהנים ומורים כאלה מקרב הארץ אשר יורו לעם כי אך פשע היהודים וכחשם ומרים וזדון לבם היו בעוכרי נפש המשיח, כל עוד אשר יוסיפו האמות והאומנות והמורים להשמיע זאת להילדים, אך הבל ורעות רוח היא כל תקוה לראות שלום אמת בין עם הארץ ובין היהודים, וכל עמל הממשלות וכל עמל היהודים להעמיד שלום אמת יעלה בתהו. לא יועיל לבני ישראל גם אם יעזבו את כל דרכיהם ויתכחשו לצור מהצבתם גם אז עון אבותם ידבק בהם ויהיו תמיד בני העם אשר זעם ה׳ ישא. רק כל עוד אשר בני ישראל מעטים המה מאד בארצות מושבותם, ויגורו רק בהערים הגדולות, אשר שם בני עמים שונים ואמונות שונות, ולרוב יושבי הערים הגדולות ענינים אחרים לענות בהם מלבד דברי האמונה, וְרֻבָּם לא לאמונה עיניהם; רק כל עוד אשר לא ימצאו מחרחרי ריב אשר יעוררו את העם לשנאה, או רק בעת אשר

בני הארץ יקומו נגד עול הכהנים, כאשר קרה ברוב הארצות אשר סבל האפיפיור וכהניו נשאו; ורק כאשר בני ישראל יהיו עבדי עבדים לכל חפצי עם הארץ אז יהי לישראל אור מעט במושבותם, והמה כדרכם להגדיל ולגזם כל דבר יגדילו על האור הזה ויהיה בפיהם לאור שבעתים. אולם כאשר ירהיבו בני ישראל עז בנפשם לפרות ולרבות בארץ; כאשר יבהרו שבה גם בערים קטנות גם בכפרים, במקומות אשר לא עמים שונים ובני אמונות שונות יגורו כי אם רק עם הארץ; כאשר לא יקוץ העם בתורת כהניו ובני ישראל ירימו אך מעט את ראשם וישמיעו כי גם להם הפץ או כי גם המה יבקשו חלק בעד עבודתם בארץ, בעד המסים בכסף ובדם בניהם, אז ישמעו כרגע דברים נחומים, דברי אהבה אשר יַראום לדעת מה נכונה נהלתם בידם ומה גדל כבודם בארץ! וכל אלה יַראום בכל הארצות אחרי אשר יחלו לפרות ולרבות בארץ ויציבו להם יד גם בערי המדינה ובכפרים. וכל אלה הסבות בטלות מעיקרן בממלכת תוגרמה. ולוּ עמלנו אף את החצי להצליח את הארץ ולבקש למצוא חן בעיני העם היושב בה ולשאת בכל משא ומס בארץ תוגרמא כאשר עשינו בארצות איירופא כי אז כבר שלום היה לנו. ובכל זאת עתה כאשר על רוב אחינו נתכה כאש חמת יושבי הארץ וקול פדות וגאולה ישָמע ממרחקים: שובו בנים לגבולכם ועוד יש תקוה לאחריתכם! הנה אחינו כמתהוללים חגו להם חוג רעיון רוח ויתהוללו סביבו כמשוגעים, וככבשים במכלאותם בפרוץ תבערה איש אל רעהו ידחקו ולא יעזבו את מקומם עדי יהיו כלם לברות להאש, כן המה עושים כיום: בכל כחם יחזיקו בהמקום אשר לא יכילם ויקיאם מקרבו והתבערה תגדל מיום ליום ותאכל בכל פה.

זה עשרים שנה פרצה התבערה ברומעניא, ששם שפרה נחלת היהודים עד העת ההיא, כאשר לא היתה להם בכל הארצות; בתחלה יצאו אך אחדים לחרחר ריב, האחד בקש למצוא חן בעיני עם הארץ ויצא ללמד להם תורה חדשה כי הנם עניים לא יען כי האכרים עצלים המה והנם הוזים שוכבים כל היום בשדות ובכרמים והשרים יאַבדו הון עתק בשתִי ובזמה ובשחוק, כי אם יען כי היהודים אכלו חלקם, ויבא רעהו וחקרו וירבה למצוא עונות בישראל עוד יותר מהראשון למען למצוא

חן יותר בעיני העם ויבחרו בו לשבת את המחוקקים ואז יעשיר את הארץ עֹשר רב משלל היהודים. וכה למדו לַדות גורל על היהודים בכל עת אשר קרבה הבחירה, והמון העם בתחלה שמע ולא הבין ואחרי כן נסה לאט לאט לשלוח ידו לקחת מאשר לא עמל בו, ויהי כאשר הצליה חפצו בידו שב וישנה לעשות כאשר הורוהו. ימים רבים הרפו בתחלה במכתה"ע את ישראל ואחרי כן החלו לדבר גם באספות וקבל עם, אחרי כן החלו לתת משפטים לא טובים לישראל, אחרי כן החלו גם להכות ולשלול ואחרי כן גם להמית ולרצוח בראש חוצות. כה הלכו בני ישראל שם מדחי אל דחי, והאם נועצו לב יחדו כרגע להיטיב מצבם או לעלות מן הארץ? אך לא! אלה אשר בהם לא נגעה יד ישבו שקטים במכונם ויאמרו לא תבואנו רעה! ואלה אשר בהם כבר נִחתה יד אויב נחמו נפשם כי לא תקום פעמים צרה. על כל מכה ומכה אמרו הדרן עלך ועשו סיום, אך רק המה עשו זאת ואויביהם חדשו מסכת מכות כפעם בפעם, ובכל זאת לא עלה על לבם ההֵפיך לעזוב את הארץ. המה בקשו תמיד חשבונות וימצאו כי בכל אלה טובה להם הארץ ההיא מארץ אחרת, כי אחרי כל אלה נקל הוא להרויח כסף בארץ ההיא מאשר ביתר הארצות, כי בארצות אשכנז אויסטריא וצרפת לא על נקלה ימצא איש מקום להשתכר, שם לא ימצאו שרים הוללים המאבדים הונם והנותנים את נהלותיהם בערבון וישלמו נשך ותרבית כאהבם; שם לא יצלחו לכל מלאכה אחרת כי שם אך בחכמה וכשרון ימצא איש לחמו לנפשו, ומה יעשו המה אשר לא למדו הכמה, ואף בעלי המלאכה לא ישתכרו בארצות אחרות כמו בהארץ ההיא? איש לא השיב אל לבו: ומה יועיל לי הכסף אשר אשתכר אם גם כספי גם נפשי נתונים בידי אויבי ואם גם ארבה כעפר כסף אהיה מחר לבז עם אשתי ובני ובנותי. הן טוב טוב לי להמלט את הכסף אשר בידי אל ארץ אחרת, ואם גם רק לחם אמצא ובני ובנותי לא ילבשו בגדי תפארה, הלא טוב לבני כי ימצאו ארחות חיים כבני אדם ולבנותי כי לא תהיינה לחרפה בראש חוצות. כל אלה לא השיבו אל לבם, ויען מה? יען כי לב הותל הטם להאמין כי אך צרה עוברת היא ועוד מעט יכלה זעם.

היהודים מכירים המה טובה ואוהבים את עם הארץ, כלם יחד כחסידים כמשכילים; וגם בעת השוד והשבר, בעת אשר הרצח הלך רומה בראש חוצות הנה שמעת דבר מפי בן ישראל ברומעניא לאמר: הרומענים לא אשמו בכל אלה, עם הארץ אוהב שלום הוא מטבעו ומעודו לא התעבר בנו, ורק בחלקת לשון מרעים נתעה לקום כצר נגדנו.

— אולם רבותי — שאלתי אותם מדי דברי עמהם כפעם בפעם— השמיעוני נא ברוב חכמתכם: האם נפקא מינה היא אם ירצחו אתכם נפש מהפץ לבם או על ידי חפץ אחרים, אבל אתם הן הייכם תלואים לכם מנגד! ואם שלום היה לכם עם עם הארץ עד כה, הוא לא מאהבתו אתכם כי אם באשר לא ידע כל משפט לאהוב או לשנוא, ואך כרה לו איש אזן לשמוע בדברי השנאה הנה היה לשונא לכם ולא ישוב עוד משנאתו עד עולם. לזרוע אהבה ושלום על תלמי לבב בני האדם כבד מאד כי הקנאה והתאוה תקומנה לשטן להם, אך לזרוע שנאה ומשטמה מלאכה קלה היא מאד כי השנאה תשדד העמקים והתאוה תקצור קצירה ותשא אלומותיה ברנה, ואך יצאה אש השנאה תצא ותבער ולא תכבה. ואמנם כן היה, כי עתה יושבים אחינו אל עקרבים בארץ ההיא, הממשלה תחדש בכל יום חקים אשר יכריעום עד עפר, עם הארץ יכרה שוחות לרגליו על כל מדרך כף רגל ונבחר מות מחיים לתשעים ממאה מאחינו יושבי הארץ ההיא, וגם לעבדים ולשפחות נמכרו כיום לו לקחום באהבה והנם בוכים כיום למשפחותיהם ומיללים על שברם, גוים שערות ראשם על כי בטחו אז והיום בושו משברם, על כי לא נמלטו אז בראשית התגלע הריב. ולמה זה ישבו כיום תחתם ומות ומשכלת נגד פניהם? התשובה בצדה: כאשר מצאה ידם מאנו לעשות ועתה קצרה ידם. במשך עשר השנים האחרונות מצצו את דמם לאט לאט כעלוקות גם עם הארץ גם שרי הממשלה, ובכן דלו וירוששו עד כי עתה אין עוד די כסף בידם גם לעשות להם כלי גולה. לו עזבו את הארץ אז כאשר עוד כמעט ביד כלם היה רב או מעט, ואם גם רק החלק מהם עשה כזאת, כי אז מצא משכנות לו כיום, אך עתה כלתה הפרוטה מכים רבים, מוצא למהיה אין כי נסכרו לפניהם כל

מעיני חיים, מהכפרים גרשו, ביין ושכר לא יתנו להם לסחר, גם מסחר המלח לקחו מידם ואל כל משרה לא יתנו להם לגשת, ועתה הנה שלשה חלקים מקהל היהודים נתונים לצרה נוראה מאין כמוה, אם יאמרו יצאו מהארץ ואיפה יקחו די כסף? ואם יותרו תחתם ימותו ברעב! ומי הסב בכל אלה?

שלשה היו בעוכריהם. מטיפי ההשכלה אשר הטיפו להם להרכין ראשם ולתת גום למכים באמרם כל היום: נחפשה דרכינו!... הוי זדים סכלים! רשע כסל וחמס אחים כזה לא נשמעו בכל הארצות ובכל העמים! אמת היא כי עלינו ההובה לחפש דרכינו, לשום לבנו לדרכנו להיטיב כאשר תמצא ידנו; לדבר על לב הנתעים בארחות עקלקלות ולהשיבם אל דרכי חיים; לגלות פני הלוט על החנפים הזדים ועושי רשעה בעמם אם בשם האמונה או הדעת; להורות להעם להבדיל בין עבותות אשר שמו נעוי לב: רבנים עובדים לכבודם ולהוַת נפשם, ובין עבותות קדש אשר תשים אהבת העם וזכרון אבותינו על ידינו; להתעורר נגד כל אנשי חמס ובעלי זרוע אשר יאכלו שאֵר עמם וכאלה רבות, אך כל אלה המה כשאנו לעצמנו, כאשר יעשו כל סופרי עם ועם ויגידו פשעי אחיהם למען ייטיבו דרכם. אך אלה הסופרים בעצמם אשר יראו רק רע בעמם, אם ישמעו שם עמם מנאץ בפי עם אחר, ועם אחר הן לא מאהבתו כי אם משנאתו או קנאתו יעשה כזאת, אז יתעוררו הסופרים האלה על שונאיהם ויגידו להם דרכם על פניהם; כי אמנם רק לאוהב נאמן, לאיש אשר הוא יזכה את ארחותיו, הצדקה להגיד לאחרים פשעם, וסופרינו העושים זאת בקרב עמם להם תֵחשב זאת לצדקה, אבל אם יקומו בנו זדים ועושי רשעה אשר בשמעם דבר אויבינו וצוררינו, והמה יודעים כי אך דברי אויב המה, והמה ישנו בדברי הצוררים ויאמרו: נחפשה דרכינו! אז היתה ההובה והמצוה עלינו לסכור פי מטיפים כאלה וידמו סלה, ולפרסם אותם כאויבים ובוגדים בעמם אשר גם המה ישתו דם אחיהם כצורריהם. אוי לנו כי רוח עועים מסוך בקרבנו ולא נבין משפט ולא נכיר בין אוהב לאויב. אמת הדבר כי כבד מאד להעם להכיר בדבר הזה, כי החנופה ולשון ערומים כל תוכלנה להוליך שולל, אבל סימן זה יהיה מסור ביד כל איש: האוהב

ימלא פיו תוכחות בעת טובה ושלום ויזהיר מהרעה, ובעת צרה ינוד ויבכה אף הוא לשבר, והשונא אשר מרמה בפיו, ידבר שלום בעת שלום, ומוסר ותוכחה פיהו מלא בעת צרה ותוכחה. אבל רוב בני עמנו יתעוררו על אלה אשר יגידו להם עותתם על פניהם מבלי דעת כי אלה וכאלה דברי אוהבים המה ויחשבו אותם לשונאים להם, וכאשר יקום בער אין לב ויצדיק עלינו את הדין אשר דנו אותנו אויבינו בנפש, ידמו ולא יתעוררו ולא יראו כי הוא ירבה הָרַע גם מאויבינו, כי השופט המצדיק רשע ירשע גם ממנו. אנחנו אם גם לא נצדיק את כל דרכי אחינו בינם לבין עצמם אך בנוגע אל העם והארץ והממלכה שקר המה כל דברי מנדינו, כזב ושוד ירבו המה ולא אנו. למה זה נחפש דרכינו? אותנו יאשימו בעלילה נוראה כי שואפים הננו לדם בניהם ובכל זאת עוד לא נגלה העון הזה בנו עד הנה, בעת אשר בגלל העלילה הזאת אכלו המה בכל פה לעין השמש אלפי בנינו; אותנו יאשימו כי אוכלים אנחנו חלב עם הארץ במרמה, ועוד לא הוברר הדבר, ואותנו הלא יבזו קבל עם ויקחו את עמלנו, ועל מי לחפש דרכיו? אותנו יאשימו כי שונאים אנהנו את עם הארץ בלבנו, ומי זה יעיד על זאת? והמכות אשר יכו המה אותנו מכת אוהב הנה? אותנו יאשימו כי נמאן להקריב נפשנו על הארץ אשר נשב בה ונבריח את בנינו מעבודת הצבא, וכל אלה אך עלילות הנה ובנינו אשר יצאו בצבא האם יֵחשבו כבנים להאדין? עלינו יעלילו אך עלילות ואויבינו יעשו ביד לעין השמש ואנחנו נחפש דרכינו?! ראוי לקרוע כדג את כל הנף ומרע הַדובר כאלה הזורה מלח על פצעינו! ובכל זאת נמצאו בנו תמיד מוכיחים כאלה והעם לא רגמם אבן, ומוכיחים כאלה קמו גם ברומעניא לעַוֵת משפט עמם ולהוליכהו שולל להפש דרכיו ולהיטיב מעשיו ולקות לשלום בעת כלה ונחרצה מעם הארץ להכרית כל שם ושאר מבני ישראל בארץ ההיא!

ואף מכשול שני קם בדרכם והוא כי האחדים אשר עיניהם היו בראשם וישמעו לעצת אמת ויבקשו מפלט להם אל ארץ אחרת נתעו אף המה אחרי מורים מתעים וילכו בדרך עקלקלות ויהיו כצופים מזהירים ליתר אחיהם לבל יפלו בפח. אחדים נתעו אחרי המתעים אשר סבבו

בארץ ויפתום ללכת לאמעריקא ויתנדבו אז אנשים וילכו למצוא למו מנוחה, אך באו שמה ויהפרו כי נוכחו כי לא שם המנוחה לאמללים כמוהם, ורבים מהם היו עדי אובד ואלה אשר עוד נותר בידם מה שבו אל אחיהם ויניאו לבבם לבל יצאו מהפחת אל הפח.

לו התאספו נבחרי חכמינו אל מקום אחד ושקלו וטרו בדבר גלות ישראל ואנה ישימו פעמיהם, כי אז אם גם צדקו בכל טענותיהם אלה אשר יסיתו ללכת לאמריקא והתהלות אשר יפזרו להארץ ההיא, הנה לא עמדו במשפט בדבר אחד, כי שאלה אחת יש שאין עליה תשובה.

חק הוא כי החזק יגבר על החלש ויאכל פריו ולשדו. החזק איננו רק בעל הזרוע והכח כי אם גם אשר לבו גבר בדעת יותר מרעהו, או אשר הכסף בעזרו, כי גם להכסף כח גדול מאד, או אשר ביחש אבותיו יגדל כחו. ואנחנו בני ישראל בכל מקומות מושבותינו לא בעלי כח הננו בעצמת הזרוע אף לא במקור מחצבתנו, ורק בשני דברים נוכל להציב לנו יד והמה בכח הכשרון וכח הכסף. בכח הכשרון יהיו תשעים ותשעה למאה מאחינו בכל הארצות אשר הם שם, היינו בארצות אשר שם יוכל איש לחיות בחכמתו ימצאו אחינו בכשרונם הכמה באחת החכמות אשר תהיינה את בעליהן, או במסחר או בכשרון המעשה, ורק מעטים המה אשר בכח כספם יהיו, היינו בכח הכסף אשר לא המה בכשרונם רכשו להם, כי אם מאבותם נהלו את הכח הזה. בארצות האלה נטל עליהם ללמוד כפי מנהג המדינה ולעמול הרבה עדי ימצאו גם המה אך חלק בה, כי סוף סוף אך חלק קטן ינחלו היהודים בהארץ, גם בהארצות אשר שם משפטם לא נגזל, אף כי ישלמו מס ככל יתר בני הארץ, כי השרים והפקידים והכהנים הגדולים ובעלי המשרה, אשר למשכרת משמרת פקודתם יקחו רוב המסים, לא מהיהודים יבחרו, ואם כן ישלמו המה מסים גם בעד מקורי מחיה אשר לא להם המה, ובכל זאת שפרה נחלתם אם גם רק חלק יקחו. וגם בהארצות אשר שם לא סוללו דרכי ההיים על פי משפטים וחקים נאמנים, ואשר בהם יוכל לפעמים הסכל לעלות מעלה מעלה יותר מן החכם וחכם בעיניו בעל הכסף או המשרה משבעה חכמים, גם שם יחיו היהודים בכשרונם: היינו כשרונם יורם ארחות חיי הארצות ההנה, ואם גם לא בבתי

מדרש להכמות ומדעים ובתי ספר למסחר יבקשו תורה ולא על פי משפטים וחקים יצאו לפעלם במסחרם ומשלה ידיהם, בכל זאת יורם כשרונם למצוא הדרך הטוב בארץ ההיא ויחיו אף המה כרבם רק בכשרונם ואך מעטים מן המעטים ישענו במשענת נחלת אבותיהם. והנה כאשר שלום להם אז לא יחסר להם מאומה, כי אם אמנם רק כח אחד להם והוא כח הכשרון, בכל זאת יוכלו עמוד, כי הכח הזה אחרי כי הוא האחד ובכל עת יפעל פעולתו לכן יגדל כחו, כחק כל החיים להרבות כח בפעולה, וכאשר כל אבר יגבר היל בהרבותו עבודה כן גם החוש והכשרון. אבל אם תבא עת רעה להם ויאלצו לעזוב את ארצם ולבקש להם משכן בארץ אחרת אז רע ומר להם מאד, כי הכשרון אשר החיה אותם בארצם ואשר על פי דרכי הארץ ההיא גבר היל, לא יצלח בארץ האחרת במקום אשר לא בדרך כזה ימצא איש היים. וגם איש יודע מסחר מלמד בכל חכמת המסחר לא ימצא ידיו ורגליו בהארצות אשר לא על משטר וסדר דרכי החיים כוננו, ואף כי אם ילך איש מהארצות אשר שם לא חנך הכשרון להגדיל חיל בדעת ובחכמה, אל הארצות אשר אך בדעת ומשטר ומשפט ימצא איש שם את דרכו, כי שם יהיה לגבר לא יצלח. איש הכם אשר למד בסדר ומשטר אם יבא לארץ אשר החכמה לא רבתה בה ימצא אחרי כל אלה משען לו, כי אחרי אשר שם לא רבו החכמים, הנה ימצא דורש לחכמתו, אך במקום החכמה אין כל תקוה לאיש אשר הסכין לחיות בלי סדר ומשטר וכל כחו היה כי בני הארץ גם המה לא ידעו משטר וסדר, כי שם אין דורש ואין מבקש לאיש כזה וגם כשרונו אשר בו חי בארצו יחשב לו לחטאת.

ואם כן אם עלה על לב איש ליעץ את בני רומעניא לעזוב את ארצם, הלא בטרם כל היה לו לשית לב אל דרכי היהודים. היהודים שם חיו בכשרונם, אך באיזה כשרון? — להרויח מארונים משחיתי דרך ומאכרים עצלים מואסי עבודה, ובכשרון הזה הן לא יחיו בארצות איירופא אשר אך בעבודה ומעשה וחכמה ימצא איש כן לו, ואף כי באמעריקא אשר שם גבר הכשרון עוד יותר ויותר ואיכה ימצאו שם אלה בלי כשרון ארחות היים? ולו גם הביאו אוצרותיהם עמהם גם אז

לא יכלו קום נגד אלה בעלי האוצרות אשר הסכינו לסחור סחרם בדעת ומשפט, וסוף סוף עלה כספם בתהו, ואף כי אם לא אוצרות ולא חכמה וכשרון המעשה יביאו עמהם! לו שמו היועצים את זאת אל לבם כי אז נוכחו עד מהרה כי בארץ רומעניא אין מעמד ליהודים מפני חמת אויביהם ובאמעריקא אין תקוה להם מפני כשרון עם הארץ הגדול מכשרונם. ולו שמו זאת או אל לבם כי אז נוכחו עד מהרה, כי אין דרך לאנשים אשר לא הסכינו לחיות במשטר וסדר ולחנך את כשרונם על פי חקות הדעת והמשפט, כי אם לשום פניהם אל ארצות כארצם, או הנופלות עוד ממנה. וארצות כאלה לא תמצאנה לא באיירופא ולא באמעריקא, כי אם בארצות הקדם, ואם יבאו שמה אז יהיו המה בעלי הכשרון ובניהם החכמים אשר יאירו לכל הארצות; אך אחרי כי לא נועצו ולא בקשו משפט לכן לא ראו, וכן לא יראו זאת רבים כמוהם עד הנה, ויתעו אל ארץ אשר לא תוכל להחיותם וישובו משם להפחיד את הנותרים לבל יתעו כמוהם.

המכשול השלישי היה הבטחון בחברת כל ישראל חברים ובשרי הממלכה באיירופא. הבטחון הזה הפליא מכותם, באהת כי על ידו ישבו תחתם בטח ויחכו לגאולה ולא התעוררו מעצמם להחיש פדות לנפשם ובכן עברו שנים רבות בלי כל מעשה, ובין כה וכה רבו הצרות ואף ידי האנשים אשר צרור כספם היה בידם מטו, כי דלו וירוששו מאד, ועתה תקצר ידם מהושיע לנפשם ועזרה אחרת לא תמצא להם; וזאת שנית כי בזאת הוסיפו להעלות אף השרים ועם הארץ להרבות כעשם עמהם וללעוג להם כל היום: איפה חברת כל ישראל? תקום ותושיעכם בעת צרה! ובלשון מרמה וכחש כדרכם העלו כל היום את שם חברת כל ישראל חברים על לשונם וירבו לספר את כל כחה וגבורתה המלא עולם למען הגדיל אשמת היהודים כי בקשו למסור את ארץ מולדתם בידי חיה נוראה כזאת, כחברת כל ישראל חברים, ויהי שם החברה למכשול עון ולמהתה לכל בית ישראל. ואנחנו אמנם חלילה לנו לשום שקר בנפשנו ולאמר כי לא צדקו אויבינו במעשיהם, לפי דרכם אמנם צדקו; המה שונאים את היהודים ויבקשו להרחיקם מגבולם, והנה נמצאו להם אחים בצרה, גואלים ומושיעים בארצות

אחרות אשר קמו לפדות את אחיהם מצרותיהם, והנה האחים המושיעים האלה מה עשו? המה התחננו לפני שרי יתר הארצות כי יחוסו על שה פזורה ישראל ויקומו לעזרתם, אך שרי יתר הארצות אמרו בלבם: המשרה נִתנה על שכמנו לא למען היות אנשי חסד לאנשים זרים כי אם למען ארצנו, ואם בעבור זאת נרע לארצנו במסחר או נקים שונאים לנו אשר יתיצבו כצר נגדנו בהסיר או בהצב גבולות ארץ, או תֵחשב לנו הטובה, אשר עשינו עם האמללים הזרים לנו, לחטאה לארצנו. וכן היה כי השרים הבטיחו אך לא עשו מאומה ובני רומעניא ראו ששו, כי נתעו יהד עוזרי רהב אלה לבטוח במשענת שרי איירופא, ולהם היה המשפט לשחוק וללעוג בכל פה, כי מדוע לא שמה החברה את פניה לאחינו כבירי הכח? למה לא הפילה תחנתה לפני בית ראטהשילד, אשר יוכל לעשות הרבה לו אך הפין ובידו גם עתה להושיע לכל הנרדפים, וישימו פניהם אל זרים אשר לא גדל כחם ככה בית ראטהשילד? התשובה היא בצדה כי בית ראטהשילד ימאן להתערב בדבר ולא ישלח אף אצבע לעזרת אחיו, ואם כן אם אחיו בני עמו ואמונתו לא יקומו לעזרתו איכה ייחלו כי זרים יעשו זאת? ואחרי כי החברה נתעתה להאמין בכחה לכן בוז לעגו לה כל צוררי ישראל ויעשו ככל אשר מצאה ידם אך למען הראות לכל כי ילעגו להיהודים ולעזרתם הבל, והדבר הזה הפליא מכות העם הזה כמעט עד לאין מרפא.

והדבר הזה עודנו עומד כאבן נגף וצור מכשול לכל העשוקים והרצוצים לבל ימצאו מנוס ומפלט להם. לולא האמינו העשוקים בחברת כי״ח ובכחה, לולא נשאו עיניהם תמיד מעבר להגבול ויחכו לגאולה ממרחק, כי אז כבר חשבו מחשבות אף פעלו ועשו למען הנצל מכף רע, כי אז כבר בקשו וימצאו ארחות היים, אבל עד היום הזה שולחים האמללים שלוחים לוויען ופאריז ועוד תכלינה עיניהם בצפיתם הבל! כי אין ישועתה להם בהחברה. ראשי החברה לא יאבו אף לא יוכלו לעזור ברב או במעט. ואך חסד אחד בידם לעשות את אחיהם, חסד של אמת, והוא — לבטל את החברה וישכח שמה ולא הוסיף היות כסלון ממאיר בעיני מנדינו וכאור מתעה לאחינו, אך גם החסד הזה ימאנו לעשות, כי כשם שלא יניח כל נשיא

שבט מושלים מידו יען כי ירנן העם אחריו כי לא במשפט יכון כסאו, כן לא יסיר נשיא בישראל את עטרתו מעל ראשו – עטרת גבאי בבית התפלה או ראש בחברה, וגם ראשי חברת כל ישראל נשיאי ישראל המה. ובכן עלינו החובה והמצוה להעיר ולעורר את כל האמללים כי ידעו כי אין עוזר וסומך להם, ואם המה לנפישם לא יעזרו אז יכשלו בנופלים ויהיו לבז ולמשסה ואין אומר השב.

אמת הדבר כי עתה אם גם תבטל החברה עוד תאריך רעתה והמכשול אשר שמה בדרך עמנו לא במהרה יורם מדרכו. שמה עוד יהי למלה בפי אויבינו ימים רבים, ובדרכים העקלקלות אשר בקשה להוביל אותנו בהן עוד יתעו רבים כצאן אובדות. ויותר מכל השגיאות אשר שגגה החברה ואשר השגגה עלתה לזדון ועוד תוסיף להרבות רעותינו ופצעינו, הוא הדבר הרע והנורא אשר שלחה ביעקב כי ישימו לאמעריקא פניהם. הדבר הזה יצא כברק ויפוצץ את כל עמודי הבית אשר תקוה היתה לישראל לבנות לפליטיו, וביד מלאכיה שלחה את הדבר הזה עד למרחוק: שכיריה נעטער ושאפיר [1]), אשר בכסף אחינו הנאסף יעשו דרכיהם, יצאו להסית ולהדיח את ישראל במשאות שוא אשר נשאו על ארץ ישראל למען הדיח את אחינו ממנה. המה בשנאתם להארץ הזאת התאמצו להאציל מרוחם על כל השומעים לדבריהם ועניי עמנו יחשבו את אלה האנשים לנכבדים בעמם הדורשים שלומו, ולא ידעו אלה עניי הצאן כי אלה הרועים יאכלו כסף חברת כי"ה, היינו הכסף הנאסף מאת בני ישראל לעזרת האמללים, ולא רק את עניי הצאן יתעו בדבריהם, כי אם גם את שולחיהם, את ראשי החברה אשר גם המה ימאסו בנחלת ישראל.

לב רוב ראשי החברה לא יטה אחרי ארץ ישראל ואלה הן הסבות:

1) רבים מהמאמינים לכל דבר נתעו להאמין כי שני האנשים האלה עושים מעשיהם לשם מצוה, אבל רבותי ירוע תדעו כי רק מצוה אחת יקימו בעלי טובות כאלה והיא מצוה לחסר. מנו מספר הכסף הנאסף לעטת הנחלק ותראו כי יותר מהחצי ירד לטמיון.

א) רבים בהם ייראו לשאת שם ארץ ישראל על שפתותיהם כי אורחים המה בארצם ויפחדו פן יֵחשב הדבר הזה להם לחטאת, פן יאמרו לבם איננו שלם עם ארצם ועל כן יבקשו לכונן ממלכה חדשה.

ב) עוד רבים בהם אשר בלו ימיהם בתקונים בבתי התפלה והם המה הסירו זכרון ארץ ישראל והגאולה מקרב בית התפלה ומספרי התפלה באמרם כי כבר נגאלנו בארצות מושבותינו ואיכה ישובו אלה ויכחישו את דבריהם לפנים? והבשת הזאת שיבושו המה להודות כי דברו לא כן, כי עוד בגולה הננו ולא נגאלנו, הבשת הזאת תאכל בכל פה את האמללים המחכים לעזרה, כי על כן החזיקו באמעריקא לבל יאלצו לשמוע שם ארץ ישראל אשר הוא כסלון ממאיר באזניהם.

ג) רבים מהם אשר יפחדו פן באמור להאמללים ארץ ישראל אז יפרצו ויבאו אל הארצות האלה, ובין כה וכה יותרו אחדים ויהיו למשא עליהם, או אולי לא תצלח ארץ ישראל להחיותם ואז ישובו לאיירופא כי לא רב הדרך, לא כן אם לאמעריקא ילכו אז יבטחו כי לא ישובו משם [1].

---

1) באמת הדבר הזה היא הסבה העיקרית לכל פעולות חברת כי״ח בכל מקום שהיא. בכל אשר יעשו כיום אלה המטיבים לאסוף כסף לא יעלה אף על לבם הרעיון להיטיב לאחיהם האמללים, כי אם לשמור את נפשם מפני אחיהם פן יפרצו בארצם. מכתב עתי אחד לישראל בשפת אשכנז השמיע כזאת פעמים רבות וגם ראש הועד באמעריקא דבר כזאת קבל עם, כי האגודות אשר נתיסדו באיירופא להעביר הגולים לאמעריקא, אך למען הרחיק את אחיהם אלה מעל לגבולם יעשו זאת מיראה פן יצר להם המקום בעבורם. ואם אולי אותות תחפצו אתם הקוראים התמימים כי כן הוא, הנה לכם אותות נאמנים אשר לא יכזבו:

א) לו בקשה חברת כי״ח באמת טובת האמללים כי אז לא היה לה להכביר אכפה עליהם כי ילכו אך לאמעריקא. הן היא שבעה למכביר כי חלוקי דעות בדבר, אלה ידברו בעד א״י ואלה בעד אמעריקא, ואם היא אך לעשות חסד חפצה היה לה לתת הבחירה להגולים לבחר בהמקום הטוב לפניהם, ואם היא עשתה זאת ביד רמה ותצו במפגיע רק לאמעריקא לכו, האין זה אות נאמן כי אך הפצה היה לה לקו ולא טובת הגולים, וחפצה היא להרחיק את הגולים מאיירופא, ואם לא״י ילכו אז לא תבטח פן ישובו מִשם, לא כן מֵאמעֶריקא מִשָׁם לֹא יָשׁובו עַד עולָם.

ד) רבים בהם אשר לא יחשבו מאומה ורק לכל דבר אשר ישמעו יניעו ראש. אשר על כן עתה החובה על האמללים לפקוח עינים ולראות מי היא חברת כל ישראל ומה כחה כי ייחלו לה.

רבים יחלו פני נדיב איש אוצרות אשר ידו תמצא להקים נופלים ולהצמיח ישועה בכחו ובחילו, אף רבים המה אשר ייחלו

ב) למה זה עשתה כל אשר בידה להוציא דבות שוא על ארץ ישראל? הן ראשי החברה יודעים כי שקר המה כל דברי נעטטער, שקר ובגד ומעל, כי הן עדים יותר נאמנים ממנו קמו ויגידו לו כחשו על פניו, ואם לא די היה להם בדברי אליפאנט הלא היה להם לשום לב לדברי ראש בעלי הקולוניות האשכנזים האדון כריטאף האפמאנן אשר אמר עם הספר קבל עם כי שקר ומרמה המה כל דברי נעטטער ובפירוש יאמר האדון הזה כי נעטטער יודע האמת ומכוין להשמיע שקר; וגם הד״ר הערצבערג (הוא מחבר הספר הנפלא מאין כמהו „מכתבי המסית״, אחד מיוחד בחכמי עמנו באשכנז אשר אהבת עמנו מצאה קן בלבו, כאשר השמעתי כבר אדות ספרו זה במאמרי „לכל זמן״ בהשחר שנה רביעית ובספר „משפט וצדקה״) והוא כעת מפקח על בית היתומים בירושלים, ואף הוא הכזיב מלי נעטטער, והאיש הזה הלא חכם גדול ונודע בישרו ותמתו הוא, ואם לא שקולים המה דבריו כנגד דברי נעטטער אשר זכה לשם לא בחכמה ולא בצדקה ולא באמת. וגם שלוחי בנ״י מרוסיא ורומעניא אשר יסדו אגודה ביפו ובהם גם הקאנסול מבריטאניא וכמהו אנשים גדולים ונכבדים וכלם יחד יאמרו כי על מרמה תחש רגל נעטטער, ובכל אלה אין די אמונה ורק דברי נעטטער ככתובים וכמסורים המה להחברה כי״ח? ואם גם יהי כן, ראשי חכי״ח יאמרו כי נעטטער בעיניהם כמאה עדים דמי, אך הלא עד אחד יש אשר יקום ויכזיבנו וישים לאל מליו והעד הזה הלא נודע לאיש נאמן בעיני ראשי חברת כי״ח אשר כל דבריו כמאה עדים דמי, והעד הזה הוא הוא נעטטער בעצמו. הוא הרבה לשבח ולהלל ולפאר את ארץ ישראל כל עוד אשר הוא היה שם, ואך עזב את הארץ שב לדבר עליה הועה, והאמנם יחשבו ראשי חכי״ח כי אך עזב הצדיק הזה את הארץ והנה נשחתה ואין לה עוד תקוה? ואם לא יראה כל איש אשר עיניו בראשו כי חברת כל ישראל חברים לא החפוץ לשמוע את האמת ותשען בשקר גלוי לכל למען תוסיף להחזיק בדרכה, ועתה מי זה יבער ויכסל עוד להאמין כי לטובת האמללים תעשה זאת? אין אדם משים עצמו רשע לשמוע בכחש ובכזב למען להיטיב לאחרים.

ג) ואם מעטים המה אלה האותות הנה תשמעו לקול האות הזה והוא כי מאמעריקא יבאו מכתבים למאות מאת הגולים המקללים את יומם ואוררים

לעצת פי חכם אשר עיניו בראשו לראות נכוחות וליעץ עצת נפש, ועוד רבים המה אשר ישאו לבם אל אוהב ואח בצרה, אשר יתעורר ויעשה ויוכל גם יתר מכח; כי אהבתו תורהו לעשות נפלאות, ולוּ כזאת היתה בההברה כי אז צדקו האמללים כי נשאו אליה עינם ולא בושו כי בטחו בה. אולם לדאבון נפשנו אין אף אחת מאלה בהחברה;

את אלה אשר הובילום שמה למכרם לעבדים ושפחות. נורא מאד לשמוע דברי האמללים האלה. וגם מגדולים ונכבדים ישרי לב תושבי אמעריקא יבאו מכתבים אשר יזהירו מאד מאד לבל יוסיפו לשלוח שמה את הגולים כי רעה נוראה נגד פניהם. ואף המנהל את אגורת תומכי גולים בנ-י-יארק, ה' קורשער, כתב מכתב שבו יזהיר מאד לבל יוסיפו לשלוח את הגולים שמה, כי אין תקוה לתת להם אחוזה בארץ ואף במלאכת ידו ימצא איש חייו רק ל נ פ ש ו בלחץ גדול מאד. והנה ראשי חברת כי"ח הלא יודעים זאת ובכל זאת יוסיפו לשלוח שמה, ואם אין זה אות נאמן כי אך זה חפצה להעביר את הגולים בדרך לא ישובו, כי שם יפלו בנופלים או יתבוללו בעם הארץ. ויתר האמללים ישמעו וייראו ולא יזידו לעזוב את ארצם והיו שם עדי אובד.

ד) אך אולי מעט הוא לכם גם האות הזה הנה תראו ותשתאו בשמעכם קול האות האחרון והוא סך הנדבות אשר נקבצו ואיך יחלקו אותן להאמללים. מקרה רע קרא בוויען כי נשרף בית המשחק ובו היו שלש מאות ושבעים איש למאכלת אש, והנה רגזה כל הארץ וכאשר קראו נדבות קבצו במשך שני ירחים כשני מילליאן פלאר. ולעזרת היהודים האמללים אשר מספרם לאלפים ולרבבות יקבצו ויקבצו כסף, החברה כי"ח ועוד אגודות רבות וגם נדיבים רבים לא מאחינו (רב הכסף נקבץ על ידי לא מאחינו) והנה יעלה כל הכסף לערך חצי מילליאן!!! נניח כי עוד יעלה בידם לאסוף עד מילליאן, והכסף הזה נאסף מ כ ל א ר צ ו ת א י י ר ו פ א יחד. אלה העומדים מנגד ולא יראו את הדבר כמו ישתאו וירבו להלל מפעלות אדירי עמנו באיירופא, כי הולכים ובאים, נוסעים ומתקבצים ומרבים לדבר על דבר אחינו האמללים, אך אם נביא חשבון ונראה את הכסף אשר נתנו האדונים האלה לעזרת האמללים אז יראה בעינינו הדבר בשחוק והוללות. הגבירים מאחינו אשר נשאו ונתנו בדבר הזה המה עשירים גדולים, להם אוצרות רבים, ואם נמנה אך את הכסף אשר בידי ר א ש י הגבירים בארצות האלה אז יעלה לשני מילליארדים, ולו חפצו באמת בתשועת ישראל כי אז לא קצרה ידם מתת כלם יחד מילליאנים אחדים, אשר לעמת עשרם יחשבו כפרוטות, הן למען כלל ישראל הוא, וכל הגבירים האדירים האלה יחד אשר הנאספו והתקבצו והתיעצו ודברו ונסעו לא אספו מ ב י נ י ה ם עד היום הזה אף שתי

כחה לא חזק הוא ואף כסף להושיע אין בידה, הכמתה כאין היא, כי אם אמנם רוב מנהליה אנשים חכמים וידועים המה, אבל האם עתם בידם לחשוב מחשבות על דבר עמם, המה ימסרו הדבר בידי שנים שלשה שכירים אשר יקוו שכר פעלם וישאפו להבטל ממנו, והן זאת יבין כל איש כי לא לשנים שלשה תצפינה עיני כל ישראל ולא מהם תצא עורה. והאהבה הרבה אשר תמלא כל הדרי לבם לעמם נראה מהנדרים והנדבות אשר קבצו לעזרת האמללים, אשר חרפה וכלימה היא לראות כזאת כי עוד יפרסמו הדבר במכת"ע, כי הכסף הנדר והנדב הוא שקל שקל, כאשר יתנו כפעם בפעם, ודי כה בסך הכסף הנאסף להכות בחרפה לחיי האוספים ולחיי כלנו בראותנו אהבת אחים זאת. ואם שלש אלה אין בה למה יוסיפו האמללים לשאת עיניהם לה עדי תכלינה עיניהם? הוא הדבר אשר אמרתי: ידוע תדעו כלכם כי אין עזרתה לכם מעבר לגבול, ידוע תדעו כי אם לא אתם בעצמכם תקומו לעזרתכם אז אבוד תאבדו. ואמנם בידכם

מאות אלפים. בהם נראה גבירים אשר יתנו לבנין בית משחק חמשים אלפים ולדבר הזה נתנו אלף כסף! ואם לא שחוק מכאיב לב הוא הדבר הזה. ואם עוד נוסיף לבקש חשבון אז נראה כי גם מהכסף הנאסף יעלה החצי לדמי הנסיעה ולהוצאות המיטיבים, ואם נוסיף להתבונן כי בעד עשרה פלאר. אשר יקבל האמלל ירוץ ככלב עדי תבצקנה רגליו וישמע תהלות ותשבחות מפי המחלק כאשר שמע מפי אלה אשר שדדו רבצו או אז נבין מה רבה החנינה והחמלה אשר תקנן בלב אלה מיטיבינו מאשרינו ומדריכינו בדרך אמעריקא. ואם נוסיף עוד להתבונן לכל המעשה הזר הזה אשר מהרו המיטיבים לעשות בטרם חשבו מחשבה מה יהיה סוף המעשה, כי המה לא שמו על לב כי אסור היה להם לתשמיע בחוץ קולם כי ידם פשוטה להחיש עזרה כל עוד אשר לא ידעו אם תמצא ידם להמציא תשועה להמון הרב, והמה לא כן עשו, כי עוד בראשית מעשיהם הריעו תרועה גדולה כי עז בידם ותשועה בימינם, ואל הקול ההוא חרדו אלפים ורבבות ועתה הנם מתים ברעב, ועל כל אחד ואחד אשר המציאו לו עזרה הנה עתה לעשרות נתונים למשסה בידי הרעב, עד כי בצדק וביושר לבב נוכל לאמר כי לא רק לא עזרו כי אם הרבו הרע במאד מאד, אם נתבונן גם לזאת אז נבין מה רבה החכמה אשר על פיה יצאו לפעולתם, רבה היא כנדבת רוחם וכחפצם להיטיב, אך בדבר הזה עוד לי דברים.

נתנה ישועתכם אם לא תרבו לדבר הבל, אם לא הוסיפו לשאת עיניכם אל הגדולים בעם, אם לא תוסיפו לחכות עד אשר תוסדנה אגודות אגודות וחברות חברות כי אם תתעוררו ותעשו כאשר תמצא ידכם. ואז יתאחדו פעלי כל הפועלים יחד ויהיו לפעל גדול נכבד ונעלה עד הזר אחרון. בידכם לעשות זאת אם אך תראו כלכם נכוחות ולא תוסיפו להיות פוסחים על שתי הסעיפים, אם לא הוסיפו לשמוע בקול המסיתים המפתים אתכם ללכת לאמעריקא, אלה המסיתים אשר רבים בהם המה שכירי אגודת בעלי האניות, אשר תפזר כסף כאפר למען הרבות מספר הנוסעים לאמעריקא, ורבים בהם המה קלי-דעת ולא יבינו דבר [1].

רבות דברתי והראיתי כי הגלות לאמעריקא תהיה למחתה חדשה להגולים, רבות הראיתי כי יתרון ארץ ישראל בכל הוא, ואותות ומופתים ומשפטים לעשרות השמעתי למען הראות כי דעה רעה ונשחתה היא ללכת לאמעריקא. אך לו גם כל אלה לא היו, ואדמת אמעריקא היתה טובה כגן עדן ומצאנו כל בה, גם אז הלא יחרדו להרעיון כי עוד ישובו ויתישבו בארץ אשר גם בה יהיו זרים וגולים. וגם שם אין כל תקוה כי יונח להם. כי הדבר הזה אשר אליו מנשאים אחדים נפשם כי באמעריקא יכוננו מדינה ברשות עצמם הנספחת אל מדינות ארצות הברית, הבל ורעות רוח היא מאין כמוה. והדבר הזה מן הנמנע הוא כאשר מן הנמנע הוא אם נאמר כי נכונן בצרפת או באשכנז מדינה לנו, ולכל איש דעת למותר הוא אף לדבר דבר להראות האולת הרבה הצפונה בדבר הזה, אך בכל זאת יש כמה וכמה בני בלי דעת והמה יאמרו כי במשפט ידברו, לכן נחוץ להראות האולת הזאת לעין כל:

---

1) בהמליץ עלה י״ח ישאל הכותב ה׳ ט״ף שפירא להמו: למה זה יצא בעל העברי להתגרות מדון בהמגיד על דבר אמעריקא? ומדוע זה לא מצא את התשובה בצרה? לו שפיל לסופיה דהעלה וראה את כל הצד האחרון מכל עלה כי הוא יכיל רק אמעריקא! אמעריקא! כלומר מודעות אגודות האניות אשר תשלמנה בכסף מלא מחיר כל שורה, ואם לא גאולה שלמה יראה המו״ל הזה, אשר אין תקוה לו להושע מהתהומים שהם נערים מהי מכפר, בהגלות לאמעריקא?! ואם לדגי הרקק ישליכו בעלי האניות הכה ועליה התולעת, ואף כי להתנינים הגדולים אשר בטנם כקבר פתוח!!

א) כי עד אשר יְקֻבץ המספר הדרוש למדינה למען תתנהל על פי עצמה תעבורנה שנים רבות ובין כה וכה הנה יתבטלו הגולים ויתבוללו בין יתר עם הארץ, ובעת אשר כבר יהיה להם המספר הדרוש אז ימצאו רבים אשר כבר הסכינו את הארץ ויאמרו כי אין חפץ להם במדינה לעצמם, כי תושבים המה בארץ ואין חפץ להם להבדל מיתר בני הארץ. את הדבר הזה יבין כל איש אשר ידע את רוח אחינו, כי כה יהי.

ב) איכה ייסדו מדינה לעצמם ומה יעשו אם יבאו גם מבני אמונה אחרת ויתישבו שמה, האם יגרשום מקרבם? ואם באמת יתישבו וימצאו את הארץ טובה אז בלי ספק ינהרו שמה גם מבני אמונות אחרות ואז הלא תבטל המחשבה והתקוה ליסד מדינה לעצמם.

ג) לוּ גם יתישבו רק יהודים ומספרם יעלה עד כפי הדרוש למדינה ורק המה בעצמם ישבו וזר לא יבא ביניהם, מה יועילו כל אלה להם, הן במושב האספה בין כל מדינות אמעריקא יבטלו בששים ושומע לא יהיה להם.

ד) אך מה נוכה ונשפט בדבר אשר הבל הוא מראשיתו, כי ברור הדבר כיום כי לא יתנו לבני אמונה אחרת ו ל ג ר י ם ליסד מדינה חדשה, לוּ חפצה ממשלת אמעריקא בדבר הזה כי אז כבר נתנה משפטים כאלה לבני סינא תושבי הארץ, ואם לבני סינא אשר המה אזרחי הארץ משנים קדמוניות לא יתנו כל זכות ומשפט רק יען כי לא נוצרים המה ואף כי ליהודים ג ר י ם אשר נמלטו שמה יתנו מקום לשבת בהאסף ראשי המדינות!! הלא אך רוח עועים נסוך בקרב האיש אשר יאמר כי כזאת תהיה. אולם לו גם כל אלה לא היו וביד אחינו ליסד מדינה ולנהלה על פי חפצם, אך מה יועילו כל אלה לכל העם, את המדינה הזאת יוכלו ליסד רק בדרום אמעריקא, במיססיסיפי, או אורלעאנס החדשה ודומיה, במקום אשר שלשה ירחים תארך הנסיעה עדי יבאו גולי רוסיא שמה, ש ל ש ה י ר ח י ם ו י ו ת ר! ומחצית הגולים יתמו בדרך ושם תאכלם הקדחת הנוראה וזאבי ערבות ישדום וכסף הנסיעה שמה יעלה למשפחה בת חמשה או ששה אנשים ליותר מאלף רו״כ, ומה תקוה ליתר העניים לו גם נוסדה

מדינה כזאת, מי יתן להם את הכסף הרב להנסיעה? על אחת כמה וכמה כי אין כל תקוה להשיג את המספר הדרוש ליסד מדינה, ואין כל תקוה כי גם אז כאשר יהי המספר הזה עוד יזכרו את אשר עבר עליהם לפנים ויבקשו ליסד מדינה, ואין תקוה כי המדינה תהיה להם לבדם וזר לא יבא בתוכם, ואין תקוה כי קול המדינה הזאת ישמע בהקבץ ראשי יתר המדינות, ואין כל תקוה כי יתנו להם ליסד מדינה, ואין כל תקוה כי ימצא די כסף להציל גם חמשת אלפים משפחות ואף כי להחיש תשועה לכל העם. ואם כן הלא יראה כל איש כי הדִבר בדבר אמעריקא ירע וישחית לנו במאד מאד כי יַתעה לב רבים להאמין בדבר אשר לא יֵאמן ולחכות לדבר אשר לא יבא ולא יהיה, ולאבד כסף הנדבות אשר יֵאסף על נקלה בלי כל תכלית ומטרה, ועל כלם כי ירַפה ידי בעלי הכסף אשר יבקשו להם מקום מנוחה ויביא ספק בלבם בדבר ארץ ישראל, ועיקר הגאולה תלויה רק באלה אשר כסף בידם, כי לא בנדרים ונדבות תוִסד ארץ, כי אם בכסף העמלים לעצמם ועל ידם ימצאו מחיה גם עובדי עבודתם. ועל כן על כל איש אשר לא שכיר הוא מאיזה חברה ואשר שלום עמו וטובו יקח לבו להאיר עיני המגששים באפלות להראות להם כי בדבר אמעריקא אין לדבר דבר, ועל האמללים לבחר באחת משתי אלה, אם להותר תחתם ולחיות כאשר יוכלו ואם יוכלו, או לעזוב את הארץ, אך אם יעזבו את הארץ אז אין להם כל מקום מפלט באחת מארצות אייראפא בלתי אם באזיא לבדה יש תקוה כי שלום יהיה להם, כאשר אמרתי בראש המאמר הזה. וארץ ישראל היא הארץ אשר בה יבחרו לא רק יען כי היא ארץ אבותיהם ולא רק יען כי שם ימצאו די שכר לעמלם בעבודת האדמה ובחרשת המעשה והמסחר, כי להגולים הבאים שמה כשרון רב מכשרון היושבים שם כעת ועל כן תקוה להם כי יצליחו שם, והכסף הדרוש לנסיעה מעט הוא והארץ טובה וברוכה, ויש תקוה כי ברבות הימים יהיו לאדוני הארץ יען כי המה יהיו הרבים. ואם את הדבר הזה ישימו הסופרים הנאמנים בבריתם את עמם על שפתם ויורו אותו להעם אז ימצא עד מהרה את דרכו ואז גם פעולתו תכון. ועל החברות אשר נוסדו לישוב ארץ ישראל לעשות אך את הדבר אשר דברתי

כבר, לאסוף כסף על יד על יד ולשלוח גולים גם כן על יד על יד, היינו לאסוף כסף כפי הדרוש לעשר משפחות, ולבחר בכל עניי העיר הטובים והנבחרים בהם, היינו לא בעלי היחש והתורה כי אם הבריאים והחזקים המבקשים עבודה, ובין אלה הנבחרים יטילו גורל ואשר עליו יעלה הגורל לו תהיה נחלה, אך בדרך הזאת תוכלנה החברות לפעול ישועות בקרב הארץ, והיה כאשר אך תתנחלנה חמש מאות משפחות אז ינהרו אחריהן לאלפים כי יוכחו בשמעם דבר מפי אחיהם כי טובה הארץ ובכספם יקנו למו ארצות ויבנו בתי חרשת המעשה ולכל ההולכים בחשך יהיה אור גדול.

את זאת עשו ואל תוסיפו לפנות אל הבלי שוא, אל תוסיפו לשלוח שלוחים לוויען ופאריז אשר יפזרו כסף ומאום לא ישאו מזה, כי אם בכסף הזה קנו אדמה והושיבו משפחה אחת או שתים וטרם כל נחוץ הוא למנות בקאנסטאנטינאפעל פקידים אשר יפקחו על הדבר ויורו להגולים את אשר יעשו, ושם יוכלו גם לגמור הדבר בדבר הארץ והאחוזה. נכון הנני לענות לכל ראשי החברות אשר נוסדו לישוב ארץ ישראל ולהורות אותם למי יפנו ומה יעשו.

ואתם אתם כל אוהבי עמכם בלב נאמן שימו לבכם לדבר הזה, קראו את הדברים האלה איש באזני רעהו למען תדעו ותבינו את אשר לפניכם, דברו על לב כלכם: ירושלם! את המלה הזאת דברו וקראו אליה ואז ימלא צבאנו ונרצה גם עון הפושעים עד כה בעמם, ומי יתן ויהפך לכלנו לב טהור לדעת ולהבין את הדרך הטוב לנו ולא נוסיף ללכת כאשר הלכנו עד כה רק אחרי מורים מתעים ומאשרים מבֻלָעים ואז יתמו ימי אבלנו.

אחרי אשר כתבתי את המאמר הזה ונסדר לדפוס זה כשני ירחים באני מכתב מהאדון אליפאנט שבו יודיעני כי אמנם יצא אסר מלפני השולטן לבלתי תת לבנ״י להתישב בא״י, אבל בכל הדברים האלה אין דבר אשר יביא מורא ומרך בלבנו, ומטעמים כמוסים לא אוכל לדבר על אדות הדבר הזה והסבה אשר הסבה אותו ומטרתו, בפומבי, אך

בכלל אשמיע כי אין כל ממש בו, ואלה אשר ידם תמצא ואשר לבם יחפוץ לעשות אם יפנו אלי במכתב וישאלו מה להם לעשות אז אענה אותם ואודיעם הדבר כמו. ובחוברת הבאה אוכל בלי ספק לדבר גם בקהל על אדות הדבר הזה, אשר הרגיז על לא דבר רוח רבים מהאוהבים עמם והמבקשים הצלחתו. ובכלל אל ירפה רוחכם אתם אוהבי עמכם, לא שמועת השקר אשר יעבירו כי מעתה שלום יהיה לכם, אף לא דבות השוא אשר יוציאו על א״י והממלכה שם, תביאנה מורא ומרך בלבכם, כי כל אלה מאפע הנה ופעולתכם אשר תפעלו היום לעולם תעמוד.

הוצא עם עור.

הוצא עם עור ועינים יש
וחרשים ואזנים למו.
(ישעיה מ״ג ח׳).

כל דרכי האדם וחייו תולדות התורה והלקח הנה הנם; יודע דעת יביע תורה ומבקשיה יקחוה מפיו, ועל כן ינהל אחד ושאר רוח לו אלפים ורבבות בדרכי החיים, ורב אדם יִמָשך אחרי איש אשר גדל-דע שמו; — ולוּ גם לא צוה כל מחוקק וכל מנחיל דת לעמים על הדבר הזה: לעזור לנכשלים, להיות עינים לעור ואזנים לחרש, גם אז עשו זאת רוב בני האדם על פי מעלות רוחם, כי רב יותר מרגש החנינה והחמלה לדכאי רוח; רב יותר מהרעיון כי על כל איש לעזור לרעהו למען יֵעָזר בצרתו אף הוא; רב יתר מהאהבה לבן מינו הוא החֵפץ להורות לרעהו. ואין דבר אשר ירים לב איש ויגביה רוחו כמו התורה אשר יביע ושומעיו יקבלוה, ולהורות לעורים את הדרך ולהבין לחרשים שמועה הלא תורה היא, וכל איש יתננה בחפץ לב, — אף לא דבר כבד הוא להורות לעורים את הדרך, אחרי כי המה יבקשוהו וידרשוהו בכל לב. אך להוציא אסיר מבור והוא עור ועינים יש ובהן יראה זרות ויחשוב כי גם לו נתכנו עלילות למצוא את הדרך הנכונה; להבין שמועה לחרש אשר אזנים לו וישמע תהפוכות ויתפאר בלבו כי יבין שמועה — לדבר הזה דרוש כח אלהים ואך בדבר אלהים אולי יעשה ויצליח איש אם ינסה לעשות נפלאות כאלה. ואת הדבר הזה נראה כיום בעינינו, אנחנו כלנו אשר דבַר עַמֵנו וצרותיו עלו על לבנו, אשר פתחנו פינו ושלחנו ידנו להורות לעורים דרך ולהחרשים את הדבר אשר עליהם לשמוע.

מקרי השנה הזאת יהיו בידינו עתה כמפתח נאמן לפתוח שערי דברי ימי עמנו הסגורים על מסגר, ואשר בכל מאמצי כח חתרנו לחדור אל תוכם ולהתבונן אל הנפלאות אשר שם נותר זכרון להן. נפלאות ונוראות תהזינה עינינו בגשתנו אל שער קורות ימינו וגם בטרם דרכה

רגלינו בסתרי חדריהם נשתומם ונתפלא ונוסיף להתפלא הפלא ופלא על החידות הסתומות האלה אשר נעשו ונשנו זה אלפי שנה ופותר אין. אין משיב נכוחות על השאלה, מדוע נדכה כה רוח כל העם עד לבלי קום על נפשו גם אם כח היה בידו ואון באוצרותיו להציב לו יד? איכה הֻכה בארצות רבות במכות אכזריות ובכל זאת את מקומו לא עזב עד כי גֹרש מגוו? למה זה שש בגילה על כל רגע מנוחה אשר כחסד נִתנה לו ולא עלה על לבו לבקש לו מנוחת-תמיד אולי ימצאנה? איכה ירד רוחו פלאים בהמר העת עד לבלתי ראות את אשר לפניו ולהאמין בחיים בעת אשר קפדה באה, לבטוח בְלב שלם בעת אשר הארץ רגזה תחתיו ותפער פיה לבלוע את כל היקום אשר ברגליו; הקפדה באה ותקפד חית אלפים, הארץ הרוגזת פערה פיה ותבלע רבבות ויותר מהם נסו לקול המרגיז לב ולא יספו שוב אל עדת העומדים על עברי פי פחת, הנכונים כל היום לצלע וצפוים בלי חשך לתהום רבה. ואחרי כל אלה כאשר אך כלה זעם, ואם גם למראה עין, הנה שבו ויחסו בשם הבטחון ויברכו על הגאולה אשר הביאה תמיד אך תמורה להם בדרכי הצרות והצרות בעצמן לא כלו! כה היה כמעט בכל דור ודור. ומדוע היתה כזאת? נשאל בהתבוננו אל לוחות קורות הימים ואל המעשים אשר נעשו אז וזכרון להם כתוב במוח עצמות ובדם התמצית, ונעמיק שאלה ונגביה למעלה בבקשנו פשר — ואין. אך השנה האחת הזאת ומקריה היא תביע לנו פשר אמריה בשפה ברורה, כי כמו שלא נוכל לדין את חברנו עד שנגיע למקומו, והוא משפט אמת אשר אין אמת גדולה ממנו, כן גם לא נוכל להבין לדין את העת ומקריה בטרם הגענו לעת כעת ההיא ומקרים כהמקרים אשר קרו אז.

ספר נורא מאד כתבו אנשי ריבנו בשנה הזאת, ועל שכמנו נשָׂאֻנוּ, ספר אשר לכל אות פני שר שחת ולכל מלה צלם בלהות, לכל עלה תאר שדי קברים וכל פרק יביע כליון הרוין ואיבת עולם לא תמחה; לכל העמים החיים כיום על פני אדמות וגם לאלה אשר נשבת זכרם לו כתבו אנשי מצותיהם ספר כזה, כי אז לא טמנו יד בצלחת, כי אז השיבו להם תשובה כהלכה, כי אז העירו מחבל לקראת

שד וקרין שלחו המערכה נגד רצה, ודי כח היה בשנה אחת כזאת לשנות פני הגוי ההוא: להפיח בקרבו חיים חדשים וחפצי-לב חדשים, והיתה השנה הזאת לו לראשית מספר שני קורות דורותיו כתקופה הדישה בחיו כחיי-עם, אשר ממנה היו לו לחיים הדישים או למות-עולמים תוצאות. מקרים כאלה יהיו לכל העמים לראש או לקץ הייהם. רק גוית מת תהן לדרוך עליה בגאוה ובוז מבלי התעורר וקום ונסות כח להשיב הרפה לצריה או למצער להמלט מפני הרעה. והנה אם נתבונן כעת אל אחינו ושיהם והגיונם הנה תאחזנו פלצות: הן אך גויה מתה נחזה אשר לא תהיש מכאוב ולא תדע בשת, אשר גם קנאת צורריה גם שנאתם לא לה הנה עוד. — הן גם בההקדמה אל הספר הנורא והאיום הזה, אשר החלו לכתוב ברומעניא זה כעשרים שנה ובאשכנז זה כשלש שנים, בה לבדה היה די כח לעורר ישנים מתרדמתם ולפקוח את עיניהם, ומי זה מלל כי גם הספר בעצמו יצא גלוי לכל וכל שומעי שמעו יתעוררו, ישישו או ירגזו, יהללו או יקללו איש כפי מעלות רוחו, לבד ממנו, אשר עלינו כתבו בו מרורות, אשר מצבת זכרון להרפת נצח הקימו לנו בו, בנו אין מתעורר ברגש לבו ואין קם על רגליו כחי מרגיש כאב, כי גם אלה המתעוררים והקמים לקול האהדים אשר קראו קריאה גדולה אך העבירו ידיהם על עיניהם להעביר מהן שֵׁנה וכרגע נחר גרון הקוראים ותרפינה הידים והעינים שבו ותסגרנה ותרדמת השכרון שבה לפרוש כנפיה על פני המועדים ליום רע, ישכבו וירדמו עדי ירדו כצאן לשאול וברעש מפלתם ישובו אחדים ויפקחו עיניהם ויקראו משבר ברוח: אכן עורים היינו!

זה זמן כביר החל הנגף בבני ישראל בארצות שונות; רבצם שֻׁדד, כספם היה כטיט חוצות, נשיהם ובנותיהם כחוץ לעוברים, שמם לנדה וכלם יחד כרמש לא מושל בו; ומה עשו בעת הזאת? אלה אשר בהם נגעה היד המשַׁכֶּלת קראו בקול גדול עד כי נאלמו דם באין שומע; אחדים חשו מפלט להם וישבו במקום המקלט עד כי גועו ברעב ועתה ישיבו על עקב בשתם בחפצם או למרות הפצם, ויתר העם אשר בו עוד לא נגעה הרעה וידו מצאה לעשות ורוחו עוד נכון היה בקרבו להשוב מחשבות מה עשה הוא? הוא קפא על שמריו ויחכה לקץ —

לעת אשר ישוב אף צריו מעליו ויעשו שלום לו. אחדים דברו דבר וישמיעו עצה, גם דברו בדבר עזרה ונדבות השמיעו כמו פיהם והכל שב להיות כשהיה, ומה גם אחרי אשר יצא דבר מפי אחד שרי הממלכה אל הפקידים לבל יוסיפו לתת את בני ישראל לבוזים, הנה שבו תקוה ובטחון אל מקומם. ברוח פיהם לבד הצליחו שרי הממלכה לעשות זאת ואם לא לפלא הוא? על לב איש לא עלה הרעיון לשאול: ומה יהיה בשוב ההמון בכל אלה לבוז בז ולהכות שוק על ירך? הן לא בדבר שרי הממלכה יצאו אלה השודדים לשדוד כי יחתו וישובו כרגע מפני דבר שר ושלטון? עד הנה הסכינו כל בני האדם לחשוב כי השודדים לא יחכו למשפט ולא יחתו מיום פקודה, אך יען כי שומרים הָפקדו אשר עיניהם על כל דרכיהם וישמרו בטרם עוד יפרצו, רק על כן יצלח בידי השודדים הפצם אך לעתים רחוקות; אך אם השודדים האלה לא במערות יתחבאו ולא ישימו סתר פנים, כי אם יושבים בבתיהם ספונים ועין השוטרים לא תשמור צאתם ובואם והמה שמעו דבר כי לא כשודדים יחשבו ולא זה שמם אשר יקראו למו, כי אם עושי שפטים בעם נתעב ונאלח, בעם שותה כמים דם בניהם, בעם אשר ישחית כל חלקה טובה בארץ, בעם אשר אלהים יעדו להיות למפגע כל היום והמה, השודדים, לא שודדים כי אם שופטים צדיקים המה, למשחית כזה כיון שנתן רשות אז לא ישקוט רגע ולא יניח את איש הרמו מיד רק יען כי שרי הממלכה השמיעו דבריהם כי לא כן יעשו. כמה וכמה דברים השמיעו שרי הממלכה אל הפקידים והשופטים בארצות שונות כי יבערו עושי רשעה וקושרי קשר בסתר מן הארץ, וכמה וכמה נוסרו וישאו את עונם לעין כל, וכמה וכמה עינים פקוחות על כל מדרך כף רגלם וגם כל העם מקצה יהרה יחזיק בידי השומרים והשוטרים לכלות פשע ובכל אלה רעים לא נִתקו וישובו כפעם בפעם לעשות במחשך מעשיהם, ואף כי אלה אשר ביד רמה יצאו לפעלם, עין השומרים לא עליהם וכל העם לא יקללם על מעשיהם ולא יקום לשטן להם, על אחת כמה וכמה כי לא בדבר חק ופקודה יחדלו המה מעשק ידיהם. ומה גם אחרי אשר לא יחדלו גם מהרהרי ריב מקרב הארץ, אשר יוסיפו לשלוח את האספסוף בבני ישראל, האספסוף אשר לא ידע

קרוא ולא יבין דבר שרי הממלכה, והמגרים מדון אלה יוסיפו להשמיע קבל עם, כאשר עשו עד כה, כי בדבר הממלכה נעשה כל החמס והשוד, ועל הפקידים אשר יכזיבו מליהם ויאמרו כי השרים פקדו לשבת מריב, יאמרו כי המה מעידים עדות שקר יען כי שבירי היהודים המה — והאספסוף יאמין בלי כל ספק לדברי אלה המקילים הרבה יותר מאשר ישמע לקול האוסרים, וכל עוד אשר לא יראה את הפורעים חק מוקעים על עץ לעין השמש בגלל התועבה הזאת[1]) לא ישוב מאון, ואף עוד זאת מי ישית בטוחות כי שרים אוהבי משפט ועומדים ליד עשוקים לעולם יעמודו? ואיכה שבה פתאם המנוחה ללב הנרדפים והנרגזים האלה?!

לא לפלא הוא בעינינו אם הצליח בידי המורים המתעים לבער שם עם ורגש לאם מקרב לב בני ישראל, כי אחרי אשר אלפי שנים לא נקראו עוד בשם עם בכל דרכי חייהם, רק בספרי תורתם ותפלותיהם עוד נשאר זכרון ל ה ע ם, לכן זר להם הרגש הזה וגם לא הבינו עוד מה הוא, ולכן מהעת אשר הסירו לבם מהגות רק בחיים העתידים לבוא ויחלו לשום עין על חיי ההוה, מני אז כלה לאט לאט הרגש הזה מקרבם ולא רב היה העמל אשר עמלו המורים אשר קמו לשרשו מלב. אף גם זאת נבין אם יחסר להעם כלו הרגש והחפץ לשוב ולהיות לעם ולשבת בארצם, כי איכה תעלה עוד מחשבה כזאת על לבם? בני האדם יתאוו תאוה לדברים אשר עיניהם רואות אותם; כל אדם יהפוץ להתעלות אבל רק על פי מראה עיניו, האכר לא יבקש בדמיונו להיות מלך, כי גם ראש הכפר כמלך בעיניו, וכן יבקש כל איש גדולה לעצמו רק מעין הגדולה אשר ראו עיניו, והאיש אשר ישכח פתאם את מקומו ומצבו בהלך נפשו ויתאוה לדבר הרחוק רחוק ממנו ואליו יקוה הוא כמשוגע יחשב בעיני כל רואיו וכן הוא באמת. ואם אמנם לא כמשוגעים יחשבו אבותינו בעינינו, אשר בצפיתם צפו תמיד

1) והדבר הזה לא יהיה לעולם בשום ארץ בארצות אירופא, לא רק בארץ רומעניא לא יהיה כדבר הזה, כי אם גם באשכנז ואונגאריא יקום שאון בעם אם יאמרו שרי הממלכה לעשות משפטים גלוים כאלה, וגם אלה אשר כיום יעמדו לימין שרי הממלכה ויאמצום כי יעמדו לימין השדודים, ישובו אחרי כן ויקראו עליהם חמס כי שלחו ידיהם ב א ח י ה ם למען היהודים.

ליום גאולה שלמה, לא רק כי ישובו שונאיהם ולא יוסיפו להתגרות בהם וישיבו מעליהם אפס, כי אם לעת אשר יזכו אף המה לשבת ראש בארצם ובכתב עמם יכתבו, להם היתה הצדקה לחשוב כזאת כי המה חשבו את נפשם כ ג ו ל י ם, כבני מלך אשר נשבו, וכאשר לא תעלה מחשבה על לבנו לאמר כי משוגע הוא בן מלך אשר הלך שבי לפני צר אם יוסיף חשוב מחשבות אך בדבר המלוכה, אחרי כי לבו לא יכיל מחשבה אחרת, כן לא בשגעון התנהגו אבותינו בקותם ליום גאולה, כי המה חשבו רק את ארץ אבותיהם לארצם ואת ממלכתם לממלכה, אשר בחזקת היד גזלוה מהם אך לעת קץ תשוב אליהם, ועתה הנם בגולה; אבל מהעת אשר החלו לדבר על לב העם כי ארצם היא הארץ אשר ישבו בה כיום ועמם הוא עם הארץ, והעם קבל לאט לאט את התורה הזאת ויחדל מחשוב כי בגלות בארצות נכריות הוא, מני אז לו עלתה פתאם מחשבה על לבו לשוב ולבנות הריסותיו כי אז נחשב כמשוגע. וכן כל אלה אשר לא האמינו בהגאולה אשר בה דברו מטיפי ההשכלה ויחושו עתידות כי עוד נכונו ימי איד וחבלים להעם בגולה, כמשוגעים בעיני הגואלים האלה, ואחרי אשר עוד לא הורם המכשול הזה ועוד תרבות אנשים חטאים בנפש עמם יוסיפו להדיח את העם במשאות שוא ולדבר שלום להם גם במאורת פתנים, הנה לא לפלא הוא כי עוד רחוק לב העם מהחפץ לשוב וליסד ממלכה וארץ ולהיות אף הוא עם בין העמים, הרגש והחפץ הזה רחוק רחוק מלבו כרחוק החפץ והתקוה מלב האכר לצלוה למלוכה. העם הזה אשר כבר חשב את נפשו כנגאל מכל צרותיו, וארצו אשר ישב בה בה היא אמו, ובכל זאת עוד לא יזכו בניו בה לגדולה, ועוד משטרי הארץ לא בידי אחד מבניו נִתּנו ועוד לא אחד מבניו יפקד צבא מלחמה ועוד רחוק רחוק הוא מגדולה וכבוד, ועל כל כבוד מעט אשר יתנו לאחד מבניו ישיש בשמחה כנער חסר לב על כל דבר הבל, ההוא ירים לבו עד להיות עם אשר מושלו מ ק ר ב ו יצא ובניו יהיו שופטים בארץ?! כל עוד אשר אבותינו נשאו עיניהם אל ארץ אבותיהם לא חשבו כל משרה ופקודה בארץ אשר המה יושבים בה כי בלבם התנשאו על עם הארץ ולא התאוו ללכת בארחותיהם ואף דעת דרכיהם לא

הפצו, ואם גם נִחתה בהם יד אויב ומתנקם תמיד, בכל זאת לא שפל רוחם, כי אך יד מעול וחומץ ראו בהיד השלוחה בהם, אשר רק למראית עין השפילו גום לפניה ובלבם בוז בזו לה ולא התאוו להיות כמוה; אך כאשר החלו להשוב את עם הארץ כאחים ובכל זאת ראו כי האחים האלה יקחו חלק בראש, להאחים כל משפט הבכורה ועליהם רק לשאת בעל ולא לצפות למשרה וגדולה, מני אז הן בהכרח נשפל רוחם מאד וכל רגש כבוד וגדולה סר מלבם באשר ראו וחשו כי מצבם שפל מאד ממצב כל העוטרים עליהם מסביב, והדבר אשר גם בן דלת העם ובן בלי שם ובלי הורים יוכל לצפות אליו, רחוק רחוק הוא גם מאת הגדול שבהם, ואיכה ינשא רוחם. ואיכה יחשבו את נפשם כבני הארץ, ואחרי כי בכל אלה שמעו תמיד מפי מוריהם כי כבני הארץ נחשבו, הן בהכרה נולד בלבם הרגש כי המה בני הארץ אך מין שפל מאד, בזוי מכל יתר התושבים. מבלי בקש השבונות נולד רגש כזה, ואחרי כי נולד בקרבם רגש כזה אז מן הנמנע היה עוד כי ילכו בגדולות אף בהלך נפשם ויצפו לממשלה בארץ אשר להם תהיה. הן אם בארץ אשר בה נולדו ויעבדו בה לא להם להתעלות ואף כי בארץ אשר לא ידעוה! הוא הדבר כי הדבר אשר שלחו ביעקב כי גאולה כבר היתה לו, היא גולה כל רגש כבוד מלבו ותתנהו לפחות שבפחותים בעיניו אף הוא מבלי אשר בקש השבונות ומבלי אשר ידע עד כמה נבזה הוא נמאס ושפל בעיני עצמו אם לא יהכה לכל כבוד ומשרה ואם ישיש על כל אות כבוד אשר ינהל אחד מאחיו גם אם בקצות התבל מושבו, כמו ידע בנפשו כי לא לאת נוצר ואך חסד גדול הוא אם יבדילו אחד מהם לטובה, כי אם לא כן הוא, לו חשבו את נפשם כוכאים לכך כי אז הן תחת לשיש על אות כבוד קל אשר יֵעשה לאחד מהם, הנה היה להם להתאונן על כי לא יקחו חלקם כאשר יאתה להם לפי כשרונם ולפי המס אשר ישלמו, הן בני הארץ המה ואין להם כל תקוה אחרת מבלעדי הארץ אשר בה ישבו. ואחרי אשר גֹרש רגש הכבוד מלבם הנה אין עוד להתפלא אם גם לא יבינו איכה תהיה כזאת כי עתותיהם בידיהם תהיינה וכי יבא יום אשר המה יהיו אדונים לעצמם. כל אחינו המשכילים יענו ויאמרו לך כי חלילה

והלילה כאשר תנתן המשרה בידינו ואנחנו נהיה אדונים לעצמנו אז אבדנו כלנו אבדנו, כי צלמות ולא סדרים תהיה בכל דרכינו ומפעלינו. כה יאמרו האנשים אשר יתפארו כי יד ושם להם בהארץ אשר הם יושבים בה, וטח מהשכיל לבותם כי בזה יתנו חרפה גדולה על נפשם ועמם הרבה יתר מכל חרפת הורפיהם. כל אלה נבין וכל עוד אשר לא תורם יד שונאיהם את כלם כקטנים כגדולים כי עוד בגולה הנם וכי אך חזון שוא ומדוחים הביעו להם אלה שאמרו כי גאולה היתה להם, עד העת ההיא לא ישובו וישחרו את אדמת ארץ אבותיהם אף ברעיון לבם, אשר רגשי כבוד וחפצי אנוש רחקו ממנו — אבל אם שוד ושבר יבאו עליו וידכאוהו מאד, אם היו תלואים לו מנגד, אם שמו נִתַּן לחרפה ונאצה, אם כמו בין לבאים ישכון ובכל זאת לא יחיש מפלט לו למען ימצא אך מנוחה ומחסה ומסתר ולחם לאכול במקום אשר זרים לא יבוזו יגיעו, אם אך זאת לא יבקש, אם ימאס בארץ אבותיו לא רק יען כי רחוק לבו מבקש מלוכה וממשלה לו, כי אם מיראה פן יאמרו כי יבקש לעשות לו מלוכה ולהיות לעם, אם עוד יוסיפו מורים מתעים לישנו בתרדמת שכרון ועורון ולנבא לו עתידות שלום בעת אשר נגעה חרב עד הנפש והיא לא תשוב עדי תאכל מנפש ועד בשר בעם הזעום, אם כל אלה נחזה עתה בעינינו, הנה נבין גם פשר דבר חידות מני קדם, כי אמנם בראותנו כל אלה אז למרות הפצנו עלינו להודות כי לא עם אנחנו, לא כהמכובים שיתעו בדבר כזב את השומעים לקולם ויאמרו רק בני אמונה אחת אנחנו, כי שקר הדבר, רוב אחינו לא בני אמונה המה ולא יחפצו אף דעת דרכיה, רוב מורי ישראל לא לאמונה עיניהם כי אם באמונה שמו עיניהם להכחידה מהארץ, שקר וכזב הוא! לא בני אמונה אחת אנחנו אבל גם לא עם אחד הננו, עם מת אנחנו אשר כל רגש אין בו ולא יצפה ולא יקוה לתחיה, נבלת עם אשר תהיה כסוחה בחוצות וקבורה לא היתה לה!

משפט נורא מרגיז רוח ומעכר נפש הוא, אבל משפט אמת הוא אם על פי ראשינו וחכמינו ועשירינו ומנהלינו ורוב סופרינו נוציא אותו. לנבלה שמונו כל אלה יחד ולמרמס כטיט חוצות מבלי אשר יתעורר עוד כל רגש חיים או כבוד בקרבנו, ורק מעטים מאד חסרי כח ודכאי

רוח אשר עוד יהושו מכאוב, וכחם מה הוא כי מהם יבא רוח חיים חדשים בהעצמות היבשות האלה?

אולם בכל זאת כל עוד אשר עורק אחד לא ישכב בגוית איש, כל עוד אשר אך נשמה באפו, כל עוד אשר ימצא מקום אשר לא נס חֻמו בכל הגויה, הנה לא יאמרו הרופאים נואש ועוד ינסו בכחם והכמתם לפחת רוח חיים באף הגויה ולפעמים גם יצליחו, כי עוד לא נתק פתיל החיים ורק כמת יֵראה ועוד נפשו בו. וכן יהיו בעינינו דברי הסופרים האחרים אשר התעוררו כיום ויראו לכל כי יהושו מכאוב ועוד ידעו בשת וחרפת עמם לא תתן דמי להם, אלה המעטים מאד יהיו בעינינו כהעורקים אשר עוד לא ישכבו בהגויה הגדולה אשר המיתוה ברוח קטב ומשחית, ועל כן עלינו לנסות כחנו אולי לא תאבד תקוה.

בבוא השמועה כי הֻפקד שר חדש בממלכה אשר נתן צו כי הפקידים יהיו סתרה על היהודים הנרדפים ולרגלה שב גם הבטחון והתקוה ללב המפחדים הנאנחים והנאנקים אשר זה לא כביר החלו להבין את מצבם ויאמרו לבקש מפלט ובבוא דבר השר עזבו את שיחם והגיונם, בבוא השמועה הזאת נפל מאד לב הסופרים אשר חשו עתידות ויקומו כשומרים לבקר להעיר את הנרדמים ומכל עברים נתנו קול ענות חלושה: אבדה תקותנו, הנה עתה ישובו ויעצמו עינים ויאטמו אזנים ואיך נוציא עם עור ועינים יש והרשים ואזנים למו? הנה עתה יועם גם הזיק האחרון ואפר יכסה על האש הקדושה אשר נֻפחה רגע. אולם גם המה שגו, כי לא כראותם יחזה המעמיק הקור בדבר הזה, המה יאמינו כי קץ התקוה והרעיון הנעלה בא בא כיום הזה, ובאמת הוא להפך, עתה אולי תמצא ידנו ליסד אבן הפנה לארמון תקותנו וחזון רוחנו.

שגיתם אחי בחשבכם כי נוכל להשען על דברי כל אלה אשר קראו בעת צרה: קומו ונעלה אל ארץ אבותינו; שגיתם משוגת משנה בחשבכם כי בלב אנשים כאלה המקדימים נעשה לנשמע תכון מחשבה לארך ימים; הבוטחים באנשים כאלה יבושו משברם הרבה יתר מאלה אשר יחסו בצל אלה שיאמרו לא נעשה ולא נשמע, או האמנם תדמו כי כל אלה הרו והגו עצה ופתאם לפתע בא בלב כלם רוח חדש להבין ולראות כמו את הדבר אשר לא חזו עד הנה ולשפוט מישרים

בדבר אשר בו הלכו חשכים מיום הולדם, אם כה תדמו תוסיפו לשגות עד מאד. חשק הנער ללמודים אשר הורתם ולידתם היתה ברצועת המלמד ישוב וירדם בנוה הרצועה; האהבה להכלה אשר נולדה ברזה פי השדכנים והורי ההתן תשקע כאשר יסור רוח הפה ההוא, כי אם אמנם יקרה מקרה אשר החשק ללמודים לא יסוף גם אחרי שבה הרצועה אל מקומה ואהבת החתן לא תשקע גם אחרי אשר יהדלו ההורים מפחת אותה, כי הנער השוקד מצא חפין בתורתו והכלה מצאה חן בעיני החתן ותפיק ממנו רצון גם אחרי כן, אך כל אלה אך מקרה המה, וכן יהי רק לאיש חושב מחשבות, וחושבי המחשבות אשר הגיין לבם יהיה רוח החיים באפני מעשיהם מעטים המה, והיותר יצאו לפעלם כגלגלי המכונה אשר רק בכח המניע יסעו ויחנו ובסור כח המניע תשבות גם העבודה, וכן היו רוב אלה אשר קראו בקול גדול: ארץ ישראל! וגם רבים מאלה אשר כתבו על הדבר הזה וישלחו דבריהם על פני חוץ. — בלב רֻבם בא החשק מפני פחד הרצועה או נשענו על דברת השדכנים אשר הרבו להם הבטחות מוהר ומתן אם ילכו לארץ אבותיהם, ואלה לא שמו אף רגע את לבם להבין את הדבר, כי אם חפץ אחד היה להם להסתר מפני הרצועה או לקבל מתנות, ואחרי אשר אחדים הורו באצבע כי בדרך ארץ ישראל יש תקוה למצוא מנוס ואחדים מהם הבטיחו עוד יותר, הנה נכונים היו גם ללכת שמה, אם אך כלם יחד ילכו, כי אנשים כאלה לא יחלו בדבר כי אם יחכו עד אשר כבר עשוהו רבים, ואחרי כי איש איש יחכה ועל כן לא ימָצאו הרבים אשר יעשו, לכן ישבו כלם תחתם ולא ימישו ממקומם; ובהם היו רבים אשר יאהבו לדבר מבלי חשוב כל מחשבה, ורק מתי מספר היו אשר חשבו באמת את הדבר ויבינוהו ויבקשו עצות ומזמות להוציאו לפעולת ידים.

והנה בדבר גדול וכבד כזה אשר לו דרושה דעת הרבה והפין לב חזק כחלמיש צור ורגש מאד נעלה ועת רבה לחקור ולדרוש ולהועץ, בדבר כזה לו הוסיפו לעשות כאשר עשו עד כה, היינו לדבר בערבוביא ולקבל עצה מפי כל משמיע, ובכלל לדבר בלי חשך ולבלתי עשות מאומה, והעם הירא מפני הרצועה נדחק לצאת בחפזון מבלי דעת

את אשר לפניו, הנה רחוקה היתה כל תקוה לחכות, אשר גם המעטים החכמים והישרים יעשו מאומה, כי אליהם יספח ההמון הרב ולא יעזור לו בדרכו כי אם יהיה עליו כמשא לעיפה. ההמון הרב אשר מאן עד הנה בכל, שב פתאם ויחפוץ הכל בפעם אחת. לא די היה לו בשמעו כי יש ארץ אשר בה יוכל לשבת במנוחה ולאכול מיגיע כפיו מבלי אשר תבואהו יד רשע, כי תקוה נשקפה אשר ידו תגבר שם, לא די היה לו כי תקוה נשקפה אשר ברבות הימים כאשר יפרה וירבה בארץ ההיא, אז יהי לו פתחון פה לבקש לנהל את הארץ על פי חפצו ולהקים מבניו לשופטים ושוטרים בארץ; לא די היה לו כי הראו לו פתח תקוה לעלות למעלות אנשים בשבתו בארץ אשר לא הוא יהי הבזוי והשסוי, בכל אלה לא מצא און לו כי אם בקש כי יתנו לו נחלת שדה וכרם בלי מחיר, אשר נכון היה לקבלם אם גם הוצאות הדרך לא תחסרנה, ובבואו שמה יקרא כרגע מלוכה וימנה שרים ושופטים, ולדבר הזה יתנו לו כסף, בלונדון יאספוהו או בכל מקום אשר יבחרו אם אך כסף יתנו לו, גם מחסה ומגן תבטיח לו ממלכה אחת באיירופא לבל יבואו שודדים או גנבים וחמסו את נחלתו, ולאלה אשר כל חפצם בחיים הוא אך לעשות תקונים בדת, יקומו גם מתקנים ויכתבו שלחן ערוך חדש או יתירו את כל האסור למען יביאו את ההשכלה הקדושה מולדת איירופא גם אל אזיא ולא יהיו חלילה בני ישראל בלי השכלה אף כימי דור אחד — כאלה היו מחשבות רוב החפצים לעלות לארץ ישראל והגיונותיהם, ואחרי כי הכסף לא נשלח כרגע ובעלי האניות ומרכבות הברזל יבקשו כסף בעד הדרך וכאלה, לכן ישבו תחתם ויוסיפו לדבר זה בכה וזה בכה. גם נמצאו אוהבי עמם אנשים ישרים וצדיקים אשר הביאו את ה׳ אליפאנט במשפט על כי העז פניו לאהוב את בתולת בת יהודה בלי מוהר ומתן; הן אם לא בכסף מלא שלם ישלם בעד אהבתו ועצתו לישראל, הלא אך בר כוזיבא, משיח השקר, איש מרמה וכבד עון הנהו. ואחד מנבחרי בני ישראל, איש גדל דעה אשר שמו נודע לכל וראבינאוויץ שמו, הן העד העיד ב„המליץ" במשיח השקר ההוא, ומי זה יכזיבנו? — אולם אחשוב לם שפט כי לא נחטא הרבה למשפט אמת אם נאמר כי לא רב ההיזק

להרעיון הנעלה הזה אם אנשים החושבים כאלה ומורים אשר יורום כדברים האלה ישובו מדבריהם וישובו להחזיק בכל מאמצי כחם בהארץ אשר תחוג ותנוע תחתם, ולהפך אם ישובו אלה למסחרם ביי״ש וכאלה ומוריהם להורותם לבקש אהבת בני הארץ ולהתרפס לפניהם ולהזהר מאד לבלתי העלות אפם ולאמר לכל עון ואשמה אשר יתלו בהם: אמנם פשענו ומרינו, לכם הצדקה ולנו בשת הפנים! אז תקוה לנו כי השרידים האחדים אשר יבינו ויחושו את הדבר המה יוסיפו להחזיק בדעתם ורעיון לבם ויעמלו לטעת אותו במשפט ורוח נכון על לב העם עד כי יך שרשיו לאט לאט וישוב ויחיה את הרוח אשר נדכא ויזיל דם חי ונוזל בהעורקים אשר דמם קפא עד הנה.

הנה רעיון ישוב ארץ ישראל חדש מקרוב בא, הוא ילד אשר זה עתה נולד ועלינו להזהר בשמירה מעולה מאד לבל יבאו שדים ומזיקים ויחבלוהו. כל אלה אשר יאמינו כי הרעיון הזה לא חדש הוא וכבר מצא מסלות בארץ תועים המה כלם יחד. אמת הדבר כי זה כעשרים שנה ויותר החלו לדבר בישוב ארץ ישראל, אך על לב המדברים לא עלה אף רעיון להושיב שמה את אחינו ולעשות את המקום כמקום מקלט לכל נדח ומר נפש. לו היתה באמת זאת מחשבתם וכה יעצו כי אז אולי יצא כבר הדבר לפעולת אדם ולא נותר עד הנה רק בדבר שפתים, כי אז כבר נמצאו ישרים בעם אשר הבינו זאת, ובני רומעניא לא החשו עד הנה ולא נשאו עיניהם לקצות הארץ לבקש מפלט. אבל אלה אשר דברו אז בישוב ארץ ישראל עשו זאת רק בשם הדת והאמונה למען יוכלו לזכות אותנו גם במצות התלויות בארץ, או למען עזור לעניים אחדים אשר החלוקה לא תספיק להם, אבל את הרעיון הגדול הזה כמו שנדבר עתה בו לא הבינו אף לא חשבו, ולו שמעו האנשים האלה דבר מפינו כאשר נדבר בו אנחנו כיום כי אז אולי חלו ורגזו וישובו אחור, והאות הנאמן על זה הוא כי עוד זה לא כביר התעוררו בחמה שפוכה נגדי כאשר ההלותי לדבר בפומבי כי עם אנחנו, והן רק הרעיון הזה הוא אבן הפנה לישוב ארץ ישראל ובלעדו לא יקום ולא יכון הדבר הזה לעולם. וחלילה לא להקטין כבוד האנשים אף כמלוא השערה חפצי בדברי אלה, האנשים האלה דברו ויבקשו טוב

אם גם לא הבינו את הדבר אשר דברו בו, וגם המקרים היו לשטן להם ולא נתנום להפיק זממם, ובאמרי כיום בשפה ברורה כי רעיון ישוב ארץ ישראל חדש כילד נולד לעינינו, הוא רק למען יתברר הדבר ויתלבן ולא יוסיפו לערבב דעה בדעה ורעיון ברעיון, כי אמנם הדבר הזה אשר נחליף רעיון ברעיון ירע לפעמים הרבה יותר מכל מנגדי הרעיון ההוא. ואך זאת היא נחמתנו ואך זאת תאמצנו בתקותנו כי הרעיון הזה עוד יגדל וישגא ותרום קרנו, יען כי עוד חדש הוא ועוד לא נודע ברבים, כי לו היה באמת מתהלך בקרבנו שנים רבות ועוד לא פעל מאומה ועוד לא הצליח להציב לו יד בלב העם, כי אז נואשנו מתקוה לראות אותו עושה דבר בכחו, כי אם לא מצא אזנים קשובות עד הנה או לא ישוב וימצא עד עולם, ואך אם חדש הוא אז נוכל לשום בו כל מבטחנו ולא נבוש.

בדברנו כיום בדבר ישוב ארץ ישראל עלינו לדבר בדברים ברורים אשר זה כל הפצנו להכין מקום מקלט לאחינו הנרדפים בכל מקום שהם, אשר גם בעת שלום ישאו שמה עיניהם וידעו כי זה המקום אשר אליו ישאו נפשם בעת רעה, ולאט לאט ילמדו כל אחינו בכל הארצות לדעת להבין ערכו וטובו לבית ישראל, המה ילמדו להבין כי אין שלום נאמן וקיים להם בכל מקום, ואם גם נראה באיזה ארץ כאיזה צל-שלום נוכל להגיד מראש ולא נחטא אשר בלי כל ספק לא יארכו הימים והרדיפות תחלפנה כח ותתחדשנה כנשר נעוריהן, ואין לך מקום בתבל אשר נוכל לקות כי הוא יהי למקום מפלט לכל האובדים והנדחים מארצות מושבותיהם בלתי ארץ ישראל. הרדיפות הריטו כיום ראשן, לא רק יען כי ההמון הפרוע והשובב יקום ביד רמה להכריתנו, כי אם יען אשר כמעט בכל הארצות יבקשו כי ישובו לתת לנו חקים לא טובים ומשפטים לא נחיה בם כי צרה בנו מאד עיניהם של שונאינו בראותם כי נתנו לנו אך מעט לשאוף רוח כבני אדם. בארצות אחדות יצא הדבר מאת הממשלה; בארץ רומעניא חדלו זה שנים אחדות מהכות ושדוד את אחינו, אולם ההוטב להם? לא! הממשלה תרדוף באף את כל בן ישראל ותגזול

מהם לאחר אחר כל מוצאי החיים וכל משען לחם, ובעת אשר לא תגרע אף גרה מהמסים אשר עליהם לשלם ותהי להפך כי על כל משלח יד אשר להיהודים יוסיפו יום יום מסים חדשים, הנה לא תתן להם אף מקום להשתכר ובכן יתמו כלם לגוע; גם בארצות אחרות כה יעשו להם בני הארץ, ואף כי הממשלות תעמודנה עוד על יד היהודים בכל זאת יצליחו מנדיהם לחתור חתירות תחת מקום עמדתם ובאפס יד יפילום למשואות, כי אחרי אשר תגבר יד השונאים אז תמאנה גם הממשלות לבוא בריב על דבר היהודים. כן הוא כיום ברוב ארצות איירופא, והמגפה הזאת תפרוץ מיום ליום יותר ויותר, ובכן ידלו ויורוששו כל אלה אשר עוד לא שדדו מהם בחזקת היד לאט לאט והדבר הזה רע הוא גם משוד ובזה, כי בעת אשר יושד איש אז יציל דבר מה והוא לו למעוז ביום צרה אך בגזול מאיש מעיני מחיה אז יאכל לאט לאט את כל הנמצא בידו ולא ידע כי חסר יבואנו. והצרה הזאת גדולה היא מכל הצרות אשר באו על ישראל גם בעתות החשך בימי הבינים, כי אז גזלו וחמסו מהם יגיעם גם שלחו בהם יד, אך אז היה המושל עליהם סתרה כי לחמו היו, וכל דבר מקנה וקנין אך בידם היה, בעת אשר עתה יקומו להכחיד קימם, כי ישלחו ידיהם לגזול מהם כל משען לחם, הנה לאלפים הנה המגלות אשר כעב תעופינה בכל הוצות ואצל כל קירות הבתים ובכל המקום אשר שמה יבאו רב אדם, מגלות כתובות ביד ובחרט עופרת „אל תקנו מהיהודים" והאזהרות האלה תעשינה פרי. ואם גם המשען האחד אשר היה בידנו עד כה, הוא המסחר, ילקח מידנו אז אבדנו כלנו אבדנו גם אם יד מעול לא תבואנו, כי סוף סוף אך המסחר הוא המקור האחד למחיתנו גם בהארצות אשר שם עוד לא נתן ישראל למרמס. אשר על כן אם לא נקדם פני הרעה ואם לא נושיב אלפי משפחות מאחינו במקום אחד, אשר בבוא צרה על יתר אחיהם יוכלו להמלט אל ארץ אחיהם, אז אחרית אחינו להכרת בלי כל עזר ותקוה. וזה הוא הדבר אשר יקח לבנו, כי בו צפון גם סוד התקוה אשר ברבות הימים כאשר ירבו אחינו בארץ ההיא אז תמצא ידם גם לעשות לביתם, כי אחרי אשר יהיו במקום אחד ואחרי אשר יעשו עשר ואיש לא יקרא: משלנו

לך כל הכבוד הזה, ואחרי אשר עמים אחרים ימצאו חפץ באהבתם אז אולי יבא הקץ לכל צרותינו. והנה שני דברים נגד עינינו ברעיון הזה; האחד לשעתו והשני לעתיד לבא. לשעתו נקוה למצוא מנוחה ומוצא למחיה מבלי אשר נשבע בוז, ולעתיד לבא גם להכין אשיות קיומנו בל ימוטו, אבל השני תלוי בהראשון כי אם לא יחישו אלפי משפחות מפלט להם שמה ואם לא יכינו שם ביתם ונחלתם אז אין כל תקוה כי בעתיד יציבו להם יד. ואם כי לעת כזאת נחוצה לנו במאד מאד העזרה בשעתה, אבל אחרי אשר היא היא אבן הפנה להתקוה לעתיד, לכן עלינו להזהר מאד לבל נעשה דבר אשר אולי טוב יהיה כעת ומשחתו בו להרעיון לעתיד לבא. כבר שבענו יגון ובוז מרבה להכיל על אשר רק לעזרה בשעתה היו עינינו נשואות וכאשר עברה השעה ואחרת לקחה מקומה אז הביאה בכנפיה צרות חדשות. ואחד הדברים אשר אולי טוב היה להעזרה בשעתו אך רעה בו בלי כל ספק להתקוה לעתיד לבא הוא החפץ להוציא רבים בפעם אחת מארץ מושבם ולהושיבם על אדמת ישראל.

הדבר הזה אשר שלחו ביעקב להעיר ולעורר משפחות למאות ואלפים לעזוב את מקומם ולבחר בארץ ישראל נתן מכשול בדרך התקוה הזאת ככל המכשולים אשר שמו צורריה בדרכה. אמת הדבר כי בעת אשר קטב ישוד צהרים אז יחיש איש איש מפלט לו מבלי הרבות מחשבות מה יהי בימים הבאים, בעת צרה יחשוב אך להנצל מצרה, כי על כן כבד היה הדבר מאד להשיב פני אלה אשר יבאו לבקש כי יצילו אותם מרעה מיראה פן לא יהיו ראוים לכך, לא עלינו לבקש חשבונות רבים מי ומי הוא המבקש עזרה בצרה אם אך ידנו תמצא לעזרו, ולו היה די כסף בידינו לעזור ולהושיע לכל המבקשים עזרה כי אז חלילה היה לנו לאמר: בזה נבחר ובזה נמאס יען כי נספוק אם יצלח להרעיון אשר יקח לבנו. אולם בדבר הזה לא רק כסף לא היה בידינו כי אם גם מבקשי עזרה לא היו בתחלה, כל העשוקים לא ידעו כי יש תקוה להם להנצל מצרה ולא בקשוה אף לא דרשוה, ורק כאשר הרבו לדבר על לבם ולפקוח עיניהם או אז החלו להאמין למשמע אזנם ויהיו נכונים לעשות כעצת אוהבי שערי ציון

אם אך תושיע יד להם, אבל היד המושיעה עוד טרם נגלתה ולהפך כי שוטנים וצוררים קמו מקרב בני ישראל אשר עשו כל אשר בכחם לחסום את הדרך בעד הנמלטים, ובעת כזאת דבר שפתים אך למחסור הוא לעורר את קצרי היד לבקש להם מקום חדש ומוצא למחיה אין כי אם לעורר את אבירי הלב הרחוקים מצדקה ומחמלה על אחיהם אולי ישמעו ויראו בצרת אחיהם הנגועים לעיניהם. ואם אמנם לא נוכל לכחד אשר לולא קמה חברת כל ישראל לאסוף כסף למען האמללים ולהשחיתו בידים, לולא קמה לשטן בדרך ארץ ישראל כי אז כבר מצאו משכנות להם שם בכסף ההוא אלף משפחות, אך אחרי כי כן לא היה, לכן אך רעה תבא על אלה אשר כסף אין בידם ואשה ובנים להם אם יעזבו את הארץ אשר בה עוד ימצאו לחם צר ויבאו אל ארץ אשר לעת כזאת אף לחם צר אין בה. כי על כן לא רק לא הרע הדבר, אשר השמיע השר בממלכה כי נכון הוא להיות עליהם סתרה, לרעיון ישוב ארץ ישראל, כי אם גם היטיב לנו, כי לו הוסיפו דַבֵּר בו כמקדם והֵביא שמה אנשים אשר אולי לא יצלחו להארץ מחסרון כסף או כח או חפץ למלאכה, כי אז אולי שמו בידם קבר להרעיון הזה.

ואם אמנם חלילה לנו מדבר משפט את אלה אשר העירו ועוררו את האהבה לאדמת ישראל, אשר הרבו לדבר על כל לב ולהראותם כי אך שם ימצאו מנוחה ומחסה ומפלט, כי המה עשו את המוטל עליהם, המה דברו כפי אשר נתנה האמת דברים בפיהם, המה יצאו למלחמה על המשקרים והמכזבים אשר בלב רב ומשחת הוציאו דבת הארץ וידברו רק רע עליה להרחיק ממנה את בני ישראל, המה עשו כל אשר בידם לגלות שולי המכזבים החוטאים האלה בנפש אחיהם על פניהם ולהורות את העם השכול בינה והשכל לבל יוסיף לכת בדרכי מתעים, ובדבר הזה גדולות עשו בשנה הזאת, כי בזמן קצר כזה השיבו לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם הרבה יתר מאשר אולי מצאה ידם לעשות במשך מאה שנים. בשנה האחת הזאת בערו מקרב לב אלפים ורבבות מישראל את הדעות הנשחתות אשר שתלו על תלמי לבבם זה כשמונים שנה. השכלת ברלין היתה בפעם אחת לזועה לרוב

אחינו, הרעיון הנתעב והנאלה להתבולל בעמים היה להם לחגא ושם כל אלה אשר ישאוהו על הל שפתם לנדה, וכל אלה פעלו ועשו במשך שנה אחת, ובזה דרכו דרך נאמן לאחדות ישראל ותקותו לימים יוצרו. ולולא עשו כזאת, לולא קמו בכל עוז רגשותיהם למלחמה נגד הבוגדים להראות לכל כי בוגדים נתעים ומתעים המה, כי אז אולי רבה כעת הרעה הרבה יתר מאז, כי אז אולי הדיחו עוד אלפי משפחות לאמעריקא, אשר שם יתמו ברעב ובדבר או ישובו על עקבות בשתם ודלותם ושפלותם; כי אז אולי נשכח שם ארץ ישראל ולא עלה עוד על לב לעולם. לא כן עתה, עתה אלפי לבבות ינהו אחריו בכל עוז רגשותיהם ורבבות עינים אליו תצפינה, וכמעט תמה המלחמה נגד הבוגדים, כי אף אם יוסיפו להזיק בתרמיתם וכזבם, אף אם יוסיפו להסית ולהדיח את העם מאחרי האמת, בכל זאת כלה כחם מהפיל עוד למשואות הבגד את כל העם הרב הזה, רוח חיים שב לעורקים רבים ומהם יצא הדם והשקה את כל הגויה וישיב לה רוח החיים כשהיה וגם העורקים אשר שכבו עד הנה כפגרים מתים ישובו להתנער ויתנו מעבר להדם החי. כל אלה פעלו ועשו אוהבי עמם ברוח פיהם בהמלחמה הגדולה אשר ערכו נגד הבוגדים בעלי הכח והעשר ויוכלו להם, ואם כי עוד לא תֵראה פעולתם ל ע י ן אך כל לב יחוש אותה ועוד מעט אולי ישובו גם הבוגדים בעצמם מבגד ידיהם. רבות עשו הסופרים המעטים אשר לבם אמונה לעמם, אם כי כל כחם אך ברוח פיהם או בעטם, ואם גם נוקשו אחדים אשר לא השכילו לדבריהם ויתעו אל ארץ אשר לא תחַיֵם, יען כי בידים ריקות באו שמה, לא נוכל לפקוד עליהם, כי במה נחשבו אחדים אשר גם בביתם היו אספי רעב נגד הטובה הרבה אשר יצאה לכל העם בדבר הזה כי נפקחו עיניהם לראות נכוחות. אבל דבר כזה יתכן רק בעת מלחמה, בעת קרב לא ישימו לב אל האחד כי אם אל הכלל, לא כן כאשר תכלה המלחמה אז החובה לשום לב לכל אחד ואחד וגם להכלל, ועתה כאשר כמעט הדלה המלחמה את הבוגדים, כי אלה אשר ישמעו ויבינו ידעו כבר את אשר עליהם לדעת וערלי לב הן לא ישובו להבין דבר אמת גם כאשר נדבר על לבם אלף שנים פעמים, ואחרי אשר גם שלום כמעט היה מהמהומות והפרעות, לכן עתה העת לשום לב אל הדבר לדבר

בו כמו לבל יכשלו בו רבים ויהיו למכשול גם להבאים אחריהם.

כאשר לא ברגע אחד תשוב גויה אשר כמתה הֵראה ואך נשכח בה, לחיות ולעמוד על רגליה ולצאת לפעלה בכה הרופא אשר ישיב לה חיים, כי אם לאט לאט, לא יום אחד ולא יומים יעברו עדי תמצא און לה לרדת מערש דוי ולהתהלך בחוץ ואך כעבור ימים רבים תנסה כחה במלאכה, כן לא יולד גוי פעם אחת ואף כי לא ישוב לחיים גוי אשר כמתים נחשב רק ברוח פי הרופא לבד. דורות ותקופות רבות יעברו על כל עם ולאום עדי יהיה לגוי אחד, עד אשר כן יחשבוהו כל יתר הגוים וכן יהיה בעיניו אף הוא, והגוי אשר תקצר נפשו בעמלו ויתנשא בטרם באה העת ישָבר באפס יד ויהי למשסה, ואף כי גוי אשר חדל מהיות לגוי בעיני כל ובעיניו אף הוא כמת נחשב אם לו ישיבו רוח חיים אז דרושה לו עת רבה מאד מאד עדי ישוב להאמין בעצמו ועדי ימצא נתיבות חיי-עם ועד אשר יהלו גם רעיו להאמין כי כה עלומים שב לו. אם צעיר לימים יעמיס על שכמו משא לעיפה ויכרע תחת סבלו אז על נקלה ישוב ויחליף כח, אך אם חולה קם מערש דוי ינסה לעשות דבר ולא בכחו ויכרע ויפול אז לא יוסיף קום. אשר על כן אך חזון שוא ומקסם כזב היה לו אמרנו כי לא רבה המלאכה להקים את עם ישראל על רגליו, כי בקרב ימים יֵצא הפֹעל הזה לאור ובטרם הנחנו את משך הזרע מידינו אז כבר נִשא אלומותינו. לא נכזב לנפשנו כאשר כזבו להם מורי העם הזה אשר התעוהו תמיד בחלומות הבל, כי אם נחקרה ונדרשה לדעת את אשר לפנינו ונדע ונראה כי המלאכה מְרֻבָּה מאד מאד. ולא מטעם אלה האומרים כי אין אחדות לנו ולא נוכל לחיות בעצה אחת, אף לא מיראה פן כאשר נשוב ונתישב בארץ אחת אז יהיה רוח הריב והמשטמה בין המפלגות למכשול עון לנו, כי כל אלה הבל ומאפע המה. אם כי לא גדולה האחדות בנו כאשר יביעו תמיד צוררינו למען שלח בנו כל חצי זעמם ובאמת חלק לב העם מאד והטוב בעיני האחד לא יכשר בעיני השני, גם בוגדים רבים יפליאו מכותינו למען הות נפישם, למען השתרר בהעם האמלל או למען מצוא חן בעיני שונאיהם, אך בכל זאת אם נתבונן מאד נראה כי כל אלה לא הכו

שרשם עמוק עמוק בנו כי אם יד המקרים היתה בכל אלה ולו היתה יד מקרים כאלה בכל עם יהיה מי שיהיה כי אז כבר התפרד ויעלה בתהו ואף זכרון לא היה לו.

אחדות נאמנה תתכן בעם רק אם ישב בארץ אחת ושלום הארץ ההיא טוב לכלם יחד, אשר על כן אם גם יפרדו בדעותיהם בכלל אך בנוגע לאחדותם כעם אז יהיו כאיש אחד חברים, כי נפשם יודעת מאד אשר אם יתרפו ביום צרה ואם לא יתנו איש לרעהו יד אז יפלו יחד בנופלים ולא יקומו. אחדות תהיה בעם רק כאשר ישמע איש שפת רעהו, והיה כאשר ישמיע איש מבין ויודע דבר את דברו בקהל הלא אז ישפוט איש איש למשמע אזניו ועל כן די כח בשפת איש נבון למשוך אחריו לבות שומעי דבריו. ובכל זאת אין שלום ואין אחדות בכל עם, כי כל עם יפרד למפלגות וכתות שונות גם בדבר אמונה גם במשטרי הממשלה וכל אחת תערוך מלחמה על רעותה למען תמצא שבט מושלים ותשים משטרה בארץ, אך אחרי כי בארץ אחת ישבו כלם ושפה אחת להם לכן תמצא לה מפלגה אחת חברים רבים מרעותה ועל פי רוב הדעות יצא כל דבר חק ומשפט, ואחרי אשר יצא הדבר למענהו אז ישכחו כל דברי הריבות, וההק או המשפט יוחק לעד לדור ואף מנגדיו ירכינו ראשם לו אחרי כי כבר נתקבל, ועל כן יֵראה כמו אחדות נאמנה לכל העם כי אך את השלום אחרי המלחמה יראו ודברי הריבות נודעו רק להנצים. ולו ישבו בני ישראל יחד במקום אחד וידם מצאה לאסוף אספה רבה מאת נבחרי כל העם אל מקום אחד, ולהנבחרים ההם היתה שפה אחת, כי אז בצעו בלי כל ספק כל אשר יזמו לעשות, אך עתה אשר מפֻזרים ומפֹרדים המה בכל התבל כמוץ ברוח, ומן הנמנע הוא לבחר בחירים ומן הנמנע הוא לאסוף אספה, כי איש איש יבחר בעצמו לחות דעתו ורעהו כמהו יעשה, כי על כן מספר בני ישראל מספר המפלגות הוא, ואין משמיע דעתו בשם רבים, וגם בדברים אשר ישמיעו לא יבין איש שפת רעהו, כי שפה אחת אין להם ואיש איש ידבר בלשון ארצו הזרה לאהיו יושב ארץ אחרת, ואיכה תכון מחשבה ועצה בישראל? ואיכה ימצא דבר מסלות בלב? — לו היתה שפה אחת לכלנו כי אז אם כי בכבדות וברב עמל

בכל זאת היתה תקוה כי במשך עת רבה תוָדע דעה אחת לכלם, אך עתה בעת אשר בארץ אחת יחזיקו בדעה אחת בחזקת היד הנה בארץ אחרת ילעגו לה או לא ידעו דבר ממנה, כי על כן חלק לב העם ולא יצא לנצח משפט אחד לכלם; אך בכל זאת לא נוכל לאמר כי אין אחדות בישראל, כי רק הסבות האלה תקומנה לשטן בדרך המעשה והאחדות לעולם תעמוד, והאות על זאת כי אחרי כל אלה יחושו בני ישראל יושבי ארץ אחת את מכאובי אחיהם בארצות אחרות, ואם גם יפרדו בדעותיהם בדרכי העזרה אשר יחפצו כלם להמציא איש איש לפי מעלות רוחו ודרכיו אשר הסכין בהם, בכל זאת הנה מקור האחדות יֵראה גם בדבר הזה, ולוּ היתה כזאת לאיזה עם בתבל, כי הָגלה מארצו והנהו מפֻזר ומפֹרד וגם שפה אחת אין לו, כי אז לא היה עוד גם זכרון להגוי ההוא.

גם לא נירא חתת פן כאשר יקבצו כל בני ישראל או רֻבּם אל מקום אחד אז תתלקח מלחמה בקרבם וכל אחד יתנשא לאמר אני אמלוך והיתה יד שומרי משמרת האמונה באחיהם אשר לא בדרכי אמונה יבחרו, ואלה החכמים בעיניהם יגדילו עקב על שונאיהם אלה, כי כל אלה הבל ומאפע המה ורק חסר דעה אשר לא קרא ולא שנה מימיו ולא ידע ארחות גוי ואדם יחדו יביע כדברי הבל האלה. מלבד אשר חלוקת הדעות לא תכרה קבר לעם, כי במקום אשר יש עם ומשפטים לו לא ירע פרוד הלבבות, כי סוף סוף דבר הרבים יקום, כי אם גם באמת אין עם בכל התבל כלה אשר לו תקוה נשקפה לשבת יחד בשלוה ואחוה כמו עם ישראל בעת הזאת, ורק יען כי עוד לא נסו להושיב מספר רב מהם במקום אחד, ועוד לא נתנו עתותיהם בידיהם כי יבחרו או יעזבו דרך כחפץ לבם, על כן יוציאו משפט מְעֻקל בדבר הזה.

סלע המחלוקת בכל העמים היא האמונה; בכל העמים ובכל הארצות תהיה האמונה ראשית כל מדון וריב. גם כי נשמע דבר ריב ממפלגות בדרכי הארץ ומשטרי הממשלה גם הוא ממקור האמונה יצא, כי האחד יבקש להכין לו ממשלה על ארני אמונה זאת לבל תמוט

והשני יחשוב את אמונת המפלגה המנגדת לו לצור מכשול להארץ ורק אמונתו תכון לפניו. והמלחמה בין בעלי אמונות שונות גדולה ונוראה היא מאד כי שנאת עולם ביניהם ואין גם תקוה כי ישובו ויתאחדו לעולם. אין כל תקוה כי הקאטאליקים יעשו שלום להפראטעס-טאנטים ויהיו לאחדים, וכן כל בעלי האמונות השונות, כי בעיני כל איש יקר אשר בידו ונבזה אשר ביד רעהו, ואיכה ישלח מידו את נחלתו היקרה בעיניו למען החזיק בנחלת זרים הנמאסה לו? ומה גם כי ההורים והמורים ידריכו את הגוים אך באמונתם, ואך בבעלי אמונתו ימצא איש משגב ועז, ועל כן אך מקרה זר ונפלא הוא אם נשמע כי בן בעל אמונה קטוליקית בחר באמונה פראטעסטאנטית ולהפך, ועל כן ריב עולם יהיה ביניהם. לא כן בישראל אשר לעת כזאת חדלו מפלגות באמונה מקרבם, ריב החסידים והמתנגדים כמעט תם מפני הריב אשר בין היראים ובין המשכילים, ועתה יעמדו מערכה לקראת מערכה רק יראים ומשכילים, אך רב הדרך בין שתי המפלגות האלה ובין שתי מפלגות אשר גם שתיהן לאמונה עיניהן. בני המפלגות אשר ירימו איש איש את אמונתו על גם יחזיקו שניהם בדבר אשר בידיהם וימאנו לעזוב אותו, ובני המפלגות מהיראים והמשכילים לא יריבו שניהם על דבר אשר בידיהם כי אם אלה יחזיקו בדבר אשר בידיהם ומנגדיהם לא יחזיקו בכל דבר וכל הפצם הוא כי לא יאלצו אותם לבחר בדבר אשר למותר הוא למו. ואחרי כי בני המשכילים לא יריבו על הדבר אשר בידיהם לכן לא יגדל הריב גם לא יאריך ימים, כי מעבר מזה ירפה כח שומרי משמרת האמונה על ידי אשר יקרה כפעם בפעם כי בבית ירא אלהים יולד בן אוחז בדרכי משכילים, והוא דבר אשר לא יקרה לעולם בין שתי מפלגות באמונה. דבר רחוק מאד מאד היה לשמוע כי בן חסיד היה למתנגד ולהפך, כי לא יכול עשות זאת מיראה מחמת אביו. הן בשוב חסיד ויהי למתנגד אז היה עליו לחדול מבוא לבית התפלה ההוא, כי בתפלה אחרת יבחר, ולבלתי ספר עוד גדולות הצדיקים ולבלתי לכת בדרך למרחוק למען דרוש באחד הצדיקים, והדברים האלה הלא נראים לעין הוריו אשר יקומו נגדו להעבירו מדעתו או חבלים נכונו

לו; לא כן אם בן לירא אלהיו יעזוב יראת שדי אז לא יֵראה הדבר לעין, כי גם בסתר תמצא ידו להשביע נפשו בדברי המשכילים ובין כה וכה יהיה לאיש אשר לא עוד על פי הוריו יבחר וימאס, ואז גם כאשר יודע לאביו מעלות רוחו לא ירבה ריב, ועל הרוב יהי להפך, כי האבות אשר בנים משכילים להם יחלו למרות רוחם להפוך בזכות ההשכלה לבל יהיו בניהם להרפה, ובכן יוָלד ברבות הימים בכל בית ובית בן משכיל ועל ידי זאת יחדלו כל ריב ומשטמה. ואף עוד זאת כי בריב בין בעלי שתי אמונות יאמינו גם שניהם כי חלקם נכון לעולם הבא על כי חרפו נפשם על אמונתם אשר רק דרכיה דרכי אמת, לא כן המשכיל אם לא יחרפוהו אז לא יגרה מדון בבעל האמונה ואם איש לב הוא יזהר גם יזהר מהרגיזו, כי נחומיו יכמרו עליו. ועל כן אם יאספו רוב בני ישראל אל מקום אחד אז לא רק כי לא לנו לירוא פן תהיה יד איש ברעהו, כי אם גם לנו לקות אשר בימי דור אחד יֵהפך לכלם שפה ברורה ויהיו באמת לאור גוים בדרכיהם, ומה גם אחרי אשר גם כיום שלום בין האבות והבנים אף כי בדרכי אמונתם איש לעברו יפנה ואם יחד יבאו כיום בעצה אחת ולב אחד להרים להעם קרן ורק זה יהיה חפץ כלם אז לא יפרע השלום עוד. ועל כן לא דברי ההבל האלה יתנו מורא ומרך בלבנו פן יעלה עמלנו בתהו, כי אם יען כי עוד מעטים המה אשר בכל לבבם ובכל נפשם יחזיקו בהרעיון הנשגב הזה ועוד שנים רבות תעבורנה בטרם ימצא החפץ הזה מסלות בלבב רוב העם; עוד שנים רבות העבורנה בטרם אשר נביא רגשי אנוש בלב העבדים הנבזים האלה, אשר הסכינו לנשק את היד אשר הפליא מכותם; עוד שנים רבות תעבורנה בטרם אשר יצלח בידנו להגביה השפל ולהשפיל הגבוה, כי נפש רבים מגבירינו ומנהלינו יודעת מאד אשר אם כמשפט כל העמים יֵעשה לנו אז ירדו המה מכסאותם ואחרים יקחו מקומם; אז לא ירכיב לו ישראל אלופים לראש מאלה אשר לא לו המה לא ברוחם ולא בדעתם ולא באהבתם, כי כל אלה אין במו רק נפיש רחבה מבקשת ממשלה על עם דל; עוד שנים רבות תעבורנה עד אשר יבא רוח כביר בלב אלה אשר הסכינו לשום את נפשם כחוץ לעוברים, אשר הסָכינו להיות עלובים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם

משיבים ויחשבו זאת להם לחכמה; עוד שנים רבות תעבורנה בטרם אשר יצלח עם נודד להכין מושבו ולהאמין כי לא ידחה ממנו; עוד שנים רבות תעבורנה עדי ילמדו כלם לדעת את אשר לפניהם ולבחר רק באשר טוב ונכון להם ויעזבו דרכם אשר הדריכו אותם בו שונאיהם עד הנה: לעוף כלם יחד כיתושים רק אל המקום אשר אחד מהם מצא גרגיר לפניו, ותחת לתור להם איש איש מרעה לנפשו יהרו יחזיקו לגזול איש איש חלק חברו מפיו; עוד שנים רבות תעבורנה בטרם אשר תהיה שפה אחת להעם ויבין איש שפת רעהו וישמע לעצתו. לכל אלה נחוץ מאד לפלס נתיב ולסולל מסלה למען ילכו בטח ולא יעבטו אֹרְחוֹתם יען כי איש את אחיו ידחקו. אך כל עוד אשר היתה הצרה קרובה, אז לא יכלנו דבר בשפה ברורה לאלה אשר קצרה ידם: שבו תחתיכם ואחיכם הטובים מכם יעלו ויבאו ויתורו להם מנוחה. אבל עתה כאשר הלבבות נחו מעט מרגזם, אם בצדק או אין, הנה באה העת לדבר דבר נכון וקים אשר ממנו תצא תועלת בשעתו וגם לעתיד לבא.

לולא נגעה הרעה עד נפש אלפי אחינו, כי אז חשבנו את הדבר לאולת מאין כמוה לבנות שער לבית אשר עוד לא נבנה, כי ישוב ארץ ישראל לעת כזאת, אשר עוד לב רוב העם רחוק מהדעה והרעיון כי עם אנחנו וּרֻבּם לא יבינו את שפתנו אשר בה נוכל לדבר ליושבי הארצות השונות, הוא כמו לבנות שער במקום אין בית, כי ראשית כל תקוה ויסוד מוסד לה הוא הרעיון כי עם אנחנו, וכל עוד אשר לא יקח הרעיון הזה לב רוב אחינו, כל עוד אשר לא יבקשוהו בכל לב, הנה אך הבל כל עצה ושקר כל פֹּעַל, כי המה כעב יעופו ויחלפו וכבונה ביתו בערמות חול בלי מסד, אשר פתאם לפתע תהיה קבורתו, כן יהיה הדבר הזה; וכל עוד אשר לא יבינו רוב בנינו שפת עבר, השפה האחת אשר תאהדנו ותשמיע הפיץ האחד לאחיו עד קצוי ארץ, אך רעיון רוח הוא לחכות כי יבא רוח חיים בהעצמות היבשות, ובטרם אשר דברנו דבר והרימונו יד להוציא רעיון ישוב ארץ ישראל לפעולה היה עלינו לדבר השכם ודבר בתחית רוח הלאום והשפה, שתי אבני הפנה להרעיון ההוא. אבל הצרות קדמו לבא בטרם עוד לקחו אחינו מוסר ולא נוכל לאמר להם: שבו תחתיכם ולמדו בתחלה

תורת עם ואחרי כן תנסו לעשות כאשר ידעתם, לכן עלינו לאחד את העבודות השונות אשר לנו ולדבר ולהוכיח בלי חשך כי ארץ ישראל טובה וברוכה ולחם לעובד בה ותקוה לכל אובד ונדח אם אך יביא צרור כספו בידו. עלינו גם לעשות כל אשר בכחנו להטות לב בעלי הצדקה כי ישימו את ארץ ישראל למטרת כל נדריהם ונדבותיהם, כי יושיעו לאלה החפצים בעבודה ואשר תקוה נשקפה כי המה בעבודתם יחיו, אך גם החובה עלינו להזהיר מאד מאד לבל ירבו עניים ואשר לא יסכנו למלאכה לבא שמה, כי רעה נגד פניהם ורעה תבא על כל העם בגללם, כי המה יהיו למשל ולמופת כי עם לא יצלח למלאכה אנחנו. ובכלל עלינו לעשות כל אשר בידנו להביא אנשים שמה אך גם לעצור בעד אלה אשר לא יצלחו, לבל יבאו ויהיו למשא על אחיהם, ואם לאט לאט יבאו ויאחזו בארץ אז ילמדו גם ארחות הארץ והחיים בה והבאים אחריהם ילמדו מהם ויולד גוי לא בפעם אחת כי אם לאט לאט אחרי אשר יתקע יתד במקום נאמן. אבל יותר מכל אלה עלינו לעשות כל אשר בידינו להשיב רוח העם ללב ישראל ולטעת מטע השפה על לב בני הנעורים כי בדברים האלה תלויה תקותנו לעתיד, ואם יצלח בידנו להשיב להדור הבא רוח נכון תחת רוח עועים אשר נחלו אבותיו מאבותיהם, או אז יצלח בידנו לטעת מטע נאמן, מטע לשם אשר לא יכרת, והיה רוח החיים אשר שב כיום לעורקים אחדים, לרוח חיים לכל הגויה הגדולה להשיבה לחיי עולם, ואם לא יצלח חפצנו זה בידנו אז אבדנו כלנו אבדנו אם גם נושיב מספר משפחות בארץ ישראל.

ואם כן הדבר הזה תלוי עתה בנו, היינו בהעורקים האחדים אשר דמם יזל ולא ישכב. לא לגבירים ואדירים עלינו לשאת עין, לא לעזרה מרחוק ותשועה מעם אחר עלינו לחכות, כי אם תושיע ידנו לנו אז למותר כל עזרה ואם אנחנו נשכב למעצבה אז לא תושיע כל יד לנו, כי אם ביד כל אלה אשר יבינו להרעיון הנשגב ויחפצו לעשות הרבה, כל אלה אשר נתנו ידם להרעיון הזה יעשו כאשר תמצא ידם, והאיש אשר יאמר: אלכה לי אל הגדולים ואראה מה יעשו המה ואעשה כמוהם, הוא אך מתהלל במתת שקר, ואות הוא כי לא יאבה תת כי על כן יתלה באילן גדול. איש איש יעשה כל אשר בידו לעשות

למען עוזר על יד על יד למשפחות אובדות ונדחות, ביד כלם להצמיד תבת צדקה אל הקיר ולהעניק שבוע בשבוע כפי נדבת לבו, וכל הפרוטות תצטרפנה למנין גדול. אך על כלם עלינו לשום כל מעינינו להביא אהבת העם והשפה בלב בני הנעורים וללמדם את השפה שימה בפיהם, וכאשר יצלח בידנו הפיץ זה אז גם הכסף והכח לא יחסר. ובדבר הזה אין כל שטן ומפריע, אין הפיץ לשלוח שלוחים אל השולטן לבקש ממנו התרה לדבר הזה ואף אין כל מעצור בארצות אשר שם נשב להגות ולדבר בדבר הזה ככל הפיץ לבנו, איש לא יפריענו מלמוד שפת עבר ואף איש לא שלח ידו בנו, בלתי שונאינו מאחינו, על כי נחשב כעם וכאחים, ועל כן אל תיראו ואל תרפינה ידיכם כאשר תחזו כי לב רבים סר מאחריכם כאשר ישמעו דבר כי יש תקוה להם לשבת תחתם, כי לאלה בשר ולא רוח, לא לעזר ולא להועיל המה לנו, בחרו לכם אנשים אשר בידם לפחת בכם רוח חיים וטוב לנו אחד היודע עת ומשפט לחפצו מאלפים אשר ידברו ולא ידעו עד מה. לא חסרנו דבר בפנות אלה לנו ערף ונקל הוא להוציא את הדבר עתה מבתחלה אם אך אתם על משמרתכם תעמדו ולא הפנו ערף ותוסיפו להחזיק בכל לבכם בהרעיון ותוסיפו לעבוד עבודתכם לרבים, או אז תשועתנו לא תאחר. לשעתו עשינו הרבה על ידי אשר הראינו לדעת כי לא מות ומשכלת בארץ ישראל והיה אם תהדשנה הצרות את פניהן במקום אחד אז לא יוסיפו עוד לגשש כעורים באפלה כי ידעו את הדרך אשר לפניהם, ולעתיד עלינו עתה לעשות: להורות דעה ולהבין שמועה ואז אולי גם יצלח בידנו להוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו כי ילמדו לראות ולשמוע נכוחות ולהבין להבדיל בין דרך כסל ומות בו ובין דרך ישרים אשר לחיים ממנו תוצאות.

הרימו מכשול מדרך עמי.

הראיתם מעשי הילדים בשחקם? מי לא ראה זאת ומי לא ידע כל אלה? האחד יבנה בית בזעת אפו כל היום ובא רעהו ויהרסנו, השני יכרה לו יאור וישלח בו אניותיו ויקפוץ חברו ויסכרנו; פה יחוגו אחדים חג ומשתה וחתונה ולקראתם יצא חוצץ גדוד אחר ויזרה פרש על פניהם וערבה כל שמחה. איש לקראת אחיו יאריך לשון ויקרוץ עין ויגולל באצבעותיו בלעג ובוז, גם יד איש ברעהו תהיה ויכו וימחצו אף ינשכו בשניהם עד שפך דם וברגע באפס ישבעו שנאת עולם איש לרעהו, וכרגע והנה הנם יוצאים יחד במעגלה במחול ושמחת עולם על ראשם. כל אלה נודעו לנו ונשחק לתעתועי הילדות, אשר תשכח כרגע כל מכאוב ועצב ואך שלוה ובטחה וששון במגורה בקרבה, נשחק מטוב לב אך לא נבוז לה, כי נדע אשר רב כחה לחבוש כל פצע ולרפא כל שבר, אולם אם נראה איש אשר עליו אבד כלח וכבר ידע את ידי הפגעים ותנואתם, והוא לא יקח מוסר, גם אז נשחק אך בשחוק בוז וקלסה, ואם אוהבנו ומיודענו הוא האיש הסכל ההוא אז גם בשחוק יכאב לב; כן יעבור שחוק מכאיב לב בין פתחי פינו בדברנו בשער ובהשמיענו כי ילדים אנחנו, אנחנו הגוי אשר לא רק שנים כי אם גם רעה ראה הרבה יתר מכל משפחות האדמה. הגוי אשר לו על פי נסיונותיו ותלאותיו יצא לפעלו ונשא מדברותיו כי אז היה לו לדבר ולעשות כחכם בחכמים וזקן בזקנים; הגוי אשר כל גויי הארץ היו למורים לו ויורוהו לדעת מי הוא באותות ומופתים ויד חזקה; הגוי אשר בכל אלה נשאו לבו להאמין כי הוא הוא מורה כל העמים והמה לקולו ישמעו; הגוי אשר השתגע עד להתפאר כי הוא המאיר לעמים ההולכים בחשך ולאורו ילכו גוים רבים ועצומים, והגוי הזה יעשה מעשים ויפיח בלהג כילדים בלי בינה והשכל. רגע באפס הכוהו פצעוהו העמים ההולכים לאורו, התלמידים את רבם, ויבך מרה ולמכיו התחנן גם בקש רגע לברוח מבית הספר, רק כי לא קם בו רוח, פן יחזיקו

תלמידיו בכנף מעילו או בזקנו ולא יתנוהו, וכרגע אך נחה היד המכה בעברה והנה כבר נמחתה דמעה מעל כל פנים כמו בלע המות לנצח, מנוחת ילדים על פניו ושלוה במגורו בקרבו, כמו לא לו היו כל אלה, לא בערפו אחזו ויפוצצוהו, לא אותו רמסו כטיט חוצות, לא הוא הוא המטרה מני אז ועד היום לכל חצי זעם. ואם לא מעשה משוגע הוא?! אבל על הדבר הזה יש תשובה אשר כבר שמענו אותה פעמים אין ספורות, כי המון העם הוא תמיד כילד אשר ינהה אחרי כל מוליכו ויאמין לכל אשר תשמענה אזניו, ואולי טוב הוא לו כי לא יזכור ימים רבים את ימי החשך, כי לולא זאת כי אז לא עמד טעמו בו וכבר נס ליחו. אולם אם נלך אל הגדולים. מורי העם ומדריכיו, ונשמע מה בפיהם ונראה מעשיהם, אז לא רק בשחוק ידאב לבנו כי אם פלצות ושַמה תאחזנו, כי לא שיחות ילדים ומעבדיהם נראה ונשמע כי אם מעשי משוגעים או רשעים זדונים יתיצבו לנגד עינינו. שקר לחנופה יקרא וגאון על יד מרמה יתהלך בצעדי און, להוליך אלפי אלפים בדרכי מות, בדרכים אשר מהם לא ישובו לעולם, ידברו וימחו פיהם ויאמרו: לא פעלנו עול, כי אם יד מנדינו היתה במעל.

לו נעשתה כזאת לעם אחר את אשר עשתה חברת כל ישראל חברים לעמנו האמלל, כי אז היתה יד אלפי האמללים אשר התעום בדרכי תהו בראש מתעיהם וישלמו להם גמולם בראשם; לו קבצו כסף למען עם אחר ואת הכסף ההוא בלו המאספים להוות נפשם למרות חפץ אלה אשר למענם נקבץ ולמען הדיח בו אלפי אמללים אל כל צרה ושבר, כי אז התאספו האמללים ויטו ידם על הגוזלים את כסף הנדבות מהם ומעמם שלמוהו; לו העיזו מצח בעם אחר אנשים אשר לא רוח העם רוחם ולא ידעו מה הפצו ואף דעת דרכיו לא יחפצו וכל חפצם וכל ישעם הוא אך להכחיד את העם ההוא מגוי, כי אז קמו בפניהם בני העם ההוא וימלאו פיהם חצץ ויעשו להם כאשר יֵעשה לכל אויב וצר — אך בנו תהי יד כל איש, כל החפץ להכות יבא ויכה, כל החפץ להמית יבא וימית, לא רק משנאינו כי אם גם אחינו בוגדי בגד, והעם-הילד הזה יתרפק על אומניו אלה ובתתם לו סם מות להמית גויתו ורוחו יאמין להם כי אך סם מרפא

הוא. היד תרעד בהעלותה עתה על הגליון חרפת עמנו, כי רצח ועול כאלה לא נעשו בכל הארצות ובכל העמים, והעם כלו יחריש וידום, ידום כאיש אין רוח בקרבו ואין נשמה באפו ולא יחוש עוד מכת אויב וחרפת חורפיו. אולם הן בני איירופא אנחנו ואַל לבן איירופא היודע ארחות ההשכלה להתעורר בזעף אף, חלילה למשכיל כי יתחמץ לבבו ועל לשונו תהיה כאש צרבת, כי בחלקת לשון ותנופה יוָדע כח משכיל, ולהביט אל עול מבלי התבונן זאת היא תורת בן איירופא; טוב איפוא, נשים כאשר תמצא ידנו דלתים ובריח להעט ונעבור על מקרי השנה הזאת אך כצופה ומביט, ואם בכל אלה יתנער לפעמים הרגש וירגז הרוח ויעבור בשצף קצף על הגליון, הנה לא חטאת נפשי היא, כי אני עשיתי כל אשר בכחי לכלוא אותם...

בראשית התגלע המהומה, בתחלה כאשר נשמע שוד ושבר אך בערים אחדות, התעוררו אחינו באיירופא לקול הקריאה ויקראו נדבות וישמיעו בכל מכתה״ע וגם אספו כסף לא מעט, כי אם גם לא גדולות ונכבדות היו הנדבות אשר התנדבו אילי הכסף, אך אחרי כי בכל הארצות אספו ורבים היו הנותנים לכן נאסף כסף לא מעט, והחברה כל ישראל חברים עמדה בראש המאספים, כי מי יעשה זאת בלעדה? הן אך זאת היא מטרתה, — אבל מה היה להם לעשות בהכסף? הן כל איש יחשוב כי הכסף הנקבץ למען מֻכי הזמן, מעֻנים וחסרי כל, אשר התגוללו בשדה באין בית ואהל ומכסה ויגועו בזלעפות רעב, כי גם לחם לא נמצא להם, כי הכסף הזה ישֻלח אל מקום המהפכה לחלץ עני בעניו ולהציל רעבים מתחלואי רעב, כן יחשוב כל איש כי כה היה לעשות, אבל לא כן נמנו וגמרו בסוד החברה, הן היא לא לדברים קלי הערך כאלה נוסדה, היא הלא חברת כל ישראל חברים היא ועליה לראות מגבוה על מכאוביו ולהרימו כ ל ו מאשפות בפעם אחת ולא לאחד אחד, ועל כן מהרו מנהליה ויגמרו אֹמר ויחליטו כי עת הגאולה באה, ויפנו כה וכה למצוא את הארץ אשר שמה ישלחו את הנגאלים ויראו כרגע מבלי אשר חקרו ודרשו כי ארץ אמעריקא היא ארץ אשר בה תהיה גאולה שלמה לכל העם, כי על כן מהרה ותקרא בראש הוםיות לכל הנרדפים על צואר כי ימהרו לעזוב את הארץ כי יש להם

אחרית ותקוה אם אך יחסו בחברת כל ישראל חברים, ועד מהרה קראו גם בשם עושי דבריהם וישלחום להוציא הדבר למענהו.

כל אלה גמרה אמר והחליטה מבלי שאול את פי האמללים או את אחיהם בארצם הנבונים והיודעים משפט אחיהם וארצם; מבלי חקור ודרוש הדבר באמריקא אם טוב וכשר הדבר הזה לפני האובדים והנדחים ואם יש תקוה כי בדבר הזה יושעו; גם מבלי חקור ודרוש בינם לבין עצמם לדעת אם נכון הדבר ואם ראוי הוא כי ידחו בעבורו פקוח נפשות, כי אמנם פקוח נפשות דחו בעבורו, כי בכסף אשר הכינו לדבר הזה היה לאל ידם לכלכל נפשות נשים ועוללים נפוחי רעב, — לא אחת מאלה עשו. המה ידעו כבר וזאת שמעו גם בבית הספר כי אך החפש הוא עוזר ישראל וגואלו, כי רק ההשכלה תאיר נתיב לישראל ובה ירוצו וישגבו, ואמעריקא הן ארץ חפש ומגדלת השכלה היא, ומה להם עוד לבקש חשבונות ולהרבות מחשבות? ילכו איפוא לאמריקא והחפש ימציא להם רוחה וההשכלה תחיה נפשם. ואחינו באמעריקא אף המה חכמים ויראו את הנולד, המה התבוננו כי יש שבר באיירופא לראות שכר גם מבלי עמל ועל כן מהרו וישלחו רץ ממהר לבשר לבני איירופא כי נכונים היהודים באמעריקא לקבל את אחיהם הנרדפים בכל אותות אהבה ואחוה, בזרועות פתוחות ובידים חובקות אם אך... ממילא מובן כי אם אך תעבור המנחה לפניהם, כי לא בידים ריקות יבאו שמה. ומלאך פניהם הופיע באיירופא, איש שאין לו בעולם הזה אלא ד׳ אמות של חסד [1]), והאיש הזה, עללינגער שמו, עורר רוח נדיבינו ל ה ר ב ו ת

---

1) לא רק הכותבים במ״ע העברים הרבו לשבח ולפאר ולרומם את האיש הזה ולתתו ברכה בקרב עמו כאיש אשר השליך את נפשו מנגד ויבא לפדות גוי מקרב שוטניו וצריו ברוח נכון ולב מתנה, כי אם גם ראשי בני ישראל ומנהליו בערי הבירה באיירופא הרבו לו כבוד ויקר, ואף אלה אשר לא הסכינו מעודם להניח כספם על קרן הצבי, כמו בני משפחת ראטהשילד ודומיהם, אף המה התעוררו לקול דברו ויתנו כסף, וכל העם מנשא את איש הפלאות אשר הוציא כסף מאבן. ומה רבה המהומה כאשר השמעתי בהמגיד: „כמדומה לי שגם האיש הזה יצא לעשות ע ס ק בצרות אחיו״ — יחד עלי התמלאו ואחד הגדולים אמר אלי כי לא זה דרך בן איירופא לחלל שם איש מפני הספק. אולם בעיני

נדבה וגם לקולו שמעו וירבו נדבה. וישלחו כעשרת אלפים לאמריקא ויעבירו קול במחנה כי על גפי האשר הושיבום, לכן מהרו גם אחרים לאלפים וינהרו אל מקור האשר — ובכן נאספו שלשה עשר אלף נפש בבראדי וכששת אלפים ביתר הערים ויחכו כלם לקץ, כי ילכו גם המה בדרך אחיהם לראות טוב...

אבל פתאם נסתמו הצנורות, החברה חדלה מהשפיע טובה וברכה, דרכי אמעריקא היו פתאם אבלות וקול נשמע פתאם כי לא לאמעריקא כי אם לאהליהם ישובו הנמלטים ואת הכסף הנאסף יוציאו למען השיבם אל ארצם ואל נויהם, ועוד אחת מעט נשמע גם קול כי את הכסף יוציאו למען השיב את הגולים מאמעריקא, כי לאלפים המה אשר אחרי שסבלו חסר וכפן באמעריקא, אחרי אשר טעמו לחם הסד של אחיהם אשר משחוהו בשומן חזיר דוקא, ותמורתו בקשו רק כי יעבדו עבודת עבד שתים עשרה שעות ביום, ויתרם התגוללו באשפתות ואף להם צר לא מצאו, ותחת זאת שבעו חרפה וכלימה מבני ברית ומאינם בני ברית, ולאלה הן החובה לתת כסף למען ישובו אל ארצם, כי אחינו בני אמעריקא קראו פתאם בחזקה כי אלה הבאים יהיו להם כאבן נגף וכצרעת ממארת ויפחדו ויגורו לנפשם פן יביאו מגפת הרדיפות גם אל ארצם, כי אלה הבאים לא באו עוד בסוד ההשכלה ויתנו כתף סוררת וימאנו לעבוד עבודה ביום השבת, וגם אלה אשר נאותו לעבוד עבודה בשבת גם המה אולת קשורה בלבם וימאנו לצום ביום השבת ויאמרו: אם עבדים אנחנו איה שכרנו? לקול אחינו בני אמעריקא מהרו ראשי חברת כל ישראל לשמוע, כי המה הן בשם

לא היה כל ספק, כי אחרי אשר דברתי עמו נוכחתי מדבריו כי מרמה בפיו, ובכל זאת לא השמעתי את דברי כודאי כי אם כספק ועתה נגלתה תרמיתו לעין כל, כי הוא לקח בעד הנסיעה עשרים וחמשה אלפים פראנק ובעד פקחו עין על החלוקה גם כן כמספר הזה. וגם יתר המפקחים כמהו עשו, כי פקחים היו ויבינו כי בכסף הזה לא יצילו את ההמון הרב, ועל כן הצילו כאשר מצאה ידם לנפשם, כן השמיעו מכתה״ע אשר יופיעו באמעריקא אחרי כן גלוי לכל. ואם היינו צריכים עוד לראיה כי חברת כי״ח לא חקרה ולא דרשה מה היא עושה, כי אם נמשכה אחרי דברי כל מתעה, כי אז היה האיש הזה לנו למופת.

ההשכלה דברו, ובכן חדלו מתת כסף לאיש, כי רק למען הישבים מאמעריקא אצרו את הכסף...

זאת היתה פעולת החברה בדברים מעטים מהחל ועד כלה. ועתה נתבוננן בינה על הפעל הגדול הזה וכפי הנראה יֵראה עד מהרה לכל איש כי שגגה גדולה יצאה מלפני השליטים האלה, והאות הנאמן על זה הוא כי נאלצו להוציא כסף למען היטיב את אשר עותו בתחלה בהוציאם כסף לתהו. אמנם אם נעמיק חקור בדבר נראה כי לא שגגה היא כי אם זדון וחטאת מרי, חטאת לא יוכלו כפרה, חטאת אשר תהי לזכרון חרפת עולם לא תמחה לכל מנהלי החברה בדור הזה ועד דור אחרון לא תמח חטאתם, כי במרד ומעל לא בשגגה והסרון ידיעה המיטו עלינו רעות בכסף אשר אספו לעזרתנו. ונספר לאחד אחד את כל הזדונות אשר יהיו יחד כעבותות העגלה.

א) חטא חטאו בשומם עינם ולבם בעת צרה ויגון כזאת לדאוג לאהרית העם בכלל. בעת אשר תפרוץ תבערה ישימו אנשי לב את עינם להציל מאש ולא להועץ איך לבנות ההרבות, וכאשר יֵאסף כסף לנשרפים ישימו בתחלה את לבם לנהל בלחם את הרעבים ואחרי כן אם יוָתר כסף יחשבו להקים גם הריסותם, ואם אהרית העם נגעה עד לב ראשי ההברה לא נבצרה מהם מזמה לחשוב בדבר הזה זה עשרים שנה, ולא בעת אשר יפרפר בין החיים והמות, ואם בכל זאת עלה על לבם להועץ לאחרית הימים בעת אשר נגעה חרב עד הנפש, אות הוא כי הצרה לא נגעה עד לבם, וכל מעשיהם אשר עשו היו רק למען שמם הגדול, למען יאמרו כי פעלו גדולות ולמען יוכלו להתפאר בכתה״ע (אשר שלמו להם בכסף מלא בכסף הנאסף למען המטים להרג בעד התהלה הזאת) כי הגדילו לעשות.

ב) אם באמת ובתמים הגה לבם מחשבה להשכיל להיטיב להכלל, הנה היה להם להועץ את חכמי לב מהארצות אשר שם שִכלו את אחיהם, כי אך המה יודעים את מחסורם, ומה ידע תושב וויען, פאריז או ברלין מה טוב ליהודי הגולה בארצות ששם מות ומשכלת? והמה לא רק לא כן עשו כי אם גם אטמו אזניהם משמוע בקול הדובר באזניהם מישרים.

ג) אם גם חשבו כי יודעים המה את הכל ואין להם ללמוד ולשמוע עצה מאיש, אבל היה להם לכל הפחות לדעת אל נכון מה המה עושים. הן רבים יסרום באיירופא, וגם באמעריקא נשמעו קולי קולות, כי אך רעה יביאו על אלה אשר ישלחו שמה? ובכל אלה הן נראה עין בעין כי לא רק שגגה כי אם עברת זדון היתה בכל אלה. אבל כל החטאים והפשעים האלה כאין נחשבו מול האשמה הנוראה אשר אשמו לכל הקהל בהפכם גם את הטוב לרע ובהתיצבם כמלאכי משחית לחסום את דרך החיים בפני הנמלטים למען ילכו כלם בדרך אשר התוו למו — ילכו ולא ישובו.

בעצם העת ההיא, בעת אשר מנהלי החברה גששו באפלות מבלי אשר ידעו את המעשה אשר עשו מראש ועד סוף, התעורר רוח עצה בלב נבוני דבר מקרב ישראל ויראו ראשית להם, כי שם בארץ ישראל יש תקוה לישראל, ואם יעלו ויבאו שמה מספר לא מעט וכספם בידם ויקנו שדות ויבנו בתים אז יש תקוה כי שלום יהיה להם וייסדו אבן הפנה לשלום העם כלו בימים הבאים, כי אלה הבאים בתחלה יורום אחרי כן את הדרך, והערים אשר יבנו יהיו כערי מקלט לכל אובד ונדח. אבל עוד העצה על שפתותיהם וראשי החברה התעוררו כאריות לוחמים ויתיצבו הכן לשום כל מכשול בדרך ההוא, המה קראו בקול גדול כי אך מאמעריקא לחיים תוצאות, כמו כבר ראו זאת בעיניהם, המה העוה לא נלאו להוציא דבת ארץ ישראל, ויפיצו שקרים וכזבים אשר לא נשמעו כמוהם, ועל כלם העיד חותם החברה. זה האיש נעטטער, איש אשר לא ידע עד מה מישראל ודרכיו וחפציו וקורותיו ואמונתו ושפתו, איש אשר בלע כתנין רבבות כסף מהחברה ומאומה לא עשה, איש אשר לו ראו והתבוננו ראשי החברה לפעולותיו בארץ ישראל, כי אז בושו וגם נכלמו כי שמו אמונתם באיש כזה, הוא היה לפה להחברה להרבות כזב ושקר בארץ[1], ובכן הצליח

1) אחרי אשר כבר נערך המאמר באה השמועה כי מת האיש הזה במיתה חטופה. והנה על פי מנהג לבני ישראל היה לי לשנות בדברי ולהפוך מר למתוק, כי אם אמנם אסור לרגן רק אחרי מטת ת״ח, והאיש הזה לא ת״ח היה, בכל זאת הסכינו אחינו להחמיר. אולם אני אסור מהמנהג הזה ואחשוב

בידיהם לרפה את ידי הנאמנים בברית עמם לבל יעשו מאומה, והמה ישלחו את האמללים ביד חזקה לאמעריקא למרות חפצם.

ועתה נשוב ונראה מה היה לולא קמה חברת כל ישראל לעכור את ישראל. לוּ שמעה והאזינה בקול היועצים עצת אמת, כי אז נוכחו עד מהרה כי הפין האמללים הוא אך לבוא לארץ ישראל; כי אך בארץ ישראל תקוה נשקפה אשר אם יתישבו שם אז ימצאו להם ומנוחה, ואז הן שלחו את הנמלטים אך שמה. ועתה נשער בנפשנו לוּ הוציאה החברה את כל הכסף, לערך חמשה מילליאן פראנק, אך לישוב ארץ ישראל, כי אז מצאה ידיה לתת נחלת שדה וכרם לעשרים אלף נפשות, כי מרבית הנמלטים לא בחסר כל באו שמה, ולא היה לה להוציא אלפים ורבבות אך למשרתיה ועוזריה ולהנוסעים מעיר לעיר בפקודתה, ולהמפקחים ולמכתה"ע אשר השמיעו השקרים להבאיש ריח א"י, ויתר הכסף לאגודות בעלי האניות, ולוּ עשתה החברה כזאת כי אז עלה הכסף הנאסף פי חמשה ממכסת הכסף אשר קבצה, כי כל החברות ברוסיא ורומעניא אשר אספו כסף אך לארץ ישראל נתנו אז כלן את כספן בידי החברה ועוד החרו החזיקו לקבץ כסף רב, ולעת כזאת, לא נגזם אם נאמר אשר אולי היתה תקוה למאת אלפים נפש, ולו התישבו אלה כי אז נושעו כלם על ידם, כי ברבות הימים נספחו אליהם גם בעלי כסף והיתה הרוחה לכלם. ואף את אלה היושבים כיום בציון וידיהם מלוכלכות בעשק ונלוֹז השיבו לחיי-אדם והיו לגאון ולתפארת לכל אחיהם בכל הארצות [1]). כה היה לולא קמה החברה לשטן בדבר הזה, אבל היא

לי זאת לצדקה. כי אם גם נלמוד זכות על האיש הזה כי מחסרון דעת עשה את אשר עשה, אבל הוא הרבה להרע לעמנו, ועוד נבכה ונאנק על כל הרעות אשר המיט עלינו ברוח פיו, ומיתתו לא תהי כפרתו על כל השגגות וגם הזדונות אשר בהם חטא ועוה לעמו. וגם רעיו אשר שמעו בקולו החיים אתנו כיום אל ישלו נפשם בדברי שקר בשמעם כי חדלנו מהביא במשפט מעשי האיש הזה וידמו כי גם המה כן עשו. ידעו איפוא כי חרותה חטאתו עד עולמי עד וכל אוהב עמו יאור במארת אלהים את כל אלה אשר נמשכו אחרי דברו ואשר יחזיקו עד היום במעשיהם הרעים והנשחתים לשית קציר לבית יעקב. לא במות הפח יכופר עונו כי אם בשובו מדרכיו ובהיטיבו מעלליו.

1) כי אם אמנם רב העשק וגדולה המהומה בירושלם וסביבותיה, אבל

קמה ולא רק את הכסף הנאסף על ידה למען החיש תשועה להאובדים הוציאה להבל למען התעות אותם מהדרך הנאמן, כי אם גם את כבוד כל העם נתנה לשמצה בהראותה לכל כי גם שקרים תדבר אך למען הרחיק את העם מארצו. ובעשותה כזאת הניאה גם רבים מאחינו לבל יצאו לעזרת אחיהם, כי רבים היו אשר בקשו לעזור, אך המה אמרו בפומבי: קצרה ידנו מהלחם את חברת כל ישראל, ורבים המה אשר בקשו לעלות בעצמם וכספם עמם ולא עלו, יען כי האמינו אשר הדברים הנאמרים בשם החברה באמת יסודם, ורבים המה אשר בכל זאת עמלו לעשות, אך המה כלו כחם במלחמה נגד הבוגדים. לולא הוציאה החברה רוח שקר מאוצרותיה כי אז היה לאוהבי ארץ ישראל אך לדבר דבר ולעורר רוח ולהשמיע הדברים כמו שהם, ועתה נטל עליהם לבלות ימיהם במלחמה, להראות כחש החברה על פניה ולהוכיח באותות ומופתים כי שוא כל דבריה אשר שלחה על פני חוץ. ובין כה וכה נשמע הדבר גם לאויבינו מהעמים ויתעוררו אף המה לקום לשטן לנו ויוציאו קול כי היהודים מבקשים לקרוע ארץ ישראל מממלכת תורגמה. והממשלה שמעה זאת ותט אזן למלשינים ותשם אף היא מכשולים בדרך הגולים, אחרי אשר ידעה כי הוא הפץ החברה. בתחלה היתה הארץ פתוחה לכל הבא שמה וביד כל אחינו היה לבא ולהתיישב כהפצם, אך אחרי אשר נשמעו דברי הריבות ואחרי אשר שונאינו מאחינו ומהעמים קמו לסוך דרכנו נאותה גם ממשלת תוגרמא לשום

כל אלה יד המחסור עשתה; לולא גבר שם העוני אשר נתן אלפי נפשות בידי גבאי החלוקה כעבדים נרצעים, לו נמצאה שם מלאכה או כל מוצא למחיה, כי אז כבר פרקו אלפים את עול המתקדשים החנפים מעל צואריהם, כי לא נרפים המה, כי אם מלאכה עבודה ושכר לעובד אין בארץ, ולו התישבו הגולים שם ויכינו בתי מלאכה ומעשה כי אז גם ברכת האובדים האלה עליהם באה. וכעד נאמן מאד על כל אלה יקום ויעיד הספר „ירושלם״ היקר בערכו מאד מאד, ואין די תהלה אשר נוכל להביע למחברו החכם מו״ה משה לונץ איש ירושלם. והחובה והמצוה על כל איש אשר אך ידו תמצא לשלם מחירו, שלשה פלארין, להביא אל ביתו את הספר רב הכמות ורב האיכות (בשפת עבר ואשכנז) הזה, אשר יאיר עינים בדרכי ירושלם וארץ ישראל באור נאמן.

מכשולים בדרך הזה[1]), ובין כה וכה רבו הבאים לארץ ישראל, אף כי ידעו כי אין עוזר להם; המה דמו בלבם כי החברה אך בשגגה שלחה את הפליטים לאמעריקא ואך תשמע כי בכל חפץ לבם באו לארץ ישראל אז תשוב ותתמוך אותם כהוגה וכמצוה, אולם עד מהרה נוכחו כי לא בשגגה כי אם במחשבה קודם למעשה אספו את הכסף למען תמצא ידם לעצור בעד העם לבל יבאו לארץ ישראל ובעת אשר למאות גועו ברעב ויצעקו אל החברה לעזרה אטמה אזנה ולא העניקה אף מה. ומה היתה אחרית הדבר? אחדים שבו באין עזרה במפח נפש לביתם ואחדים פשעו על פת לחם ויתנו יד להמסיתים אשר כעורבים יריחו מרחוק נבלה, ובכל מקום אשר רעב ומחסור שמה יבאו לשבות שבי. ועתה נשמע דבר מפי הצדיקים האלה, מפי ראשי החברה, כי המה ידעו זאת מראש, כי שם מזורה הרשת לאמללים. אבל חנופה ותרמית כזאת עוד לא נשמעו בכל הארץ! הן מי הסב בכל אלה? הלא אך החברה! הן למה גזלה את הכסף הנאסף ותאבדהו בידים לשכיריה ועושי רצונה ולשוחד למכתה"ע המדברים לרוחה ולהאניות ושלוחיהן ולא שלחה עזרתה להרעבים האלה? אלה אשר עוררו את רוח האובדים לעלות לארץ ישראל עשו זאת בצדק

1) בדבר הזה עזרו רבים לרעה; יד החברה היתה בראשונה לנעול דלת בפני הבאים לארץ ישראל, ואחריה החרו החזיקו גם רבים אשר בקשו לעזור, ויהיו קופצים בראש מבלי אשר ידעו את הדרך ואת המעשה אשר יעשו, ויחישו לקאנסטאנטינאפעל לבקש בחסד את אשר יכלו לקחת במשפט, כי אך שגגה וחסרון ידיעה נתנו הרעיון בלב רבים לבא לבקש רשיון להאחז בארץ. המה ידעו כי יש חק ומשפט בדבר הבאים לבקש אחוזה נהלה (קאלאניזאציאן), היינו לאלה אשר יבאו לבקש נחלה חנם אין כסף גם משען מאת הממשלה למען יבנו בתים, והדבר מובן מאליו כי על אלה, אשר יבאו לבקש מהנת חנם, לקבל כל דק ופקודה, וכי להם תתן הממשלה ארץ כאשר תבחר היא ולא המה, אבל לאלה אשר יבאו לקנות אחוזה, אין כל חק מגביל בתוגרמא בין אמונות ולאומים, וכל איש יכול לקנות בכל מקום כחפצו. והקופצים בראש ערבבו את שני המושגים האלה ויבאו לבקש כחסד, ואחרי אשר בקשו דמו גם שרי הממלכה כי המה יבקשו מהנת חנם, ועל כן יצאה הגזרה הנודעת. אולם גם היום תמצא יד מביני דבר להפירה, אך מי יקום לנו?

ובישר, כי המה ידעו כי שקר ענתה החברה בהארץ וכי די כסף להחברה לעזור להם אם אך תחפוץ, אך כי החברה תמסור בידיה את האמללים אל המסיתים, זאת לא עלתה על לבם, וההברה עשתה כזאת ועתה עוד לא יבושו בשת להשמיע הדבר בקהל! — החברה לא תפחד מפני המסיתים ואף אם ישבו חֶצְיֵנו לא תשית לב, כי החברה כיום אך אל השכלה ולא לאמונה ודת עיניה, החברה לא דאגה לאמונת כל אלה אשר שלחה לאמעריקא למען יעבירום על דת בהזקה; החברה לא תשים לב לכל אלה האובדים והנדחים, הצעירים אשר יבקשו עבודה ומלאכה בכל ערי איירופא ותומך אין להם, והיה כי תקרב לשחת נפשם ברעב יושיטו יד להמסיתים, ולמה זה נהפכה פתאם לשומרת משמרת האמונה בארץ ישראל?! ומה גם אחרי אשר היא ידעה זאת מראש וגם הזהירוה כי כה יהי אם היא לא תחיש ישועה, והיא לא החישה ישועה אף לא תחיש כיום הזה[1].

אשר על כן עלינו להוציא משפט הרוץ כי חברת כל ישראל חברים היא הצוררת ואויבת לישראל כעת עוד יותר משונאי ישראל; השודדים בצהרים עשו מעט, המה נתנו למשסה אלפים אחדים, והחברה הורידה עד דכא אלפים ורבבות, והרעות הנוראות אשר הביאה עלינו במשך שנה אחת תזכרנה גם בימים הבאים ותהי לנו בכיה לדורות. אל נא נירא מאיש ואל אדם לא נכנה, נקרא בשם

1) בספר הזכרון אשר שלחתי ליד החברות בוויען ופאריז השמעתי בשפה ברורה, כי על החברה לעזור לפנות דרך להבאים לארץ ישראל, גם מהטעם הזה, כי רבים ילכו לארץ ישראל גם אם לא יעזרו להם וגם למרות רצון החברה, והיה כי יבאו שמה יפגע בהם המחסור, אשר על כן החובה על החברה להכין עזרה להם, כי אם לא תעשה כזאת אז יעשו זאת המסיתים והאשמה תחול על ראש החברה, אחרי כי היא לא תעשה את אשר עליה לעשות. בכל זאת לא רק לא שמה לבה לזאת כי אם גם אטמה אזניה כפתן הרש משמוע בקול הצועקים לעזרה ולא שלחה להם אף מה! חטא נורא חטאו האנשים האלה כי לא הלכו לאמעריקא או לבראדי ועונם ישאו כי יגועו ברעב ושומע לא יהיה להם, או יבגדו באמונתם לשבוע לחם. ועתה יריעו בעלי החברה על כי נפלו בפח אשר טמנו להם מיטיביהם אלה המה בעצמם!

ההטא וההוטא ואל נטפול עון ע׳ נקיי כפים; לא אלה ששלחו את אהיהם לארץ-ישראל היו בעוכריהם כי אם אלה ששמו מכשולים בדרכם; אלה שעוררו רוח העם לארץ ישראל, עשו כבני ישראל, כאחים נאמנים אשר בקשו להחיש עזרה בשעתה ועזרה לעתיד לבא, ואלה אשר קמו לשטן עשו כבוגדים ופושעים ומרצחים, וכן יזכר הדבר הזה לעד לעולם וכן יוהק הדבר למען יהיה לו זכרון בקורות עמנו, כי החברה אספה נדבות בעד אמללים אובדים ונדחים, ואת הכסף הזה פורה לשכיריה למען ישימו מכשול בדרך האמללים לבל ימצאו מנוחה עד עולם, מהכסף הזה שחדה להמכ״ע אשר השמיעו כזבי שכיריה עד למרחוק, ואת האמללים הדיחה לבור צרה וגם מסרה אותם בזדון בידי המסיתים. כל הגדולות האלה עשתה החברה בשנה אחת!

אולם לא רק בהודע לנו מי הוא הפושע ובקראנו בשמו עשינו את אשר נטל׳ עלינו; עלינו ההובה גם להקריבו למשפט וגם ליסרהו אם נוכל ולבקש להיטיב את אשר הרע. ואם אמנם נבין את אשר לפנינו כי בידינו אך לקרוא בשם הפושע אבל לא להקריבו למשפט, כי את מי נקריב למשפט? את החברה? אבל היא הן אך שם מפשט הוא והמעשים יֵעשו על ידי מנהליה; ואותם לא נוכל להביא במשפט כי לא נדע בשלמי היתה הרעה, מי עשה בזדון ומי בשגגה, רְבּם נודעו לאנשים ישרים ולא למכזבים ובוגדים וחומסים כסף אביונים, לכן לא נדע את מי ליסר, גם איש אין בנו אשר בידו הכח ליסר, אשר על כן עלינו להתבונן אם בלי אונים אנחנו ליסר אולי תמצא ידנו למצער להיטיב את אשר הֵרֵעה, ולדבר הזה נשים עתה את לבנו.

אם אמנם יש מעְות אשר איש לא יוכל לתקון אותו; בעת מלחמה אם יפשע המצביא וימסור הארץ בידי הצר לא ייטיב עוד את אשר עִוֵת לעולם. כי הצר יקרע מהארץ ביום השלום וישים מס כחפצו וידכא את המנוצחים, ואם גם יצליח בידי המצביא ההוא בימים הבאים לקרוא מלחמה שנית ולנצה חלש ממנו ולקרוע ארץ זזהרת גם אז לא תקן את המְעות, כי האנשים אשר הכריע לטבח במלחמה אותם לא ישיב לתחיה והארץ אשר נקרעה לא תשוב; בעת מגפה אם יעמוד הרופא מנגד ויתן להמות לשית קציר אז לא יכפר הטאתו אף אם יהיה אחרי כן אלפים בחכמתו;

כן גם תקצר יד החברה לתקן את המעות הזה עד עולם. עת רצון היתה לנו לכונן ביתנו על עמודים חזקים והעת הזאת עברה לא רק באפס מעשה כי אם בהַשחת וקלקל. שעת הכּשר היתה לנו העת הזאת, לא יען כי התעוררו המֻכּים ויבקשו מפלט להם, גם לא יען כי נפקחו עיני ההולכים בחשך לראות כי עוד לא באה גאולתם וכאז כן עתה עודם כמוץ ברוח; אף לא מאשר כי ההלו לדבר בשער בגאולת העם, הדבר אשר לא עלה עד כֹה על שפת לשון, כי אם יען כי כל בני ישראל יחד, כאלה אשר רֻדפו כאלה אשר ישבו בטח, התעוררו יחד ויבקשו לעשות דבר מה ויקבצו כסף, ובעת כזאת אשר כלם בקשו דבר אחד והוא להציל את העשוקים אז מצאה יד מבקשי טוב לעשות טוב לשעתו ולעתיד לבא ולהכין להצפרים הנודדות קן בל ימוט. ואך שוא תקותנו כי ניהל כי עת כזאת תשוב עד מהרה, לא! חלוקת הדעות שבה לקדמותה, פרוד הלבבות בין יושבי הארצות השונות גדול עתה מקדם; קנאה וכעס קשה כשאול ימלאו לבות האמללים על אלה אחיהם מגדיהם אשר עזרו לרעתם, ואלה המיטיבים יקצפו עליהם על כי לא יכירו להם טובה על כל הרעה אשר הביאו עליהם, ואם כן לא יכֻפר העון הזה להם עד עולם, כי הפכו בזדונם עת רצון לעת צרה ומצוקה, אך הנעשה אין להשיב, ועל זאת נבכה ונתאבל לארך ימים. אולם אף אם יחטא איש וירבה לפשוע חלילה לנו לאמר: אין תקוה לו לשוב ולעשות טוב, וגם אם תקצר ידו מתַּקן את המעֻות, הנה בגלל זאת אל הרפינה ידיו מבַקש לעשות טוב ובתשובה ומעשים טובים יכֻפר עון, וכן הלילה לנו מזכור עונות ראשונים לאיש שב מפשע, ואם באמת ישוב ונחם אז גם אנחנו נרחמנו ונרצנו. וכן נעשה גם כיום לחברת כי"ח אם תאמר לשוב ממעשיה המקולקלים ולעזוב דרך רשע אשר בחרה בו. סוף המעשה הלא יפקח עיניה לראות כי לא היה במחשבה תהלה. כל אלה השבים מאמעריקא יורוה כי עשתה מעשה אשר לא יֵעשה; דברי האנשים הנכבדים אנשי השם אשר הכזיבו מלי נעטטער ויגלו שקריו ילמדוה לדעת כי נפתחה לשמוע בקול מכזב ומפיה שקרים, ואם אך תחפוץ אז תדע כיום את חפץ העם, ובידה לקבץ את הנדחים בזרוע, בידה לאחד את הנפרדים ולשוב

לעשות טוב ושערי ארץ ישראל עוד לא ננעלו; רבים עתה באשכנז הקוראים נדבות לדבר הזה, ובני רומעניא יאמצו שארית כחם לבא למחוז הפצם זה, ואם תשוב החברה ותקרא בקול כי תתן ידה לדבר הזה אז תשוב ותקח לבות אלפים אשר סרו ממנה ויֵהפכו לאויבים לה; וכבר בא מועד כי תעשה זאת — אבל אם תוסיף לאחוז בדרכה אשר דרכה בו עד הנה, אם תשוב להתיצב כצרה לחפץ העם ולטובו, אם לא תחדל מהטות אזן קשבת לכל מעול ומשקר ותאטום אזניה משמוע בקול אוהבי עמם באמת, אז עלינו החובה והמצוה להלחם בכל כלי מלחמה נגדה עדי נִתֵּן אותה לשמצה ובוז בקרב בני ישראל ובעיני העמים ולא תוסיף להרע ולהשחית. די לנו די בהמשחיתים הנועדים עלינו בכל הארצות ואשר קצרה ידנו לקום נגדם, כי עוד נחריש נתאפק בקום עלינו מחבלים מקרב עמנו, ואם לא נעשה זאת אז יקרה גם אותנו עון. וזה הדבר אשר על אוהבי עמם בכל הארצות לעשות: יאספו אספות וישמיעו דברם בשם כל האספה לחברת כי"ח כי תשוב מדרכיה ותבחר בדרך אשר ייטיב לנו, והיה אם ירבו המבקשים כזאת אז אולי תבין את אשר לפניה, ואם בכל אלה לא חִסר, אז יקומו יחד נגדה ויתנוה לשמצה בכל השפות ובכל הארצות.

והיה כי ישאל איש מה נועיל בכל אלה? הטרם נדע כי מנהלי החברה חכמים בעיניהם ולא ישמעו בקול יועץ בצדק, ומה יסכן לנו אם נתננה לשמצה בכל הארץ? הן גם בלעדינו יצר כחה מיום ליום ובלי ספק תסוף תגוע בשנים אחדות וזכר טוב לא יהיה לה עוד, ולמה נשפוך עליה בוז הלא חרפת כל העם היא? — על זאת אשיב כי לא כן הוא. עלינו לפתוח בשלום טרם נצא למלחמה, וגם אני אעשה זאת כיום, כי אף אם קשים דברי אלה כנגדים בכל זאת הלא בשפת עבר נאמרו ולא ישמע אותם כל צר, ועל מנהלי החברה אשר יבינו עברית החובה להשמיעם גם לרעיהם אשר לא יבינו, וכן גם על כל אוהבי עמם לעשות: לשום פניהם בתחלה אל החברה, אך אם תקשה ערפה אז יקראו למלחמה והמלחמה נחוצה היא מאד, כי רבות רבות סבלנו חרפה ובוז בארצות רבות על ידי

החברה, אך כל עוד אשר האמנו כי היא תיטיב לנו, כל עוד אשר קוינו כי חברת ישראל היא אמרנו עלינו להחזיק בה על אף צוררינו, אך אחרי כי לא לנו היא עוד למה נשא גם עליה חרפה? ידעו איפוא בכל הארצות כי לא נשים בה מבטחנו ולא יוסיפו להרגיזנו גם בגללה. וזאת שנית: אם גם נדע נאמנה כי היא לא תאריך ימים ברעתה ואם לא תשוב עד עמה אז תשוב עד דכא, בכל זאת עלינו החובה לקרב את הקץ, כי גם בנפלה אם כי אין די כח בידה להיטיב אך להרע יהיה בידה כל עוד אשר לא מת גם שמה. ואף עוד זאת כי יש תקוה אשר בנפלה אולי תקום ותבנה טובה ממנה על חרבותיה [1]). אשר על כן עתה חובה גדולה היא על כל אוהבי עמם לשלוח דבריהם אל החברה ולהשמיעה בדברים ברורים את חפצם. והדבר הזה הן לא ברב עמל יֵעשה, כי ביד כל איש לאסוף אספת אנשי לב ולגמר אֹמר ולהחליט ולהשמיע הדבר להחברה. ורק כאשר יעברו ירחים אחדים והחברה לא תשים לב לדבריהם, אז יחלו לצאת לקראתה המערכה. למען עמכם ולמען תהי לנו תקומה התעוררו ואל תחשו איש איש במקומו, וגם על המכת"ע העברים אשר רוחם נאמנה עם עמם, להשמיע העצה הזאת לקוראיהם, אולי יהי שומע לנו מאת החברה לטובת כלנו. נסו הפעם ועשו והרימו מכשול מדרך עמנו האמלל.

---

1) ואיך לצאת למלחמה הזאת ובאיזה כלי קרב עלינו לבחר, על זאת אשמיע עוד דברים ברורים לעת מצוא, לעת אשר נוכח ונדע נאמנה כי שוא כל עמלנו, כי ערלה אזן החברה ותמאן הקשב, אבל עתה עוד החובה והמצוה לפתוח בשלום, וכמעט אין כל ספק בעיני אשר אם יועדו יחד אנשי לב בכל מקום שהם לעשות כדברי וישמיעו חפצם בדברים ברורים באזני החברה, כי יעשו וגם יצליחו, ולדבר הזה הן לא דרוש לא כסף ולא כל קרבן רק רוח נכון ולב חפץ להיטיב. כי על כן נקרא כעת את הקריאה הזאת, ואם הקול הזה יהיה כקול קורא בציה ולא יעורר את היודעים את מכאובם לפועל ולמעשה, אז עלינו לשום בעפר פינו ולדום, כי בדבר הזה נוכח כי אין בנו אנשים חיים ומרגישים וחפצים לעשות טוב.

ארץ ישראל בזמן הזה.

מי אשר בלבו רוח אֹמֶץ הוא לא יפחד מתרועת מלחמה ולהפך כי בשמעו קול שופר יאמר האח! ויתעורר ויתאושש וישכח כל חפצי החיים וגם תחלואים ומכות לא יעצרו בעדו כי לצאת לקראת נשק סם חיים הוא לו, וכל אשר יוסיף לשמוע קול מריעים במחנה כן יגדל כח לבו וכן יאמץ וירים ידו, ואין דבר אשר יסוך דרכו בסירים לבלתי תת אותו לעבור הלאה, כי כל מכשול יגבר חילו וכל שטן יאמיץ רוחו; אך אחד הוא בלוחמים אשר ידו תמשול להבריח גם כפיר אריות כזה משדה המלחמה, והוא לוהם-נבזה, אשר יעיר געל-נפש בלב הגבור ויבזהו עד כי לחרפה היא לו לא רק לשלוח בו יד כי אם גם לבעוט בו ברגל. ולוחמים כאלה נראה על הרוב בין מושכי קסת הסופרים, בם נראה אנשים אשר לא ידעו מה היא מלחמה, אשר המה בנפשם יפחדו מקול גערה ואם חלילה יזָכר שמם ולא בתהלה אז יאחזום צירים ויאנחו כאשה מצֵרה, והם המה יתנפלו כרמשים על גדולים וטובים וישקצום ויתנו שמם לנדה, ולשונם תעשה נפלאות, כי לאלפים המה יחד, ואלפי פרעושים יכריעו גם ארי תחתם. ויותר מאשר נראה כזאת בכל אומה ולשון נראה זאת בסופרי העברים, אם בשפת עבר או גם בשפות אחרות יכתבו, אם אך אל אחיהם ידברו; מרביתם המה אנשים אשר עוד בימי ילדותם הכירו בהם כל סימני סוחרים בבלויי סחבות וכאלה כשרונות נפלאים, ומסבה שאיננה תלויה בהם התגלגל הדבר ויהיו למושכים בשבט סופר וכיון שכתבו שנים-שלשה מאמרים אם ידעו את אשר ידברו או אין, אם קראו קוראים את דבריהם ואם נמצא אף אחד בקוראים אשר דבריהם מצאו חן בעיניו, לכל אלה לא ישיתו לב, כי אחרי אשר פעם ושתים נדפס שמם אז גם הֵמה כאלהים ואתמחי גברא, ואוי לו לכל הדור אם ימָצא לסופר כזה מכתב עתי אשר יפתח לו דלתיו לצאת ולבא כהפצו, כי אז אין שלום לכל רעיון ומחשבה ומשפט אחרי כי בכל דבר ובכל ענין ישלח פיו ויהיה לאיש

עצות, ומפני המכתבים האלה תקוץ הנפש היפה עד כי יקרה בבקר בבקר כי חכמים ונבונים יניחו קסתם מידם יען כי נפשם תזהם ברעים וחברים ואף כי בלוחמים כאלה. אם בצדק ויֹשר יעשו זאת המשימים יד לפה זאת לא נדע, אך זאת נדע כי עלינו החובה לבלתי לדין את איש עד כי הגענו למקומו, וכל אשר הגיע למקום החכמים האלה הוא כבר חש בנפשו כי כח מאד נעלה דרוש לאיש לעמוד על עמדו במלחמה כזאת וגם העשוי לבלי חת מכל כלי מלחמה הוא ימלט נפשו מפני רוח קטב...

ואם גם תמ״ד עד היום הזה כזאת היתה, אך מהעת אשר קם שאון באחינו ומהעת אשר ארץ ישראל עלתה על שפת לשון מני אז רבו המכתבים האלה כילק לרוב. אלה העניים בדעה היושבים ומצפים כל היום אולי יקרה לפניהם ענין לענות בו בלהג הרבה; אשר ישישו על כל ספר בשפת עם נכר אשר יבא לידם, כי תקוה נשקפה להם להעתיק ממנו דבר מה; אשר על כל צרה ועל כל שמחה יתרועעו וישירו מענינא דיומא ולא מענינא דיומא, העניים האלה מצאו כר נרחב לרעות בו ולקפוץ ממקום למקום כאהבם. והם המה ימצאו און להם להבריח כל לוחם מהמערכה כי יקוץ בנפשו בשמעו שריקות העדרים האלה, בצאתם עדר עדר לבדו או כאשר יחד יתמלאו ויאמרו להשביח בקול געיתם כל קול היוצא מפי יועץ מישרים. וכמעט נראתה פעולתם על הסופרים החכמים כי רבים בהם החרישו לא ענו עוד. אולם לא עליהם עלינו להתעורר ולא אליהם לשום לב, כי מכות מדינה כאלה ימצאו גם בכל העמים, ולו רק מפניהם נסוגו אחור בעלי הדעה ולא הוסיפו לדבר מישרים כי או אולי עוד שפטנו אותם במשפט קשה, אבל עוזרים יש להם ובזכור איש אותם אז יפול לבו מאד.

אם נבליג מעט על געל נפשנו ונקרא את הדברים אשר ידברו הלוחמים נגד החפץ להושיב עובדי אדמה מאחינו בארץ ישראל, אז ימלא לבנו קצף לא עליהם, כי המה כאין בעינינו, אך על קהל הקוראים אשר לא יתעוררו יחד על גוולי כספם ועתם בלהג הרבה בלי כל טעם ודעת, ויוסיפו לשלם מכספם ויוסיפו לקנות דברי רוח כאלה,

אף כי כל אשר עוד טפת מוח בקדקדו יראה ויבין כי אין גם אחד בהם שכתב מאמר אשר ראוי היה לקרוא אותו, אין גם אחד אשר כלה בדבר אשר החל, אין גם אחד אשר השמיע לאוניו מה שהוציא בעטו. ובאמת לו גם היו האנשים האלה חכמים ונבונים יודעי דברי ימי עם ישראל ויודעים חקות החיים ובני האדם, גם אז לא דבר קל היה להם לדבר משפט ודעת, כי איכה תמצא יד איש היועץ לבקש מות וקטב ושוד וכל צרה, איך תמצא יד יועץ כזה לדבר משפט? אלה היועצים לבקש דרך חיים אם גם בהם לא רב יהיה מספר אלה אשר ידעו את אשר ידברו, אך בכל זאת אחרי כי חפצם טוב הוא הנה בידם להטעים דבריהם עד כי לא יוָדע הסרון הדעת, אבל אלה אשר חפצם רע הוא ודבריהם משחתים ורעים, המה גם אם חכמי לב יהיו לא ימצאו מלים להטעים את המר עד כי יהי למתוק, ואף כי אם גם הדעה תחסר להם, וכל קוראיהם מלבד הכותבים ואלה אשר ישלמו להם במדת האמה אשר להמאמר, יבינו זאת, ובכל זאת אין מתעורר להפוך שליתם על פניהם! ולדבר הזה ידוה הלב מאד ויפול הרוח וגם איש הרוח יניח קסתו מידו ויקרא במר נפשו: למי נדבר ונעידה, הנה אזנם ערלה ולבם ערל וגם רעתם לא תיסרם ואיך נוכיחם אנחנו?!

אך באמרי אין מתעורר לא אעשה שקר בנפשי לאמר כי אין בסופרים מתעוררים על אלה המכַתּבים, כי אמנם יש ויש, רבים המה הקוראים תגר בכל כחם וכותבים בכל חפץ לבם למען סתום פיות המקטרגים האלה, אך לא זאת היא אשר תתן שמחה בלבנו, לא זאת נבקש, כי אבוד זמן ואבוד ממון הוא כל דבר אשר ידברו עם אלה, כי המה לא יקחו מוסר כי לא יחפצו בו, המה לא ישובו לבקש אמת כי ימאסו בה, המה לא יחלו לדבר במשפט ודעת כי לא ידעו מה המה אלה; אך על קהל הקוראים, אשר ישלם בכסף מלא בעד הבל ולהג בלי כל טעם ודעת, עליהם יאבל לבנו וידכה רוחנו כי זאת לנו לעדה כי לא רבים המה אשר יבינו דבר, ומעטים מהם המה אשר יעשו כחפץ לבם, ואשר על כן יהשב כל דבר שפתים לאלה וכיוצא בהם אך למותר, והדבר הזה הוא הוא

השונא היותר גדול לנו המחריב את עולמנו והשם שַמות בכל משכנותינו, ואם הצרות אשר אפפונו בימים האלה לא רפאו אותנו ממנו מי יודע אם עוד ישוב ורפא לנו עד עולם?...

מכל העברים נראה אך בגד ומעל, בכל הארצות נראה שועלים קטנים וגדולים מחבלים כרמנו ומשחיתים עץ לחמנו, בעת אשר צוררינו ירבו ויעצמו ומספרם יגדל מיום ליום. יום יום נשמע רעות חדשות, שמועה על שמועה תבא והוה על הוה; בארץ אשכנז כבר הסכינו לשמוע נאצות כל היום ולראות את אחינו נהדפים ממצבם; באויסטריא ילמדו כיום ובלמודים האלה יעשו חיל; בצרפת, בפאריז הבירה, קראו קריאה גדולה בראש חוצות להכריע כח ישראל. כח ישראל! לולא היה הפתגם הזה כמקור נפתח לדמע ודם כי אז העיר שחוק בלב שומעו. הנמר יקרע בפרסותיו נתח אחר נתח מעור הכבש ובשרו ובראותו כי הנתחים אשר עוד דמם בקרבם יפרפרו בכח החיים הקשור בהדם יקרא: עוד לי לאזור חיל להכריע שונאי פן יוסיף מלחמה! כח ישראל! האם יש בקרבו אף דבר מה אשר נכנהו בשם כח ולא נחטא? — בשם כח נכנה את הדבר אשר יגביר את בעליו על החלשים ממנו, או אשר יאמץ ידו להשיב מלחמה שערה. יש אנשים אשר בכח הזרוע יגברו, כי תושיע ידם להם להכריע אחרים תחתם, או לעמוד על נפשם לפני רודפיהם וביום קרב יוָדע הכח; יש אנשים אשר בכח אבותיהם יגדלו ויעלו מעלה והם יתנשאו על חמון בני גילם, יען כי נוצרו בבטן להיות לרבי הארץ וגם בלי כל יתרון הכשר דעת יתרונם בכל רוא, והכח הזה יֵראה בכל פנות שאנו פונים; יש עשר שמור לבעליו לטובתו לתתו מרום מראשון ונורא על כל סביביו ובכחו יעשה נפלאות ככל אבירי הכח; יש אשר החכמה תעז לחכם ותתן לו ערמה ומזמה להמלט מכף גבור ולעשות רוזני ארץ ושרים זהב להם לכלי מעשהו; יש אשר גם כל אלה יחסרו לו ולא יוכל להשען בהם ביום צרה, אך יבטח ולא יפחד כי ידע כי יש משפט בארץ וכל הקם עליו לא במשפט ירשיעוהו השופטים וכדי רשעתו ישֻלם לו, והדבר הזה מגן וצנה הוא גם לרפי ידים; ויש אשר גם התקוה הזאת רחוקה ממנו כי הסכין לראות בעיניו כי אין משפט לדך, כי המשפט לאמיץ בגבורים, לבן אבות המעלה,

לאילי הכסף, לחכם משיב טעם ולא לאיש אשר השהו אלוה כל אלה, אבל הוא ידע זאת ולא יבטח ויבקש בכל עת תחבולות להסתר מכף רע, את לבו יְהַיה ההפיץ הנאמן לשמור נפשו ועל כן יזהר מהתנגש ובוא בין הדלת והמזוזה, וגם זה ככח יֵחשב. אבל כח ישראל איפה הוא? כח ידיו אין אתו, זאת ידע ויודה כל איש, הוא לא יצא לדכא שפלים ממנו בכה זרועו וגם עת ידו פרש צר עליו אולת ידו מהציל נפשו; זכות אבות אמנם יש לנו, אך בזכות הזאת ננחל כל צרה ופגע, כי לא רק עונותינו כי אם גם עון אבותינו ישימו בראשינו, ועל העונות אשר הקריבו רבבות נפשות לקרבן לכפר בעדם עוד יוסיפו לשלמם גם מעמנו וכן יהי גם לבנינו עד דור אחרון; כח-הכסף לנו, כה יקראו כל צוררינו בחזקה, אולם גם זה שקר הוא, כי מלבד אשר כספנו לא לנו הוא, כי לילה יהפכו עלינו וידכאונו ויגזלו אותו מידנו לעין השמש גם בשם המשפט ובשם אי משפט ובכל השמות שבעולם, הנה עוד זאת כי עניים ודלים הננו. כי אם נחשוב גם את השוה כסף לכסף ונחשוב את כל האוצרות הנמצאים בכל הארץ למספר יושביה, אז נראה כי דלים וריקים אנחנו, ורק יען כי בידינו ימצא רק כסף ולא שוה כסף לכן יהיה כסלון ממאיר בעיני מנדינו, אבל גם כספנו הנמצא בידינו הוא לנו לנדה ולא לכח ואין בידנו לשום אותו לנו לצנה וסוחרה להכלל; ואם להכמה אוי לנו בחכמתנו כי היא לנו לראשית הטאת ולראשית כל מכשול ופגע, אנחנו לא נשָׂגב בה והיא לא תצילנו ביום עברה ועל הרוב תספח גם היא על רוב צרותינו; וכח המשפט? »אנא חבוש פניך בטמון אתה מושיע ורב לעמים רבים כי לא לנו אתה... הנה ביום הזה ישבו שופטים כסאות למשפט באונגארן לשפוט אחדים מעמנו על חטאת אשר גם השופטים גם המקטרגים וכל העם ידע כי שקר ודבת שוא היא, ובכל זאת ישאו שם משפט על שפתם בעת אשר שקר גלוי, שקר נורא מאין כמהו, בימינם. ואם כן מכל אלה אין בידינו עד מה, רק עוד אחד נותר לנו, האחד אשר יהי למלאך מושיע לכל נקשה ואובד היודע את קשי יומו והוא — החפץ להנצל מצרה, לבקש מפלט מפני אויב; אולם הרים כסונו! גם הכח הזה אין לנו עוד בעון מורינו ואשמת סופרינו אשר קמו בנו

לגזול גם את שארית הכח הזה בהתעותם אותנו בנכליהם לאמר כי נמצא מחסה ועז ככל בעלי הכח, ועתה הדלי אונים אנחנו, אין כל כח אשר יעמידנו על רגלינו ואין כל תקוה לנו להנצל מצרה, כי גם החפץ להזהר ולשמור את נפשנו אין עוד בקרב לבנו; אחינו אוהבי ארוניהם ומכת ידם למדונו להתנגש ולבקש לעמוד במקום גדולים, ובגלל הדבר הזה לא רק כי שכחנו ארחות פליט המבקש מפלט ומשגב לו, החש עתידות בטרם באו למען ינצל ביום עברות, כי אם גם בעד הדבר הזה אשר לא נדע את ערכנו ונתור לנו מקום באשר צר לנו לשבת בו, הננו מֻכים בחרון אף ועברת זדון ומה תקותנו כי ניחל עוד? במצב אשר הננו בו עתה לא נוכל לחיות עוד... אבל מה נעשה אם עוד ימָצאו בקרבנו נתחים מפרפרים אשר עוד לא נס ליחם ועוד רוח החיים ירתיה את הדם הנוזל בהעורקים? האם נמוין במו פינו גם דם התמצית לבל יוסיף להניע העצמות היבשות?...

בדבר הזה אמנם יצדקו כל שונאי עמם מקרבנו הקמים בעברת זדון נגד החפץ להמלט באמרם כי אנחנו, כל החפצים בתחית הלאום, נביא שואה על העם, אמת הדבר כנכון היום, כי אמנם לולא קמו בכל דור ודור אנשים כמונו אשר התעוררו לחיים כי אז כבר מת העם ואבד שמו בגוים לולא קמנו גם היום נגד יועצינו מאחינו בכל הארצות, לו שמע העם אך בקול עשירינו ומטיפינו ומתקנינו כי אז לא ארכו הימים וישראל נושע תשועת עולמים, על פי פסק דין של רוב רבני אשכנז וכל יתר הארצות ועל פי מנהג ראשי בני ישראל ברוב ארצות איירופא לא יקום יעקב עוד ימים רבים, כי רוב בני הדור הזה לא ידעו דבר מישראל וגם לא יחפצו לדעת, ולאחד אחד ישמטו את נחלת עמם, וגם אלה אשר לא ינוסו אל מקדש אמונה אחרת בגלוי יעשו זאת רק יען כי ימאסו בכל אמונה אם לא ימצאו בה טובת הנאה, אך עת יראו כי יש שכר לפעולתם אז יעשו זאת גם בגלוי. רוב ראשי ישראל ומנהיגיהם כבר גוים גמורים המה לכל דבריהם, ומי זה יספוק עוד כי לא יארכו הימים וישָכח שם ישראל ותמו ימי אבל העם. אך אחדים המה המתפרצים בעם, אשר ימאנו לפרש ידם לשחות את ההמון הרב אל ים התהו, והמה יחזיקו גם בכנף שוחים אחרים על ימינם ועל שמאלם

ויעמידום בחרבה, והם המה לפה ולמוקש לכל בית ישראל לבל יושע מכל צרותיו. אמנם אשמים אנחנו בכל אלה, אנחנו המתחזקים במעוז יעקב, אוהבי האמונה מעבר מזה ואוהבי עמם מעבר השני יפרצו פרצות בהעם כי יפיחו בו רוח היים ותקוה, ואך ישוב רוח החיים כן ישוב גם הרגש ללב ויהוש צרה ומכאוב, אבל מה נעשה? כן הננו וכן נהיה, ואחרי כי ימָצאו בקרבנו אנשים כמונו ואם גם ימעט מספרם מאד, גם אז אין כל תקוה כי כל העם יעלה בתהו ויאבד, כי עוד יוָתר שריד לו והשריד הזה מועד הוא לכל צרה ופגע, ולהשריד הזה עוד יש כח אם גם מצער מאד אבל בכל זאת יש בו הכח לבקש להנצל מצרה ולמצוא מפלט לו. אולם האמנם על הכח הזה יתעוררו מנדינו? האמנם בעבור זאת יכרו עלינו חבָרים בכל הארצות ויחצו אותנו ואת כספנו ביניהם רק יען כי יראו כי מבקשים אנחנו להמלט? זאת לא זאת! המה יקראו בכה כי בעלי כח הננו, כי לקחנו כל הכסף לנו וכי בכסף הזה עשינו לנו קרנים כבני המעלה כהכמים מחכמים וככל בעלי הכח וזאת יחפצו לקחת ממנו. ואם על פי דברת אחינו נביאי-השלום המטיפים לשבת בטח איש תחתיו נוציא משפט הלא אז יצדקו מנדינו אלה בריבם, כי גם מפי אחינו אלה (לבשתנו ולבשת עמנו) נשמע כל היום כי אמיצי כח הננו, כי שלום לנו, כי כל יד עמל לא תבואנו, כי אין לנו לבקש מנוס ומפלט, ואם לא אות נאמן הוא כי לא יחסר כל לנו?. אולם יהי כה או כה, צוררינו יתקוממו עלינו בכל עזוז אפם ויום יום יגדל מספרם בכל הארצות, יום יום יחדשו גזרות חדשות, ואחרי כי לאסון כל הגוי ימצאו בו אנשים כמונו, אשר ימאנו במות הגוי כלו, אשר יאזרו שארית כחם לבלתי תת ליתר הפליטה להבטל באלפי אלפים, ואם כן אך שוא יהיה כל עמל מנגדינו להוציא חפצם לפעל, ואם גם יצלה בידם לקרוע ממנו רב, ואם גם יגברו חיל וירחיקו ממנו חצינו ויהיה לעם אחר, אבל הן החצי השני על עמדו יעמוד, את זאת ישיבו אל לבם המנבאים לשלום, כי ידם תקצר לשום מחסום למו פינו וכל מזמה תבצר מהם מהחזק בכנף כל העם לבל ינהו מתי מספר אחרינו, ואם גם העשירים ובעלי הכח אתם יהיו ואחרינו ימשך רק עם עני ודל, גם אז הן לריק כל

יגיעם כי סוף סוף יש שריד לישראל, ואך אם יש שריד הנה גם משנאיו ישאו ראש. ואם כן לו היה אך קורטוב של רגשות אנוש בלב המנבאים האלה כי אז חדלו מתת מכשולים בדרך המבקשים מפלט להם. הן מה יבקשו אלה עניי הצאן? זה רבות בשנים יללו אלה נביאי השלום מכל עברים כי אין עובדי אדמה בישראל, והנה עתה תקוה נשקפה כי תמצא יד אחינו לעבוד את האדמה, ולמה זה המירו פתאם קול יללתם ויילילו ויאנחו על כי נבקש להמציא אדמה לעובד? שנים רבות העוה לא נלאו אלה הנביאים להשמיע בקול רם כי ראשית כל אסון היה בנו כי פרינו בארצות זרות ולא תעצורנה כח להכיל אותנו, והנה עתה נחפוץ להמציא רוחה להנמלטים והנשארים גם יחד, והנה אלה הנביאים בעצמם חוסמים עליהם את הדרך? הנה שנים רבות חרדו על ההשכלה פן תגע בה יד, כי למענה הביאו באש ובמים את אבותיהם ואחיהם, והנה עתה יש תקוה כי המורדים בההשכלה יעזבו אותם להשתעשע בה ככל אות נפשם והמה ילכו אל אשר יהיה רוחם ללכת, והנה קפצו פתאם המשכילים האלה כלם יחד לבלתי תת ידים להמורדים בההשכלה לנום מפניה — לו היה בהם אך קורטוב של ישר ומשפט כי אז נדו בראשם למשוגעים וחסרי דעה כמונו, כי אז גם בזו לעגו לנו על מאסנו בכל הטוב ומנעמי החיים בשלחן המלא דשן אשר יערכו לנו בכל ארצות איירופא כלה ונזכור את השומים והבצלים בארץ ישראל, כל אלה עשו אך מכשולים לא הניחו בדרך, שקרים וכזבים לא בדו מלבם למען הניא את העם מחפצו, ומה גם בעת כזאת אשר הסאון יגדל מיום ליום, קול מלחמה עולה באזנינו מכל קצות הארץ, בעת הזאת היה להם לכל הפחות לבוש משקריהם ופחזותם אחרי כי נגלתה לעין כל רואה. אבל כל אלה היו לו היה בהם אך זיק אמת וישר, אך מה נדבר לאנשים אשר לא לנו המה ואף לא להם המה. כי כֻּרבּם לא ידעו את אשר ידברו ואף לא יחפצו דעת מה ידברו כי אם ידברו כמכונה רק למען דבר, כי על כן אך הבל הוא כל דבר שפתים עטם, גם אין לנו לשית לב להם, כי עלינו לאזור שארית כחנו לעשות בדבר אשר החלונו ולהתבונן היטב לבל נתעה אחרי אור מתעה אשר אולי אל בור שאון יובילנו. ואם נוסיף לדבר

בדבר הגדול והנכבד הזה נעשה זאת לא למען סתום פיות משטיניו ומקטרגיו, כי נדע מראש כי המה לא ישובון מאון, ואף גם לא למען שבות שבי מקרב העם למען ינהו אחרי דברינו, כי רק באלה אשר לבם יורם דבר כדברינו ורוח מבינתם ישמיעם את הדבר כמו, רק באלה נחפוץ, והם הלא גם מבלי אשר נרבה דברים יבינו ויחושו כמונו; רק לאלה בעלי המעשה אשר בידם לעשות דבר מה ואשר בפיהם יאמרו כי יחפצו לעשות, להם נדבר ולהם נקרא בלי השך אולי ישמעו וישימו אל לב, ואם לא ישמעו וימרדו ויוסיפו לבגוד, הנה לכל הפחות ידעו כי לא כלנו יחד כצאן נתעה, כי יש גם בישראל אנשים אשר לא יאשרו זדים, אשר לא יעריצו בוגדים בבגדם ואשר לא יהפכו בלשונם את הרעה לטובה רק יען כי אנשי השם עשוה, אותם נזכיר ולא נשים לב להמון המכתבים ויללתם וגעיתם, אחרי כי לא להם נדבר ולא עמם נוכח.

הנה בימים האחרונים העבירו קול במחנה העברים כי חכי"ח שבה מדרכה כי ראתה את עותתה ותוכח לדעת כי עד הנה לא טוב עשתה בעמה ותאמר לשום מעתה עינה על ארץ ישראל, ותחי רוח רבים ויתקעו כף בשמחה. והנה לא לדברי אלה, אשר קמו להשיב כבוד החברה לה בחרפם את מהרפיה ויתנום כמחללי קדש, יען כי נועזו לחשוב מחשבה ולא רוח החברה, ועל כן המה מעבירים קול במחנה כי עיני החברה ולבה היו נשואות גם מראשית ומקדם רק אל ארץ ישראל, אך היא לא מהרה להחליט, כי לא בחפזון תצא החברה לפעולתה, כי לא דרך הסופרים יוצאי חפזון דרכה וכאלה רבות, לא להם ולדבריהם נשים לב, כי אם אך נתבונן לחלוצי הצבא מי ומי הם אשר התיצבו כשומרים לראשה אז ימלא לבנו חמלה להחברה האמללה אשר ווערבער בהעברי ונ"ס בהצפירה ילחמו מלחמתה, עלובה ההברה ששומרים כאלה לה, ואלו לא שקלה למטרפסה בהאי עלמא על כל הרעה אשר הביאה עלינו רק בזאת כי אנשי חיל מזוינים כאלה ישמרו צלה די לה די; אבל גם מאלה שיבינו משפט, אשר התעוררו עד הנה בכל עוזו רגשותם להלחם נגד החברה בבגדה בנו, שבו וישישו מאד בשמעם את הקול ההוא כאשר ישיש איש ישראל בשמעו תהלתו מפי עכו"ם, ומפני הדבר הזה עלינו לירוא מאד, כי לא מפני הפרושים

והצדוקים עלינו לירוא כי אם מפני אלה שיאמרו ולא יעשו מאומה, שיבטיחו ולא יקימו.

ואם אמנם אין כל צדקה לאיש לאמר כי יספוק בהבטחת החברה, אחרי כי עוד טרם נדע אם הבטיחה, וגם בדבר הזה לבדו אישר לא השמיעה בפומבי במכ"ע בשפת עבר את הפצה די ויותר להעיד כי אין את נפשה לעשות את הדבר בלב נאמן, או אולי גם לעשות דבר מה לא עלתה על לבה ושקר ענו בה, בכל זאת לנו הצדקה וגם עלינו החובה לשום לב להקול הזה אשר העם מעבירים כיום בדבר החברה, כי יותר מאשר עלינו לפחד מפני החברה בהחזיקה בדין שב ואל תעשה עדיף, עלינו לירוא ממנה בצאתה לדרוש קום ועשה. כי לא רבות לנו לסמוך על יועציה, זאת ראינו למדי בפעולותיה עד הנה בדבר אמעריקא, וכל עוד אשר לא תשנה דרכה מכל וכל, היינו כי תחדל משאול רק בעצת אחד או אחדים הקרובים אליה, כי אם תשים לב לדברי כל הנושאים ונותנים בדבר הזה ותביא דברי כל בעלי המחלוקת במשפט, כל עוד אשר לא תעשה כזאת חרב חדה מונחת על צואר האמללים אשר תאמר לעזור להם, כי לא את אשר היה להחברה לעשות לפני שנה עליה לעשות כיום, ואם תעשה זאת היום אז תוסיף לקלקל בהמעשה כאשר קלקלה עד כה באי-מעשה. ולדאבון לבנו נדע כי על הרוב כה יֵעשה, שעת הכשר לפעל ומעשה תבא ובעת ההיא יתרפו העושים, וכאשר יריבו בהם ויוכיחום על פניהם על כי לא עשו כחובה, אז יתעוררו פתאם וישלחו ידם לעשות בדבר ההוא אשר כבר עבר זמנו וסוף המעשה יהיה כסוף השומעים בעצת המרגלים, אשר בעת שצוה אותם המהוקק לעשות המרו את דברו וכאשר צוה עליהם לשבת אז היו לאמיצי לב ויהינו לעלות ההרה. ולבל יהי גם פעל החברה כהפעל ההוא עלינו לעמוד על המשמר ולקרוא בקול כהעולה על רוחנו אולי יש שומע.

נסורה איפוא עתה ונראה מה יש עתה בידי החברה לעשות ואז נבין מה לה לעשות.

העת הטובה והמוכשרת אשר אז היה בידי החברה לבנות בית נאמן לנו עד עולם עברה לבלי שוב. אבן חן המציא המקרה בידה,

אשר על ידה אולי היתה לאור עולם, והיא אבדה אותה בידים ואין עוד לחכות למקרים טובים כאלה. אז שתי שנים לפנים כאשר החלו הפרעות והפרצות, והפחד והבהלה הרעישו גם רוח ערלי הלב, אשר הסכינו לראות מבלי התבונן ולשמוע מבלי הבין ולחיות ולשיש בעולם שאינו שלהם, וגם אלה אשר בלו ימיהם בחלומות שוא בהאמינם כי כי כבר הכינו ביתם בארצות מושבותיהם, גם אלה אשר נבלעו מיין השקר שהשקתם כוס ההשכלה ותעו מהשכר אשר שתו ושכרו ויתהוללו ויראו אור גדול במאה התשע עשרה, גם הנתעים האלה החלו לפקוח עיניהם ולראות כי סר סבאם ולא נשאר להם מכל משתה-לצים זה, רק כי כל ראש היה לחלי וכל לבב דוי לראות את חזיונות השכרון בורחים כצל, אז נכון היה העם לעשות הרבה לוּ קראו אליו בקריאה של חבה, בקריאה של אחוה לאמר: הבו קומו ונקומה לגדור פרצותינו ולתת שריד כמעט לשארית הפליטה, לוּ הבינה אז החברה את אשר נטל עליה לעשות ולוּ קראה כקריאה הזאת כי אז נהרו אליה אלפים ורבבות, כי כל העם ראה עין בעין כי ממנה לחיים תוצאות.

אמת הדבר אשר יותר מעשרים שנה עברו והחברה על מקומה עמדה ולא הצליחה לשבות שבי בלב העם, כי רק אחד מעיר ושנים ממשפחה אשר בקשו כי יִקָרא שמם מפֹרש על הנדבה, או כי יתפארו בשם חבר להחברה שלחו נדבת מה, וכל העם (מלבד אלה שבקשו עזרה) לא שם אליה לבו, אבל לא בהעם היה העון, כי לא יען כי אין בנו אנשי לב ומבקשי הסד וטובת עמם לכן עמדו מנגד לה, כי אם יען כי לא הבינו דרכי החברה ולא השכילו לפעולותיה, כי העם כלו לא ראה בכל מעשיה דבר אשר יאמר עליו כי הוא זה אשר יביא טובה ותועלת לכל העם. וברור הדבר כיום אשר לו הראתה החברה אך פעם אחת אות לטובה לכל העם אשר הכל יבינו את הטוב הצפון בה, כי אז לקחה בפעם אחת רבבות לבבות, והעת אשר מצאה יד החברה להראות גלוי לכל כי למען העם כלו תבקש לעשות ולא למען עיר אחת או עדה אחת, באה ונהיתה לרגלי הפרעות, כִי אך בעת שלום ואשר יגבה לב איש וימאן בעצה וימאס

בעזרה ויבעט במבקשי טובתו כי יבטח בכחו ויתגאה בו, לא כן בעת צרה וצוקה אז יביט על ימין אולי יש עוזר ועל שמאל אולי ימצא יועץ וישיש על כל דבר שפתים אשר ישמע ואשר יקוה אולי ממנו לעזר תוצאות, ואז יסור כעבד נאמן למשמע איש עצתו, אם אך יאמין כי כחו גדול מכחו וחכמתו מחכמתו. ובכן לו אך דברה החברה דבר אל העם לטובתו ותנהלהו בעצתה ותבקש עזרתו, כי אז פנו אליה יחד בפעם אחת גם הנכשלים וגם אלה אשר בקשו בכל לבם לעזור להם, כי אך זה הדבר אשר יחסר לנו מאז הוא היה גם בעת הזאת בעוכרינו, כי אין לנו עמוד התוך אשר נשען עליו, כי אין לנו מקום נבחר אשר שמה יביאו נדיבי הלב את קרבנותיהם ושמה יפנו גם העניים והאביונים למען ימצאו עזרתם — אבל העת הטובה הזאת עברה מבלי משים אל לב. החברה אספה כסף אך הוציאה אותו לבהלה; האמללים התעוררו ויבקשו להם מקום מפלט וכאשר אזלת ידם היו עדי אובד; נדיבי הלב התעוררו ויאמרו להושיע אך באין חבל המרתק אותם לאגודה נפרדו ויתעו איש לעברו, וכל הדם וכל הדמעות אשר לו נקבצו יחד כי אז היו לנחל שוטף, כל אלה עלו בים התהו ויאבדו יען כי לא היה מאסף להמה. ועל זאת יבכה כל איש-לב ויספוק על ירך אף כי ידע נאמנה כי הנעשה אין להשיב ואשר עותו לא יתקנו עוד עד עולם, כי אחרי כל אלה אף אם יראה זאת בעין פקוחה ואף כי לבו יבין כי כן הוא, בכל זאת לא יעצור כח למשול ברוחו לבל ידכה ישוח ויהגה נכאים בראותו כי עת רצון היתה לו להביא לביתו אשר והצלחה ונעוי לב גולו אותם מידו בחוקת היד!...

אולם אחרי כל הבכי והאנקה הנעשה אין להשיב. עתה לא תצלה עוד ביד החברה אף אם תחפוץ לאסוף נדבות למען קנות אחוזת נחלה בארץ ישראל; הנדבות הרבות אשר הובאו אל אוצר החברה בראשית התגלעו הפרעות ירדו לטמיון של אמעריקא ופעם שנית לא יתנו הנותנים. גם לא דבר קל היא להתישב כעת בארץ. אז בטרם התפרצה המלחמה על דבר ישוב ארץ ישראל ובטרם קמו הבוגדים להוציא דבה רעה על הארץ ובטרם אשר נאלצו הנאמנים בבריתם את עמם להוכיח להם את השקרים האלה, אז בטרם עלה

הדבר הזה על שפת לשון בפומבי לא עלה על לב אחד משרי תוגרמא להבדיל בין ישראל לעמים, כי משפט אחד לישראל וליתר העמים בארץ תוגרמא וגם אין לה כל רשות על פי הברית אשר כרתה את יתר הארצות לעשות כדבר הזה, וביד היהודים היה לבא ולהאחז בארץ לכל אות נפשם, וגם נמצאו רבים אשר די כסף היה בידם ולא לעזרת אחרים יחלו ויאמרו לבנות להם שם בתים ולקנות שדות בכסף לעבדם ולשמרם ולאכול פרים, ואז לו החרישה החברה ולא עשתה דבר, לו הדלה מקרוא נדבות ואף לא התיצבה לשטן על הדרך להניא את לב העם, כי אז כבר יצא הדבר למענהו מבלי עזרתה. אך אחרי כי החברה התיצבה לשטן על הדרך ותשלה דבריה עד למרחוק להבאיש ריח ארץ ישראל וריח היהודים גם יחד, כי מעבר מזה אמרו כי ארץ ישראל ארץ אוכלת יושביה היא, ומעבר השני קראו בקול כי ייראו מאד פן ירבה העם בארץ ישראל והמה הן בעבודה געלה נפשם (הדבר הזה הוא כחק ולא יעבור בעיני כל בעלי טובתנו באיירופא) ואז הן ימותו מחסר כל ולא תהיה להם תקומה, לרגלי הדבר הזה יצאו רעות רבות ונוראות לעמנו האמלל, רעות גדולות מכל אלה אשר הביאו עלינו כל רודפינו ומבקשי נפשנו, כי לרגלי הקול הזה אשר העבירו במחנה העברים כי החברה תמאן אף שמע שם ארץ ישראל, כי רק באמעריקא נפשה חפצה, חדלו נדיבי הלב מהת נדבותיהם לדבר הזה, כי אמרו: מה נדע אנחנו ולא תדע החברה? הן לה אחוזה זה שנים רבות בארץ ישראל וכסף רב הוציאה עליה להבל כי לא עשתה פרי, ולמי הצדקה יותר ממנה לחות דע בדבר ארץ ישראל? — כזאת השיבו הישרים בלבותם אשר בתחלה בקשו להרים תרומה גדולה לדבר הזה, והמה לא ידעו כי לא רק אז כי אם גם עד היום הזה עוד טרם תדע החברה עד מה מכל אשר נעשה במקוה ישראל, הן אם כל איש יאבד הונו אם ישכור פועלים ולא ישב עמהם ואף כי אם חברה תעשה כזאת. איש אחד אם יעשה כזאת אז סוף סוף ידאג לכספו ויבקש השבונות ואם ימצא חסרון אז לא ישקוט ולא ינוח עדי ימצא בשל מי היתה הרעה, וחברה לא תבקש השבון, ואם הפקיד אשר הושיבה נאמן הוא לה אז די לה בעדות פיו, וזאת נראה יום יום כי בעת אשר איש

אחד עשה והצליח במלאכתו ויעש עשר רב ואחרי כן נתן את הדבר בידי חברה והיא לא תראה בו ברכה, כי בכל דבר אשר לחברה, אשר רק בידי פקידים ושכירים יֵעשה, לא יהיה סימן ברכה, יען כי השכירים יעשו את מלאכתם כמכונות וכלים ולא כבני אדם בחפץ הלב, ויקוו רק לכלות מלאכתם, ואם ימָצא בהם איש עובד ובעל כשרון אשר ימאס בעצלות אז יראה ראשית לו, כי הן לא להחברה יפיק נפשו... והדבר הזה נודע לכל אלה אשר דבר היה להם במסחר מקנה וקנין והרשת המעשה. ואם בכל החברות כך, אשר מיסדי החברה נתנו את כספם לה ויבקשו ברכה להם ובידם גם לראות כפעם בפעם בעיניהם את מעשי הפקידים ולבקש מהם חשבון, ואף כי באחוזות חברת כי"ח בארץ ישראל, אשר לא בכסף ראשי החברה כי אם בכסף החברה נוסדה ואיש מראשי החברה לא קוה לשכר, ואף לא אחד בהם ראה בעיניו פעולת הפקידים וקצרה ידם מהביא במשפט את מעשיהם כי רחוק מהם המקום והיו מוכרחים להאמין אך בדברי הפקיד, והפקיד אם מחסר דעתו או מעצלותו או מרוע לבו לא עשה דבר ויוציא את הכסף להבל, הוא הלא נאלץ להצטדק לפני שולחיו ולאמר כי הארץ רעה ויושביה רעים וחטאים ואין תקוה לעובד בה, ועל עדות שקר זאת נשענה החברה ותביע דבריה בקהל, אך נדיבי הלב לא ידעו ולא הבינו כל אלה ויחשבו בנפשם כי החברה תדע כל אלה ודבריה אמת וצדק בדבר ארץ ישראל ועל כן חדלו ולא נתנו עוד ידים לדבר הזה, וזאת היתה הרעה האחת.

הרעה השנית גדלה ממנה; לו רק הדלו נדיבי הלב מתת נדבותיהם ואלה אשר חפצו לקנות להם בכספם את הארץ לעבדה ולשמרה ולראות ברכה לנפשם החזיקו גם אחרי כן בחפצם זה כי אז לא רבה הרעה, כי אז יצאו אלה ויסדו אבן פנה בארץ ואחריהם החרו החזיקו גם אחרים ויעשו ויצליחו, אבל אלה בראותם כי נדיבי הלב חתו ויסגו אחור לשמועה אשר העבירה החברה, למדו קל וחמר בעצמם: ומה אלה שחפצו לתת אך מעט מכספם כנדבה אשר לא תחזור לכיסם לעולם שמעו בקול החברה ויסגו אחור, ואף כי אנחנו אשר בכל כספנו ובנפשנו נבא שמה, הן לפי דבר החברה מות ומשכלת

שם ואיך נעלה אל הארץ? ועל כן הדלו אף המה וישובו על עקב בשתם, וזאת היא הרעה השניה.

השלישית גדולה גם משתיהן, כי אחרי כל אלה עוד נמצאו רבים אשר בכח לבם עשו חיל ולא נסגו אחור וילחמו בכל כח נגד מוציאי הדבה ויגלו שוליהם על פניהם ויֵרָאו שקריהם ופחזותם לעין כל, ועל אף החברה היו נכונים להביא קרבן כסף ונפש להדבר הגדול הזה, אך עתה קפץ עליהם רוגזם של מנדיהם בארץ תוגרמא. בעת המלחמה נגד החברה נאלצו אחדים לשום פניהם לבקש להם עוזרים אחרים וישאו אל לונדון עיניהם ולמען הזק לב המתנדבים נאלצו להשמיע גם דברים אשר לא טוב היה להשמיע בקהל, לדבר על דבר ממשלה לישראל וכאלה, ובדבר הזה הרגיזו רוח אחדים משרי תוגרמא, ויד היונים שונאי נפש היהודים בכל לבם היתה במעל להצית אש השנאה לרדוף את היהודים האמללים הנמלטים מעצר רעה בהוציאם דבה כי היהודים באים אל הארץ ללכדה והמה יתנו ידם בסתר אל בריטניא אשר בעת ההיא שלחה צבאותיה למצרים למרות רצון השולטן ויועציו. וזה היה להם לאות נאמן כי היהודים יבאו שמה אך למען פנות מסלה להבריטנים, כי בלונדון קראו אספות ואספו כסף לדבר הזה והרבו להוכיח כי בצדק ובישר הדבר הזה כי תנתן ארץ ישראל לבני ישראל, בעת אשר חברת כל ישראל חברים תתיצב לשטן בדבר הזה, ואם לא אות נאמן הוא כי לא הפיץ בני ישראל היא, כי אם חפץ אחדים אשר ילכו שמה כמרגלים חרש במלאכות בריטאניא, ובזה יצא דבר שלטון לסגור שערי הארץ לפני בני ישראל. לו הגישה החברה אך בקשה אחת, לו דברה דבר אחד באזני אחד צירי ממלכת תוגרמא, כי אז הסירה את הפקודה, כי בממלכת תוגרמא אין שנאה לישראל, אך החברה לא עשתה כזאת ותהי להפך... ומה גם אחרי כי גם רוח ממשלת צרפת לא תהי נוחה מהדבר הזה, כי עתה ישָמע כחה בכל גליל הלבנון ובהתישב יהודים בארץ ישראל בעזרת הבריטאנים אז ידעו מראש כי יד בריטאניא תהי תקיפה שם, ובכן יצאה הרעה השלישית.

והרביעית גדולה גם משלשתן. אחרי כל המכשולים אשר שמו בדרכם, אחרי כל הדבות והמלשינות והמוראים הגדולים אשר השמיעו,

נמצאו אנשי לב ורוח אשר חרפו נפשם כגבורים מאין כמוהם (ואם נשוה את הדבר הזה לנגד עינינו, אם נזכור את אֹמֶץ הלב וחרף הנפש הדרושים לדבר הזה אז יִמָּלא לבנו רגש נעלה להגבורים האלה ונקרא: עוד דמי המכביים יזלו בעורקינו; כאשר יִמָּלא בוז ושאט נפש עת כי נזכור את ראשינו ומנהלינו אשר שמו מכשול בדרכם ואשר יראו מחתת אשר לא ראו, אלה עבדי העבדים נמוגי הלב ושפלי הרוח אשר בעבדותם יתפארו ובחרפתם ישישו ויבקשו להנחילה למורשה לכל קהלת יעקב) ויצאו חלוצים לפני עמם, אבל גם שם לא הונח להם מחמת החברה. על אחד מבעלי הכסף נספחו עשרה עניים ואביונים ובבואם שמה היו לאבן מעמסה על אלה אשר בקשו בכל כחם להציב להם יד, ואז פנו אל הפקיד במקוה ישראל והוא סגר בעדם הדלת ולא נתן לאיש אף לבא בגבולו. נורא הדבר! האחוזה הזאת נקנתה בכסף נדבות בני ישראל ונוסדה למען בני ישראל ובפעם הראשונה אנה המקרה לידו כי יתן שם מקום ללין לפליטי בני ישראל והנה קרא להם הפקיד: גשו הלאה! גם אל החברה קראו בקול קורע לב: הושיעי נא, הן כסף רבו רבבות בידך, תני גם לעניינו מעט מהרבה ולמה ימותו פה כלם ברעב! ומהחברה אין שומע, הן הכסף היה קדש קדשים לבעלי אגודות האניות ולהמשיח עללינגער וסיעתו ואיך יקחו מכסף הקדשים למען תת לנפוחי רעב? חלילה להחברה מעשות כדבר הזה, כזאת תעשה חברה ברוסיא ובפולין אשר לא נגה אור ההשכלה עליה ולא חברה אשר איתן מושבה בפאריז... ועל ידי הדבר הזה רבתה המהומה, כי רבים היו לברות לשִׁני הרעב ורבים פשעו על פת לחם ומכרו את נפשם ויתנו חרפה על כל הקהל ויתנו מורא ומֹרך בלב יתר בני הגולה, זאת היא הרעה הרביעית.

אך החמישית גדולה מכלן. בין כה וכה נודע הדבר בעמים כי מבקשים היהודים להכין להם מפלט בארץ ישראל ויהפך לבם מיראה פן יצלח בידי האמללים להנצל מפח יקוש, והנה פתאם החלו ליסד חברות מבני יון ובארץ רוסיא וגם באשכנז ויתר הארצות לכונן מושבות להנוצרים בארץ ישראל. אלה משונאינו אשר עד הנה הפילו עלינו פחדים בקראם כל היום: שובו לארץ ישראל! נבהלו בשמעם כי

אמנם יש את לבב בני ישראל לעשות כעצתם, והמה לא ידעו כי
כבר קדמום אחינו לשום מוקשים בדרכינו, ויפחדו פן יעשו בני ישראל
וגם יוכלו, כי על כן יבקשו תחבולות לסגור את הארץ בפנינו. וזאת
היא הרעה בכל הרעות, כי מכל ארבע הרעות הראשונות עוד בידי העת
לרפא אותנו, אך אם יכבשו צרינו את כל הארץ ולא נמצא עוד מקום
אז אבדנו אבדנו לעולם ועד.

ובגלל כל אלה כבד עתה מאד מאד לרשת את הארץ תחת
אשר לפני שתי שנים היה בידנו לעשות זאת בלי עמל ותלאה. כי על
כן אם אמת הדבר אשר החברה תחפוץ מהיום הזה ומעלה לשום
לבה להובתה לעמה, כי נלאתה להתיצב כצרה על דרך הפליטים
ולהאביד שריד מהם; אם באמת הפצה לעשות דבר מה ולא רק
לכתוב מכתבים ולשאל שאלות ולהשיב תשובות בפטפוטי מלים בעלמא
כאשר כן תעשה על הרוב, כי רק קול דברים הננו שומעים ותמונת פעל
ומעשה איננו רואים, אם לא רק להסיר ממנה לזות שפתים תאמר
לדבר טוב גם לאלה החפצים בישוב ארץ ישראל, כי אם באמת ובלב
שלם, אז עליה בטרם כל למהר מאד מאד לגשת בבקשה לפני
השולטן כי יסיר הפקודה האוסרת על הפליטים להתישב שמה. להשיב
את הכסף אשר הוציאה לבהלה לאמעריקא קצרה ידה וכן אין בכחה
להיטיב כרגע את כל אשר עותה, אך הדבר האחד אשר בידה לעשותו הוא
כי תסיר את הפקודה ואז יצא הכל אל הפעל, והדבר הזה לא נפלא הוא
ממנה ולא רחוק הוא. הפקודה יצאה רק יען כי האמינו שרי השולטן כי
יעשו בזה חסד את עשירי היהודים בפאריז, ויען וכאלה. שרי תוגרמא
מבקשים אהבה מאת כל בני איירופא אשר דבריהם נשמעים ובכן לא
ישיבו פני החברה ריקם, ומה גם כי הם יאמינו גם בכחה, ואף עוד
זאת כי יודעים המה אשר ביד ממלכות איירופא להכביד על ממשלת
תוגרמא את אכפן כי תסיר את הפקודה הזאת, ואם כן הוא הלא
טוב יהיה לה לעשות זאת כתורת חסד לבקשת החברה מאשר
אם תעשה כזאת בפקודת הממשלות. ואך אם את הדבר הזה תעשה
החברה אז תיטיב בפעם אחת כמעט כל אשר עותה ותשיב אליה לב
כל העם יחד, כי בעשותה זאת ותפתח שער להנמלטים אז ימצאו רבים

אשר יעשו זאת בחפץ לבם ובכספם, וזאת שנית כי על ידי המעשה הזה יחלו להאמין בה ובחפצה להיטיב להעם ואז ישלחו גם לה את הכסף הנקבץ לעזרת הנמלטים א ש ר ל א מ ע ט ה ו א, ויש תקוה כי ברבות הימים ירבה ויפרוץ ויהיה למקור חיים לאלפי אובדים ונדחים. אם את הדבר הזה תעשה החברה ובמהרה ותודיע זאת גלוי לכל במ"ע העברים (העברים דוקא לבל יוָדע הדבר על פני חוץ ויקומו שוטנים לה) אך אז נדע כי אמנם עוד לא אבדנו, כי החברה לנו היא, ואם נאחד כלנו את כל כח ידינו ונהיה לאחדים עוד יש לעמנו הדל תקוה.

משגב לעתות בצרה.

„רק עוד נצחון אחד כזה וכלנו אבדנו!"[1] נצחון גדול יראו כיום הזה כל אלה אשר בתקוה ופחד חכו לגמר הדין בטיססא עססלאר, נצחון המשפט על הרֶשע, האור על החשך, אהבת האדם על ריב משפחות ומדנים בין אחים, ועל הנצחון הגדול הזה ישישו כיום, לא רק היהודים אשר דבר כלם עלה על שפת לשון, אשר כלם כאחד חברים המה לכל תקלה וכל קטטה, ואם יד שלוחה באחד אז עוזרים לה מכל עברים להכות כלם יחד חרם, לא רק היהודים בכל מקומות מושבותיהם אשר חלו ורגזו מאד לשמועה כי העלילה הנוראה והנתעבה, אשר מאז אכלה כדֶבר בהמון בית ישראל וממנה נפתחה תמיד כל רעה וכל פורעניות, ואשר כסתה פניה בטמון כימי דור אחד או שנים בארצות ששם לא ישב עוות-דין לכסא וגזל משפט לא יתנשא לכל לראש, כי העלילה הזאת, עלילת הדם, שבה ותהי לנס לכל בן בליעל ולחרב נוקמת בידי חיתו טרף אשר בצלם אנוש יתהלכו וניב שפתי אדם להם; לא רק היהודים שאפו רוח ופניהם אורו לדבר המשפט כי אם גם אלפי אלפים ורבו רבבות לא מהיהודים והמונם, ובהם גם מאלה אשר שם יהודי לא לריח ניחוח באפם, הריעו תרועת השמחה בהודע דבר השופטים כי חפים היהודים מפשע, כי לא הרגו בבית ה' נפש אדם וידם לא נגאלה בדם, וכלם יחד יתנו תהלת השופטים אשר לא הלכו אחרי ההבל להאמין בשוא נתעה ואשר גם שאת בני הבליעל אשר יתנו חתיתם בארצם לא בעתתם ולאור הוציאו משפט, ובדבר הזה ילבשו היום גאות ויאמרו: אכן ראו נא ראו, כי עלילות-שוא לא תגענה גם בהיהודים לרעה, כי אין עוות דין בארץ ששם יֵעשה משפט יושביה לא על פי שבט נוגש כי אם על פי דעת הקהל וכחפץ

1) כה קרא המלך פירהוס אחרי הנצחון הגדול אשר נצח את הרומאים, בהביאו חשבון ובראותו כי מרבית חילו נפלו חללים על שדה קטל במלחמת הנצחון ההיא.

העם! — ועל השמחה ותרועת הנצחון הזאת לא נתפלא, כי נבין מאד אשר עת לעם הארץ לשיש על המשפט הזה, אשר מחה כעב פשעי החוקרים והשוטרים ועדי השקר וחרפת עולם הסיר מעל הארץ, אבל לנו יהי גם הנצחון הזה כאסון נורא, כיד מכה בעברה אשר הכתה אותנו מכת בלתי סרה, ומכף רגל ועד ראש לא השאירה בנו מתום ורק את נפשנו שמרה ותהי לנו לשלל, אנחנו נקרא על הנצחון הזה משבר ברוח: רק עוד נצחון אחד כזה וכלנו אבדנו.

אם לא נתבונן היטב לדרכי עמי הארצות השונות ואם לא נעמיק הקור ליצרי לבם ורק למראה עינינו נשפוט, כי אז נשמח בשמחה נאמנה בשמענו כיום דבר כל מכה"ע בכל השפות (מלבד אלה אשר התמכרו בפומבי לתועבה להשמיע כזבים בקהל, יען כי דרושים המה להפצם לעשות נקמות בהיהודים זעומי נפשם) כי ישישו בכל לב כי הופרה עצת יועצי און באונגארן אשר זממו להכרית את ישראל מקרב הארץ בשומם להם עלילות ברשע כי גזלו מהם נפש אחת וישפכו את דמה; הן אם אוהבים רבים כאלה לנו בקרב כל הארצות הלא עוד לא נכחד קימנו, עוד לא לנו לפחד פן ישובו ימי הרעה ובני עולה לא יוסיפו לענותנו כאשר ענו אותנו עד כה, כי אם יֻצג בשער משפט עוד לא רבתה הרעה. כן נחשוב אם אך למראה עין נשפוט, לא כן אם נסיר מעט את המסכה הנסוכה על פני עמי הארצות ונחדור עד מסתרי הגיוני לבם או אז אחרת נדבר, או אז לא קריאה של שמחה תפרוץ מבתי נפשנו, כי אם קריאה של שבר וצרה ויאוש, קריאה של אמלל אשר בא עד עברי פי פחת באולתו ואשמתו וידים אין לו להמלט, כקריאה הזאת נקרא איש לרעהו ויחד נרגז תחתנו ונספוק כף אל כף...

אמנם כן עוד לא פסו מארצות איירופא אנשי לב אשר בכל ימי חייהם קנאו קנאה גדולה למשפט אשר נרמס ברגלי המושלים והכהנים; אשר לחמו מלחמת-מצוה, מלחמת-תמיד, להשיב לאנוש צדקתו ולהרים את כל בני האדם למעלה אחת, למעלה גבוהה ונכבדה, למעלת האחדות והמשפט והישר; אשר הקריבו כל אשר היה בידם אך למען הצב בשער משפט אחד לכביר-כח ולדך ונכאה ולמען הקים שופטים

אשר לא יכירו פני איש, והאנשים הישרים האלה אשר בשם בני-חפש (ליבעראל) נקראו ובו ידגלו ואשר שנים רבות הצליח בידם לתת להפצם ידים ולמשוך אחריהם לב המון רבה ויהיו לברכה כגואלים ומושיעים בכל הארצות, האנשים האלה אמנם עוד יזכרו תורת ימי נעוריהם וגם עד היום הזה עוד לבם מלא מהגיון צדק וישר ועוד יחרשו במחשבותיהם גם עד זקנה ושיבה, אף כי יראו כי אולת יד החפש, המשפט יכסה פניו בטמון ותגבר רשעה בארץ, וכל זר ובליעל ימשוך אחריו רבים בכחו, אף כי יראו בעיניהם כי בא יומם ויום חפץ לבם, ולא עוד כבוד והדר יעטרו את אלה אשר בשם החפש ידגלו, ותהי להפך כי עתה שב הכל להיות כשהיה, האב ברומא שב לפרוש מצודתו על ארצות רחוקות וגם עריצי עמים לו יכרעו ברך וידרשו שלומו, ובכחו גדול כח הכהנים בכל הארצות, והם ישובו לתת יד לרעיהם מאז, להשרים והאצילים, ויחדו ישלחו ידם בהעם להשפילו ולדכאו. והעם הדל בכה ובעשר ובדעת אשר לא יבין את אשר לפניו ולא יראה כי באולתו יוסיף עצמה להשטן אשר בשאול תחתיות יצפינהו, העם אשר לא יבין מה טוב לו יִפְתֶּה לחלקת לשון ויקום אף הוא באוהביו הנאמנים מקדם אשר הקדישו לו חייהם ועמלם, העם יתמרמר נגד אוהבי המשפט והחפש ויבריחם מעליו אף יבוז להם, עד כי שם בן-חפש היה כיום לחרפה ווועה לאלה אשר העריצו את השם הזה לפני שנים אחדות. העם יאמין לכל עלילות שוא אשר ישימו כל מואסי משפט וישר וחפש מכל העברים לבעלי החפש והמשפט, באמרם כי כל העני והמחסור אשר יציקו לבני עני כיום הזה, כלם מידי בעלי החפש באו להם, כי לקחו להם קרנים ויתנו עז ועצמה לבעלי הכסף ועל כן דל הלק כל העם בגללם, המון העם ישמע ויאמין יען כי צר כח לבו ולא יבין לשפוט מישרים, כי לא העני והמחסור באו להם מידי בעלי המשפט והחפש, כי אם הדעת כי עני ומחסור חלקם רק היא נִתנה להם מבעלי המשפט, המה כרו להם אזן וישמיעום תורת האדם ויעוררום לפרוק עול אכזרים מעל צואריהם, גם הרבו להושיע להם, אך עוד לא הספיקו בשנים האחדות אשר זרועם משלה להם להיטיב את כל אשר הרעו ההולכים לפניהם אשר המסו משפט לעין השמש. עני ומחסור היו מנת העם לפנים שבעתים מאשר כיום הזה,

אבל אז לא עלתה מחשבה על לב איש אשר לא נולד על ברכי אצילים או אשר לא זכה לכהונה גדולה לבקש טובה בחיין; כעבד מושלים היה בעיני האדונים והכהנים וכן היה בעיניו אף הוא ועבד הן לא יתפרץ לבקש להיות כאדונו, כי על כן כל עמלם היה אך לפי אדוניהם ולא התאוננו ולא בקשו אחרת. אבל למן היום אשר אוהבי המשפט פקחו את עיניהם לראות כי כל עמל אנוש לפיהו, ואם המה יעמלו אז להם גם לאכול יגיע כפם, וגם עזרו להשיב להם את הגזלה אשר גזלו מהם עד הנה, הלא היא את נפשם השיבו להם בהוציאם אותם לחירות מעבדות עולם בנפש ורוח, עתה רק עתה כאשר הסכין העם לאכול פרי עמלו ולהיות אדון לעצמו, עתה שכח את כל אשר היה לו מקדם וינשאו לבו להתרומם עוד יותר וישב ויבקש גם אשר לא לו וידמה היות כשר וככהן גדול, אף כי לא נוצר לכך, ותקטן עוד בעיניו משכֹרת פעולתו, ומהר שכח כי עוד זה לא כביר גם זאת לא היתה לו, ויחל להתאונן על מנהליו כי לא יתנו לו ככל אשר תשאלנה עיניו. ומני אז מצאו חנפי לב ידים לשום אף במבקשי משפט וחפש, אלה מעבר מזה הסיתום לפרוץ כל חק ומשפט בהראותם להם עולם חדש, עולם שאין בו עבודה ועמל ליחיד כי אם אכילה ושתיה ורב טובה מקופת הקהל, ורבים מהעם נתעו לשמוע בקול מבשרי ישועה אלה ויקצפו במנהליהם בעלי החפש אשר גם במשפט תבחר נפשם ויעמדו על דעתם כאז כן עתה: אז קמו להושיע לאביון ולהצילו מיד עושקו, ועתה יעמדו לימין אלה אשר עשו עשר להגן עליהם מכף מַעֲוֶל מואס עבודה אשר רק לחיל זרים עיניו תצפינה; ומעבר מזה שבו גם הכהנים והאצילים להדיח בחלקת לשון את העם הדל ויתראו כמו אוהבי העם המה וגם המה נכונים להלחם על יד העם נגד עושקיו, ושני אלה יחד הצליחו להסיר את לב העם מאחרי אוהביו הנאמנים ויחל לתת את ידו למדכאיו אשר עוד אחת מעט ימשכו בכחם גם את כל הגויה אחריה וישובו ויכבשו אותם לעבדים — ואוהבי המשפט והחפש בראותם זאת תכלינה עיניהם מצרה ויגון, כי לעיניהם תפולנה אבן אחר אבן מארמנות מבטחם, אף יאזרו שארית כחם לעשות אולי תמצא ידם להציל את המשפט מידי שונאיו, והמה אמנם

ישישו בכל לב בראותם כי עוד לא ישב גול משפט לכסא ונקיים לא היו למרצחים באשמת גוזלי משפט ובדבר הזה עוד ינחמו נפשם, כי עוד יש תקוה לשוב ולחזק בריתם את החפש והמשפט. אבל אלה אשר באמת ובלב תמים משפט יבקשו וישישו בלבם כי הצילו עשוקים מידי עושקיהם לא הרבים המה עוד בארצות איירופא; הרבים ימאנו במשפט וכל חפצם הוא לדכא את הנדכאים ולקחת גם שארית מיד העני, אבל גם המה לפלגותיהם לא כלם יגלו יצרי לבם, כי לרבים בהם אין חפץ בהתגלות לבם, ולכן אף המה יקראו בקול שמחה ויביעו תהלת המשפט והשופטים שקמו לעזרת אביונים נקיים ויצילום מיד מבקשי נפשם, כן יביעו אמרים בקהל בעת אשר עמל ואון בקרבם ובכל לבם ישישו על כל צרה שתבא על היהודים זעומי נפשם ונכונים גם המה לעזור בסתר ליוצרי עמל ואון. אלה אשר רק חנף ומרמה בפיהם בהשמיעם שמחתם על המשפט באונגארן הלא המה מבני המפלגה אשר יקראו לנפשם בשם „אוהבי העם" ועל כן יבקשו להוציאו לחירות מתחת יד הכסף, המה בני המפלגה אשר ימאסו בכל משפטי בני האדם והממלכות ובאפס-משפט נפשם חפצה, אשר כל עבודתם היא אך להפיח מדנים בכל ארץ וארץ ובכל ממלכה וממלכה, אשר בדי ריב ומדנים יאמרו האח ונפשם תקצר בשלום הארץ, המה אף המה יוסיפו עצים לאש להגדיל המדורה אשר עליה יעלו את בני ישראל עולה כליל. ולא יפלא הדבר; הן המה חפצים לשלוח תבערה בכל הארצות ובכל הערים למען ילהמו איש באיש ותהפך הארץ לשדה-מלחמה, ואם תקצר ידם מעשות חפצם בכל יושבי הארץ הן למצער נעים להם לראות כי מן היהודים יהלו, ותקותם חזקה כי ההמון, אשר בשלחו רסן מפניו יהיה כחית-טרף, כי ההמון הזה אחרי אשר יריח דם היהודים ויאכל את כספם אז לא ישוב עוד לפעלו ולעבודתו כי אם יוסיף ללכת בדרכו הלאה ובמקום אשר לא ימצא יהודים ימצא אחרים לשלוח ידו בהם; ואם כן אך מחזה משמה עין הוא, מחזה הנותן תקוה בלבם כי עוד מעט יראו כי חפצם יֵעש בכל הארצות, לבני המפלגה הזאת, הלא המה מואסי המשפט והמשטר ודרכי בני האדם בכלל, בראותם כי יקום שאון נגד היהודים פעם בארץ זאת ופעם בארץ אחרת. אבל

לא כלם ישמיעו הגיון לבם זה בקהל! כי אם אמנם כלם ישמיעו פתגם אחד כי טובת העם ידרשו, וכלם יחד יקומו נגד משפטי הארצות ומשטרי העמים כיום הזה, בכל זאת לא כלם בדרך אחד ילכו ;בתכלית מטרתם יפרדו אף הם למפלגות שונות. בהם בעלי המפלגה אשר בשם האמונה, למען תת לה אמץ ולפרוש ממשלתה על כל הארצות, יעוררו את ההמון לעשק וחמס והמה לא יטמינו משוש לבם בחֻבם, כי הן אך זאת יבקשו, המה יריעו בתרועה ובשמחת נצחון על כל רעה שתבא על היהודים, כי אף זאת היא להם לאות ולעדה להוכיח לכל כי יצר לב היהודים רע מאד, אחרי כי כסלון ממאיר המה בכל מקומות מושבותיהם ועל כן יקום העם להכריתו מקרבו, וזאת תהי גם לתורה הדשה לאלה אשר עוד טרם יקומו להשמיד ישראל מקרבם כי יראו את אשר חבריהם עושים ויעשו כמוהם, ואלה ידברו דבריהם ויעלילו עלילותיהם ויקראו מלחמה גלויה על היהודים שונאי אמונתם ולא יתבוששו. ועל ידם יחרו יחזיקו אלה מבני מפלגתם אשר בשם אהבת הלאום והמשפחה ידברו, המה לא בשם האמונה יקראו מלחמה על היהודים, כי אם בפה מלא יאמרו כי כל חפץ לבם הוא להשמיד את ישראל מהארץ לבל ישאר לו שרש וענף, המה ימאסו בו ויזרוהו כמו דוה, ואף אם יחפוץ לבא לחסות בצל דתם יגרשוהו מגֵו, כי לא דתו להם לקצפה כי אם שמו ומשפחתו, והמה הן לא ישַׁנו גם אם המר ימיר דתו. ואלה עוד ירבו הרע הרבה יתר גם מרעיהם בעלי האמונה, כי בעת אשר בעלי האמונה יצמידו חנף ויאמרו כי מבקשים המה לטהר את ישראל מחטאותיו, ובכן לא רעתו כי אם טובתו המה מבקשים, הנה אלה בעלי ריב-המשפחות יגלו דעתם בקהל כי לחמוס נפשות מגמתם וכל חפצם וכל ישעם הוא אך להרוג ולאבד, ואחרי כי אך זאת היא מטרתם הן אחת היא למרצה אם בחרב או באבן יהרוג, כן אחת היא להם אם בעלילת שוא או ביד חמסים יקומו על זעומי נפשם, ואם גם יוכיחו להם על פניהם כי שוא בפיהם לא ישובו אחור ולא יבקשו גם להצטדק, כי הן זאת לא יכחדו תחת לשונם כי יוצאים המה לחמוֹס נפשות ואחרי כי לעשות כזאת לא יתנום השוטרים לכן יכו וימחצו בכלי המס אשר בידם לעשות בהם כחפצם; וגם אלה לא יצמידו חנף לאמר כי ישרה

נפשם במשפט טיססא-עססלאר, ותהי להפך כי המה יתגעשו וירגזו תחתם וידברו עתק ודברי בלע על השופטים אשר סכלו עצתם ואף יוסיפו לשלוח בהיהודים את ההמון לעשות בהם שפטים על אשר לא יצא משפטם לרעה מלפני השופטים. אבל בבני המפלגה הזאת רבים המה אשר ימאנו להתראות כלוחמים בעד אמונה או בעד ארץ או משפחה אחת, המה אלה אשר יקראו מלחמה רק נגד בעלי הכסף, ואם אמנם בסתר לבם ישמחו גם המה על כל השערוריות האלה אחרי כי בין כה וכה ילמד ההמון את ידו לטרף טרף, ואין בית ספר טוב ללמד בו את ידי ההמון לקרב מרחובות היהודים, אך בקהל לא ישמיעו את מחשבתם, באחת לבל יאמרו כי שנאת הדת או ריב משפחות מצאו קן בלבם, וזאת שנית כי ימאנו לֵהָראות כצוררי היהודים, בדעתם כי עוד לא שפלה יד היהודים מכל וכל ולפעמים תמצא ידם גם המה לשלם לעושי רעה להם כרשעתם, ובכן נשמע דבר גם ממכתבי העת אשר לבני המפלגה הזאת המה, כי יתנו לשופטי אונגארן צדק [1]).

גם במ"ע אשר ידברו בשם כהנים ואצילים נראה כי יתנו תקף ועז לשופטי אונגארן ויהללום על המשפט אשר השמיעו; אולם האם אהבת המשפט או האהבה לבני האדם בכלל שמה הדברים בפיהם? זאת לא זאת! הן הם יעלילו יום יום עלילות ברשע על היהודים ובכל מקרה יחפשו למצוא תואנה לזעומי נפשם אלה, וששים ושמחים המה

1) אם אמנם לא נצדק אם נשים את כל העון בראש „מתקני החברה", כי אמנם הרבים בהם לא לאמונה עיניהם ואף גם בשם משפחה ועם לא ידגלו ותורתם הלא היא להפר כל אחוה פרטית למען הקים אחוה כללית תחתיה, ואם כן הלא נגד חפצם ודרכם הוא להתעורר על היהודים בפרט, אולם בכל זאת אין לכחד כי הועילו הרבה להביא הרעה על כל אחינו. כי אף כי אין לפניהם אמונה ומוסרות לאום, בכל זאת ישלחו אף המה לשונם בהיהודים לרעה, באחת יען כי השנאה ליהודים אשר ינקו משדי אמם לא תבטל בהשנאה הכללית אשר ישנאו את כל בני האדם אשר במשפט ומשטר נפשם חפצה; וזאת שנית כי מטרת שנאתם הוא הכסף ובו ישימו כל עון וכל חטאת, ואחרי כי להיהודים אין דבר בלעדי הכסף, כי את הכל חמסו מהם כבר, לכן יכוננו חצם על יתר בתחלה ללב היהודים; ובשלישית כי היהודים יהודים המה, היינו מפלגת אנשים אשר לא יחסו בצל המשפטים כיתר האדם ובהם אם ישלח איש ידו לא יובא

לראות את היהודים נהדפים ונרדפים, ולוּ על פיהם יצא משפט כי אז כבר גֹרשו היהודים ממקומות מושבותיהם וכבר לקחו מידם כל עמלם ולא נתנום לשלוח יד בכל חכמה ומלאכה נכבדה, כל אלה המה חפצם ומשוש דרכם, ואל הדבר הזה יתפללו יום יום וידיהם לא תרפינה אף רגע מהעבודה הרבה הזאת לכרות שוחה לבני ישראל; אולם המה הסכינו מאז לדבר אך שקר וכל תורת חייהם ודרכיהם היא אך חנופה, כי על כן ימאסו בדבר הזה לחלל שם השופטים והמשפט על ידי עלילות שקר אחרי כי המה יתימרו לשומרי משמרת המשפט, ובאמת כן הוא כי במשפט נפשם חפצה, אך במשפט על פי דרכם ומחשבתם, היינו אשר אך ליוצא מפיהם משפט יֵאמר, כי לא זה הוא משפט אשר יצא על פי רוב דעות נבחרי העם, כי אם היוצא מפיהם על פי האמונה הוא משפט, רק המה המחוקקים והמה השופטים ורק על פיהם יקום דבר וחלילה לו להמון להתנשא לעשות אף הוא משפטים; ואלה הצדיקים יהתרו בכל עז להשיב את ישראל לקדמותו לגזול משפטו ולשוב לענותו כבשנים קדמוניות, אבל המה יחפצו כי לאט לאט יעשו זאת ובמשפט ירחיקו את בני ישראל מכל משרה ופקודה, מכל כבוד ומצב ורק על פיהם יצא הדבר, ועל כן יהללו גם המה את השופטים אשר לא המסו משפט לעין השמש. הנה כן המה רוב אלה אשר יתראו כאוהבינו כי ישישו בפדות נפשנו על ידי המשפט, ואם נראה ונבין זאת ואם נביא

במשפט כמו לו עשה כזאת לבני עם אחר, ועל כן מהם יחלו. ואם כן לו גם היו אלה מתקני החברה נאמנים בבריתם את מוריהם הראשונים גם אז דעה נשקפה מהם להיהודים, אבל בשנים האחרונות התערבו בהם גם זרים ומטרות זרות ושונות להם, ויקראו לנפשם בשם מתקני החברה ואוהבי העם, גם אלה אשר כל מגמתם הוא אך לתת תקף ועז לממשלת הכהנים באמרם כי אושר העמים תלוי אך באמונה לבדה, ואם יסורו למשמעת כהני האמונה אז לא יחסר כל להם, כי אלהים ידאג להם וימלא את מחסורם, הלא המה האגודה הנקראה בשם „כריסטליך־סאציאל״—וגם אלה אשר בשם אהבת הלאום והמשפחה יאגדו אגודות מוטה, הלא המה אשר יקראו לנפשם „נאציאנאל-סאציאל״, אליהם נספחו וכלם יחד בשם סאציאל יקראו, ועל כן קרובים המה בדרכיהם ומעשיהם איש לרעהו אף כי בדרכי לבם רחקו אלה מאלה כרחוק מזרח מהמערב, וכלם יחד יצורו לישראל רק כי אלה יעשו בסתר ואלה בפרהסיא.

חשבון צדק ונספור ונמנה ונוכח אחרי כן כי אין אף אחד אחוז ממאה בין כל עמי ארצות איירופא אשר באמת שש על גאולת האמללים ועל פדות כבוד כל בני ישראל, אשר הקריבוהו אל השופטים באונגארן, ואם נביא במשפט גם דברי רוב הסוככים עלינו והקמים להצילנו מיד מרעים [1] הנה אך אז נבין מה אמולה לבתנו ומה גדול שברנו, הנה אך אז נחוש כי על ארץ אשר תהתה נהפך כמו אש עומדות רגלינו, לרגעים תפתה פיה ותשלח לשונות אש אשר רגע תלהכנה סביבן ורגע תשבתנה, אך אין בטוחות לנו כי לא כפרץ רהב יאתיו אש וגפרית ואבני קלע להמנו ולאבדנו מבלי משים...

1) אחרי אשר באה השמועה כי היהודים יצאו זכאים מלפני השופטים יצא ההמון בפרעססבורג לעשות נקמות בהיהודים יושבי העיר ויתנפל על הבתים וישוס וישחית עד כי עצרו בו אנשי הצבא בחזקת היד, ובמושב זקני העיר השמיע הראש אבערגעכפאן גראף עסטערהאזי את מדברותיו ויאמר כי חרפה היא להעיר ולהארץ כי יתנפלו בה על אנשים היושבים שלוים ושקטים ונושאים ונותנים באמונה. וידו נטויה להשקיט המות ההמון בחזקת היד. כי שאלות כאלה לא בחוצות ולא ביד ההמון תמצאנה פתרון להן. — ועל דבריו אלה ששו כל מכתה"ע הלוחמים מלחמת היהודים וירבו לו כבוד ותהלה כי כאיש דבר, אבל אוי ואבוי לנו אם מליצים כאלה לנו. „השאלות האלה לא תמצאנה להן פתרון בחוצות“! ומה הנה השאלות האלה אשר יבקשו פתרון להן? מי שאל את השאלות האלה ומי יבקש פתרונן? — מרצחים יקומו על חפים מפשע וירצחום לעין השמש; בני בליעל יעלילו עלילות ברשע ויעמידו עדי כזב; חוקרי בית המשפט יעותו דין ויעשו כל תועבה לעין השמש; בני בליעל מסיתים ומדיחים את ההמון לעשות כל הועבה ושערוריה יתהלכו בחוצות בצואר עתק ולא ישובו מפני כל—ולכל אלה יקראו שאלות ותשובות! ולאלה יבקשו פתרון והתרה! — הן אך שאלה אחת יש והיא: אם יש משפט בארץ או אין? אם יד המשפט סוככת גם על היהודים, או המה נתנו כרמש לא מושל בו? ואם יש משפט אז אין כל שאלה בלתי אם לערוץ את המרצחים מן הארץ, ואם אין, למה זה יביעו חנף וכזב בשם המשפט וישאלו שאלות? אבל את הפתגם הזה כמעט מלה במלה נשמע ברוב הארצות אשר שם שלחו את ההמון בהיהודים, ואלה אשר יבושו להודות להמון כי טוב פעל יאמרו כי השאלות האלה תחכינה לפתרון ולא יד ההמון המצא את הפתרון הזה. אבל הלא אך זאת מבקשים גם צוררי היהודים כי יודו להם כי יש שאלה, וכיון שיש שאלה אז

אולם אל יאמר איש ומה נועיל לנו אם נראה את כידנו ואם נפקח עינינו מאד לראות את כל הרעה הבאה עלינו אם אין בנו כח להושיע ואולת ידנו להגן על נפשנו ביום עברות, ולמה נוסיף עוד פחד-תמיד על כל הרעות אשר יאפפונו? אל יאמר איש כזאת כי לא כן ידבר; הרעה בכל הרעות היא לבלתי ראות את הרעה, כי לא תמיד אין עזרתה לדך, ופעמים רבות יאמר איש אבדתי נגזרתי ובכל זאת יביא פדות לנפשו כאשר יאמץ שארית כחו, לא כן אם יעצום עיניו ויחבק ידיו אז הן גם את אשר תמצא ידו לא יעשה; ומה גם אחרי אשר כל הרעה הבאה עלינו כיום הזה היא אך באשמתנו, כי עורים היינו ונמאן לראות, כי גם כאשר קרא באזנינו קריאה גדולה לעוררנו לקום על נפשנו אטמנו אזנינו ונמאן שמוע, וגם היום עוד לא פסה כל תקוה, עוד לא אזלת ידנו מעשות תושיה לכלנו בלתי אם נוסיף לעצום עינים ולאטום אזנים. אמת הדבר כי רבות היו בידינו לעשות לפני שנים אחדות לבנות דיק ולהעמיד חומות בצורות סביבותינו, לבל תפריץ בנו יד כל מעול והומץ, אז כאשר ידנו היתה רוממה לו הבינונו לאחריתנו כי אז אחרת חשבנו ואחרת עשינו ולא כלינו לריק כחנו אך לשום שמות בקרבנו ולפלס נתיב לצוררינו כי יקומו ויכלו את אשר ההלונו בידינו אנחנו. אבל אם גם קצרה ידנו לתקן את אשר עותנו, הנה עוד לא נבצרה כל מזמה גם היום לעשות ולהצליח, וכעת עלינו לשום עינינו ולבנו אך אל דבר אחד, אל המפלצת הרעה והנוראה אשר מאז היתה כראשית לכל אסון ולכל צרה לנו, הלא היא עלילת הדם, עתה באה העת אשר על כלנו יחד בכל הארצות ובכל המפלגות לאחד לבנו להסיר את המגפה הזאת מעל אהלינו עד עולם, ובידנו הדבר וקרוב הוא לעשות:

הלא גם להם הצדקה לבקש התשובה כמו להשרים עסטערהאזי ודומיו, השרים האלה יאמרו כי את התשובה ישמיעו מחוקקי העם במושב זקנים ובימים הבאים ואָגאָרי וחבריו יאמרו כי הנה מצאו תשובה יותר מספקת ובקרב ימים. אם רק יודו לצוררינו כי ישנן גם היום שאלות ותשובות אחרי אשר כבר נתנו לנו כל משפטי יתר יושבי הארץ הנה אז אבדנו, אך לאסון כלנו לא רבים יבינו זאת ויש ישו על פתגם המרגיז ארץ תחתינו כמו חוסן ישועות לנו בו, הנה אלה דברי מליצינו הסוככים עלינו.

כאשר בכל דבר הנוגע בנחלת עמנו רפאנו שברנו ולא נרפא כי קראנו לרופאי אליל והמה סמי מות השקונו תחת סמי מרפא וחיים, כן היה גם בדבר הזה. מאז החלה ההשכלה לעצם את עיני בני ישראל ולהכות בסנורים את ראשיהם וחוזיהם לבל יחזו נכוחות, מני אז החלו לבנות להם בתים בלי מסד וטפחות על ערמות עפר וחול, אשר היו אחרי כן קבריהם.

את תורת ישראל אשר היתה מורשה קהלת יעקב, ואשר רק על פיה עלה איש לגדולה לנהל את העם והיא היתה החבל המרתק את כל העם יחד ועליה הקדישו את נפשם כי על כן בה עשו גם גדולות ונפלאות, אותה הרחיקו מעל גבול ישראל ויתנוה ל ע י נ י ה ע מ י ם; אהלי התורה השביתו בחזקת היד ותחתיהם גִדלו אחדים אשר ישמיעו התורה בשפת הארץ למען יראו העמים את חכמתם ובינתם וייראו מהם. החנפים המכזבים האלה הציגו את התורה למשל ולשנינה ב ק ר ב ע מ מ ם ויתנוה ככלי אין חפץ בו, ככלי מלא בושה וכלימה לבעליו ועל כן הרחיקו מעליה לבות בני הנעורים אשר בושו גם לדעת דבר מדבריה, והם המה, המורים האלה, בקשו שכר הרבה יען כי הראו כבוד התורה לגוים, אבל הגוים מאנו לשמוע חכמתם ובינתם ועוד יותר מאנו לירוא מהם, כי שקר הוא הדבר מאין כמהו, אשר העבירו במחנה היהודים כי דברי המליצים לישראל בשפת העמים יִקָראו ויקרבו לבות בני הארצות אל היהודים, שקר הדבר מאין כמהו, כי מבני העמים אין קורא דבר בדבר היהודים ואם גם בשפת הארץ נכתב, וכל אשר יכתבו על אדות היהודים אך למען היהודים הוא ולא למען בני העמים; אבל אם כן הוא הלא אך הבל היה כל יגיעם לכתוב את דברי התורה בשפות העמים, הלא בני ישראל יכלו ללמוד גם עברית ובני העמים דעת לא יחפצו בכל אשר לישראל, ועתה ימאנו גם בני ישראל אשר למדו להיות כגוים לדעת אף מה בכל הנוגע בנחלת ישראל, וכאשר הצליח בידיהם להקים הריסות עמם ולתת לו כבוד בעיני העמים על ידי ספריהם ומליצותם כן הועילו להם גם מלחמותיהם בקשת הסופרים בלשון עם ועם[1].

1) בדבר הזה דברתי עם החכם גייגער זה כשלש עשרה שנה, והוא

לו חכמו בני האדם על ידי ספרים וסופרים כי אז כבר מלאה הארץ דעה וכל בני האדם היו חכמים מחֻכמים ולו היטיבו בני האדם דרכם ויוכחו לדעת את האמת איזה מקומה על ידי ספרי מליצה ונכוחה כי אז כבר היו לבני עליון כלם ושקר ורשעה נכחדו כליל מכל הארצות, אבל את הספרים יקראו רק הבוחרים בהם, היינו אלה אשר כפיהם ולבם ידברו, ואל דברי מנגדיהם לא ישיתו לב. הנה בדבר משטרי הארץ והממלכות תלחמנה מפלגות שונות במלחמת תמיד ואשה תמטיר על רעותה גפרית ואש ובכל זאת לא תשבה האחת שבי מרעותה, יען כי בעלי המפלגה השניה לא יקראו דברי בעלי

כדרכנו הרבה להוכיח כי אך בשפת אשכנז נחוץ לכתוב את חכמת ישראל. ואני שאלתיו: למען מי תכתבו? הלא אין קורא לדבריכם מהעמים ובני ישראל הן גם המה לא ישימו עוד לבם לדבריכם, והנכם בעיני כל מבין הדבר לאשורו כעיר שכלה רופאים ואך איש את רעהו ירפא, ונקמה מאין כמוה תחזה עתה בכם שפת עבר, כי כל עמלכם וחייכם הקדשתם אך להרחיקה מעל גבול ישראל רק למען פנות מקום לשפת אשכנז, ועתה גם לשפת אשכנז אין דורש ואין מבקש עוד.

— לא כן הוא כי אם העת גרמה לכך — ענני — ובני הנעורים חדלו מאליהם מדרוש שפת עבר כי אך למותר היא להם.

— ובכל זאת ראה נא — עניתי — הנה איש אחד יש והוא חכם גדול ושמו נודע בשערים בכל הארצות והוא רב ומטיף לעדה גדולה וגייגער שמו והוא יוציא לאור מכת"ע פעם אחת בחדש וידפיס ממנו מאתים במספר ולפי עדות מוציאו לאור הנה אך מאה וחמשים חותמים לו וסהם כמאה אשר ישלמו אך מפני הכבוד ואם כן אך חמשים קוראים לו, בעת אשר ל ה ש ח ר, אשר מוציאו לאור עול ימים הוא ולא שם לו על פני חוץ ורק זה כשנה אשר החל לצאת לאור, לו כיום אלף ושלש מאות חותמים, ואם למספר הקוראים תדרוש אומר לך כי הוא עשר פעמים כמספר החותמים, כי ישנן עירות אשר בהן רק חותם אחד ועשרים קוראים לו, ואין גם אחד אשר ישלם רק מפני הכבוד, ואם לא לחטאת תֵחשב לכם להשחית פעלכם, כי תכתבו ואין קורא דבריכם בעת אשר יש לאל ידכם לכתוב לאלפי קוראים? וזאת תהי לאמת המדה לכל דרכיכם—

—הנני פה ולא אוכל לעשות אחרת (איך בין דא אונד קאנן ניכט אנדערס) ענני.

—מענה כזה ראוי היה למי שאמרו, ללוטהער המקנא, אבל לא לגייגער— עניתיו, ולדבר הזה לא מצא מענה או לא חפץ להוכח עוד עם איש אשר יבער ויכסל להאמין כי טוב יותר לכתוב למען אלפי קוראים. וכן הטה כלם, כי

המפלגה האחת ואם יקראו ירגזו ויתקצפו ויתגעשו ויאמרו כי שקר בפיהם, כן אך לשוא הרבו סופרי בני ישראל בלשונות העמים להתם חטאת ולכלות פשע, כי לא אף אחד משונאי ישראל שם לדברים האלה את לבו. לו היה כה בידי ספר להפוך לב אדם לקוראיו כי אז די כח היה במחברת „התלמוד" להחכם דייטש להרבות אוהבי התלמוד כחול הים, וכמה המה בבני העמים אשר קראו את הספר וכמה המה מבני ישראל אשר קראו בו? וכן הועילו כל הספרים והמגלות אשר נכתבו למאות ולאלפים בשפות השונות בדבר עלילות הדם אך לסופריהם, כי היהודים שלמו להם במחיר עמלם אשר לא הביא ברכה לאיש ולא יוכל להביא ברכה לאיש. הוא לא הביא ברכה יען כי העם הנפתה להאמין בעלילת הדם לא על פי ספרים וסופרים נפתה כי אם על פי דוברי עמל ואון במו פיהם בבתי המשתה ובראש חוצות בתתם על פי שומעיהם יין ושכר כאהבם, ולאלה אף אם ירבו כחול ספרים להכזיב מלי מפתיהם הן אך הבל ייגעו, ושוטני היהודים מעלילי העלילות לא שמו אליהם לבם וגם לא הביטו בהם, ולא

לכל הספרים הנכתבים בשפת אשכנז הנוגעים בישראל אין קונה, ואם ידפיסו מהם שתי מאות אז יותרו מאה ושמונים בידי מוכר הספרים, וכל הספרים האלה יראו אור רק בעזרת חברות ונדיבי לב אשר לאלה „חכמת ישראל" יקראו וימכרו אחרי כן בליטרא. אני אדע ספרים הרבה אשר לו נכתבו בשפת עבר כי אז נמכרו עד מהרה בעת אשר בשפת אשכנז לא נמכרו מהם אף עשרים ספרים במשך שתים־שלש שנים. וכן גם רוב המכת"ע ליהודים בשפת אשכנז, כי אין קוראים להם, ולולא הפילו אימתה על ראשי העדה ועל עשירים אחדים כי יתנום לשמצה, כי אז לא השליטו שנתם. בהמ"ע „נייצייט" פה לא היה כח להוציא שנתו לו חכה אך לכסף החותמים, אבל מקופת חכי"ח בעיר הזאת ומקופת העדה מצא די עזרה לנפשו ולמכת"ע, אשר הוציא לאור רק למען ייראו מפניו, וכזאת לא היתה עוד לשום מכת"ע בישראל, אף לאלה אשר אין בהם לא תורה ולא חכמה רק תבן ומספוא כמו הצפירה והעברי, ואם גם לא לכבוד יֵחשב לנו הדבר הזה כי אם לחרפה, כי קהל הקוראים לא ידע בין ימינו לשמאלו, בכל זאת נראה בעינים כי כל עמל אלה אשר בקשו לגרש שפת עבר מפני שפת אשכנז עלה בתהו. וכן יהי בכל השפות ובכל הארצות, כי רק בתחלה ישישו על שפת הארץ ויעיבו שפת עבר מפניה ואחרי כן יזנחו גם את שתיהן.

יוכל להביא ברכה כי לו גם קראו אותם גם אז לא האמינו בהם, כי אז אמרו אך שקר בפיהם ואת האמת יכחדו תחת לשונם. ולו גם האמינו השוטנים כי אמת בפיהם גם אז לא הועילו ברב או במעט, כי האמנם כה נבער ונכסל עד להאמין כי השוטנים האלה מאמינים בהם לבבם וישרת נפשם בעלילת הדם וכיון שנוכיח להם משוגתם אז ישובו מאון ויקראו בלב נשבר: סלחו ומחלו! אך פתי מאין כמהו לא יבין כי כל הצוררים וכל הנוהים אחריהם וכל השופטים יחד ידעו נאמנה כי אין בכל העלילה הזאת אף דבר אמת אחד, כי מראשיתה ועד סופה היא מולדת שאול הורה והוגה מלב בני בליעל מאין כמוהם, המה יודעים כלם כי לא ליהודים דרוש דם הנוצרים, כי אם כי יש נוצרים השואפים לדם היהודים ועל כן יאמרו כי היהודים יבקשו דמם, זאת המה יודעים כלם כמונו, ובכל זאת יוסיפו לעולל עלילות ברשע ויוסיפו להביא במשפט ולהעלות את העלילה על שפת לשון, ואם בוגדים כאלה יחדלו מפשוע יען כי סופר יהודי יכתוב מחברת שבה יכזיב את העלילה הזאת?! אם ימָצאו בנו אנשים המאמינים בדבר הזה אז נראה בעינינו מארת התוכחה: והיית משוגע ממראה עיניך. המה יודעים זאת נאמנה גם מבלי כל אות ומופת מסופרים וספרים כי כל עלילותיהם בשקר יסודן, ולאלה אשר לא יבינו זאת לא יוכיחו גם הספרים מאומה כי באמת הבל הבלים המה כל הראיות אשר הביאו ואשר יביאו כל הסופרים נגד עלילת הדם, כי סוף סוף יאמרו השוטנים כי קבלה היא בידי היהודים מפה אל פה ולא בכתב, ואם גם נוצרים העידו כי שקר היא אז יאמרו כי השחד עור את עיניהם[1] או כי לא ידעו כל מסתרי היהודים הגלוים רק להרבנים ויחידי סגולה; ואם יביאו להם ראיה כי להיהודים אסור הדם מכל וכל או יאמרו: למצוה שאני; ואם יוכיחו להם כי גם על הנוצרים הראשונים העלילו עלילת הדם אז יענו: גם אנחנו לא נדע

1) הן גם על האפיפיור, אשר חרץ משפט כי עלילת הדם שקר היא, אמר סצאלאי, אשר קם להרשיע את היהודים במשפט טיסעסלאר, כי השוחד עור את עיניו, ואם בקדושו שלח לשונו ואף כי ביתר העם.

אם לא אמת בהעלילות אחרי כי הנוצרים הראשונים לא נבדלו עוד מקהל היהודים ויחזיקו במצות רבות כמוהם ורק אחרי שנפרדו מקהלם רק אז חדלו מעשות את התועבה הזאת. וכן על כל ראיה והוכחה יש להשיב, ובכן הן בטלות מעיקרן לגבי צוררי ישראל. ואם השכל הישר לא יבינם בינה ולא יפקח עיניהם להבדיל בין אמת לשקר הנה אך לשוא יעשו עט סופרים, כי אמנם גם מבלי כל ראיה והוכחה מהדת ודברי הימים, אשר להההמון אין חלק ונחלה בהם, הנה השכל הישר והמשפט הנאמן על פי המחשבה יקום ויוכיח בהם ונכובו כי שקר היא העלילה הזאת, ולו אך חפצו להוכח כי אז השיבו אל לבם:

א) לו נחוץ היה באמת דם להיהודים, כי אז כבר נתפשו בכף זה כאלפים שנה, ולו נתפשו בכף בפעל כי אז כבר לא נשאר להם שם וזכר, כי מי זה עמד לימין עם אוכל אדם?

ב) לו לקחו היהודים דם, כי אז נאבדו בכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר נפש אחת או נפשות רבות ולו גם אך נפש אחת לכל קהלה רצחו כי אז נחוצות היו יותר מעשרת אלפים נפשות שנה בשנה, ואם כן אחרי אשר אך פעם אחת ביובל שנים יחיו את העלילה ואך בעיר אחת אין לך אות נאמן מזה שכל הדבר בשקר יסודו.

ג) מדוע לא יקרה כדבר הזה בארצות אשר שם יושבים בני ישראל לבטח ובעתים אשר לא ירדפו אותם ורק בארצות אשר שם ירדפו אותם ובעתים אשר יבקשו תואנות להם רק אז תאבדנה נפשות מקהלם?

ד) מדוע זה לא קרה אף פעם אחת כי יצא דבר משפט ברור כשמש כי היהודים נתפשו בכף?

ה) ומה יעשו בני ישראל בארצות אשר אין שם נוצרים?

ו) ועל כלם האם כה הֻכּו כל בני ישראל בשגעון כי ירצחו נפש בעירם? הלא המה יודעים מראש כי ירדפו באף ובאכזריות חמה אם תחסר נפש מהעיר ולמה זה הבל יהבלו לעשות כזאת? הן אם דם נחוץ להם האם לא יוכלו להביאו ממרחק? הן כמה וכמה נפשות אובדות תמצאנה אשר אין להן גואל ומושיע ואין דורש ומבקש להן ואם לדמן דרשו היהודים כי אז נשפך כמים ארצה באין יודע, וגם

מארצות אזיא ואפריקה מצאה ידם להביא את האוצר היקר הזה במחיר מבלי אשר יקום איש להתגרות בהם, ובכל זאת יבערו כלם ויהיו כמשוגעים לגזול נפשות בערי מושבותם, נפשות אשר להן גואלי הדם, נפשות אשר בעבורן תצת כאש חמת כל יושבי הארץ עליהם!!— הן כל איש אשר לו מוח בקדקדו יענה כרגע ויאמר: שקר הדבר! גם מבלי כל ראיה והוכחה מהדת ודברי הימים, וגם אם יקומו אלפי שוטנים כראהלינג ודומהו, יאמר כי משגעים או בני בליעל המה. כזאת השיבו אל לבם לו חפצו וגם מבלי כל מחברת על דבר עלילת הדם נוכחו כי שקר היא, אבל הוא הדבר כי המה לא יחפצו לדעת האמת, המה יודעים כי שקר בפיהם, כלם יחד כמעלילי העלילה כן החוקרים והדורשים וכן גם השופטים אשר ישבו כסאות למשפט ידעו נאמנה לא רק כי שקר בהעלילה, כי אם גם כי איש לא יאמין בה, רק תואנה בקשו ואותה מצאו ולרגלי התואנה הזאת כאשר הביאו נפשות אהדות לבית האסורים בדבר המשפט, הנה אז מצאה ידם לשלוח דבריהם עד למרהוק ולהשמיע כי אמת הדבר והאות כי השופטים הביאו את הפושעים במאסר, ואך זה היה חפץ הצוררים עם השוטנים גם יחד, אך להקים את ההמון ביהודים, להאריך את הבקרת ולאחר את יום המשפט למען המצא ידם בין כה וכה להשמיע לכל כי נכון הדבר כנכון היום ולהפיץ בכל הארצות את דבר העלילה, והפצם זה הצליח בידם, כי בין כה וכה דברו יותר משנה בלי חשך בדבר ויך שרשיו על תלמי לב ההמון, אשר יאמין עתה אחרי אשר יצאו הנאשמים זכאים מלפני הדין, הרבה יותר בהעלילה הזאת מאשר האמין בה בטרם אשר הובאו עד בית הבור, ומה גם אחרי אשר גם עתה מרבים צוררינו לשלוח דבריהם עד למרהוק כי רק מיראה הטו השופטים משפט [1]), גם יתנו לשמצה וגדופים את השופטים עם הקטיגור אשר נהפך לסניגור, וההמון יתגעש נגד הנקיים אשר יצאו נקיים וישפוך עברות אפו על כל היהודים כמו לו נמצאה באמת עולתה בהם. ואם

1) ולא רק הצוררים כי אם המ״ע טיימס חרץ משפט כי לולא יראו השופטים כי אז הרצו משפט מות על הנקיים, רק יען כי באיירופא התעוררו על הדבר לכן נסוגו אחור.

כן מה הועיל לנו המשפט הזה כי יצאו זכאים? הלא אחת היא לנו? ולו גם שפטו אותם במשפט מות גם אז לא רע היה חלקנו מעתה, כי אלה שלא יאמינו בהעלילה לא האמינו גם למרות דבר השופטים ואלה שיאמינו יאמינו אף המה למרות דבר השופטים. הן זאת יבין כל איש כי לא אך בהאמללים האחדים בקשו הצוררים לעשות נקמות, לא רק למען לתלות אביונים אחדים על עץ היה כל הרעש הזה, כי אם המה דמו להביא שואה על כל היהודים בהראותם אשמת אחדים והחפץ הזה הצליח בידם, וביום הזה וכן גם בימים הבאים יזכירו בשם העלילה הזאת ואותה ירימו על נס לארך ימים. ואם אך ראו פעם אחת כי הצליח בידם להביא חפים מפשע עד בית הבור ולענותם בכל ענוים אכזרים ולהקים שאון בכל איירופא כלה יותר משנה, ולהם לא נעשה דבר בלתי אם כי הנאסרים יצאו ממסגר, הן לא תבצר מהם מזמה לעשות כמשפט הזה בכל שנה ושנה, ובלי ספק כן יעשו מעתה שנה בשנה, כי כל איש אשר ראה תהלוכות המשפט הזה הוא ידע ויבין כי לא יעשו משפט בהרשעים, כי מרומים ישכנו ויד המשפט לא תבואם, ואת אשר עשו היום יעשו גם למחר באין מפגיע, כי לא יד ההמון היתה בכל אלה כי אם מהשר היועץ בממלכה בכל דבר חק ומשפט עד היושבים על המשפט ידי כלם נגאלו בעול הזה ומי זה יקריבם למשפט? הוא הדבר אשר אמרתי: רק עוד נצחון כזה וכלנו אבדנו! וכן יהיה בלי כל ספק אם לא נקדם את פני הרעה. ועל כן עת היא כי נחקורה ונשיבה אל לבנו, כי הבל עזרת הסופרים המתוכחים ושוא תשועת גם דבר משפט כזה, כי אלה וכאלה לא יקומו לנו ביום עברה, ואם נחפוץ לקדם פני הרעה לבל תוסיף להביא עלינו שואה בל נדע שחרה הנה אין דרך ואין עצה אחרת בלתי אם לעשות ככל אשר תמצא ידנו כי יצא דבר מלך שלטון כדבר משפט גלוי לכל כי העלילה הזאת בשקר יסודה וכל המעלה אותה על שפת לשון מלשין הוא ומוציא דבה וכמלשין ומוציא דבה יובא בפלילים, רק אם יצלח בידנו לעשות את הדבר הזה אז נדע כי הקימונו לנו מצודות מפני צר ואויב. ואם אמנם לא נכחד ממנו כי הרבה שלוחים והרבה עלילות לצוררינו גם מבלעדי עלילת דם, ואם יצא דבר משפט כי אסור להשתמש

בה אז ימצאו עלילות למדי גם בלעדה, כאשר כן יעשו גם היום, אבל עלינו להתבונן ולשפוט מישרים כי לא ככל העלילות עלילת הדם היא. כל העלילות הן עלילות בשעתן ובמקומן ותהיינה לחטאת רק להנאשמים, בעת אשר עלילת הדם עלילת הגוי כלו הוא; וזאת שנית כי כל העלילות לא נתעבות הנה ולא תכינה שרש פורה ראש על תלמי לבב העם כמו העלילה הזאת; ובשלישית כי נגד יתר העלילות לא נוכל לעשות דבר, כי הנה תציצנה כעשב השדה, בעת אשר נגד העלילה הזאת תמצא ידנו לקום ולהכחידה, ואין אנו בני חורין להבטל מהמלאכה אשר בידנו לעשותה רק יען כי אין בידנו לעשות הכל, וכל איש לבב ידע ויודה כי העלילה הזאת תכביד על כלנו הרבה יתר מכל העלילות שבעולם. ואם אזלת יד מסתום פי כל שטן ופגע רע הנה למצער תכלה הרשעה הזאת מקרב הארץ, הרשעה אשר גם לפתח בית המשפט תרבץ...

ואל יחשוב איש כי כבד הדבר ממנו ולא נוכל לעשותו, כי לא כן הוא, כי אם אך ימצאו בנו אנשים אחדים אשר יבקשו להקדיש אך מעט מעתם למען עמם הנה אז עשה יעשו וגם יכול יוכלו. וזה הדבר אשר עליהם לעשות.

הנה מודעת זאת כי לב הקיסר ולב רוב שרי הארץ בארץ הזאת טוב עלינו, ולו גם לא כן היה, גם אז לא יספוק איש כי הקיסר ושריו יחפצו לדעת הדבר אל נכון, ולא די הוא אם רק לא יאמינו בעלילת הדם, כי אם נחוץ הוא שידעו ויוכחו לדעת כי בשקר יסודה, ואחרי אשר יוכחו אז על נקלה תמצא יד היהודים לבקש ולהתחנן מלפניהם שיחקקו חק ולא יעבור כי שקר היא העלילה הזאת, ואין דבר קל מזה להוכיח להמלך והשרים כי שקר בפי כל המעלילים, הן רבים הם כיום חכמי נוצרים בכל הארצות אשר ידעו ויבינו בספרי ישראל בתלמוד וכל המפרשים והפוסקים אם רב ואם מעט, רבים המה מחכמי הנוצרים אשר כבר כתבו מהאות נגד העלילה הזאת כמו הפרופ׳ דעליטש יחי׳ וחכמים רבים באנגליא, אבל דבריהם בנחת נשמעי רק לאלה אשר בקשו לשמוע אותם בעת אשר דברי הצוררים נשמעים בקולי קולות, אבל אם יתאספו חכמים רבים נוצרים מארצות שונות

לאספה אחת והמה יבחנו דברי השוטנים וישמיעו אחרי כן משפט באלה ובשבועה כי שקר כל הדברים האלה הן אז יהי הדבר הזה לאבן פנה לחק חדש כי העלילה הזאת בשקר יסודה. אשר על כן החובה והמצוה כיום הזה על ראשי ישראל בעיר וויען ופעסט כי יקומו יחד ויגישו בקשה אל הקיסר כי יואיל לפנות אליהם ולעשות כבקשתם והיא: לקרוא אספת חכמי נוצרים המבינים בתלמוד וכתבי הקדיש וכל ספרי ישראל לעיר וויען, והמה יתיעצו יחד ובידם יהיה לבחר להם עוד אנשים כחפצם והמה יועידו למשפט בקריאה גלויה לכל את כל אלה שיאמרו כי ידעו דבר מעלילת הדם כי יקומו ויוכיחו לעין כל בהאספה, והיה אם לא תמצא ידם להוכיח ויצא דבר ברור מפי כל האספה כי בשקר או מבלי דעת דברו השוטנים מה שדברו, או אז יבקשו היהודים כי יוחק לחק ולא יעבור כי אסור הוא לדבר דבר הן בכתב והן בפה בעלילה הזאת.

ובדברי הבקשה יוכלו לתת אלה הטעמים לבקשתם: א) כי סכנה מרחפת על פני רבו רבבות תושבי הארץ אשר ישאו במשא וכל מס בכל יתר יושבי הארץ וכל עוד אשר לא יסכרו פיות המקטרגים בכה המשפט יוסיפו לשום בהם שַמות. ב) לרגלי העלילה הזאת יהיו השופטים והמשפטים לבוז, כי יש ביד נבל אחד להדיח המון שופטים בדרכים עקלקלות. ג) כי על ידי זאת ילמדו רבים לשקר בעדות שקר ולקחת שחד. ד) כי גם לנוצרים אין בטחון עוד לרגלי העלילה, כי מי זה יערב לנו אם לא ישלח איש יד ברעהו למען שום עלילות לבני ישראל, וכל מרצח לא יפחד עוד לרצוח נפש בדעתו מראש כי יש לאל ידו לטפול האשמה בראש כל בני ישראל. מפני הטעמים האלה, הנה אך טוב יעשו המלך והשרים לא רק להיהודים כי אִם לכל הארץ באספם אספה כזאת ובאסרם על פי האספה להעלות עוד את העלילה על שפת לשון.

ודי יהיה גם אם רק בארץ אחת יוחק החק הזה גם אז יסכרו פיות כלם עד עולם, ומה גם כי נוכל לבטוח כי רוב הארצות, אשר משפט להן לקו, תקבלנה גם הנה את החק הזה בלי כל טענה ומענה. ואל נכון נדע כי ימצאו נדיבי לב אשר יתנו את הכסף הדרוש להוצאות

האספה הזאת אם אך ימצאו אנשי לב אשר לא יחוסו על עמלם ועתם. ובדבר הזה צפונה כיום הזה טובה הרבה ועל ראשי חברת כי״ח החובה לצאת בראש, ומי יתן ויתעוררו ויקומו ויעשו עד מהרה כדבר הזה, ואם חלילה יתרפו בדבר הזה ומאיזה סבה ימאנו להוציאו לפעולת אדם, אז דם הנאשמים בימים הבאים על ראשם יחול. נקוה כי ימי הרעה פקחו עיני ראשינו לראות נכוחות הרבה יותר מאשר ראו עד כה [1].

---

1) בתחלת עלילת טיססא־עססלאר דברתי עם אחד מגדולי ישראל פה, אשר מושבו עם זקני ארץ ודבריו נשמעים והשמעתיו את העצה הזאת והוא אם הודה כי טובה העצה מאד. אך הוא לא יוכל לתת ידו לדבר הזה לבקש מאת השר היושב ראשונה במלכות דבר אחרי כי בין מנגדיו בדרכי הממשלה יחשב.

נצח ישראל!

הידת ארך ימי עמנו תפתר כיום הזה לעינינו ואנחנו אם נשמע ואם נבין אז גדולות ונצורות נחזה והידות מני קדם תגלינה לעינינו. ברוח נכאה ובלב מלא צרה ויאוש הביט כל אוהב עמו במכונו בשנים האחרונות בראותו בית ישראל מתפוצץ לרסיסים וידי בניו עטלו בו. בכל עבר ובכל פנה נראה אך בגד בוגדים וחמס אחים, אוהבי שקר הוקמו לשומרי משמרת הקהל נגד עם הארץ, ובבית שררו מוסר הבלים, חמת נקם וכל תקלה וכל קטטה וכל מיני פורעניות. רוב מנהלי העם ראשיו ומנהיגיו היו בקושרים עליו קשר ויבקשו בכל לב להכחיד קימו ולהאביד שמו, ורוב הדלים והאביונים בקשו אך משענת קנה רצוץ להם ואך בתפלה וצום ובכי קוו להקים משכנות לבניהם; כל הרואה כאלה אם על פי משפט גוי גוי וארצו ישפוט את ישראל אז המשפט היה נכון מלפניו כי נפל נפל ישראל עד לבלי קום וכל מקוה ליום אור רועה רוח וכל פושט ידו להקים את הנופל הזה אך מאבד כחו ללא תועלת הוא. ואחרי כל אלה אך שתים שלש שנים עברו (אמת הדבר כי אם נשפוט על פי הצרה והיגון והשבר מרבה להכיל אשר הביאו עלינו כי אז האריכו כדורות רבים, אך בכל זאת במדת העת אך שתים שלש שנים הנה), ובמשך-העת הקטן הזה שֻנו פני העם כלו עד לבלי הכירו, פניו ודרכיו ומחשבותיו וחפצי לבו שֻנו מהקצה אל הקצה כמו דור חדש קם פתאם אשר לא ידע את אבותיו ודרכיו לא הכיר ואת בגדם ומֶרְיָם לא ידע עד כי גם אלה אשר עד הנה עצמו עיניהם וימאנו ראות את אשר יֵעשה לעיניהם, אף המה אם אך עוד שארית מאור עינם אתם יאלצו להודות בעל כרחם כי כן הוא. נצחון גדול נצחנו במשך השנים המעטות האלה ולא בחרב וחנית ושפך-דם, נצחון אשר לוּ היה לעם אחר היושב יחד וכל מעשיו נראים לעין כל, כי אז שממו עליו רבים, ורק מאשר כי נפזרים הננו בכל קצות הארץ ובל מעשינו לא יֵראו בכל גדלם והדרם ויען כי לא במקום אחד יֵעשו

לכן עוד טרם יראו רבים את הדבר כמו, אַך לנו הרואים לשמוח אלי גיל על הגאולה ועל התמורה שהיו לנו בעקב התלאות אשר אפפונו, כי לא רק הצדקה לנו לקות על ידיהם לגאולה נאמנה, כי אם גם המה יתנו אֹמץ ומבטח עז בלבנו כי נצח ישראל לא יכזב ואם גם שבע יפול יקום, אחרי כי עוד לא נשחת לבנו עד לבלתי היטב דרכינו, כי אם נשגה ונחטא הנה עוד כח בלבנו לשוב ולהבנות כימי עולם, כי זה היה סוד הגאולה כפעם בפעם וזה הוא פתרון אֹרך ימינו, כי לא בבקשנו ארחות חיים חדשים נראה חיים ולא בסורנו ובהתכחשנו לאבותינו ורוחנו נגָאל, כי אם רק ב ש ו ב ה נוָשע, ומראה עינינו יורנו כיום הזה כי נאמנים הדברים וקימים כמוסדות תבל, רק התשובה היא נצח ישראל!

הדבר הגדול והנכבד מאד אשר ממנו פנה ממנו יתד לכל תקותינו לעתיד לבא ואשר הוא כמקור נחמה וכשקוי לפצעי לבבנו אשר הרחיבו בימים האלה, הדבר הגדול אשר הוא הוא רוח אפנו ומעוז ישועתנו, הלא הוא ישוב ארץ ישראל, יצא לאור ויש תקוה כי ישגה וכי יגדל וירבה אורו שבעתים להאיר לכל ההולכים בחשך. ישוב ארץ ישראל יצא לאור על אף שוטנינו מקרבנו אשר העוה לא נלאו להרבות כזב ותוך למען הסיר את לב העם מאחריו, הוא יצא לאור אף כי ראשיתו כיום מצער מאד, ואלה אשר התנדבו לצאת בצבא נושאי דגלו עוד יסבלו חרפת רעב ומחסור, הוא יצא לאור וחיה יחיה. ואל יאמר איש: מה יושיענו זה אשר בעצב נולד ויגון מנת חלקו ועוד טרם נראה מה כחו, ומי יגיד לנו אם ירבה ויגדל ויפרוץ או כנפל אשת יהיה?! אל יאמר איש כזאת, כי סכלות יהי מפתח שפתיו, כי כאשר לא נבקש לראות בילד אשר זה עתה נולד, אף אם מראה בן-ענק מראהו וחסון הוא מכל הילדים כגילו, כי יעשה נפלאות ביום הולדו, כי אם נקוה ונחכה ליום אשר יגדל, כן לא נוכל לחכות כי יוָלד גוי פעם אחת, די לנו לראות ולהכיר בבן הנולד כי בריא אולם הוא וכח בו לחיות... ובדבר ישוב ארץ ישראל ראינו עוד נפלאות גדולות מאלה, ולא נפליג לדבר הזה אם נאמר כי כבר כחו בו להשביענו ישע ותקוה טובה, ולא עוד כילד אשר אמו תשאנו ובלעדה אין רגלים לו. כי אם כגבור הודו להביא תקוה בלב כל רואי פניו.

נצחון גדול מאין כמהו ראו כבר נושאי דגלו, כי פתאם היתה חדשה בכל הארצות. לו העלה איש את ירושלים וארץ ישראל על דל שפתיו לפנים בשבתו בקהל, כי אז הניעו כל שומעיו אחריו ראשם וכמשוגע חשבוהו. על לב איש לא עלה הרעיון כי דברים כאלה ישָמעו בערי איירופא ואת השומעים לא יאחז השבץ, ומבלי משים היה הדבר לדברת רבים, ואם גם מימינים ומשמאילים בדבר, אך די הוא כי ישאו ויתנו בו בכל ערי איירופא במקומות אשר שם ארץ ישראל היה לנדה. כשקוץ משומם היה זכר הארץ לאחינו השרים והנדיבים, המנהלים והמטיפים, ואף בשם עם ישראל לא נועז איש לקרוא, ואם עשה כזאת נחשב לחסר דעה או לחומס נפש אחיו, ועתה אם כי כל אלה יוסיפו עוד מלחמה להחזיק במעוזם לבל נקרא בשם ישראל ולבל נבקש לרפא הריסות הארץ, בכל זאת יֵראו כלם בדברי ריבותם ובכעשם בלחמם נגדנו כי לבם יודע מרת נפשם כי הנם נלחמים אל רוח, כי קצרה ירם מאסור את המלחמה ועוד מעט יהיו כמפקדי צבא מלחמה בלי אנשי חיל, ובעיניהם יחזו כי יום יום יעזבו רבים מבעלי בריתם את מערכות צבאותם ויפלו אל אויביהם, כי על כן לא עוד כאשר יריעו על משוגעים יתנו בקולם על מנגדיהם כי אם ילחמו כאת לוהמים-כח ולפעמים ינסו גם לעשות שלום עד כי יש תקוה כי בטרם תעבורנה עוד שליש שנים אז לא יהי עוד פוצה פה ומצפצף נגד ישוב ארץ ישראל והמנגדים לו והלוחמים נגדו כיום בלי כל ספק יבקשו להם משמרת ופקודה בחברות ישוב ארץ ישראל ויתנכרו לכל דבריהם אשר דברו זה לא כביר. והדבר הזה לבדו כי הרעיון הזה מצא מסלות בלב אלפים ורבבות ההפצים בכל לב לתמכו ולסעדו, וכי הצליח להכָבד אף בעיני מנגדיו עד כי יקראו עליו מלחמה גלויה, נצחון הוא מאין כמהו, כי יודעים אנהנו אשר כבד מאד לפלס נתיב להמון רב. אך אם הצליח פעם אחת להתות לו דרך אז יכבד שבעתים להשיבו אחור, ואחרי אשר המון רב כונן עתה עיניו אל ארץ אבותיו ואחריו יֶהֱה, הנה ברור הדבר כי עוד יוסיף אמֹץ מיום ליום בדרכו זה ויוציא גדולות ונצורות, כי כן הוא תמיד ברעיון אשר יקח לב המון רב. לו לא יכונו עצות מורי הרעיון ההוא, כי אם המקרים והעת המה

יביאו לידו לעשות כאשר תמצא ידו, ואחרי אשר הרעיון הזה היה לחפיץ לב ההמון הרב הנה נבטח ולא נפחד כי על יד על יד ימצא גם דרך להקימו ולסעדו ולו יתכנו עלילות. ומה גם אחרי אשר נראה גם גדולות ונצורות הֶעשינה בפעל בדבר הגדול הזה, כי לא רק פרוטות פרוטות מעניים יאספו, אשר עליהן ישחק העשיר הגאה ויניע ראשו, כי אם בעלי כסף נתנו ידיהם לדבר הגדול הזה, הראשון החכם הגביר ר׳ יצחק לאֶבעל מגאלאטין (אחד מאוהבי השחר הנאמנים ז״ל) שהניח בירושה לערך ששים אלף פראנק לישוב ארץ ישראל, והשני הגדיל הלא הוא הגביר בישראל אשר יסתיר שמו אשר נתן בעת ידו לתת ניר לשלש המושבות הראשונות עד כי נוסדו כיום הזה על עמודים חזקים בל ימוטו. ואחרי אשר החלו אלה במצוה אז בלי כל ספק יבאו רבים אחריהם ויתחרו לעשות כמעשיהם, עד כי אין כל ספק כי לא יארכו הימים ויחלו גם החכמים והמתונים בדין, הלא המה אלה אשר בעת לדבר ישימו בעפר פיהם ובעת לעשות יחבקו ידים ורק כאשר כבר נעשה הדבר אז יבאו להשתתף בכבוד או בשלל, אין ספק כי המתונים האלה ישובו עד מהרה וישחרו טוב ארץ ישראל. ובעיני כל הרואה מראשית אחרית יֵראה הדבר כמו כבר נעשה, אם אך לא יקומו שוטנים חדשים אשר לא פללנו להפר העצה הזאת. ועתה אין עוד לעשות בלתי אם לחזק ידים רפות ולאמץ לב הישרים כי יוסיפו לכת בדרכם זה, ועל הצופים נטל עתה רק לעמוד על המשמר לבל יבאו זרים לקחת חלק בראש, לבל יקחו אויבי ארץ ישראל עתה עטרה לעצמם להיות במנהלי העובדים ויועציהם. ובכלל נוכל לשמוח בהנצחון הזה ובהתורה אשר הביאו בלבנו צרות השנים האלה, כי השיבו לנו את נפשנו ורוחנו, ועלינו על כלנו אם לא נחפוץ להיות כפויי טובה לזכור לעד לעולם את הגולים הראשונים אשר חרפו נפשם לארץ לא ידעו בלתי בישם ומבלי כל עזרה ומחסה הקריבו נפשם עד אשר בא הגואל והמושיע להם. בכל העמים בעת צרה להגוי כלו אם ימצא נדיבי לב אשר יקריבו נפשם על שדה קטל למען החיש פדות וישע לכל עמם, אז עד עולם יזכר שמם כגבורים ומושיעים ויהיו למופת לדורות יבאו, וגם אלה המעטים מאחינו אשר הרפו נפשם להיות מהראשונים אשר ייסדו הארץ, גבורים המה,

תפארת לעמם לעד, כי אם גם לא בחרבם יירשו ארץ, בכל זאת חרפו נפשם כמו יצאו לשדה קטל ואולי עוד הגדילו לעשות, כי נקל לצאת לקראת מות ולהכריע את האויב או לפול פעם אחת שדוד לרגליו מהקרב נפשו יום יום לכל צרה ותלאה, למחסור, ללעג השאננים, לחצים מאשפות מלשני בסתר, וכל אלה נשאו וסבלו אלה הראשונים כגבורים משכילים. ועל כן החובה והמצוה לשום להם זכרון עולם, לבל יבאו אחריהם אלה אשר ימצאו דרך סלולה ויגדילו עליהם עקב, כי לולא המה כי אז כבר עבר ובטל הרעיון הזה מן העולם ולא נמצא הגואל והמושיע אשר יצא כיום להכין המושבות על אשיות בל תמוטנה. — ואת הגואל והמושיע הזה, אשר התעורר לתת ניר להם, עלינו לחשבו כגואל ומושיע לכל ישראל, כי אין כל ספק אשר עתה יהרו ויחזיקו גם אחרים לעשות כמהו, אין כל ספק כי עתה לא יכבד עוד לאסוף כסף, אחרי אשר יראו כי יש גביר ועשיר בישראל אשר כשר הדבר לפניו, אבל כל אלה הבאים אחריו אם כי גם שמם יבֹרך, אך שם המתחיל במצוה יכון לעולם, ועל כן המצוה להזכיר בשם גדָל-החסד ההוא למען ידעו כל בני ישראל מה שם גואלם ומושיעם, ותחת אשר למדו לשונם עד כה לברך את שם הלוקחים להם קרנים להשתרר על העם האמלל לא בחסד ולא בצדקה ילמדו כיום לברך למי אשר הברכה ראויה לו. כי אחת היא אשר נאמר ואשר עלינו לשנן לבנינו ולהביא בלב כל שומעי דברינו, כי המושיע הזה לא רק שלש מושבות הקים בישראל, לא רק מספר משפחות הציל ממחסור ומרעב, לא רק בלבל שפת המקטרגים נגד ישוב ארץ ישראל, לא רק סתם פיות צוררינו מהעמים אשר בלעג וקלס ישמיעו לכל כי היהודים יתנו את אחיהם למות ברעב, לא רק אלה עשה לנו, כי אם הוא הוא המיסד כיום אבן הפנה לתחית הגוי כולו וכל אשר יֵעשה אך בעזרתו יֵעשה, כי לולא קם לעזרה כי אז אבדו אנשי המושבות ושונאי ישראל פצחו פה לבשר לכל כי תקות ישראל אבדה, ועתה יש תקוה כי יחיה רוחנו ותאמצנה ידינו לעשות ולא עוד יז לארץ נצח ישראל! ולמען הראות בפֹעל כי לא שוכחי טובה אנחנו וכי נדע להכיר ולהוקיר פעלי מושיענו, הנה ראוי וכשר הדבר כי יתאספו אוהבי ישוב ארץ ישראל איש איש בעירו

ויקריבו מכתבי תודה (דאנק-אדרעססען) להמושיע ורב הזה ועל החתום יבאו כל אלה אשר רוחם נאמנה את הרעיון הזה, וידעתי נאמנה כי אלפים ורבבות יהיה מספר החותמים, ובדבר הזה אחת יעשו ושתים ישמיעו, כי טובת המיטיב לעם יכיר כל העם, וזאת שנית כי בדבר הזה יראו כמה המה הנוהים אחרי ישוב ארץ ישראל ולא עוד ימצאו מנגדיו פה לדבר ולאמר כי אך אחדים המה, ועל חברות ישוב ארץ ישראל החובה להחל בדבר הזה, אשר יש תקוה כי מסנו תהיינה תוצאות למושעות חדשות.

חג לישראל!

חג נפלא ויקר מאד אשר כמהו לא יקרה בכמה דורות הגגו ביום ש"ת ביום הולדת שר וגדול בישראל מו"ה משה מונטיפיורי בשנת המאה לימי חייו; אך מקרה הוא כי יחיה איש מאה ויבלה כל ימיו בעשר ונחת עד כי גם לעת ינטו צללי ערב עוד יעמוד טעמו בו וכל הושיו אתו, וזאת שנית כי הוא מקרה במקרים כי לחג יום הולדת איש ישראל ישישו יחד כאחיו כן כל יודעי שמו בכל הארצות, ואף כי בכל ימי חייו דבק מאד באמונת ישראל וחקיה בכל זאת ישישו בשמחתו שלומי אמוני הנוצרים, וכלם יחד יחשבו מחשבות להקים זכרון עולם לאיש הנפלא הזה. והנה אין את נפשי לשוב ולספר תולדות ימי חייו ופעולותיו, אשר כבר נשמעו אלפי פעמים, אף לא יעלה על דעתי לדבר דברי רוח כאשר דברו אחדים מסופרים עברים לשום את האיש הנפלא הזה למופת לכל אחיו ולאמר כי על כלם לבקש היות כמהו ואז גם אחיהם מעם הארץ ינשאום על כפים. כי אמנם אדע נאמנה אשר אין גם אחד בכל ישראל אשר לא יחפוץ לחיות כמהו מאה שנה וליהנות בכל הכבוד והיקר אשר נעשו לו בכל ימי חייו, ואף לא אחד מאס היות עשיר כמהו, ואם כן לא ביהודים האשם אם לא רבים המה כמהו, ולא על נקלה יוכל להיות למופת לרבים, כי למופת לרבים נוכל לתת רק את איש אשר ב י ד הרבים להיות כמהו, ולא את איש אשר נבחר מאלפי רבבה ויוקם על להיות יחיד בדורותיו — אך רגש נפלא ומאד נעלה ירחיש לבנו בזכרנו, כי האיש הזה אשר על פניו עברו דורות רבים כצל והוא התבונן לתהפוכותיהם ומסבותיהם וירא חדשות כאשר היה לאיש את אשר לא פלל לראות בימי ילדותו, והוא הצופה לדורות הרבים האלה שב וירא לעת זקנתו את אשר לא קוה לראות בימי שחרותו, כי כמעט הכל שב להיות כשהיה, ובראותו כזאת אם גם ידוה לבו לשבר עמו, בכל זאת ימלאו בתי נפשו משנה שמחה, כי נאמן היה רוחו בכל ימי חייו עם עמו ואמונתו וכי לא סג מדרכיו כאשר

עשו רבים באמרם כי היהודים כבר מלאו את חובתם להפיין אור, וכבר זרח השמש ולא עוד במסתרים יסתר ישראל כי אם איש נגדו יעלה כל העם כיהודי כנוצרי, עתה יחזה וידע כי דור הולך ודור בא, תאות בני האדם וחפצי לבותם ישנו פניהם וישנו שמם, אך בסתר לבם הם המה שהיו מלפנים. את כל אלה זכה הצופה הזה לראות דור אחר דור והוא כסלע איתן עמד על עמדו ולא כחש בעמו ותורתו וגם בדבר הזה לבדו ראוי הוא לכבדו בכל כבוד ופאר, ואנחנו נחזה בו סמל דמות הגוי כלו אשר יראה דורות ועמים וארצות עוברים לפניו ועולים בים התהו והוא על עמדו יעמוד, רק כי גורלו שפר מגורל עמו כי הוא בצל העשר ישב וכל רואיו הכירו דרכיו... ועל כן ישיש העם כלו בחג הזה אשר בצדק לו חג-העם יאמר.

ובעת הזאת, עת אשר כל בני ישראל באשר הם שם מתאמצים להראות לו אותות כבוד ויקר, הנה מה טוב היה לו הגישו לו כל ראשי החברות אשר לישוב ארץ ישראל מכתבי בקשה כי יקרא את שמו על הדבר הגדול הזה ויצלה בידו לעשות בסוף ימיו מעשה אשר יגדל מכל אשר עשה בכל ימי חייו, כי בכל ימי חייו מצאה ידו רק לחזק האמונה והדת או לעשות חסד ליהודים, כי לא היתה שעת הכשר לעשות דבר למען העם כלו, ועתה חיה וקים אותי אלהים למען יראה בעיניו כי באה העת לעשות לכלל ישראל, דבר אשר בכחו להשגיב גם את האמונה גם את העם כלו, ואין כל ספק כי ישים לבו לדברים האלה אם ברוח משפט ובשפה ברורה ישמיעוהו הגיון לבם, ואין כל ספק כי כאשר ישים הוא לבו לדבר הגדול הזה אז חפצו בידו יצלח וזכרו לא יסוף מקרב כל בית ישראל לעד לעולם [1].

1) גם עצת הרב החכם בעל המגיד לאסוף כסף ולכונן מושבות על שמו עצה טובה וישרה היא, אך היא לא תתנגד גם להעצה הזאת.

והיה לעת ערב יהיה אור!

לפני ארבע עשרה שנה[1] כתבתי כיום הזה מאמר בהשחר ואקרא לו שם כשם הזה. גם אז קראתי בשמחת לבב: והיה לעת ערב יהיה אור! כי גם אז אור שבעתים במושבות בני ישראל ראו עיני, אך מה רב הדרך בין האור ההוא ובין האור אשר יחל להופיע כיום הזה! אז עת אשר על נהרות ההשכלה ישבנו ושאבנו מים בששון ממעיניה, אשר אך המה כמעיני הישועה היו לנו ובלעדם אור חשך באהלנו; אז עת אשר האמונה הנעימה שרה לנו שירים ערבים ותישננו על ברכיה ומסוה שמה על עינינו מפחד בלילות, כדרכה לגהות כל מזור ולרפא כל שבר בהסתירה את הנגע או בהראותה את הנגוע בישע אלהים, ליום אשר יסוף כל נגע ויתם כל שבר וגם זכרונם לנצח יאבדו, האמונה הנעימה ההיא בכח ההשכלה כי רב להפוך לב אבן ללב בשר ורוח קטב לרוח צח שפים, לתת לכל בני האדם אהבת אחים ושלום בנים ואור האמת עליהם יופיע להשביעם כלם יחד מלא חפנים בברכת החיים והשלום, האמונה הנעימה ההיא דברה על לבנו דברים רכים משמן ותראנו מרחוק מחזות משמחי לב ומרהיבי עין, וכמוליך נערים לבית ספר בהבטחת מגד-שמים־מעל, כן פתחה אזנינו לשמוע בלמודיה אשר כל יכלו ולא תבצר מהם מזמה לנתק כפתיל נערת בריחי ברזל אשר שמו קברנו זה כאלפים שנה, להסיר מכבל רגלנו ומסבל שכמנו ולהעמידנו במרחבי ארץ ובנים נהיה בכל מקום אשר שם ראינו באורה, ואנחנו שמענו והקשבנו ורחב לבנו והמה מיין השמחה, ולא חשבנו דבר ולא בקשנו חשבונות ולבנו לא הוסת בספק אף רגע, כי מאמינים היינו. מאמינים היינו יען כי עוד טרם תעלה מחשבה על לבנו פן גם האמונה הזאת, אשר קמה באמונתנו לפנים לדכאה תחת רגלה, לא רק נוכח האמת דרכה; פן טפלו גם עליה שקר זדים וישנו פניה

1) השחר שנה ראשונה חוברת ב׳.

והנה היא אחרת מאשר בתחלה, ואף מחשבה לא עלתה על לבנו להביט במכוננו ולהוָכח אם באמת תעשה ההשכלה כל הנפלאות האלה: לתת לכל דורשיה לב בשר ורוח נכון ואהבת שלום ומשפט וצדק, כפי אשר הבטיחו לנו כל נביאיה כי תעשה כזאת בכל העמים ובכל הארצות, כי לוּ הבטנו במכוננו אך רגע ונתבונן בעינים פקוחות לנפלאותיה אשר פעלה בקרבנו, כי אז בלי כל ספק לא רבה אמונתנו בה, כי אז אמרנו: הן עד שהם מבטיחים להסב אלינו לב כל העמים, לתת לנו חן בעיניהם ובאהבת אחים יסמכונו לעתיד לבא, הנה לעת כזאת הרבו מצה ומריבה בתוכנו בכל עיר ועיר ובכל בית ובית ויגדילו השבר, כי בן קם באביו ובת באמה ואיש ברעהו יהתלו ומאמיני ההשכלה יחד יתמלאון על המאמינים בדתם ובברית קדש ויתנום לועוה ולשמצה, ובכן אם לתלמידיה בישראל לא עצרה כח להפוך לב אחר לטובה ולאחוה ולשלום ותהי להפך כי בוגדים בהם הוסיפה, אויבים וצוררים בנפש לעמם ואחיהם האומללים, ואף כי לבני העמים!... כל אלה לא ראינו ולא בקשנו לראות. מאמינים היינו בכח ההשכלה כי חפצנו להאמין. ככל תועה ימים רבים בראותו זיק אור מרחוק ימהר לכונן שמה צעדיו וימאן להאמין כי מאורת מרצחים היא, אחרי כי אך אל נוה שלום ישאף רוח הנדכה, כן אחזנו בכל מאמצי כחנו ובכל חפץ לבנו במשענת ההיא אשר הראו לנו נביאי ההשכלה ונחפוץ לראות את הכל אך באורה, ואז באמת אור נראה לנו בימים האלה. כי מי שמע כזאת עד היום ההוא כי בארצות אשר מושליהם ושריהם למשמעת האב ברומא יסורו ירימו קרן לישראל ובגוים יחשבוהו אותו ואת אמונתו?! כי פתאם העלו בני ישראל בארצות אויסטריא ואונגאריא ואחרי כן גם בארצות אשכנז ויהיו ככל בני הארץ ולאמונתם נתנו תקף ועז כמו לכל האמונות, ואם שב ישראל מומר וישב לחיק אמונתו לא קרהו עון, וגם נוצרי מלידה ומבטן אם בחר באמונת ישראל לא פגע בו אדם, לא יד הכהנים היתה בו לרעה, כי משפטי הארץ שמו עליה כבלים לבל תשלוט בבני אדם לרע להם, ואף לא רעיהם וחבריהם פגעו בם מעשות כזאת, ויהי שם ישראל לכבוד ולתפארת ורבים

מעמי הארץ מתיהדים כי גדול כבוד היהודים בעיניהם, ורבים מהיהודים מתנשאים כי בדבר מלך שלטון היו לחורי הארץ. וכמו קוסם העביר ידו על הארץ וישנה פני יושביה ולבם ורוחם פעם אחת, כן הפך לבם לשנוא כל אלה אשר כבדו ויראו מפניהם ולאהוב ולכבד את אשר כטמא נפש פגול היה בעיניהם, שם הכהנים וכל המדברים בשם אמונה היה לדראון וישראל עושה חיל, עד כי לכבוד גדול היה אז להקרא בשם יהודי, היינו בן להעם אשר הכל מודים כי בדעתו וכשרונותיו יגבר חיל על יתר בני הארץ, ונוצרים נספחו על חברת בני ישראל ויקראו בשמם, כי לכל איש אוהב משפט וחפש לו ישראל יֵאמר [1]), וכלם יחד האמינו כי כל אלה בכח ההשכלה ובישר המאה התשע עשרה נעשו, ויגבה לב עם הארץ באהבתו לישראל, כי היא הלא אבן בחן היתה להמעלה בהשכלה אשר עליה עלו ולב בני ישראל גבה שבעתים, כי הלא אות נאמן היה להם כי ההשכלה באה כמים בקרבם כי על כן ירוממו, ויגבה לבם מאד מאד על כל אחיהם, וכל נבוב לב אשר לא ידע אף קרוא נכונה בספר, וכל משחת ונבל בדרכיו ובדבריו קרא בראש הוצות: לשם יהוד ישראל והעמים! ויבט בבוז ובשאט נפש בכל אחיו אשר לא זכו כמהו לדרוך ברגל גאוה בכל חוצות ובכל בתי מועד לזמה ונבלה באין מוחה, אז האמינו כלם כי כל בן ישראל אשר יעלה למעלת שר ואציל יאציל מהודו על כל בית יעקב וכל משרה ופקודה אשר תנתן על שכם בן יעקב תנַשא למעלה את כל אחיו מעפר שפלותם, כי על כן ראינו אור בכל אלה ונשיר שירה חדשה על גאולתנו ועל פדות נפשנו.

אולם לא ימים רבים עברו בטרם אחז הענש בעקב הזדון ויפילהו למשואות, לא על בנים ובני בנים פקד אל זועם את עון גאותם ומזמת בצעם, כי אם עיניהם ראו כידם ומחמת שדי שתו החמה

1) פה בוויען בחלק לעאפאלדשטאדט בקש אחד מגדולי עם הארץ כי יבחרו בו לאחד מנבחרי העיר ונגדו קם אחר אשר גם הוא בקש להבחר, אז קרא הראשון: אני בא בשם היהודים ו א נ ח נ ו מפלגת היהודים לא נתן לבחר באיש הנוחן תעצומות להכהנים, ובו בחרו הבוחרים. וכן קראו כמהו כפעם בפעם נוצרים רבים על נפשם לאמר: אנחנו היהודים!

לרויה, שתו ושכרו ויפלו בנופלים ויהיו לזועה וגם על עמם יָן בּין חלאתם. לב בני ישראל בארצות האורה האלה גבה עד להשחית בהשכלתם, היינו בכספם אשר צברו כחול יַמים בלי כל עמל ותלאה ויוסיפו להרים ראש כאשר מצאו בו יד ושם, ויוסיפו להנשא למעלה כאשר לקחו להם גם קרנים לנגח סביבם ולא ידעו כל גבול לא בתאותם להון ולא בחפצם להשתרר ולזורות פרש על פני כל הבאים בגבולם, והדבר הזה היה עד מהרה כיון בצה וכמעין נרפש להשריץ כל שרץ אשר בו רעל ולהפיץ עד למרחוק רוח קטב ומשחית. הגלגל נסוב עד מהרה אחורנית, ואם מהר במרוצתו בעלותו למעלה עד כי שממו עליו רבים כן הפליא על אחת שבע במרוצתו לאחור; פתאם בא השבר על הצוברים כעפר כסף בלי כל עמל, בא קצם אֲמת בצעם והרמיה לא הוסיפה למשוך תמימים בחרמה, כי כבר אפס כסף התמימים ויהי למאכל לשִׁני לבאים במאורת הבאֶרוע, וכאשר אפס כסף כן תמו הכבוד והמשרה והעז ואף ההשכלה עטתה שק, כי פתאם כאשר סר צל הזהב מעליהם ראו ערותם כי ערומים המה מאד מכל דעת אנוש ומדרכי מוסר ודרך הארץ, ויהי כאשר ששו בתחלה להיטיב להיהודים בעלי הכשרונות הבוראים כסף מאין, כן ששו אחרי כן לעת מטה רגלם להרע לאלה העלוקות המוצצות דם נקיים מבלי כל עמל ויתרון הכשר דעת. אור החפש החל לאסוף נגהו זה כמה, אהבת אחים לא עלתה עוד על שפת לשון; כשרונות היהודים לא יזָכרו עוד לכבודם כי אם להראות כי משחתם בם, ומעטה חשך ויגון החל להעיב אור ההשכלה זה שנים אחדות ועיני כל אלה אשר עינים להם ראו זאת וישערו שער, גם הטובים בעם הארץ אשר משפט וישר לא אך בלשון רמיה השמיעו בקהל חרדו ופחדו מפני הסער המתחולל ויאמרו להמציא מחסה בצר, אך ישראל לא ידע ולא התבונן ויוסף לצעוד בצעדי און וגאוה מבלי כל יראה ופחד, כי שם שקר מחסהו כי ביום רעה לא יכירוהו וחמת אויב תתך אך על אלה המחזיקים בברית אבותיהם. לא את מעלליהם הרעים ולא את פניהם המפיקים גאוה הסתירו מעין כל כי אם את יחש מולדתם ובשקר הזה נסתרו ויאמרו: נצלנו למען עשות עוד תועבות! — ועליזי הגאוה האלה היו כל בית

ישראל! כי מי המה הנקראים בשם ישראל? בקרבנו בקרב העם ישאו כלם עיניהם אל ראשיהם ומנהליהם ודברם יקום לעולם, ומי המה ראשיו ומנהליו? האם חכמיו וסופריו? האם אלה אשר ידעו מה היה ומה הוא? אלה אשר בידם לפלס נתיב וליעץ עצה בעת צרה? אלה שידעו את אשר ידברו ודבר פיהם הגיון לבם? אך לא! לא כאלה חלק יעקב, הוא יסור למשמעת אדיר בכסף ונושא משרה במדינה, המה יועציו המה מנהליו ועל פיהם יקום כל דבר, אבל הן המה לא ידעו דבר בכל הנוגע בנחלת ישראל, אבל המה ימאסו ויקוצו בנחלת ישראל[1]), אבל המה יעמלו בכל עז להשבית גם זכר מישראל ואיכה יתנו לצאן אובדות זאבי ערבות לרועים? כזאת לא ישאל איש, ואם כן אם על פי הראשים והמנהלים נשפוט משפט הגוי כלו הנה אמנם כלם יחד אך הבור עצבי הכסף המה! וחוץ למחננו בקרב אויבינו הן בלי כל ספק כל בית ישראל רודפי בצע מעשקות המה שלא יבקשו דבר בלתי אם להשגב במעוז אחרים ולאכול עמל עמלים זרים, כי מאין ידעו את בני ישראל ודרכיהם? הלא גם המה ישפטום רק על פי מנהליהם וראשיהם, אשר יֵראו לעין כל במקום אשר יכבדם ובמקום אשר לא יכירם. ולא יפלא איפוא אם בהארצות האלה אשר שם חלמו שנים אחדות חלום אורה ושמחה וְיִכּוּ בסנורים על ידי האור אשר הופיע להם פתאם, אם המה כעורים לא ראו נכוחות ויקומו כשוטנים נוראים נגד כל אלה אשר ראו חֲתַת וייראו ואשר בקשו מזור ותרופה להמחלה בטרם פשתה בכל הגויה עד לאין מרפא, ובכן גברה החשכה מאד מאד כי העורים האלה הדפו בצד ובכתף את כל רואה לאמר: לא תראה! וזאת היתה לני למכשול ולפוקה בשנים האחרונות האלה הרבה יתר מכל המכשולים ששמו לנו שונאינו בדרכנו.

כי בא היום אשר כשל כח הסבל בארצות רבות ויתעוררו

1) אחד הגבירים אשר לא ידע דבר מדברי ישראל כגוי גמור ומעודו לא עלה על לבו לעשות אף אחת מכל חקות הדת או המנהגים ואת בנותיו חביא בידו במסורת דת הקטוליקית למען יקחון אצילי הארץ לנשים והוא עמד עליהן, הוא אחד מראשי העדה ואחד מראשי חברת כי"ח הנהו פה וויען הבירה.

העשוקים ולא במשפט ויאמרו להיש מפלט להם, ובלי ספק עשו והצליחו, כי כל מזמה לא תבצר מנואשים עת יקומו להציל נפשם ונפש בתיהם, אבל החשך אשר כסה בארצות ששם דמו לראות אור פרש כנפיו עד למרחוק ויעב גם בארצות זרות לבל יראו נכוחות. אולם אחרי כל אלה, אחרי כל המכשולים והמעקשים אשר שמו ברגלינו לבל נעזוב מקום החשך, הנה גברה יד האור ורבים פקחו עיניהם ויבישו לראות. החשך הנורא אשר הכה עיני רבים בסנורים ויפרש מעטה על כל הצרות לבל נראה אותן כמו, החל לסוג אחור מפני אור הדעת הנאמנה אשר יופיע על כל הדברים ויֵראה אותם כמו, עתה לא יַרבו עוד משטרים הבלי שוא להסיר לב האמללים בנו לבל יבקשו מחסה ומסתור בארץ אבותינו, עתה שהה גבהות נעוי הלב אשר לא נלאו מהפיח כל כזב למען הסיר לב העם מאחרי המקום האחד אשר יש תקוה למצוא שם מחסה ועז, ועתה תהי לדלים תקוה כי עוד יציץ ופרח רעיון ישוב ארץ ישראל ולא יבושו כל הבוטחים בו.

אולם אף כי נשים תקותנו לעתיד לבא בישוב ארץ ישראל, ואף כי נחשוב את הדבר בו להבה ואת המעשה למצוה, בכל זאת לא נוכל להסתיר מנגד עינינו כי לעת כזאת אך תקוה היא, ואם אמנם התקוה היא רוח החיים ובלעדה לא יכון כל חפץ וכל מעשה, בכל זאת היא לבדה לא תסכון, והאיש אשר יחבק ידיו ולא ישים לבו אל ההוה לכונן מצבו ולהכין ביתו וישים כל מבטחו אך בהתקוה הוא יפול ולא יקום, ואם כן אם גם נחשוב את התקוה הזאת כתחית רוח הכלל, כנשמה להגויה הגדולה אשר אבריה נפזרו אל קצוי ארץ וגם למקום מפלט לאלה אשר יגרשום ממקומות מושבותיהם, או אשר יציקו להם ויסגרו בעדם דרכי החיים עד כי יאלצו לעזוב הארץ שבה נולדו, אבל אחרי כל אלה עוד רבה המלאכה לפנינו גם בארצות פזורינו, כי כיום הזה עוד בארצות ששם נולדנו הננו יושבים וכל עוד אשר לא גֹרשנו בחזקת היד וכל עוד אשר הרב חדה לא מונחת על צוארנו לא נוכל כלנו לבקש מושב בארץ אבותינו, גם לא נחפוץ ולא טוב הוא לעשות זאת. כי לא כשָבים אל ארץ אשר ירושה היא להם ועליהם רק לשלוח ידם ולהחזיק בה יֵחשבו שָבֵי הגולה כיום הזה, אף לא

כאדונים אשר עתותיהם בידיהם נִתנו אשר על כן יקוו בצדק כי אך יישרו הדורים ויפלסו נתיב להעולים שמה אז ייסדו פנת יקרת לכל הגוי. זאת הן לא נוכל לכחד כי כגרים נצא מהארצות אשר שם יצררו אותנו ולא יתנו לנו הנינה וכגרים נבא אל ארץ אבותינו. כל ככר ארץ בכסף יָקָנה וכל באר בעמל ובכסף רב יִקָּרה ודרכי החיים עוד לא סללו וגם כח ידיהם אין עוד את הבאים שמה, רק תקותנו תאמצנו אשר ירבו התושבים והיה מספרם רב ורכושם יפרוץ או אז יגדל גם כחם ויהיו לעזר גם ליתר אחיהם הנרדפים. כי יותר מאשר בכל ארצות התבל יש לנו תקוה בארץ ישראל להכין לנו מכון בל ימוט, אכן לדבר הזה נחוץ לא רק נרדפים אשר קצו בהייהם בארצות מושבותיהם ויבקשו מפלט להם, גם לא רק ידים עמלות כי אם כסף ולא מעט, רק בעזרת בעלי הכסף תמצא יד העמלים לראות ברכה בעמלם, ובעלי הכסף האלה לא בארץ ישראל יגורו כי אם בארצות נכר אשר אך שם תמצא ידם כיום הזה לצבור כסף, אחרי כי שם נולדו וגדלו ולמדו דרכי יושביהן, ואשר על כן למען הוציא רעיון ישוב ארץ ישראל לפֹעל נחוץ הוא כי הרבים יִוָתרו באשר הם שם ואך מעט מעט ישלחו שמה עדי יִבָּנו ישם. ואחרי כי כן הוא הן יבין כל איש כי נחוץ מאד מאד לשום עין ולב להיטיב מצב ישראל בכל הארצות ישהם שם, ללחום בכל מאמצי כח בעד המשפטים שנתנו לנו, לקום על נפשנו ולעשות ככל אשר תמצא ידנו להציל את זכיותינו מיד שוסיהם, ולדבר הזה דרוש אֹמץ לב ורוח נכון מאד, ואם ישובו אחינו אלה, אשר בלו ימיהם בתוחלת נכובה לראות באחרית ימיהם יהודה ועם הארץ היו לעץ אחד, ויביטו לראות את הרעה המשתערת עליהם ויעמדו כגבורים על המבצר הנה עוד לא אולת ידיהם להציל הרבה. וכאצבע אלהים נראה בימים האלה, כי נקמות נעשו ברבים מצורריגו וידנו לא היתה בהם. שטעקער ראש צוררי ישראל שקל למטרפסיה בארצו, כי מאסו בו חבריו הכהנים ולא בחרו בו לשבת בסוד ראשי הכהנים (אבער-קירכענראטה) אף כי ראוי היה לכך במעלתו, באמרם כי בסודם לא יבא איש משלח מדנים בארץ; פערהאווי ראש צוררי ישראל באונגארן היה למשל ולשנינה, כי נגלה קלונו

ברבים כי הוא אשר נשא חרפה על השופטים והחוקרים במשפט טיסצא-עססלאר כי ידי כלם נגאלו בשחד, הוא כחש בפקדון ויגנוב כסף נדבות אשר אסף ועוד מעט יובא לבית האסורים כאחיו אשר יחד חלקו שלל, ויום יום ישמעו בשורות טובות כי נגלו שולי צוררי ישראל על פניהם ותראה חרפתם, עד כי כמעט נאלמו דם בימים האלה, ועתה אם יתעוררו גם הגדולים בעמנו לעמוד על המצפה לבלתי תת להאויב לפרוץ בנו פרצות אז יש תקוה כי השלום ישוב אלינו. והדבר הזה הוא עתה בידי גדולי ישראל ומנהיגיו; אם ישובו מדרכם הרעה אשר בחרו בה עד הנה לראות רעה מבלי התבונן, אם לא יסתתרו במסתרים בשמעם שם ישראל מנאץ ויאמרו: שישו בני מעינו כי לא עלינו תסוב כוס התרעלה; אם יחדלו להרים ראש בגאון ולאמר: בנים הננו להארץ וכל יד עמל לא תבואנו, כי אם יראו וידעו כי עת לעשות היא, עת לעמוד בפרץ לפני העם ולהכות הצוררים אחור בכל אשר תמצא ידם, או אז ישמעו גם צוררינו כי לא כרמש לא מושל בו הננו נתונים לבז ולמשסה ורבים מהם בראותם מלחמה יסתרו במסתרים, כי סוף כל סוף כבר מודעת זאת כי רק אז יתנפלו עלינו לשום בתינו ולהרוג בנו רק כאשר ידעו כי לא נעמוד על נפשנו, ואך תנחת ידנו באחדים מהם אז יפחדו וייראו ולא יזידו עוד, וכן גם צוררינו בדבר שפתים ובעט שקר רק אז ירימו ראש כאשר ידעו כי גדולינו יֵחבאו בארמנותיהם ולא ישיתו לדברי הצוררים לב, אבל כאשר ידעו כי אלה ערוכים לקרב או אז יפחדו הדבים בהם.

כי אמנם ברור הוא כשמש בצהרים, כי רק יען אשר גדולינו לא ישתו בתחלה לבם ללעג צוררינו ולשטנת המוציאים דבה עלינו רק בעבור זאת הרימו המה ראשם מיום ליום. בתחלה כאשר החל איסטאצי לשפוך מררתו על בני ישראל באונגארן שחקו היהודים מקרב לבם לדבריו וישלו נפשם בתתם אותו כמשוגע ויזהרו מעשות דבר פן יאמרו כי המה יחשבו את נפשם כיהודים ולא כאונגארים גמורים, וגם אחרי כן כאשר החלו הצוררים באויסטריא להקיא רעל עלינו הניעו אחריהם גדולינו בראשם ויאמרו: הניחו להם כי לא תהיה תפארתנו לשום לב למהבילים כאלה, ובכל עת כאשר עלה הדבר הזה על שפת לשון לפני

אחד הגדולים האלה היה מענה פיהם תמיד: חלילה לנו להרים קול, עלינו להראות לכל כי כבני הארץ נחשב — אבל השתיקה הזאת היתה יתר מהודיה לצוררינו, כי על ידה נוכחו כי צאן אובדות הננו אשר כל אוכלינו לא יאשמו — אולם כפי הנראה לא אך לשוא הכינו, כי רבים המה באו אשר לקחו מוסר, ואם רק רעיון ישוב ארץ ישראל יצא לאור כיום הזה על ידי המכות האלה, ואם רק ימצאו עתה בגדולינו, ואם גם מתי מספר, אשר התעוררו לצאת לישע עמם כחובה וכמצוה הנה מצאנו די לנו עקב התלאות. ולשמחת לבבנו נראה כי יש בראשי ישראל אשר עיניהם החלו להפקה לראות נכוחות, ודבר אשר מן הנמנע היה כי יצא מפי איש יהודי יושב אונגארן נשמע זה לא כביר בקהל.

כנודע יעשו צוררינו ככל אשר תמצא ידם לא רק לשפוך עלינו מרורות בקהל ולהעיר חמת ההמון בנו, כי אם יעמלו בכל מאמצי כחם להפר המשפטים אשר נתנו לנו כמו לעם הארץ וחבר צוררים כאלה לא ייעף ולא ייגע בגאליציען ובאונגארן להקים שומרים מיוחדים על בני ישראל למען הראות כי לא כיתר בני הארץ המה ולהם נחוצה שמירה מעולה לבל ירעו וישחיתו. בגאליציען הרבה אחד הפולנים לדבר כפעם בפעם בועד הארץ ולהוכיח, כי לא יוכלו לתת את ספרי הנולדים לבני ישראל בידי ראשיהם, כי המה יזייפו ויכחשו ויעשו כל דבר זדון ומעל בספרים האלה, גם קרא בשם ערים אשר שם נעשו כאלה, עד שהתעורר נציב הארץ וישמיע לכל כי שקר הדבר ועצתו הופרה. והנה קמו אחרי הצורר הזה אנשים ישרים כמהו באונגארן ויתאמצו להוציא הדבר אל הפעל בארצם, ועל פי פקודת הממשלה נאספה זה לא כביר אספה ושם היו ממלאי מקום שרי הממלכה להועץ על דבר חק חדש אשר ינתן להיהודים בדבר ספרי החיים והמתים, ושמה נקרא גם האדון מארטין שוויינער ראש קהל היהודים (פרעזידענט דער איזראעליטישען לאנדעס-קאנצעלייא), והוא כאשר שמע את דבר הנועצים התעורר וידבר דברים האלה, אשר גם נכתבו בספר זכרון (פראטאקאל): „אני לא שלחתי מאת היהודים לבא בסוד יועצי החק הזה אשר בו יבדלו היהודים מיתר יושבי הארץ ולא בא-כחם הנני, ולוּ מלאו ידי למלאכות מאת כי אז לא קבלתיה מידם, ועלי להעיר את אזן הנאספים הנכבדים,

כי מעת אשר נִתַּן לנו חק ספרי החיים והמתים בשם המלך בשנת 1870 עד הנה נכתבו הספרים האלה כדת, ועל דעתי עוד לא קרה אף במקרה שנעשה באחת מקהלות הארץ דבר אשר לא כדת, ועל כן אחרי כי בקהלות היהודים יפקחו על ספרי החיים והמתים בעין פקוחה ובאמת כחק וכמשפט ככל יתר בני האמונות, לכן אין כל דבר אשר בעבורו תהי הצדקה לתת לנו משפטים אחרים, ומה גם בעתות האלה יהיה המשפט הזה לאבן נגף לרבים, ואחרי כי לא יעלה על דעתי להשתתף בפרעות אשר תצאנה מהחק הזה, לכן אמנע את נפשי מהכבוד הזה אשר כבדוני לבא ולשבת במושב האספה הזאת". — ראש האספה בקש את הארון שווייגער כי יֵשב אתם, וכאשר מאן אמר לו, כי גם אם ימאנו היהודים בחק הזה גם אז יֵצא אל הפעל, אך הארון שווייגער לא נבעת ויאמר: נגד יד הזקה לא יוכלו היהודים להתגרות מלחמה— ויפן ויצא. והדבר הזה גדול ונכבד הוא מאד מאד ואף על פי שראש האספה גמר אמר שגם למרות רצון היהודים יוחק החק בכל זאת עוד יש ספק גדול בדבר, אחרי אשר ראש היהודים השמיע בפה מלא כי להחק הזה לא חק כי אם גזל משפט יֵאמר. ויד התלאות אשר אפפונו נראה בזה כי לא נשמע כדבר הזה באחת מקהלות איירופא, כי ראש קהלות היהודים לא ירכין בראשו לכל חפץ שרי הממלכה, ומה גם באונגארן, אות הוא כי החלו להתעורר משנת התרדמה אשר נסכו עליהם. ולא אחד הוא אשר הראנו יד העת, גם המחוקק הנודע וואהרמאן, איש אשר בכל ימי היוו התאמץ להוציא לפעל את רעיון ההתבוללות לבל יכירו באיש ישראל את צור מהצבתו ולבל יִזָּכר בשם ישראל, כי אונגארים המה, אף הוא השמיע דברים זה עתה, אשר לוּ שמע כמוהם שנים אחדות לפנים יוצאים מפי איש כערכו בארץ ההיא כי אז אחז אותו שער. כאשר נבחר זה לא כביר להיות ראש העדה בפעסט השמיע באזני בוחריו כדברים האלה: אחשוב לי לחובה בעת כזאת לקבל המשרה על שכמי, כי עתה על כלנו החובה להראות לכל כי לישראל הננו וכי איש את רעהו נעזור ובצרת הכלל לנו צר, וכאלה רבות דבר. ואמנם אמת הדבר כי כן, חובה ומצוה היא לעשות זאת, ואם יעשו הגדולים כחובה וכמצוה עליהם אז יצילו את

האמללים מעשק ומחמס, רק צר לנו מאד כי לא ידעו את חובתם עד שבא איסטאצי ומרעיו ולמדו אותם... וזה האחרון הגדיל הוא הנבחר בבית המחוקקים ערנסט מעזעי במדברותיו אשר נשא בבית המחוקקים בכ"ג לחדש נאוועמבער, כי דברים נמרצים כאלה עוד לא השמיע שום מחוקק יהודי בבית המחוקקים, ולו עשו כמהו לאסקער ומרעיו כי אז כבר אחרת היתה בכל הארצות [1] גם פעולת האדון איזאקס אחד מראשי העיר בלונדון (אלדערמאן) אשר קם נגד ראש העיר (לארד מאיער) ויבקשהו להשיב את דברו אשר אמר לתת להצורר שטעקער לדרוש בבית אספת זקני העיר, וגם הצליח בידו כי ראש העיר שב מדרכו ולא נתן להצורר לפתוח פה בבית ההוא באמרו בשפה ברורה כי תועבה היא לתת לאיש כמהו לדבר במקום ההוא, גם הפעל הזה גדול ונכבד הוא מאד מאד, כאשר אמרנו, כי יותר מאשר הרעו לנו הצוררים בנכליהם הרעו לנו גדולינו ועשירנו כי שמו יד לפיהם והבקו ידיהם ויתנו להמשהיתים לעשות כחפצם ובכן היו רבים למשחיתים, אשר לו היתה יראת עשירי היהודים נגד פניהם כי אז לא נועזו לעשות זאת, ואך אם יחלו אנשי השם בישראל להראות כי בצרת כל עמם גם להם צר, אם יחלו להראות זאת בפעל ובדבר שפתים ולא בקסת הסופרים אשר עזרתה הבל ורק תוסיף להצית אש מדנים ומשטמה ולא תסתום פי שטן, אז תמצא ידם לעשות הרבה, ואחר שהחלו אחדים הנה בצדק נוכל לקות כי כמוהם יעשו גם אחרים ולא תקות שוא תהי התקוה כי לעת ערב יהי אור לנו בקרבנו, אשר הוא האור הנאמן הנותן חיים לכלנו.

1) דברי המחוקק הזה יבאו במאמר „פעסט". ואף כי גם דבריו נשמעים כדברי כל בעלי ההתבוללות אשר להם נאמר: שקילו טיבותייכו ושדיא אחיזרי, בכל זאת אצבע העת היא כי איש יהודי ידבר בעד עמו ויאמר לכל כי יהודי הוא, ועד העת הזאת נחבאו על הרוב הנכח־ים היהודים כאשר עלה דבר היהודים על שפת לשון.

משפט עמי.

א. *)

על ערש דוי ישכב חולה, מכף רגלו ועד ראשו נגעה בו יד המחלה ותפרפרהו; בשרו דלל, לבו הלל וקולו כקול כנור הנשבר ירגיז אזן, עיניו שקעו בחוריהן ותקרב לשחת נפשו. הזה האיש אשר זה לא כביר צעד בצעדי און בעינים רמות ובלב הוגה מחשבות רמות ותקות נשגבות? הזה האיש אשר שחק לקול הרופא, אשר הזהירהו לבל יוסיף לפזר דרכו ולעגוב על רעים להתרועע ואשר הגיד לו האותיות מראש כי אם לא ישוב ויבקש מנוחה אך במכונו, אם לא ישקוד אך על עמלו ואם יוסיף לשכוח את ביתו ולהתהולל אך בבתי זרים כי אז נבול יבול, יען כי אך שוא יאמין בכחו והוא הבל נדף, רק ראות-עינים אשר עד מהרה תסוף ואיננה; כי הבל הוא אם יאמר חיים לשחוק והוללות שבהם מות ומשכלת ולא חיים; אך חזון מתעה הוא אם ישיש בחברת רעיו אלה אשר אחים יקרא למו, כי המה אך כספו אך נפשו יבקשו וככלות ספקם וככלות כחו אז יחד גם המה עליו יתמלאו וישקוהו כוס התרעלה תחת כוס השכרון אשר הרוה אותם; כאלה וכאלה דבר הרופא והיועץ הנאמן אשר עצמו ובשרו היה, אך לשוא! בהרפה ובוז השיב דבר הרופא ויחרפהו כי לא יראה נכוחות וכי לא ידע ארחות חיים, והנה עתה בעון משוגתו ישכב למעצבה ויחכה למות. הבית מלא מפה לפה אנשים ונשים אשר באו לראות את החולה, שם יושב הגביר ראש העדה ובבטחה כדבר מלך שלטון יביע אמרתו: אך חלי הוא ותשאנו, עוד מעט יעבור זעם ותשוב לאיתנך והחלי יהיה כלא היה — בפיו ידבר ועיניו תעידנה בו כי הוא חושב מחשבות כמה דמי קבורה יקח מידי האלמנה. אחרי דַבְּרוֹ ישמיע הירא-אלהים הנודע בעיר כי אין יסורים בלא חטא כי לא חשיד קוב״ה דעביד דינא בלא דינא ועד יום

*) שם הפרק הראשון הזה חסר בהשחר. — המו״ל.

מותו יחכה לו לקבלו בתשובה, ואין לך דבר שעומד בפני התשובה כי היא פדה תפדה והצל תציל, ואם לא לגויה תֵּראה נפלאות הנה תפדה את הנפש מרדת שחת. — אבל לא כן בַּדֵי פלוני הבטלן, הוא לא יכחד כי גדולה תשובה, אך רק החוט המשולש, תשובה תפלה וצדקה, יעביר את רוע הגזרה, ועל כן עצתו כי יאספו הבטלנים ויאמרו תהלים, גם ישַנו השם, והתרופה הזאת בדוקה ומנוסה היא, כי מלאך המות לא ימצא את האיש בביתו בבאו, אחרי כי צִוָה להניף חרבו על פלוני ויבא וימצא אחר תחתיו, רק עם תהלים ושנוי השם אז צדקה תציל ממות —

— איש לא יפצה חלילה את פיהו לאמר כי לא כן הוא והכל יודעים כי כן הוא המנהג בישראל בכל דור ודור, תביע האלמנה הנודעה בעיר את אמרתה, אבל הכל יודעים גם זאת כי בקרוע קברים ובמדוד את בית החיים קורעים כל גזר דין.

— ומי לא ידע בכל אלה כי מכל הדברים האלה עזרה בצרות נמצאה, אבל בכל זאת ורפא ירפא כתיב — יענה החכם הנודע בעיר אף הוא הלקו — עלינו לבקש להתרפאות גם בדרך הטבע, ועל כן עצתי אמונה כי יקראו לצוענית המפליאה לעשות גם לקדר שלחו וקראו כי הוא הציל אלפים מרדת שחת —

ובעוד אשר עצות כאלה וכאלה נשמעו ברעש ובקול המון גדול והנה איש לובש בגדי תפארה כנכרי יצעד בגאון אל המטה יניח ידו על ראש החולה ימשש דופק ידו ויסב פניו אל ההמון ויקרא: מה השאון הזה? למה תקראו ברעש וקול המולה להרגיז רוח החולה? פנו וסעו לכם כי שוא העצה והבל כל תחבולה. החולה גוסס ונוטה למות, הניחו איפוא לו למות במנוחה. — ולעמת שבא כן הלך בגודל לבב כי ידע דַּבֵּר דבר אשר גם האלהים לא יפירנו.

— הוא גוסס נוטה למות! יילילו בני הבית, הוא גוסס נוטה למות! יקרא אחריהם הירא אלהים ויקרב אל החולה ויעיר אזנו להתודות על חטאתו בטרם יכבה נר ה'! — החולה האומלל ישמע הכל ויחוש הכל וצרות לבבו ומצוקות נפשו תתגברנה מרגע לרגע בהביטו בפני יועציו; כקול רעם ירעימו דברי היועצים באזניו וכל

מועצותיהם ותשובותיהם ידקרו כדרבונות בלבו הנשבר להרבות המחץ, וכנואש מכל תקוה יביט הנה והנה אולי ימצא מושיע לו ממעניו אלה אשר נספחו על ענות נפשו, ופתאם וגם הרופא הראשון, אשר הזהירהו בעוד מועד כי ישמור את נפשו, בא הביתה, גם הוא התבונן למצב החולה ופניו נפלו, כי לבו דוי על אשר המרה את פיהו ויבא עד כה, אך בשמעו המון הנאספים ומועצותיהם ישים אליהם פניו ויקרא: מה לכם תדכאו את החולה הנדכא? תנו לו מנוח ועצמותיו יחליץ, הן תקריבו לשחת נפשו בהמנכם ודבריכם הנלוזים! ואל החולה אמר: כי לא שמעת לדברי הנה באוך כל הרעות האלה ועתה הן תדע ותבין כי אך טובתך דרשתי, ועתה דע כי עוד עזרתך בך אם תשוב ותיטיב לנפשך את אשר הרעות. לא גוסס אתה ולא נוטה למות, הרופא אשר דבר כזאה לא יבין מי אתה ומה כחך, אמת הדבר כי לו גברה יד מחלה כזאת על איש אחר כי אז כבר שִנתה פניו ותשלחהו לנצח, אך בך יצוק כח נעלה והוא יפדך מרדת שחת אם תשוב ותיטיב את אשר עוית. ועתה זאת עשה, התנשא ממטתך בכל מאמצי כה, כי אם תוסיף תשכב למעצבה במקום הזה אז מות תמות באויר השם מחנק לנפש, עזוב את העיר והארץ ולך למקום אשר שם רוח צח ומשיב נפש, התהלך לשוח וגם עבוד עבודתך אך הכל במדה ובמשורה, אל תאחר שבת בלילה במושב עליזים, אל תבטח ברעים אשר יתעוך לבלות כחך ויתיך בהבל, ראה השמר לך ושמור נפשך או אז ישוב ורפא לך ותתחדש כנשר נעוריך —. עוד המלה בפי הרופא ויהד עליו נתנו בקולות: הוי רופא אליל! מה תדבר הבל?! הן בהיותו פה במקום אשר בו נולד בחברת רעים ומכירים אשר ישמרו עליו הנהו נוטה למות ואף כי ילך לארץ נכריה באין אוהב ורע, הן שם יגוע עד ארגיעה באין עוזר ותומך וגם קבורה כערכו לא תהיה לו...

הנה המשא וההזיון הזה נחזה על בית יעקב, נחזה ועינינו תסקנה בחוריהן, כי משפטו כמשפט ההולה הזה אשר בגאות לבו וזדונו קרבה לשחת נפשו ויתו ליועצים המכאיבים בלשונם מכל מהלה וכאב אנוש. זה לא כביר האמין בכחו ויבטח באהבת רעיו ויאמר: מי יחת עלי ומי ישדד רבצי ואני כסלע איתן לא יזיזוני ממקומי כל

הרוחות הרעות, ועתה רפו כל ידים ונמס כל לב וכשל כל כח וכנוטה למות יפרפר בין חיים למות ויצפה לעזרה, והנה להגדיל השבר קמו תרבות יועצים להרבות שאון ולהביא מבוכה בלבו הנשבר. כי הלא ככל דברי המשא נחזה כיום, מהעת אשר נגע השבר בעמנו ויחל לחוש את מכאוביו צצו פתאם יועצים ומורים ומנהיגים כעשב השדה וכל אחד יריק שפע ישועות עד כי כמעט ישכח החולה את יד חליו מעצמת מכאוביו אשר באו לו לדברי הכמיו וסופריו אלה. פה נראה גביר בעמו אשר עשה עשר רב ויהיה לגאון לעמו ולסלון ממאיר בעיני עם הארץ, אשר בקנאתו בו יריק כל חצי אשפתו ללב העם האמלל, והגביר הזה ישב ראש לימין החולה ויביע נחומים לו כי לא ידאג כי אך חלי הוא וישאנו, ועצתו אמונה לבלתי עשות דבר כי אך מקרה הוא ובלבו אולי יספור וימנה את דמי הקבורה אשר יקבל, כי בצר לעמו ייטב לו, כי לא ירבו הבאים בגבולו... גם יראי אלהים הרימו במרום קולם להתודות על החטאים אשר חטא העם הזה ואשר בעבורם הגיע עד שערי מות. ומי לא ידע את המון בני עילאה אלה אשר על כל צרה אשר באה על ישראל הצדיקו את הדין ויאמרו: לא חשודים חלילה השודדים והשוסים דעבדי דינא בלא דינא כי אין יסורין בלא חטא... גם רפואות בדרך הטבע מאת צוענים וקדרים שמענו למכביר והמה רפואות רוב הכותבים במכתבי העת לישראל, כי מיום אשר קם שאון בעם קם שאון גם בסופרים, איש איש יהזיק בעט וישמיע עצתו — לקרוא לצוענית. ודברי הרופא אשר בגאות רום עיניו ידבר דבר ולא ישוב כי גוסס נוטה למות הוא החולה, בא יומו ועלינו להריש ולתתו למות במנוחה, דברים כאלה וכאלה כבר שמענו למכביר מאז ועד היום והכל יודעים איפה יגורו הרופאים האלה והכל יודעים את בית הספר אשר שם הקשיבו לקחם... גם הבוחרים בתהלים ובשנוי השם ובקרוע קברים ודרוש אל המתים בעד החיים נודעים לכל, ולמה זה יפלא אם בדיהם יחרישו אזן החולה עד כי לא ישמע דברי הרופא אשר יזהירהו לנפשו לבל יוסיף להתגולל במקום אשר בו קפדה ומשכלת? — אולם בכל זאת חלילה להרופא אם ישר-לב הוא לשום יד לפה אף כי יראה כי ההמון הרב המשמיע במרום קולו

לא ידע את אשר ידבר או ידע כי לא כן בדיו ויעשה זאת בזדון, ובלבו יחוש גֹעל נפש לדבר ולהוכח עם המון נבזה כזה אשר לא בדברי דעת כי אם בקול גדול יוכיח, והאיש אשר כח בו להרים במרום קולו ביתר עז הוא חכם יֵחשב, אחרי כל אלה לא ישוב אחור וינסה דברו כפעם בפעם אל החולה אולי ישָׁמע קולו, וגם אל ההומים בקול המולה ינסה דברו אולי יצלח להחריש אחד או שנים ולא תגדל המהומה.

כן עלינו החובה לדבר ולשוב ולדבר בדבר אשר כבר דברנו בו עד בלי די, ואשר לולא נמצאו בנו תוקעים ומריעים אשר בקול המונם יחרישו אזנים לבל תשמענה נכוחות כי אז למותר היה לדבר עוד, אך אחרי כי קול מלים בדעת יחבא מפני שאון הקוראים בקולי קולות לכן נאליץ לשוב ולשנות בדברים אשר עוד טרם ישָׁמעו. אולם זאת יבין כל איש כי אך למותר הוא לשום לב לכל הקוראים בקולי קולות; בהם נערים רבים אשר ששו על המקרה אשר אנה לידם לכתוב מאמר. מי ימנה מספר להמון אלה אשר נפשם תלהט גחלים להשמיע דבריהם בקהל ועיניהם תכלינה ליום אשר יראו את דבריהם נשמעים בקהל, אך בעת שלום יאמצו כחם לשוא כי אין להם ענין לענות בו ואם ינסו דבר אל המכתבים לעתים ודבריהם ישובו ריקם אז יתקצפו ויקללו בשפת עבר וסופריה וידרו נדר לבלתי הניף שנית ידם לעבוד עבודה בטלה כזאת, כי הן שפה מתה וגבלה שפת עבר וכל דורשיה ייגעו בדי ריק; אולם בעת צרה כזאת אשר כל לב מלא יגון והאזנים נכונות לשמוע, בעת אשר היודעים ידברו בדבר אשר לפניהם, בעת כזאת ימצאו גם סופרים כאלה את ידיהם ויצאו חוצץ לדבר אף הם בדברים אשר דברו הסופרים היודעים וישובו וישנו בדבריהם לתת להם תעצומות או יקומו נגדם להכזיב מליהם, כי אחרי אשר ימצאו סוס מוכן ירכבו עליו. עת צרה כזאת היא לסופרים כאלה בעת אשר פריץ מים זדונים יפרוץ את שֶׂכר היאור, המים יִגרו פעם אחת במורד והדגים הרבים ישכבו למעצבה בקרקע היאור באין מים לשחות ואז תמצא יד כל נער להשליך חכה ולצוד דגים מן הרקק... הסופרים האלה, אחת היא אם לנו הם או לצרינו, אשר פרו וישרצו בימים האלה, אם כי אין בידם להרע הרבה כי אין שם אליהם לבו, בכל זאת יוסיפו מבוכה

בהרבותם שאון, אך ימיהם לא ימשכו, כי אחרי אשר יוציאו רוחם או רוח אחרים אשר בא בהם ייעפו וישבו על כסא כבודם לנוח ועטרת סופרים על ראשם, כי על כן לא להם נשים לב.

אף לא לאלה הרופאים אשר יגזרו מיתה על החולה האומרים כי בא קצנו ואין לנו עוד תקומה בלתי אם להתבולל בעמים, גם להם לא נשים דברינו, כי לא לנו הם [1]), המה לא יבינו ולא יחפצו להבין

1) זה כמה העירוני על דברי סופרים עברים אחרים בשפת רוסיא, על שאונם הסונם ולעגב, אך אף לא פעם אחת מצאתי כי ראוי לשום לדבריהם לב. גם בשפת עבר ידברו דברי הבל למכביר ויגנבו דבריה איש מאת רעהו ויהפכו דברי הסופרים וישימו בפיהם דברים אשר לא אמרו, אך בשפת רוסיא הגדילו לעשות, כי בה ידברו אל קוראים אשר לא יבינו דברי הסופרים העברים אשר יביאו ובכן יוכלו לדבר כהעולה על רוחם וכן יעשו כי יביאו מאמרים מקוטעים, יחבירו שני חציי מאמר ויעשו ממנו מאמר אחד, ועל הרוב המה לוקחים את השאלות אשר ישאלו הסופרים וישאלו כמו חזון לבם הוא ומהתשובות יעלימו עין. כן ראיתי כפעם בפעם כי אלה הקמים נגדי שבו וידברו בדברי, כל אשר שאלתי הוסיפו ושאלו כמו מלבם הוציאו מלים ומהתשובות החרישו, אך מי ישים לב להבלים כאלה, מעשי נערות כאלה יעברו כצל ומקרי הימים יורו את הקוראים להבין להבדיל. כן היה גם במאמר אחד אשר כתב נגדי זה לא כביר אחד בהוואסחאד ורבים העירוני להשיב על דברו, אך באמת אומר כי מעשי תעתועים בעיני להשיב על דברים כאלה, איש ישים מסוה על עיניו ולא יראה את הנעשה לפניו והוא יורה דעה להולכים בעינים פקוחות! ובכל זאת נאותי לתת פה דברי אחד הסופרים ה' ח ג "י כפי אשר כתב במכתבו אלי ואלה המה דבריו: „... בחוברת האחרונה של ה„וואסחאד" מצאתי ראיתי מאמר הסופר ס. ד ו ב נ א ו ו (הנזכר לגנאי בהמליץ בעד דעותיו הנשחתות בדבר התלמוד ותקוני דת ישראל) המדבר אדות רעיון ישוב א"י בכלל, ומטיפו ולוחם מלחמתו — אתה ידידי-- בפרט. הסופר הזה בהיותו אחד מבני ברית לאגדא ונמשך אחר שיטת ההתבוללות (אססימילאציאָן) – ברעיוני רוח ובדברים נפתלים יעות משפט בשער ויתאמץ לשום לאל חזיונותיך ידידי ויתר הפלעסטינים, „מה חפץ סמולנסקין ומטרתו? — ישאל הסופר, ומשיב: דעתו ומטרתו הן: א) כי ישראל ע ם הוא ורוח הלאומי יתנוסס בקרבו רק ארץ וממשלה אין לו—ולא חברה דהית בני אמונה אחת הוא בלבד. ב) עליו להתאחד יחדו ולשוב אל ארצו ולהיות לעם פוליטיי כיתר העמים. אבל למי שם סמולנסקין את פניו בדבריו אלה ולמי יטיף אמרים ויכביר מלים? להיראים והאורטהודוקסים או

דברינו ואף אם נדבר להם דברים חזקים כעמודי התבל שכל הרוחות לא יזיזום ממקומם המה באחת ישיבו: אלה דברי רוח הם! וגם למותר להוכח עמם, כי המה היו כחכמים בעיני הנבערים רק כל עוד אשר לא נגעה החרב עד הנפש, אבל מהעת אשר אחרי עורם נקפו דברי המקרים מני אז סרו מאחרי רופאי אליל אלה, והמה עודם מתנבאים לאחד בעיר, לאלה אשר עוד לא נגעה בהם הרעה, או אשר גם נגעה אך עורם כעור החמור לא יחוש השוט ועליהם לחכות עוד עד אשר יגע הדרבן בעצמם ובשרם. אולם ההמון הרב כבר הסיר אזנו משמוע בקול אלה, כי הוא יחוש עוד רוח חיים באפיו

להמשכילים והנאורים שבנו? הראשונים הלא יבזו וילעגו לו באמרם לו: לא כנים הם דבריך אשר תאמר כי לא רוח האמונה והדת תקשור אותנו יחדו; רק התורה הקדושה מעוזנו היא וצור משגבנו. האם היהודי האוכל מאכלות טרפות, היהודי המגלה זקנו ומקטיר עשן בשבת אחינו הוא? האם נוכל לחשוב אותו כי לנו הוא? לא ולא! — הננו מרגישים בנפשנו כי רק התורה, חקיה ומשפטיה הקדושים יבדילונו לטוב מיתר כל העמים ורק עי"ז בחר ה' בנו ורוממנו מכל לשון. ובדבר ארץ אבותינו הקדושה ה' יודע ועד כי לשמה ולזכרה תאות נפשנו והיא עולה יום יום על לבנו, באמרנו תמיד בבקר בבקר: אני מאמין באו"ש בביאת המשיח וכו'. האמנם בכל לבנו משתוקקים אנחנו לכלות ימי הגלות המר, להוציאנו מבין הגוים ולביאת משיח בן-דוד אשר יוליכנו קוממיות לארצנו, אבל אתה ה' סמולנסקין אחרת תחשוב, אתה חפץ להחיש את הקץ בלא עתו, אתה אומר להעלותנו לציון ברנה בלא משיח, בלא נסים ונפלאות — ומי יקים לנו את בית מקדשנו ומי יניף חרבו על גוג ומגוג שאין ספק אצלנו כי בוא יבא ללחום בנו אחרי קבוץ גליותינו? אם נשיא את נפשנו על רעיון כזה העולה על לבך הנה נחטא לה' וגדול יהי עוננו מנשוא! — כה יענו ויאמרו לו היראים. והמשכילים אשר אליהם ישים ה' סמולנסקין את פניו ביחוד, גם הם ישיבוהו אמרים: לא בדברים בעלמא ובציטאטין נשגבים תוכל להוכיח אותנו לדעת כי הרוח הלאומי של ישראל לא באמונתו ינוח. דברי ימי ישראל יורונו לדעת ההפך כי רק האמונה והדת לא נתנו למוט רגליו, כי רק בעבור אמונתו (?) רדפוהו תמיד וימררוהו וישטמוהו בעלי חצים כי רק ברפיון כח האמונה תפול האחדות, ההתקשרות והרוח הלאומי, ומאז מעולם לא היו לישראל ענינים לאומיים ופוליטיים, כי אם דתיים בלבד. גם הרוח הלאומי אשר נתעורר בימים האחרונים,

ולא יתן למות נפשו רק על פי עצת הרופאים האלה ולא יארכו הימים וגם קולם יתבא כי לא יהיה להם שומע.

אולם אחדים נמצאו בסופרים אשר בדבריהם המה נ ר א י ם כיועצים, ואף כי אם נתבונן היטב לדבריהם נראה כי נאדות נפוחים נתנו תחת כדי יין, אך אחרי כי יֵראו כדברי עצה לכן עלינו לשום אליהם לב. אחד היועצים האלה אחרי אשר שם לאַל דברי כל היועצים אשר הקדימו לדבר לפניו (כחק וכמצוה לכל סופר אשר יחפוץ כי מיום שנברא מאמרו יחלו למנות תקופה חדשה בדברי הימים), בקש

קשר האחדות והלאומיות אשר נחחזק עתה, יורנו לדעת ג״כ כי רק השוד והשבר אשר באו לפתע פתאום על עם ישראל, הולידום, חזקום ואמצום, ולו שכן ישראל בטח בדד גם עתה אז לא עלה הרעיון הלאומי על לב גם בימים האחרונים. ובדבר ממלכת ישראל בפלסטינא — בראשונה עוד לא נוכל לדעת מראש אם טוב לישראל לעזוב את איירופא ארץ החפש והדעת ולבא לאזיא הרת אפל ובערות, ואם בכחו ובידו לעשות זאת. שנית, לא תתן ממשלת תוגרמה לבא לפלסטינא למטרה הזאת, וגם יתר ממלכות איירופא אשר פלסטינא קדושה לכלן וכל אחת מהן רוצה לספחה אליה — תעמודנה לשטן על דרכו. ושלישית, מי ומי ההולכים? היראים לא יאבו להקים את הריסות ארץ אבותיהם בלא מ ש י ח ה׳, והנאורים לא יאבו לעזוב את איירופא ומנעמיה ולאבד בדרך את כל רכושם אשר רכשו להם בהשכלת איירופא, ואת כל רכושם ומטלטליהם וקניניהם, ובכלל היוכל ישראל להעשות עם עם ממשלה פוליטית לפי מצב דתו ואמונתו הנוכחי ולפי פלגות הכתות הרבות בתוכו, ולהקדיש כספו, כחו ומטרת חייו לדבר לאומיי כזה הרחוק ממנו מאד מאד?! — אך חזיון שוא (?!) יחזה ה׳ סמולנסקין בדמיונו — יסיים הסופר דובנאוו את דבריו —, יתעה וישגה באמרו כי ישראל הוא ל א ו ם ורוח הלאומיי והפוליטיי נקשרו ונכללו יחדו ומתעה (!!) את אחיו בני עמו בהצעות כאלה שלא תוכלנה לצאת לפעל לעולם, ובכלל אין (?!) בדבריו ראיות חותכות ונאמנות כי אם: יטאטען רמים פראזען נשגבות ולא רוח אמת ומישרים״, עכ״ל.

זו היא תמצית מאמרו של ה׳ דובנאוו אשר מצאתי לנכון להביא בזה למען העיר לפניך על דבריו שהכביר בדעת ובלי דעת...״. ועתה יראה נא כל קורא אם לא כבר שאלתי אני בעצמי את כל השאלות זה שנתים והשיבותי עליהן. אך מה נדבר לאנשים אשר אין להם עינים או יעצמו אותן בזדון? הוא ישאל: מי ומי ההולכים? אבל הלא רוב בני ישראל המה כיום בעצה אחת,

ומצא אך דרך אחד אשר בו ישגבו כל האמללים ישע והוא דרך השלום, והיה כי יתנו ידם כל בית ישראל איש לרעהו באהבה וחבה יתרה וכלם יחד יבקשו אך דבר אחד או או תבא מהאחדות תשועת ישראל! יהי ה׳ עמך חכם ויועץ נפלא! בין כוכבים שים קנך! אך לו חיית בין בני אדם והכרת דרכיהם כי אז ידעת מה רבה האולת אשר השמעתנו כיום! קשה-יום יתאונן באזני כי רע ומר לו מאד כי אין לו לחיים מוצא, והיה תחת להראות לו מוצא למחיה אראנו את אוצר ראטשילד ואומר לו: שים נא ידך באוצר ההוא וכל מחסורך כענן יכלה — אך לתשובה הזאת יש פרכא: ופן לא יאבה ראטשילד לפתוח את פתח האוצר? פרכא נפלאה ועמוקה כזאת לא עלתה בלי ספק על לוח לבך, יועץ נכבד! האין זאת? הכל יודעים כי אין כלי מחזיק ברכה כהשלום ואין גבורה כהאחדות ואין מצודה נשגבה נגד כל צר ואויב

הרוח הלאומי לקח כל לב וכיראים כן גם המשכילים כמעט כלם יחד אם אך רוח דעת מקורות ישראל בלבם אך באהבת הלאם ישגו. הסופר הזה כפי הנראה גם שנתו שלש שנים ולא ידע את כל אשר נעשה בעת הזאת. לו שאל שלש שנים לפנים: מה חפץ סמולנסקין? כי אז צדק על פי דרכו, כי אז שאלו כלם: מה חפץ סמולנסקין ומי ומי ההולכים אחרי דעותיו? אבל עתה כבר יצא החפץ הזה מרשות סמולנסקין, עתה החזיקו בו סופרים גדולים וטובים, עתה הוא חפץ ליליענבלום ונאטהאנזאהן ויהליל, עתה כן ידבר בעל האויטאעמאנציפאציאן והד״ר רילף רב במעמעל, עתה כן ישמיע המגיד וכל סופריו וגם המליץ נלוה עלינו ובכן כמעט שפה אחת ודברים אחדים עתה לכל סופרינו, עד כי גם השעירים האחרים אשר רקדו כנגדם נחבאו כי לחרפה נחשבה זאת להם, והסופר הישר הזה עודנו עומד בעוגה ושואל: מה חפץ סמולנסקין? ולאנשים כאלה נשיב דבר?! הוא יחשוב למשפט אמ״ו כי רק הרדיפות נתנו בלב עם ישראל כיום את החפץ לבקש מפלט לו ולו שלום היה לו כי אז לא חשב כזאת, ומה נשיב לשופטים כאלה? השכור התגולל ברחוב קריה ויתעה בקיאו ויחלום לו כי בגן ערנים יתהלך, ופתאם חש מכאוב בצדו, כי העוברים עליו דחפוהו הדפוהו וירמסוהו ברגליהם. ויתאושש ויבקש מפלט, והנה ה׳ דובנאוו קורא אליו: שוב ושכב כי לולא חשת את המהלומות הן התענגת על משכב דודים זה. אולם אנחנו נחשוב למשפט כי גם ה׳ דובנאוו ימצא נחת במקום מנוחתו רק כל עוד אשר לא יחוש את הרגלים הרומסות, והיה כי תעבור גם עליו רגל או אז אולי

כהאחוה, אך יורנו רבנו מה נעשה למצא את האשר הזה? האמנם ידמה כי בכתבו מאמר ויאמר כי האחדות מדה טובה היא או אז תכף ומיד יאסוף החסיד אליו רוחו ולא ישנא את המתנגד ושניהם יחד לא יצורו את המשכיל והמשכיל לא יבוז להם כי אם איש לרעהו יתנו יד וישתו לחיים על כוס יי"ש מלא ויחוללו במחולות? או כי חדשה תהיה בארץ והיהודי האשכנזי אשר בגאון וגדל לבב ישמיע לכל כי אשכנזי הוא, והצרפתי והפולני והאונגרי אשר איש איש בשם ארצו יקרא להתנשא על אחיו מארץ אחרת, ישוב אחור מדברו ויאמר: מה לי לאשכנז או לכל הארצות אשר שמן נקרא על יושביהן? עברי אנכי ואת הסופר פלוני המבקש אחדות אני ירא, כי על כן אשליך אחרי גוי את כל הגיונות ימי נעורי וכל אשר שמעתי מהורי ורעי ואחזיק בהאחדות למען שמו הגדול של הסופר פלוני בן פלונית. — כאשר יש ביד איש לכוף את השמש והירח והכוכבים לשמש יחד ביום ובלילה כן יש לאל יד איש להביא אחדות נאמנה בלב המון בני אדם; אחדות תהיה רק בין שוים איש לרעהו בתכלית, בחכמה בעשר ביפי בכח ובכל רגשות הלב, היינו כי איש איש לא יראה בנפשו אך טוב ובשני אך רע, כי אם אך מעט מן המעט יאהב איש את נפשו יותר אז לא יועיל עוד לרעהו כל כשרון, כי אם גם יגדל רעהו ממנו בכל זאת לא תקצר יד אהבת נפשו מהשפילו לפניו ואז הן הנהו גדול מרעהו והגדול יבקש גדולה לנפשו ובמקום גדולה אין אחדות. כי על כן נוכל לחשוב את האחדות הנאמנה רק במקום שאין כח ואין עשר

יבקש אף הוא מנוס ויקרא: ברחו אל תעמודו! אמנם כל הדברים האלה שקר המה, אך מפי השמועה שמע את דברי וידבר עליהם, כי אם לא כן איכה לא יבוש איש לדבר שקרים כאלה בקהל? הוא יאמר כי דברי המה ציטאטען וכל קוראי דברי הלא ידעו כי בכל מאמרי בדבר ארץ ישראל אין אף ציטאט אחד! אולם לא לבד כי לא ראוי להשיב לאלה, כי אם גם למותר הוא, כי מיום ליום יברחו מעל דגלם חיל צבאם ולא יארכו הימים ויהיו כמפקדי מלחמה בלי אנשי חיל או כמטיפים בארץ אין שם איש, ואנחנו כלנו הלא נדע כי לא בקוראים ימצאו מחסה ועז, ולולא תמכו בידם סגנים אחרים אשר הבגד בעמם הוא כל חכמתם ובינתם לעיני הגוים כי אז כבר עברו ובטלו מן העולם, כי אין דורש להם עוד.

ואין חכמה ואין יפי ואין כל יתרון — רק במות, שם תשכון האחדות הנאמנה, לא כן בחיים, החיים המה מלחמת תמיד, מלחמת האדם עם המקרים אשר גם המה כרבם ילדי בני האדם המה, מלחמת איש ברעהו וגם מלחמת איש בנפשו. כל רעיון הוא כדור מות להפיל בו שטן וכל מחשבה היא כאבן קולע לגרש מפניה אויבתה. כל עוד אשר לא נחשוב מחשבות מקרב לבנו ורוחנו אז שלום בקרבנו כי על יצוע מחשבות מורינו נשכב במנוחה, וגם אז אין שלום לנו עם השוכב במנוחה על מצע הגיוני מורים אחרים אשר לא מורינו היו, אבל מהיום אשר תקום דעת בלבנו ומהיום אשר יולד משפט בהגיוננו מני אז יקום שאון בקרבנו וגם עם כל העוטרים עלינו. והסופר החכם מבקש האחדות בלי ספק עוד לא ידע זאת כי עוד טרם יקום בלבו שאון כזה לרגלי רעיון ומחשבה. אבל השאון הזה והמלחמה הזאת הוא כל האדם, רק זה הוא יתרונו בכל כי יש לו חפץ אשר חפצו הוא וחפצו יוליד מחשבות אשר מחשבותיו הנה, ורעהו יבא וחקרו, ומזאת תצא אש הדעת להאיר לאדם על דרכו כהאש אשר תצא עת ברזל ואבן נפגשו. אחת היא על כן יאמר כל יודע דעת כי קצרה יד כלנו להקים האחדות על תלה, אחרי כי לא נוכל להפוך לכל בני האדם לב אחד ורוח אחד ולו מצאה ידינו לעשות זאת כי אז משכנו ידינו מהטובה הזאת, כי רק במות כל חוש וחפץ ומחשבה אז תכון האחדות ואנחנו חיים נחפוץ ולא מות.

אחריו בא יועץ פלא וירבה לדבר דברים לא־המה, בלי טעם ובלי דעת הכביר מלים ורק זאת השמיענו כי חפץ הלאומיים לא יכון כי רק באמונה נשגב ונעשה חיל ובאהבת הלאם לבדה בלי אמונה מחתה קרובה! האין זה יועץ פלא?! משל לתלמיד שבא לבית מדרש חכמת הרפואה וישמע את דברי אחד המורים בהשמיעו להתלמידיו רפאות פקוח אזנים לחרשים ויפליא לספר בשבח החכמה הזאת ובתועלת הגדולה אשר הצמיחה לאדם רב, והנה הוא יוצא מאת זה ויבא ללשכת מורה החכמה לפקוח עינים עורות וישתאה לשמוע כי גם הוא ירבה לספר בכבוד חכמתו והטובה אשר הצמיחה על ארץ רבה, והתלמיד ההוא יתקשה לדעת ויעביד את מוחו עבודת עבד לדעת בקול מי ישמע,

מר סבר כי מראה עינים עקר ומר סבר כי למשמע אזנים היתרון והלכתא כמאן? כה ילאה את מוחו עד שיבא תלמיד הכם ויאמר לו: פתי! מר אמר הדא ומר אמר חדא ולא פליגי, המורה רפואה לחרשים בהפליאו בשבחה לא יחפוץ להסיר את לב התלמידים מאחרי יתר ההכמות כי אם לעורר לבם גם לחכמה זו. וכן הוא משפט המכתבים אשר יציגו את האמונה לעמת הלאם כמו שני הפכים המה, אבל הן על לב איש לא עלה הרעיון לאמר: עזבו הדת מפני אהבת הלאם, כי אם את אהבת הדת הניחו למורים אשר יורו אותה אם ימצאו תלמידים מקשיבים והמה יתעסקו אך בדבר הלאם, ואיכה יבער ויכסל איש לאמר: הלאומים לא יצדקו בדרשם באהבת הלאם כי אך הדת היא העקר?! הן גם אהבת הלאם היא אחת מעקרי הדת והעקר היותר גדול בדת. אך מלבד אלה מה רבה אולת או רוע לב אלה שבראו להם שם חדש ופיהם יקוב לאוהבי עמם „לאומיים" כמו המה כת חדשה מקרוב באה ותיסד לה אבן פנה הדשה ותורָה תורה הדשה וחקים חדשים. מה יאמרו הלאומיים הלא אך הדברים אשר נאמרו ונשנו בישראל מאז היה לגוי עד הדור הנבל אשר המציא פתגם שוא והנף לאמר: לא עם אנחנו כי אם בעלי אמונה אחת! — אבל כזאת לא אמרו מעולם בעלי אמונה ודת, כי אם אלה המחדשים והמתקנים אשר בקשו לעקור ואשר עקרו גם את הדת גם את אהבת הלאם משרש. או הנשמע מעולם כי בעל דת ואמונה יאמר: „לא עם אנחנו"? — הן אם ידבר כזאת יכזב באמונתו, כי הן בכל התפלות ובכל ספרי הקדש נקרא בשם „עם ישראל" ואחד העקרים היא האמונה בביאת המשיח כלומר בעת אשר יְקבצו פזורינו מבין העמים ונשוב להיות עם כקדם, והכופר בדבר הזה הלא הוא ככופר בכל הדת, כי לו לא תכון עוד הדת וכל תפלה לא תזכה בעיניו, ועל כן נאלצו המחדשים גם לשנות ממטבע התפלות ולברוא דת חדשה יען כי מאסו בשם „עם ישראל". לא כן המאמין האוהב דתו הוא יחזיק בשתי ידיו בהדעה כי עם אנחנו, זאת היא אמונתו וזאת תקותו לימים יוצרו, ואלה אשר יקראו כיום בשם „עם ישראל" המה לא בראו הדשות ולא הגו מלבם כי אם יחזירו את העטרה ליושנה, המה ישיבו את הגולה אשר

גזלו ממנו חסרי דעת ובוגדים, ואת הגולה הזאת ישיבו לעמם ודתם יחד.

ואל יכסל איש לשנות בדברי חסרי הדעת אשר ישיבו תמיד: אבל הן בעלי האמונה והדת יחכו לביאת המשיח בדרך נס ולא בדרך הטבע ועל כן לא יאבו ולא ישמעו בקול הדוברים בשם אהבת הלאם, כי תשובת הבל היא. הן בעלי הדת האלה יתפללו יום יום רפאנו ה׳ ונרפא, הטריפנו לחם חקנו וכאלה, האם יחכו בעבור זאת עד שיבא הקב״ה בכבודו ובעצמו לחבש להם מזור ולהלעיטם בלחם חקם? הן יקראו לרופא ויצאו לפעלם ויקוו כי אלהים יהיה בעזרם ויופיע על עצתם ויהי איפוא גם בתקות הלאם כדבר הזה, אנחנו נעשה ואלהים יושיע. אולם אם גם נודה כי בביאת המשיח אסור לדהוק את השעה ולקרב את הקץ ובדבר הזה עלינו לחכות, לדברי המאמינים, עד שיעלה רצון מלפניו, יהי כן! אבל הן לא עלה על לב אחד מאוהבי הלאם לבקש להביא את המשיח או לחשב את הקץ. המה יאמרו כי כי עם אנחנו ועלינו לקות ליום אשר נהיה לעם ואלה המה גם מחשבות כל מאמין, ואם יאמרו להשיב נדחים לארץ אבותיהם, בדבר הזה לא יעשו מאומה נגד הדת, ולהפך, כל בעל אמונה ידע כי מצוה גדולה היא לגור בארץ ישראל והדר בחו״ל דומה כמי שאין לו אלוה, ואם כן מצוה גדולה יעשו על דעת כל המאמינים אם יעזרו בידי החפצים לשבת בא״י למען יצלח חפצם בידם ועד אשר יבא המשיח חלילה לא ישלח אחד הלאומיים את ידו להביאו בכח הזרוע, אף לא אחד הלאומיים יפרוץ לבנות את בית המקדש ולהקים מזבח ולהעמיד הכהנים על משמרתם והלוים בדוכנם, כי כל אלה אך לעת קץ כשיעלה רצון מלפני האלהים אז יעשה זאת. ולו חפצו הלאומיים לעשות כזאת היום כי אז חטאו ועוו ופשעו בלי כל ספק להדת, אך הלאומיים חפים מהפשע הזה, זאת ידעו כלם ואם יחפצו להושיב נדחים בארץ ישראל אז לא רק לא נגד הדת יעשו זאת כי אם גם על פי הדת כחובה וכמצוה על כל שלומי אמוני ישראל. ובאמת ידע כל איש אשר יבין עתותי בני ישראל ודברי ימיו כי בלעדי אהבת הלאם לא תכון הדת והאמונה בישראל לעולם, רק על אשיות הלאם תכון גם

האמונה לדורשיה, כאשר נדבר עוד בדבר הזה, ועתה אך הראינו לדעת פחזות אלה האנשים אשר יבאו כפעם בפעם וישנו בדברי מאפע להציג את הדת כצוררת לאהבת הלאם בעת אשר שתיהן אחוזות ודבוקות זו בזו כשמן בפתילה, וכשם שעושה השמן לא יחשב כצר לעושה הפתילה, כן לא יוכלו בעלי הדת הנאמנים בבריתה לקום לשטן לאוהבי הלאם. ובאמת לא היה כדאי גם להשיב על דברי רוח אלה, אך לדאבון לבנו לא רבים בקוראים העברים יבינו משפט כי לא כל כותב חכם ויודע הוא, ומשפטם הוא: כיון שיכתוב מכלל ידע מה שיכתוב, לכן בשאט בנפש נאלצנו להשיב גם על דברי רוח אלה.

אחריהם נשמע קול אחרים קול שובר לבבות, המה יקראו: מה לנו לשאת עינינו למרחקים בעת אשר צרה קרובה? מה לנו לחשוב מחשבות לדור יבא אם לעינינו יגועו זקנים מולעפות רעב ובחורים כשול יכשלו באין מעמד, משפחות משפחות תדודנה באין לחם וכסות ומצע, על עפעפי כלנו צלמות כי לא נדע מה ילד יום ואתם מתוכחים ויועצים עצות מרחוק? שיתו לבבכם לאובדים בענים ומושיעים תקָראו. —הדברים האלה אמנם יהדרו להדרי לבנו כי על אלה דאבה נפשנו, על אלה חע״כו עינינו ונחוש בכל לב את הצרה הקרובה, — אבל דמיון הקוראים כזאת הוא כאיש ידוע חלי אשר מכף רגלו ועד ראשו אין בו מתום והנהו שואל בעצת הרופא והוא יגיד לו לאמר: התאמץ לנוע ואל תשב תמיד על מקום אחד, בקש לך אויר טוב ורוח חיים, אכול אך דברים אשר יבריאוך ויחלימוך או אז תשוב מרוצת דמך לאיתנה ותחדש כחך לבקרים ואז תשוב לחיים של חלוץ עצמות—והחולה האמלל יקרא במר נפשו: מה יועיל לי הדם ומרוצתו בימים יבאו וזה עתה ראשי סחרחר ובטני כאובות יבקע, רגלי בצקו וידי רפות, תן לי מזור ותרופה למכאובי ואדע כי רופא נאמן אתה. — לדברי האמלל הזה לא נלעיג ולא נקצוף, כי אם ננוד לו מקרב לב ובכל זאת נדע נאמנה כי צדק הרופא במשפטו, כי כל צרי גלעד וכל סמי מרפא לא ירפאו כל מחלה ולא יסירו כל נגע, המה אך ישביתו המכאוב עד ארגיעה והמחלה תפשה מיום ליום, אם הדם נמס כמים ולא ירוץ במרוצתו בעורקים לתת היים לרגעים, כי אך הדם

הוא הנפש וכל עוד אשר כחו בו לעשות ולפעול לזרות ולחבר לקרב ולרחק יתן עז ועצמה להעורקים והמה יחזיקו את כל הבניה על כנה, ואם הדם יתרפה במרוצתו והעורקים ישכבו, אז יקרב האיש מרגע לרגע לקץ. וכן הוא במחלת עמנו; יודעים אנחנו את כל מכאוביהם אך אין צרי גלעד אשר ירפא שברם, יש ויש בידי סמים מפילים חבלי שנה להשביח שאון המכאוב כרגע אך המחלה תפשה בגויה ביתר שאת אם לא נבין להדש חייה, לתת להדם תוצאות במרוצתו, להניע את כל הגויה ולבקש בְּרִיָּה מבריאה לה. אמת הדבר כי ימים רבים יעברו בטרם יצלח ביד רופא לרפא הולה בדרך הזה אבל הרפואה תהיה נאמנה וכאשר יֵעָקר ישרש המחלה אז תחדלנה גם תוצאותיה וכל המכאובים יחד יתמו.

— ומה לנו לעשות ? — ישאלו בלי ספק רבים מהקוראים — הן בכל אלה נשמע אך לא תעשה, השמיענו איפוא גם את אשר לנו לעשות ! —

ב.

מה לעשות?

מה לעשות ? שאלה קטנה ופשוטה מאד, אך התשובה עליה קשה כבריאת עולם חדש. נקל ליועץ לאמר לאיש אחד אשר יבא וישאל בעצתו : עשה כך וכך — והשואל אולי גם דברו יקים אם אם לא יקומו אחרים להפריע עצתו ; יש לאל יד נגיד ומצוה לעם וארץ, אשר דבר פיהו חק ולא יעבור, לצות במפגיע : עשו את הדבר הזה כי כן צויתי ; גם איש אלהים המאמין בכחו לאלהיו, או אשר גם לא יאמין בנפשו אך ידע כי הדורשים בו יפערו פיהם לדברו כמו לדבר אלהים ויאמינו כי יצליחו בעשותם מוצא פיו, גם הוא ימצא עז להורות מה לעשות ; וכמוהם כן גם סופר פתי באחד מכתבי העת לעברים, אשר יחשוב כי כל העברים יקראו את המכתב הלז וכלם ישימו לבם לדברו אשר כתב שם, וכיון שקראו דברו מיד יזניחו כלם את דרכיהם וחפצי לבם ולא ישעו עוד לכל חפץ בלתי אם לדבריו ישאו את נפשם לתת להם חים, גם הוא ימצא און לו לקרוא לעם :

זאת עשו! — אך האיש אשר ידע בנפשו כי כל העם לא בא אליו לשאול בעצתו, וגם כח מושל ומצוה אין לו להוציא דברו כדבר מלך שלטון, והמאמינים בו לא רבים המה כי גם הוא לא בשם האמונה ידבר כי אם בשם הדעת והמשפט, וידע ויבין את אשר לפניו, כי מרבו רבבות העם אך אחדים המה הקוראים, ובקוראים האלה רבים המה אשר יקראו רק למען בלות את העת ויתענגו על מלחמת סופרים כהספרדים על מלחמת איש עם שור נגח, ואף אלה המעט מן המעט אשר ישמעו ויבינו חלק לבם מפני הדעות אשר תרבינה ממספר התושבים והעושים, איש כזה אשר יבין זאת לא יתנשא לאמר: זאת עשו! כי ידע כי הבל נדף יהיה דברו, גאות כסילים או מרמת חנפים תהיה בפיו, ושומר דעת באמת ומשפט ירחק מהן. זאת ועוד אחרת; עלינו להבין מטרת הכותב הצופה למעשה דורו. בכל מעשה יש מחשבה תחלה והמחשבה תוָדע על ידי הדִבֵּר. אמת הדבר כי אחדים בהגיון לבם ינהלו את עמם, אבל המה יעשו זאת אך בדבר פיהם, כלומר בתורת שפתם אשר יביעו בקהל בפה או בכתב, ותורתם אחרי אשר נשמעה ונתקבלה מרבים אז יורו אותה גם לשומעי בקולם ולאט לאט תהי התורה הזאת למורשה לכל הקהל גם מבלי אשר ידע מי הוא אבי התורה ההיא, ולתורה כזאת נקרא בשם „דעת הקהל" והיא תהיה למחוקקים ליסוד מוסד לחקים, והחקים יצאו לאור על ידי השופטים, והשוטרים יפקחו עין לבל יפָּרע חק. ואם כן לא החוזים המה בעלי המעשה, המה אך יפקחו עינים ויַראו הדרך ובחֻקים הלקת מחוקק ספון, ולפקח על המעשה יוקמו שומרים ושוטרים. ואך בדבר הזה יש תקוה כי יצאו חקים צדיקים לא רק לדבר שפתים כי אם גם לפעל, כי החוזה אשר יראה יותר מרעיו את הדרכים המשחתים והמעשים המקולקלים הוא יתעורר על רֶשע והנף ויתן בקולו להעיר השומרים. משמרת החוזה היא משמרת הצופה העומד על המשמר וכי יראה רעה יקרא בקול ויזהיר, אבל לערוך קרב ומלחמה, לקרוא ולצות על נושאי הנשק ולדעת משטר לנהלם על פי תכסיסי המלחמה, לדבר הזה יוקמו אנשים אשר בחזון הרוח אולי לא רב כחם אך חכמים המה בפעל. משמרת החוזים היא בכל העם לראות רעה ולהזהיר מפניה, להתעורר על חנף

ורשע כסל ולגלות נבלותם, להסיר המסוה מעל פני עול מסתתר בשמלת משפט ולהראות באצבע איזה מקום הצדק אשר גרש מכסא כבודו וכאלה, ואך כאשר ישמע העם ויבין את עותתו ויבקש להיטיב את דרכו או אז יקרא לחכמים יודעי משפט כי יציגו בשער משפט. לפעמים ימצא גם ההוזה מקום לו בקרב השופטים ולפעמים די לו רק במשמרתו כי העיר אזן למשפט, אך לאמר לצופה העומד על המשמר וקורא בקול: קומו התעוררו כי רעה נשקפה, לאמר להצופה ההוא: מהר רד ממקומך והכה את האויב אחור, הנף ידך והראנו נפלאות בכח זרועך כאשר תפליא להרעים בקולך, היא אך רעות רוח. כן הוא בכל העמים ומה גם בישראל. כל העמים היושבים שקטים בארצם והסכינו תמיד לעבודה, המה ידעו איש איש משמרת פקודתו ולא יעלה על לב איש לעזוב את מקומו למען התנגש לעמוד במקום אחרים, כי על כן ישמע השופט לחוזה והעם לשופט ויציג משפט, ובכל זאת בני האדם בני אדם המה וישגו וישגו ויעותו משפט בזדון ובשגגה; ואנחנו בני ישראל אשר לא למדנו מעודנו לשבת איש על מקומו ולשמור משמרתו גם עמלנו לפינו נביא אך במקרה לנו, רגע נעלה אל על ומשנהו נרד עד עפר על פי הרוח אשר יהיה בעת ההיא, והכל כאשר לכל בנו אך מקרה הוא; הגביר והיועץ בעיר היה במקרה לגביר ויועץ כאשר המקרה השני יעשהו לנבל וחדל אישים, הרב יהיה במקרה לרב והמלמד במקרה למלמד, כי אם יקרה להרב להיות סוחר ולהחיט להיות מלמד אם אך יראה ברכה במשמרתו החדשה אז יחזיק בה בשתי ידיו, ועל כן כדרך כל אלה אשר המקרה ישליכם אל אשר יהיה רוחו להשליך ירוצו כלם אל מקום אחד. כאשר הרוח בהרימו עפר וחול ישאם כלם אל מקום אחד כן גם בעמנו ירוצו כלם למקום אחד, אם יבא אחד אל עיר חדשה ויחל במשלח יד ויצליח אז עד מהרה יעשו רבים כמהו עדי יכשלו ויפלו כלם יחד. ולא חסרון הכשרון הוא, כאשר יאמרו רבים, לא יען כי בני ישראל ישכילו אך להתהקות על שרשי רגלי אחרים, גם לא רוע לב הוא, כאשר יאמרו אחרים, יען כי הקנאה תצית בלבם אִשָּׁה בראותם רעיהם עולים מעלה, לא אחד מאלה יַתעה את בן עמנו לעשות מעשה תעתועים אלה לבא אך בגבול אחרים, כי אם חסרון הבטחון במצבם, כי מעודם לא

הרגילו להשוב כי המה רעננים במקומם ושלוים במכונם, וכל משלחת יד אשר יענו בה נפשם לא מורשה היא להם מאבותיהם כי אם במקרה יהזיקו בה היום ויעזבוה מחר כאשר ימצאו אחרת טובה ממנה לפי ראות עיניהם. ועל כן נלבבים המה, מהירים לשמוע ומהירים עוד יותר לעשות. ואם יקום צופה על המצפה להזהיר בקול גדול את העם אז יתעוררו רגע המון נלבבים כאלה, אך המה לא יתאספו לחשוב מחשבות במנוחה, כי אם כלם כאחד ימהרו הומתה לעלות על המצפה ולהיות אף המה — צופים! ובעמדם על המצפה יקרא האחד וישנה בדברי הצופה הראשון למען היות יהיה כמהו והשני אשר יבוש לדבר אף הוא כמהו לכן יכזב בכל ויאמר: לא-הוא! אני לא אראה מאומה. ועל כן צופים רבים ימצאו בנו אך בעלי מעשה אין בקרבנו. אולם גם זאת לא באשמתנו, לא יען כי ערלי לב הננו יתר מכל העמים, לא יען כי לא נשכיל אל דל ולבנו לא ימס בראותנו עמל ואון ככל העמים, גם לנו לב כמוהם ואולי עוד יתר מהם לרחם ולבקש עשות חסד, אך בכל אלה לא יציצו בנו בעלי מעשה כמו ביתר העמים, ויען מה? יען כי בעלי מעשה יולדו בקרב העמים אחרי אשר רבים ועצומים בהם בעלי המחשבה; אחרי אשר כבר נשאו ונתנו הרבה בדבר העם ומשפטו ואחרי אשר נתנו לו לב מבין להבין דבר לאשורו, ואחרי אשר גדל ועצם העם בעשר וכבוד אז ימצאו בו גם בעלי מעשה, אז ברבות הדעת והעשר ימצאו גם כבירי כח לב אשר יבינו באמת ובלבב שלם מה הוא טוב, כי לא רק לאסוף אוצרות ולכהן פאר בפקודות נכבדות ולהיות למרום מראשון, כי לא אך באלה תמצא הנפש אשרה ושלומה, כי בעקבות כל אלה כרוכות גם שנאת איש מרעהו וקנאת חמת גבר, ורבים הרוגי העשר והכבוד, ועצומים נפלו בנופלים בעת פקודתם, ולאט לאט ימצאו גם ישרי לב אשר יחלו לבקש עשר לא רק לנפשם ולכהן פאר בפקודה לא רק למען כבודם כי אם למען עשות טובה לרבים.

ילדים קטנים לא ידעו כל מניע אחר להפצי לבם ופעולותיהם כי אם אהבת עצמם; הילד יהגה רק באהבת עצמו, כל אשר יעשה אך לנפשו יעשה, כי על כן יקנא מאד באחיו ורעיו, לבו ידאב

כאשר ישמע תהלתם, יהוש מכאוב אָנוש כאשר יראה בידם כלי שעשועים ובידו אין מאום, הוא יאכל גם מבלי כל חפץ אם יראה כי השני יאכל, הוא ישליך את שעשועיו ככלי אין חפץ בו, ואך ישלח רעו את ידו לאחוז בהם אז יתנפל עליו כעל שודד, הוא ישחית בידיו את אשר נתנו לו ולא יתנהו לאחר, הוא יאהב גם את הוריו ואחיו לא באהבה נאמנה כי אם במצות אנשים מלֻמדה, ולמען ישיבו לו אהבה ולמען יפיק רצון ולמען יהללוהו ויתנו לו מתנות. רק כאשר יגדל ויגבר חיל בדעת וילמד להוקיר הין ערך האדם ומעלתו הנשגבה אשר תרוממהו להיות כאלוה יוצר ובורא הכל למען אחרים מבלי אשר ימצא חפץ בנפשו בכל אלה, רק אז יתנשא למעלת אדם ויאהב באהבה נאמנה לא רק למען יֵאהב וימצא נחת, ויעבוד ויפעל מבלי אחרית ותקוה גם מבלי חפץ לתשלום גמול. אבל רוב בני האדם ילדים המה עד זקנה ושׂיבה, יבכו וימררו בבכי לכלי שעשועים אשר לֻקח מידם, יצורו וילחמו איש ברעהו על דבר מלא הקמץ עפר אשר גזל ממנו רעהו מהגומץ אשר כרה הוא. וכמוהם המה גם רוב הנושאים משרה ופקודה אשר יצאו ויבאו לפני העם, אהבתם היא אהבת ילדים וכן גם קנאתם ושנאתם ומותו בכבוד אבל לא בחכמה, רק בעם המעלה ימצאו שרידים בני המעלה.

גם העמים כה יפרדו. ישנם עמים אשר כלם יחד כקטן כגדול כשוע כעבד אך ילדים המה ויתענגו יחד במעשי תעתועים ואת רוח האדם לא יבינו ופעולות איש הרוח כמו זר נחשבו למו. עמים כאלה עבדים המה לחפץ מנהלם ובעבדותם יתפארו, המה עבדים נרצעים לכל פֹעל נבזה ולכל מרמה ועֹשק ותאוה, המה יפהדו מאד מפני שבט הנוגש ורגע יתפרצו כאשר יאמינו כי שבת נוגש ועד ארגיעה ישובו ויכנעו ועפר רגלי נוגשיהם ילחכו. העבדות בלי רגש כבוד אדם אחות נאמנה היא להמרד-בלי-דעת; היא תצא ממקור היראה אשר תגבר מאד על איש אין רוח בקרבו ואשר כל רוחו אשר יחיהו היא רק אהבת עצמו ועל כן כהזכיר אותו את השבט יפחד ויתרפס בעפר, ואחיה, המרד-בבלי-דעת, יוָלד כמוה על ברכי היראה, כי היא תוליד שנאה בלב לזה אשר נתן מורא, וברגע אשר יאמין כי סר מוראו אז ינתק כל מוסרות

ויפר כל חק מבלי חשוב אם יוכל לעמוד במרדו ואם לא יֵאלץ לשוב ולכוף ראשו ולהוָסר שבעתים. עמים כאלה עצלים המה בפעל ידיהם ועצלים עוד יותר בהגיון רוחם, המה ימאסו במנוחה לשבת על מקום אחד, כי בשבת איש על מקום אחד אז לא יתן רוחו לו מנוח בלתי אם יעבוד בעמל כפים או בהגיון הלב ובאלה נפשם לא חפצה, כי על כן יבקשו למו בתי משתה ובאשר שחוק והוללות שם המה, וכלם יחד כעם ככהן כעבד כאדוניו יבקשו אך להסיר מעבודה שכמם ולמצוא חיים אך בעמל אחרים, כי על כן שונאים הם בתכלית שנאה לכל בעל כשרון ולכל אשר יצליח בתבונות כפיו או ברעיון לבו לעשות עשר וכבוד וכמו גוזל נפשם הוא בעיניהם; המה ימאסו בכל גר הבא אל ארצם, כי כבא בגבולם ועושק נחלתם הוא בעיניהם; וכאשר יראו כי עלה מעלה מעלה אז לא יאמרו בלבם כי בם העון כי המה עצלים בגויתם ורוחם והגר עולה עליהם, כי אם מאשר להם עשה הגר את החיל ויארבו לו לקחת את כספו וגם את נפשו. ובכל זאת אם כח ביד הגר לעמוד על נפשו אז יפחדו ויגורו מפנו ויכרעו לפניו ברך, ועת כי יראו כי אזלת ידו אז עליו יחד יתמלאו כמו כבר עשו חוזה לדבר הזה, ובאמת אם גם לא ידע איש מנכלי רעהו עד מה גם אז יהיו כאיש אחד חברים במקום העשק והמרוצה כי הנפש המשחתה והרוח הנתעב קבצם יחד. עמים כאלה יאהבו לעג ולצון בדבריהם תמיד, כי זה דרך העבד רפה הידים לתת לחצי לשונו תוצאות, אבל זה לעגם לא יכון אל מטרה נשגבה, לא אל לב רודפי בצע מעשקות וטובעים בגלי התאוה והזמה ימהר, כי אם ללב נקשה ונענה, על כל עמל וקשה-יום יריעו וישחקו וילעגו ויקראו בשמות איש לפי הליו ומומו ויתענגו על מראה עיניהם בראותם רֵעם נקלה לעיניהם וישישו לראות בהִכּוֹתו וכשואפים אל בית משתה עֲליזים ירוצו לראות בהשפט פושע במשפט מות, לבם לב חיתו טרף ישיש בדי רצח. בני עמים כאלה לא יבינו אל פעולות אנשי הרוח, חידה סתומה להם מעשי איש אשר לא לנפשו יעשה כי אם לאחרים, לבם לא יבין איכה ישליך איש את נפשו מנגד למען אחרים בלי תקוה לשלומים, איכה יבַלה גבר ימים רבים בסתר אהלו לדרוש הכמה ולהבין בספרים מבלי אשר

ימצא שכר למודו? איכה יערב איש את לבו להביא במשפט מעשי גדולים ואנשי השם בארץ ולא יפחד פן חֶסר יבואנו? איכה יתן את כספו להיטיב לאדם רב מבלי אשר יחכה לנחול כבוד רב מהירו: אותות כבוד מהממשלה או משמרת ופקודה מידי מקבלי טובתו? כי ילדים המה, נפשם היא הנקודה אשר ממנה לכל פעולה תוצאות ולא ימצאו און להם להתרחק מעל חוג-הנקודה הזה כי אם סביב סביב יתהלכון בכל ימי חייהם ועל סביבותיה ישובו ללכת גם אם לפעמים יֵראה כמו פרצו חק וירחיקו לכת. ויישנם עמים אשר עלו מעלה מעלה ויהיו כבני אדם באים בימים ובהם ימצאו אנשים אשר כל אלה המדות הנשחתות זרות להם; המה יאהבו את העבודה למען עבוד, כי רוח החיים אשר בקרבם לא יתן להם מנוחה; המה לא ירדפו תמיד רק אחרי תענוגים ושחוק כי גם בעמל כפיהם ימצאו נחת וישישו הרבה יתר בפעלם אם נעשה כדת מאלפי שירים והוללות, המה לא יאהבו לנוע תמיד ולא יתאספו ביום המעשה לשחוק במיני שחוק ולבלות העת, המה לא ישנאו את הגר ולא יקנאו בו בעלותו מעלה כי יבינו לערֹך הין ערך הכשרון והעבודה, המה לא ישנאו את המאמין או החושב לא כלבם, כי יודעים הם בנפשם כי האמונה והמחשבה תשנינה פניהן, המה לא יבוזו לנדכה ושפל מפני יד המקרים כי אם ישישו להעמידו על רגליו, כי בדבר הזה יחושו את כחם להשכיל להיטיב, ואם יעלה לעג על לשונם יפלה כבד נרפים בזדון או גאיונים בלי דעת, בהם ימצאו אנשי לב אשר יקריבו את כל חייהם וכחם ועבודתם לרבים מבלי אשר יקוו או יחפצו כי יכירו להם פעלם, כי הפעולה בעצמה היא שכרם. עמים כאלה אנשים המה לא ילדים. בהם נמצאו כבר אנשי הרוח אשר בעצמת דעתם לקחו נפשות רבות ויהיו להן למורים ויַראו אותן באור דעת-אנוש נאמנה, ואחרי אשר רבו הכמים ומורים כאלה אשר הורו לעמם לבעלי העינים להיות צופים ולבעלי הזרוע לצאת למלחמה ולבעלי הכשרון לעשות בחפץ כפיהם איש איש כברכתו, אז יקומו בעלי המעשה לעשות למען המעשה כאשר נמצאו בתחלה מורים אשר הורו רק למען התורה, ואז ימצאו גם אנשים אשר לא רק את נפשם כי אם גם את כספם יקריבו להכלל, אז ימצאו אנשים אשר פעם אחת יתנו

את כל הונם וקנינם למען עשות טובה לאדם רב. ועם אשר ימצאו בקרבו אנשים הנכונים להקריב כספם להכלל בלי כל תשלום גמול מאת הממשלה ומאת העם, עם המעלה הוא באמת. אנשים אשר יקריבו נפשם בפעם אחת בעלות מחשבה כזאת על לבם ימצאו בכל העמים; אנשים אשר יקריבו נפשם לאט לאט, היינו כי יבלו ימיהם אך בחקירות ודרישות בהכמות, אשר מקור חיים הן לאדם רב, ימצאו אם מעט ואם הרבה גם בכל העמים, אבל אנשים אשר יקריבו כספם בלי רגש אהבת נפשם המה ימצאו רק בעמים נעלים. בעלי צדקה אמנם ימצאו בכל עם ועם, היינו אנשים אשר יחלקו הלק מה מכספם לעניים במקום רואים, או כי יתנו בקולי קולות לדבר אשר בו ידברו רבבות עם וישמיעו בשער כבודם, או למען מצוא חן בעיני אלהים וישלם להם אלף פעמים בעולם הזה או בעולם הבא, אבל בעלי צדקה כאלה לא יקריבו מאומה לקרבן, כי כל אשר יתנו המה נותנים כמלוי ברבית ויבאו על שכרם בארבעה וחמשה, אך אנשים אשר יקריבו הונם רק למען היטיב ורק החפץ לעשות טוב יעוררם לפעולתם המה נעלים ונשגבים מאד, והעם אשר בנים כאלה לו הוא עם נעלה ונשגב. עם כזה למשל עם בריטאניא הוא, בו שגבה מאד הכמת הכמים ובינת יודעי העתים, והמה היו מורים לכל העם ללמדו המדות הטובות והישרות האלה, ואחרי כי מנוחה ושלום היו לו בבית, דרכי ממלכתו נכונו זה מאות שנים, הממשלה לא פשטה צורה ולבשה צורה בארץ ההיא זה דורות רבים, המשפט הוא לכל הארץ לקו, העבודה היא רוח העם כלו, על כן ימצאו כיום גם שרידים כאלה אשר יקריבו פעם אחת גם את כספם להשכיל להיטיב להמון רבה. ישנם עמים קרובים אל עם בריטאניא במעלה וישנם אשר רחוקים הם ממנו בהכלית. ואנהנו עם ישראל אם כי קרוב לנו עם בריטאניא במדותיו והפצי לבו ודרכיו בביתו ועמו הרבה יתר מכל עמי איירופא עד כי נמצאו חוקרים אשר בקשו להוכיה בעבור זאת כי הבריטאנים כלם המה יוצאי ירך בני ישראל, ובאמת היו בכל אלה אהבת המשפט אשר היא פנת יקרת לעם הזה, וכתבי הקדש אשר היו לו למאורי אור בדברידם, כי נתנו לו מדות טובות וישרות אשר בהן התפאר לפנים רק ישראל בעמים, אבל אף כי קרובים אלינו

בני בריטאניא מלכל העמים בכל זאת רחוקים אנחנו מעם בריטאניא בתכלית. בנו לא תמצאנה המדות הטובות האלה שמניתי בעם נעלה, ולא רק בעלי המעשה עוד אין בקרבנו כי אם גם בעלי מחשבה אשר יקריבו עתם וחייהם לחשוב בעד אחרים באמת ובישר לבב עוד אינם בקרבנו; לא כבני בריטאניא אנחנו עם ישיש ומלא דעת, כי אם עם נערים ותעלולים אשר עוד טרם ילמד למצוא דרך לנפשו לבל יתעה כעיר פרא אל המקום אשר ישאהו רוחו הנתעה.

תהפוכות! תהפוכות! — יקרא הקורא אשר עוד טרם יבין זאת — אם עם בריטניא אלינו ישוה איכה לא נדמה אליו? תהפוכות! אמנם כן תהפוכות, אך התהפוכות לא בדברים האלה הנה כי אם בעמי, בבית ישראל כלו כיום הזה! כלם יאמרו כי עם ישיש ומלא ימים הננו והדבר הזה שקר הוא, עם צעיר הננו, אשר מחתוליו עוד לא הוציא את ידיו ורגליו, אשר עוד טרם ינסה הצג כף רגלו על הארץ בלי עזרת אומן והיה כי ינסה יכשל ויפול וישכב על צדו עד כי יתעורר עובר להמלה עליו להשכיבהו למעצבה בערשו הצר...

אמנם עם זקן והכם היינו לפנים, עם אשר חוזיו רבו וגם האירו ככוכבי השמים, עם תורה בלבו אשר למד אותה לא כמלאכה אשר תחיהו ולמדה בלי תשלום גמול; עם אשר הממיתים עצמם באהל למען עמם רבו בו לאלפים בכל דור ודור; עם יודע חסד ואוהב צדקה; עם אשר לא נשא פני עשירים ויתן הכבוד והמשרה אך על שכם החכמים; עם אשר האחד הקריב את נפשו למען הכלל והכלל למען האחד; עם אשר מאס בשחוק והוללות ומשתה ושכרון ותאוה וזמה; עם אשר בקרב ביתו מצא שלוה ומנוחה; עם אשר עלמו עמד על שלשה עמודים כל ימותו: על התורה והעבודה וגמילות חסדים; עם אשר השגיב ברוחו הכביר חיל מכל העמים סביבו וגם צריו וצורריו ומנדיו לא כחדו תחת לשונם דבר גבורותיו איך ידע להיות בצער ולמות בשמחה — כל אלה היינו, ואל העם ההוא בקש עם בריטניא להדמות וגם הצליח בידו, ולא אלינו, כי אנחנו כיום הזה במאה התשע עשרה, מהעת אשר החלו להאיר לנו באור ההשכלה, הננו עם צעיר ונבזה; דבר אין לנו עם אבותינו הראשונים ורוחם ודרכיהם, ואחרים

היינו זה כחמשים שנה. עתה אין בנו אנשי הרוח אשר ילמדו וילַמדו רק למען הדעת כי אם למען הכסף והמשרה, עתה אין לנו חוזים מאירים ונמשש בחשך באין תורה; עתה אין בנו איש אשר יקריב נפשו למען הכלל כי איש איש יבקש להקריב את הכלל כפר נפשו; עתה רק איש הכסף ימשול בכל וגם בכספו, כי אך לו הוא ואין לזרים אתו; עתה לא נבין גם ערך איש הרוח המפיק לעמו נפשו ולא נכבדנו; עתה נרדוף שחוק והוללות ומשתה ותאוה יותר מכל העמים; עתה הננו עם אשר עולמו לא יעמוד אף על רגל אחת, כי אין תורה ואין עבודה ואין גמילות חסדים בלתי אם החסד של אמת אשר יבקשו לעשות: לקבור איש את רעהו חיים; עתה אין רוח ואין גבורה בנו, כי נפחד מפני כל דבה ומפני כל לשון שוטף נִבָּהל ונֵחבא בחורים, לא רק את נפשנו לא נקריב עוד על טובת הכלל ונֵחשב כגבורים כי אם גם לשמוע רגע אחד שם הכלל מנאץ לא יעמוד עלינו לבנו ונספח גם אנחנו על מנאצינו; עתה הננו לצוררינו כרמש לא מושל בו וגם לחרפה, כי יַכּונו גם יבזונו על כי לא נעמוד על נפשנו, בתחלה יחרפו שם העם כלו וישובו וינאצו שם אחד העם השומע החרפה ולא ישיב. הא לך הראי המְלֻטש, עמי! וראה את פניך כיום הזה! תמאן? תתקצף ותך באגרוף רשע על הראי? טוב איפוא, הַתּר ידך ובצעהו, שברהו לרסיסים כתות לא יחמול, ופניך המגאלים יהיו אחרי כל אלה לזועה ולדראון ונאספו עליך המון השאטים אותך ויִנבּלוך עוד וישימוך כראי!

ובמצב כזה העוד לשאול מה לעשות? רחצו, הזכו, הסירו רוע מעלליכם, חדלו הרע, למדו היטיב, דרשו משפט, אשרי חמוץ, או אז כאשר תבושו מעלילותיכם הנשחתות, כאשר תבינו כי אך ככלבים הייתם בעיני אדוניכם האכזרים, כאשר תשיבו אל לב, כי כל כבוד אנשים וכל רגשות לב אדם השלכתם אחרי גוכם, כל תורה חמסתם וכל מדות נעלות ונשגבות רמסתם ברגליכם, כאשר תשובו ותתבוננו כי למדתם אלופים לראשיכם אנשים נבזים ונאלחים בדם אחיהם, כאשר תביטו לראות כי רוב ראשיכם ומנהליכם סגו כלם יחדו נאלחו בתועבה וזמה ושחוק הקלפים, כאשר תבחנו ותשפטו כי רוב סופריכם ויועציכם המה

אנשים מתגאלים בכל הלאה ואין בהם כל רגש משפט וישר וטהר המדות והחפץ לעשות טוב, וכאשר תתנערו פעם אחת ותסירו מסבל הזה שכמכם ותתנו כבוד לנפשכם ותגרשו מפניכם את הרועים הנבלים המשקצים אתכם בתועבותיהם, או אז תדעו גם מה לעשות...

הן לא תקצר רוח כל איש וגם אני מצאתי די מלים בפי להגיד מה לעשות לו ידעתי כי יש שומע לי, לו ידעתי כי עמי שב ויהי פקה כי אז קראתי בקול: עת לעשות היא! עת צרה היא ליעקב וממנה יושע אך אם יבקש ישע, לכן התאספו יחד ודעו וראו כי נגעה חרב עד הנפש, כי בעונות המתעים אתכם לאמר: לא עם אתם! שכחתם כל משפט וכל כבוד אנשים, ובכן נתקו כל מוסרות ונתפרדה החבילה, איפוא זאת עשו: תנו יד איש לרעהו, קרעו לבבכם ואל בגדיכם ופתחו צרורות כספיכם ולא פיכם ואמרו איש לרעהו: הושע את עמך את שארית ישראל, הרימו מעשר מכספכם אתם אשר אוצרות לכם והביאו אל בית האוצר ואתם אשר כחכם אך בפיכם שחדו ממנו לעמכם ושלחו שלוחים בכל הארצות ובכל העמים אשר שם אחיכם בגולה וקראו להם ואמרו: כלו כל הקצין ואנחנו לא נושענו ואין הדבר תלוי אלא בנו, ואם יתנו העשירים מכספם ובעלי המשרה את עמלם, או אז יקום רוח והצלה לכל המון הנרדפים והבזוזים, כי אז תמצאו די כסף לתת בידם מחיה, ואלה אשר דבריהם נשמעים יקומו בעז ובלב מתנה ויבקשו בפה מלא את אשר להם, ובשפה ברורה יאמרו: תתן לנו תוגרמה את ארץ אחוזתנו, כי במה נופלים אנחנו מיון וסערביא ורומעניא ובולגאריא ויתר העמים הקטנים אשר תמול נולדו על אדמת תוגרמה, ואם תאמרו: הממה יושבים בארצם, אף אתם תשיבו: אנחנו לא בחרב ולא בחנית כי אם בכסף נבקש את אשר לנו הוא, ותוגרמה נתון תתן את הארץ בחפץ לב בכסף, ובאיירופא ימצאו רבים וגדולים אשר יעמדו לימינכם, ואם יקומו שוטנים לכם, ואל יתר העמים האם לא קמו שוטנים? ואם תשבו בגולה ותאבדו האם יחרישו מכם השוטנים? הראו כיום את אמץ לבכם ואל תתנו דמי לשרי הארצות עדי יעמדו לימינכם, וברגע אחד הנה יוָשע כל העם תשועת עולמים! קדשי העמים האחרים בירושלים לא יהיו לכם למוקש, כי עד אשר יבא המשיח תמצאו די לכם בהארץ ותניחו בידם

את ירושלים, ועוד דרכים הרבה להשיב כל אלה בשלום ובמישור — כאלה וכאלה דברנו ונקרא לו ידענו כי יש שומע לנו, אך אחרי כי אין שומע לנו מאת אחינו הן אך כמשוגעים נהיה אם נאמר מה לעשות בטרם אשר כרינו לנו אזני השומעים. לכן כל עמלנו עתה אך למצא אזנים קשובות, ללמד את בני יהודה מ ח ש ב ה, ואז כאשר יצלח החפץ הזה אז תבא שעת רצון להשמיע מה לעשות.

הנה בדברים האלה תשובה ברורה לכל השואלים אותי: מדוע תורנו תמיד הלכות לא תעשה ומצות קום ועשה עוד לא השמעתנו? עמא פזיזא! זה שתי שנים אשר החלו אחדים להתנער מעפר בשתם ולהסיר את ערמות החול מעל עיניהם, ועוד לא הסכינו לראות אור החיים, רק אחדים התנערו ויתרם עוד יתגוללו בבוץ ויחזיקו גם בכפות רגלי המתנערים למשכם אחריהם לתהום בצה, גם יכו בידיהם ורגליהם ויזו מיון בצתם, אשר היא להם חיי נשמות, על כל אשר ינסה להמלט מחברתם, אחדים התנערו ואחרים יתעוררו לאחד אחד (בלי ספק לא יארכו הימים ויהיו לקהל גדול), אך עתה עודם חלשים ורפי ידים ולהם ללמוד בתחלה ל ש מ ו ע ואחרי כן ל ה ש ו ב ואחרי כן ל ע ש ו ת. עם צעיר ונבזה הננו כיום, עם בן שלש או שתים שנים, בלי תורה ובלי זכרון אבות ובלי כח ואמץ לב, כי כל אלה היו לאבותינו, אך אנחנו אמרנו להם פעם אחת לפני שנים שלשה דורות: לא אבותינו אתם! תנו איפוא להעם הצעיר הזה להחליף כח ואף הוא יעשה ויוכל. הנה התשובה הזאת ברורה היא לדעתי, אך זאת ועוד אחרת! כאשר הצגתי את עמנו למול עם בריטאניא לחרפתנו, דברתי על אחינו ודרכיהם רק בנוגע ל ע ם ם, וכאשר לא עלה על דעתי לאמר כי כל בני בריטאניא מקטנם ועד גדולם המה אנשים נעלים ורבי חסד כי אם בנוגע לעמם, הגוי כלו, נעלה הוא, כן בחרפי את מערכות עמי לא את איש איש ודרכיו שמתי למטרה לי כי אם את כלם יחד ביחוסם ל ע ם ם. אמנם יש ויש בנו אנשים נעלים ונכבדים, בעלי מדות נעלות, אוהבי חסד ומרבים להיטיב ויודעים להקריב נפשם בעד אחרים, אך כל אלה לא לעמם יעשו כי אם לאחרים. אחינו כבירי כח הלב ובעלי בינה יתרה יפיקו נפשם ויקדישו חייהם ומיתם עולה כליל אך לא על מזבח

אהבת עמם כי אם לזרים אשר ימאסו בהם ובקרבנם ואשר צר להם לראות כי מקרב בית ישראל יצאו אנשים נעלים כאלה אשר לא יוכלו גם להשליך עליהם שקוצים ולאמר כי אהבת נפשם נתנה בלבם החפץ לעשות את אשר עשו (אויערבאך ולאסקער יוכיחו ורבים כמוהם), אך למען עמם אין גם אחד בכל גדולינו אשר יהפוץ לעשות דבר, ואם יזכרו את עמם אז ישלחו יד להאביד כל זכר לו... אך לו היתה כזאת מאז ומקדם בתוכנו כי אז היה הבל הדבר ושוא כל עמל היד הכותבת, כי הן לא בחפץ איזה סופר יולד עם, ואם עם הוא ויחוש זאת אז הן אך למותר להזכירהו את חובתו, כי אם להורותו את אשר יעשה, ועל כן בכל העמים הצעירים לימים אין להסופרים בלתי אם לתת עצות מה לעשות למען חזק אשיות הארץ והממשלה והשפה וכל יתר מוסרות עם ועם. אך לא כן בנו, אם נחשוב את עצמנו לעם צעיר, לעם אשר תמול נולד כיתר העמים הצעירים, אז טוב היה לנו שלא נולדנו משנולדנו, כי להולד גוי במצב אשר אנו בו כיום טוב ממנו הנפל, אולם אנחנו לא תמול נולדנו כי אם מספר ימינו ארבעת אלפים שנה ואם על פי המלחמות והמריבות והצרות אשר אפפונו נחשוב מדת ימינו אז הננו עם בן עשרת אלפים דור, רק שנת שכרון נפלה על עינינו משך חמשים או שבעים שנה ונחזה חלומות נעימים ונשכח את החיים ונשגה אך בדברים בטלים, והנה פתאם לפתע נגעה בנו יד ותזכירנו כי גם הבית גם המטה אשר בה נשכב ונחלום לא לנו המה, והיד הזאת השליכתנו בעצם תקפה ארצה עד כי נפקחו עינינו ונראה כי שוכבים אנחנו על הארץ, בצדנו נחוש עוד מכאוב מהמפלה וקול לעג צוררינו עולה באזנינו ונוסיף לחלום בהקיץ חלומות רעים כאשר חלמנו עד כה חלומות נעימים. ומה לנו לעשות כיום? לאחוז בדרכי העמים הישישים לא נוכל כי אבדנו דרך, תהום יפריד בין אבותינו ובינינו ואת הגשר הרסנו בידינו, התורה והעבודה וגמילות חסדים אשר מורשה היו לנו השלכנו מידינו כעצב נבזה, אין מעמד בבית ואין משענת בחוץ ולמי נפנה? ולאחוז בדרכי העמים הצעירים אף זאת לא נוכל, כי להעמים הצעירים לב בוער מרגשי מלחמה, וכל אחד מבקש להרים את עמו עד למעלה, כלם יחד בעצה אחת ואם יערב אחד את

לבו לבלתי היות כיתר אחיו אז יד ישלחו בו כי בוגד הוא, ואנחנו הן גם אלה שיאמרו כי עם המה אך מתי מספר המה והבוגדים ישליו במגורם וימצאו גם שכר טוב לבגדם ומעלם. ומה נדבר לאלה השרידים: קומו ועשו ככל עם צעיר! אם כזאת נדבר יהי דברנו הבל ורק להתעות המצא ידנו ולא להורות דרך ישרה. אכן גם לנו עת לעשות היא, אך המעשה אשר עלינו לענות נפשנו בו הוא לא לבנות כי אם להרוס, לא לנטוע כי אם לעקור נטוע. לאיש אשר יחסר כל לו נאמר: הלבן לבנים והבא חמר ובנה בית, והכן כל כליו, אך לאיש אשר בהבלו נפל ארמון נשגב למורשה ועל ידו גן נחמד ודרכים סלולות והוא באולתו מלא פני הדרכים הצין, ואת עצי הגן הכאיב באבנים ואת חדרי הארמון מלא עפר וחול, מה נאמר לאיש הזה עת כי ישוב ונחם מאולתו? לו לא נאמר: הבא אבנים ולבנים וחמר ובנה בית, כי אם טהר את בית אבותיך, נקה את החדרים מערמות עפר ואשפה והיה לך למושב איתן. כן הוא משפט עמנו. עם הננו מאז עם כל המדות הנעלות והנשגבות אשר לעם, כי שלשלת קורות ימינו ארוכה משלשלת כל העמים, אבותינו ידעו תורה ואהבו חסד ויהיו גבורים להקריב נפשם, והנה קם דור עקש ופתלתול אשר לא הבין זאת ויבא תועבה אל הבית ההוא וישתחוה ויסגד לה לאמר: הצילני נא! וברוב אולתו שגה לחשוב כי התועבה תצילנו ביום עברה, ועל כן הקריב לה כל שכיות המדתו. ועתה כאשר נשוב ונראה כי משובת פתיותנו הרגתנו ונבקש משגב לעתות בצרה, מה לנו לעשות? הלא אך לבער את השקוצים מקרב בית ישראל, לטהר את הבית מכל טמאה, לגרש את שומרי הבית אשר כל עמלם היה אך להרוס אשיותיו ואז יהי לנו בית ישועות. והנה התורה הזאת תשמע כלא תעשה, היינו לא תעשה כדבר המורים האלה ולא תפנה לדרכי המנהלים האלה, אבל לא תעשה זאת נתקה לעשה, ואין מעשה גדול ונכבד מהמעשה הזה לטהר בית אבותינו מכל חלאה וטמאה, ואז כאשר נהוה איש את אחיו בבית אבותינו או אז נועץ יחדו מה לעשות לימים יוצרו. אך בטרם כל מעשה עלינו להקים בית אבותינו הלא הוא הרעיון כי עם אנחנו ואחים אנחנו, וכאשר ירבו הפקחים אשר יראו ויבינו זאת הנה אז לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות.

והנה זה הדבר היה נוכח פני מאז החלותי לדבר השכם ודבר על עתותי עמנו. כי על דעתי אך אם יצלה בידינו להסיר את השקוצים מבין עינינו או אז לא ישגב ממנו כל פעל-אנוש, ועל כן מצות לא תעשה אשר היתה על לשוני תמיד היא בקום ועשה — ואחרי כל אלה לא אך מצות לא תעשה השמעתי תמיד כי אם כמה וכמה פעמים השמעתי גם עצות איך ומה לעשות, כמעט בכל מאמר ומאמר השמעתי כזאת, רק כי את הדברים במצות לא תעשה השמעתי בכל עוז רגשותי ובכל לבי בעת אשר העצות מה לעשות השמעתי בשפה רפה. והסבה היא כאשר אמרתי, כי עיקר הפעולה בעת הזאת היא אך להעביר זדון. ואף עוד זאת; כאשר נתעורר על הבוגדים והחנפים אז לבנו נכון כי דברינו לא ישובו ריקם כי גם אם יכנסו רק ללב אחד ממאה הקוראים והיה מספר אלה לא מעט, וכיון שיכנסו דברינו בלבם יעשו פרי, כי יעזבו דרך הבוגדים, כי בדבר הזה: לחשוב מחשבות טובות ולמאס בבגד ופשע כל איש אדון לעצמו, ואך אם יחפוץ אז יהיה כחפץ לבו, ואלה השבים לעמם יצלהו אחרי כן לשבות שבי גם ברעיהם והבריהם; לא כן כאשר נִתן עצה מה לעשות בפעל, אז נדע כי ידים רבות דרושות לדבר הזה ואך בחברה ואספה תכון פעולה נכבדה, ובזכרנו כזאת ירפה רוחנו כי נדע פעולות האספות והחברות, ומה גם לעת כזאת אשר עוד לא פֹרש הדבר ואיש איש ישים לו חזון לבו לקו המדה, כי על כן בדַברי כזאת הנני בעיני כנִבָא לימים יבאו ולדור אשר עוד יוָלד[1]...

אבל הקול „מה לעשות?״ הולך וסוער בחזקה, מכל עברים נשמע אך קול אחד מה לעשות? כאלה אשר יחושו כיום כי עלה נדף הם וכל רוח יסער אותם ממקומם, כן אלה אשר יכחשו לנפשם ויאמרו כי אך רעה עוברת היא, כלם יקראו בקול: מה לעשות? והמקרים הרעים יצאו מבהלים ודחופים ולא הכו עד אשר יכלו להם הדעת והמשפט

1) אל יפלא בעיני הקוראים כי פתאם החלותי לדבר במאמר הזה על אדות דרכי ופעולותי עד כה, כי תשובה היא אשר אשיב פה על שאלת חכמים גדולים ונכבדים אשר שאלוני להגיד להם פשר דבר וזאת אעשה הפעם.

מסלות בלב כל העם למען יבין בעצמו את מחסורו ולא יטה אזן לכל יועץ אשר אף הוא לא ידע את אשר ידבר, ואחרי אשר התעורר העם והנהו נכון לעשות דבר מה אז הלא החובה להוסיף לעורר רוחו לבל ישוב ויישן בשנת תרדמה. כי כן דרך העם; רגע יתעורר והנהו נכון לדלג שור, וכאשר יעברו רגעי ההתעוררות באין מעשה אז ישוב לשבת ולדום ואז גם בכל מאמצי כח לא נמישהו ממקומו, ובדבר הזה טוב עשו כל המעוררים אם ישרה עצתם או אין, כי בזאת הועילו בלי ספק לעורר רוח העם ולהראותו את מצבו לבל יתן דמי לו, אולם לא לארך ימים יהיה רוח חיים בהתעוררות זאת, אם יבלו כל הימים אך בדברים ועצה ולא ישלחו בפעל כפיהם. מעשים ועושים נחוצים לנו כיום הזה בטרם נאבד דרך, מעשים ועושים למען הכלל כלו, היינו בדברים אשר מהם יש תקוה כי ישובו להחיות את הרוח ויעמידו את הגויה החולה על רגליה, וזאת יחושו כלם ויש אשר גם החלו לעשות, אבל כל המעשים שנעשו עד הנה אף הטובים והישרים שבהם, עוד אין בהם כח להושיע להכלל, כי המה מעשים פרטיים כארוכה אשר נעלה לאברים אחדים להקל ממכאובם בעת אשר כל הגויה הולה נוטה למות. כל אשר נעשו עד הנה ואף הדברים הטובים ואף ישוב ארץ ישראל עמהם, המה לעת כזאת מעשים אשר אין עוד בידם להקים את החולה האנוש ממטתו ולהעמידהו על רגליו. בישוב ארץ ישראל היה די כח לעשות זאת, לו גרשנו כלנו פעם אחת מרוב הארצות ועלינו קהל גדול וירשנו ארץ אחוזתנו וכל כספנו בידנו, כי אז נקל היה להשמיע עצות ולהתאסף יחד ולדבר בשפה אחת ולהבין טובת הכלל כלו, ואין כל ספק כי הדבר הזה היה למשגב עז יותר מכל מבטחינו, אכן לא היתה כזאת, כי עוד נשב כלנו במקום אשר ישבנו ואם גם לשכים הננו בצדי יושבי הארץ והמה לצנינים לנו וימרהו את היינו אך בכל זאת במקומנו נשב, ועל כן הננו רחוקים קהל מקהל ועדה מעדה, וחפצי הקהל האחד כמו זר יחשבו להשני, יען כי בארץ אחרת ישב והסכין לחשוב אחרת, ושפה אשר בה נדבר איש לרעהו לכל העם אין אתנו, כי על כן גם המעט אשר נקוה מישוב ארץ ישראל לעת כזאת אך תקוה היא ולא יותר. אמת הדבר כי גם תקוה

טובה יקרה מאד לאיש ולעם כי היא תעודדהו בעת צר לו לבל יהבק ידים ויתן את נפשו להמקרים או לצורריו למשסה, התקוה תפיח רוח חיים בלב איש לעבוד ולחיות. אבל תקוה כזאת טובה היא רק אם באמת יש תקוה כי ברבות הימים תחדל מהיות תקוה ותהי לפעל אנוש, אולם על פי הדרך אשר אנו הולכים בו היום בדבר הזה לא תצא התקוה מכלל תקוה לעולם, ולהפך ברבות הימים ירפה גם כח התקוה בהוכחנו כי אך תקוה היתה ותוסיף לרפה ידים ולהמעיד רגלים לבל יוסיפו לרדוף אחרי תקוה אשר רוח חיים אין בה. הוא אשר אמרתי, לו עלינו קהל גדול בפעם אחת וכבשנו את הארץ כי אז לא היה לנו להרבות מחשבות אם טוב הדרך הזה או אין, כי אז היה לנו רק לאמץ ידים רפות ולהפיח רוח עז וגבורה להגן על עמם וארץ אחוזתם עד נטף דמם האחרון, וכאשר כבר היינו בארצנו או אז שמנו לבנו גם לבקש להיטיב את אשר עותנו, להסיר את השקוצים מבין עינינו והתועבות מבית ישראל וטהרנו את הבית מהתרפים אשר הביא איש איש עמו מארץ גלותו. לא כן עתה, אשר במלחמת תנופה ובחרף נפש עלינו להלחם את צוררינו מאחינו אשר יקומו נגד החפץ הזה; הארץ לא תכבש לפנינו כחפצנו והעולים אך מתי מספר הם ומאומה לא יביאו עמם ואך בחסד וצדקה יכינו בית להם, ועד אשר יהיו לקהל גדול אשר ממנו תצא תורה לכל עם ישראל עוד יעברו עדן ועדנים, עתה לא נצא בדבר הזה לבד ידי חובתנו לעמנו, ואם נשים לבנו אך אל הדבר הזה אז לא פעלנו הרבה ומי יודע אם גם המעט הזה לא יהי כמוץ עובר לפני הסערה הראשונה. כי לא כאשר יאמרו תמיד ערלי הלב כי ישוב ארץ ישראל אך ברעיון וברוח יסודו כן הוא, כי באמת הוא תשועה חמרית ולנו לא תספיק במצב שאנו בו עתה רק תשועה חמרית כי אם תשועה רוחנית לקבץ את הנדחים למקום אחד ברוח ובמחשבה.

בישוב ארץ ישראל אם יצא אל הפעל כהלכתו כפי אשר נחשוב אנחנו החפצים בו בכל לבנו, יש תקוה להושיע לעם ישראל בחמר, היינו כי נתן לו כח ועז לחיות על פי כשרונו, לבל יעבוד זרים יאכלו חילו, לבל תכבד עליו יד המסים יותר מאשר על כל עם

הארץ בעת אשר לא יאכל מטוב הארץ; לבל יהיה אך ככדור בידי המשחקים בו, והיה כי יקרא היום עם הארץ: אין חפץ לנו ביהודים, אז יגרשום ממקומם ויקחו כל אשר להם וידכאום במשפטים רעים ואכזרים, ומחר ישוב עם הארץ ויאמר: יש ויש לנו חפץ ביהודים כי בלעדם ירד המסחר אחורנית ומחיר השדות ילך הלוך וחסור ואם לא יתנו להיהודים לקנות אותם מאתנו אז נרד מטה מטה, אז לקול דבריהם ישובו ויתירו להיהודים את האסור להם, וכל אלה לא בשום לב לטובת היהודים ולחפיץ לבם כי אם לחפיץ עם הארץ לטובתו והיהודים כעבדי עולם ילכו למקום אשר יובילו אותם, ואשר על כן אך ארץ אשר לו תהיה תצילנו מעברה וחרפה כזאת; למען תמצא ידו להנך את בניו על פי חפצו וכאשר יקריבו נפשם על שדה קטל אז יהיו לכבוד ולתפארת להעם כלו; להושיבו בביתו כאזרח ולא ידוד כל היום כגר, בכל אלה יש תועלת חמרית היינו לראות חיים ככל בני האדם, כהתועלת אשר תצא לכל העמים אשר ארץ וממלכה ומשפטים להם — אולם גם בכל אלה לא די לנו אם נחפוץ לשום בטוחות לעתידותינו, כי לא ככל העמים הננו היושבים כיום על אדמתם, ואם הסירו מעל שכמם שבט מושלים זרים אז גרשו מפניהם את הזרים והמה נותרו בארצם כאדוני הארץ, העמים האלה אהבו וחבבו את ארצם גם לפנים כאשר הממשלה עוד בידי זרים היתה ובה מצאו חיתם, בתיהם ושדותיהם היו להם אחוזה מאבותיהם, רק על זרים הכביד עליהם וכיון שהסירו אותו מעל צוארם היו ככל העמים. לא כן בנו אנחנו לו גם שבנו כלנו היום לארץ ישראל, גם אז אין עוד לנו שם בתים ואחוזות מורשת אבות, וימים רבים יעברו עד אשר נבנה כל אלה, וימים הרבה יתר יעברו בטרם אשר ייקרו בעינינו כשדה אחוזה, כי מודעת זאת אשר רק הירושה יקרה היא מאד וכל דבר אשר בכסף קנינו אותו נִתֵּן גם במחיר בלי כל דאגה, כי נחשוב אשר בכסף הזה נקנה לנו אחר טוב ממנו; ימים רבים יעברו עד אשר יֵחשבו הבאים שמה כתושבי הארץ ועד אשר תֵּחרת אהבת הארץ על לוח לבם בחרט רגשת האהבה הנאמנה אהבת ארץ מולדת, ימים רבים מאד יעברו בטרם אשר יבינו לדעת ויחושו זאת בעלי כל המפלגות והכתות, כי אף אם בדרכי לבם

יפרדו בכל זאת יש דבר אחד אשר הוא יאחד לב כלם והוא: שלום הארץ. וכל עוד אשר לא תהיה כזאת, כל עוד אשר לא התישבו והתנחלו בארץ, וכל עוד לא נחרתה אהבת הארץ על תלמי לבב כלם יחד, עוד אין שלוה להם, כי עוד יש לפחד פן לרגלי כל מקרה רע יבעטו בארצם וינתקו מוסרות וישימו לאַל ברגע אחד פעל שנים רבות. כל אלה היה לנו לשום נגד עינינו גם לוּ עלֵינו כלנו יחד אל הארץ וכבשנוה, כי גם אז היה לנו לבקש מוסרות יותר חזקות וקימות לאחד את הלאום כלו עד אשר יתישב ויתנחל ואהבת הארץ תגדל בלבו מכל אהבה ותתן לו עצמה לעמוד בפני כל שטן ומקרה, ומה גם עתה אשר גם התקוה להתישב עוד רחוקה היא, עתה לא נוכל לשום בה כל מבטח אחדותנו ועלינו לשום לב לבקש ולמצוא מוסרות חזקות מאלה, לנו לבקש ולמצוא את המוסרות האלה למען הזק כחנו לבל נרד מטה מטה כאשר ירדנו בחמשים השנים האחרונות בכל מקום שהגנו כיום. וגם למען הוציא רעיון ישוב א״י אל הפעל נחוצות לנו המוסרות האלה, כי אם לא יצליח בידנו לאחד את בני ישראל לחפץ אחד אז שוא יהי כל עמלנו להוציא אף דבר קל אל הפעל ואף כי דבר גדול וכבד כישוב ארץ ישראל. ולהפך אם יצלח חפצנו זה אז יצאו רעיון ישוב ארץ ישראל והרבה כמהו בלי עמל גדול, כי את אשר יעשה עם כלו במשך שנה אחת לא יעשו אחרים בכל ימי חייהם.

— לאחד את בני ישראל! הנה זאת היא אשר כבר שוררו אנשים כי עלינו לבקש אך אחדות ושלום ולא יותר, וזה לא כביר השמעת משפט חרוץ כי רעיון רוח הוא כי לא תקום ולא תהיה אחדות בכל העם, ועתה תשוב והשמיע כי אך ממנה למושעות תוצאות — כן יקראו רבים מקוראי דברי אלה — אבל בינו בדבר ואחר תדברו. האחדות אשר אליה ישאו הסופרים כפעם בפעם את נפשם לאמר כי תהדלנה המפלגות ותשבתנה הכתות ויסוף ריב ומצה מקרב העם כלו היא רעיון רוח, כי היא לא תהיה לעולם כל עוד אשר לא תאר אחד ולב אחד וכח אחד והפץ אחד לכל בני האדם, כי כאשר יפרדו בהגיוני לבם והפציהם ורגשותיהם אז יפרדו גם בדבריהם ומעשיהם וכל אחד יבקש להטות את לב רעהו למעשיו ודרכיו בדבר

שפתים או גם בכח הזרוע ובכן תקום מלחמה וריב ביניהם. ולוּ גם היתה לאל יד האדם להקים אחדות כזאת כי אז לא היטיב לבני האדם כאשר כבר אמרתי, כי רק פרוד הדעות יוליד דעות ומלחמת הרעיון תצמיח רעיונות. לרגלי הריב במשפט ומחשבה ילמדו בני האדם להבין משפט ולבלתי השען רק על משמע אזנם, ומנגדי מחשבה טובה יועילו לפעמים להמחשבה הטובה יותר מאוהביה, כי לולא נמצאו מנגדים כי אז לא הרבו גם אוהביה להלחם בעדה ואז אולי נשכחה עד מהרה מלב, כי על כן אך הבל ורעות רוח הוא לבקש לתת אחדות לכל העם, והמריבות והמפלגות לא תרענה כי תיטיבנה בכלל לחזק את המחזיקים בדעתם, ולא לחרפה הנן לעם כי אם להפך, הִנה תעידנה על לב העם כי יבקש משפט וכי לא ימשך כצאן אחרי הרועה בלי דעת וחשבון. אבל עלינו להבין ולשפוט מישרים ולהבדיל בין מלחמת כת ומפלגה למלחמת שני שוטנים זרים איש לרעהו — היינו בין אלה אשר יריבו רק על התאר והצורה ובעיקר הדבר שלם לבם ובין אלה אשר ינצו והאחד יבקש לעקור את אשר לרעהו. מלחמת הכתות והמפלגות נאמר למלחמה בין אנשים אשר בעיקר הדבר יודו זה לזה ושניהם חפצים בקיומו, רק בפירושים ונוספות על העיקר ההוא או בתאר וצורה אשר יתנו לו יפרדו, אז להם כתות או מפלגות יֵאמר; למשל שתי מפלגות בדת, גם שתיהן תודינה בעיקר הדת ההיא, רק בדרכים ומנהגים תפרדנה אשה מרעותה, כי אם תפרד חברת אנשים מקרב בעלי דת ותאמר כי תפר כל דת אז לא לכתה תֵחשב עוד כי אם להברה נפרדה מכל וכל. בקרב כל דת ואמונה יש מפלגות וכתות וכן בכל חברה ועם יש מפלגות ובדברים אחדים נוכל לכנות המפלגה בשם פרט, כי המפלגות יחד הנה פרטים בכלל גדול אחד לכלן; לא כן אם תפרד כתה אחת לגמרי ותצא מהכלל כלו אז תהי לכלל חדש. ולא יעלה על לב כיום לאמר כי הקטוליקים או הפראטעסטאנטים המה מפלגה בקרב בית ישראל. ואם כן להמפלגות נחוץ בהכרח רעיון ראשי, אשר עליו לא ידונו כלל, רק בתוצאות הרעיון הראשי ההוא יפרדו, ובכן יהיו בכלל לאגודה אחת היינו ביחוס אל מנגדיהם גם ברעיון הראשי יהיו לאחדים ורק בקרבם יפרדו

למפלגות [1]). ואם כן יש מעלות רבות ושונות במושג אחדות בני האדם. יש דברים אשר בהם יחשבו כלם יהד וכמעט אין איש מטיל ספק בהם, כמו במושגים המפשטים במוסר ומשפט ודעת; יש אשר בהם יתאחדו חלקים גדולים מבני האדם כמו באמונה באלהים בכלל; יש אשר יתאחדו חלקים קטנים מהם והם עוד גדולים, כמו באחדות אמונה זאת או רעותה; ויש גם חלקים קטנים מהם והם המתאחדים ברעיון לאם אחד; ואחריהם תבא אחדות מדינה, עיר ומשפחה, וכל אשר תגדל החברה כן תמעטנה מוסרות האחדות כי רק בדבר אחד או שנים יתאחדו, וכל אשר תקטן החברה יותר כן תרבינה מוסרות האחדות בה, למשל במשפחה תהי (על הרוב) האחדות באמונה, בלאם, במדינה ובעיר וגם במשפחה, כי על כן בחפצנו להורות לאיש את הובותיו לחברה עלינו להבין זאת, כי עלינו להציג את כף רגלנו על המדרגה הראשונה וממנה לעלות מעלה מעלה, כלומר האהבה והאחדות הנאמנה נבקש ביתר שאת בבית משפחה אחת, ומעט ממנה באהבת בני העיר וכן הלאה, עד כי בכל בני האדם בכלל נמצא רק קשר אחד לאחדות והוא שם בן-אדם, ואם נאמר להפוך הסדר נדבר תהפוכות ונבלבל הדעות וידנו לא תעשה תושיה.

1) למשל בעם צרפת יש מפלגות רבות ושונות מאד הצוררות ואויבות אשה רעותה בתכלית האיבה. הנוהים אחרי בית בורבאן, אורלעאנס, בונאפארטע וממשלת העם, כל אלה המה בני מפלגות מפלגות לבד, וגם בקרב החפצים בממשלת העם יש מפלגות הצוררות אשה רעותה, כי רחוקות הנה בחפציהן אשה מרעותה כרחוק מזרח ממערב, ובמה תהיינה כלן יחד לכלל אחד אם כה תפרדנה? הנה תפרדנה בכל דבר אך יש דבר אחד אשר הוא נעלה מעל כל ריב ומשטמה ומכל חפץ ותקוה והוא „עם צרפת". בדבר הזה יחדל כל ריב ושבתה כל משטמה ובכל דבר הנוגע לעם צרפת בכלל נגד עם אחר, בארצו ושפתו וכבודו, אז הנם כאיש אחד חברים, ועל הדבר הזה לא ידונו כלל, כי אם תעלה מחשבה על לב איש לפקפק בזה אז כלם יחד עליו יתנפלו כעל בוגד ומפיר ברית, ואך הדבר האחד הזה היא הוא החבל המרתק אותם כלם יחד כי הוא נעלה על כל חפץ ומחשבה, ואך ממנו לכל חפץ ומחשבה תוצאות, והמפלגות תבקשנה רק לתת צורה להרעיון הראשי ההוא איש כחפצו; וכן בכל העמים.

והנה כן הוא הדבר באחרות אשר נבקש בבני ישראל. אלה שיאמרו: נסיר כל מפלגה ונעשה שלום בין הכתות, החסיד יעזוב דרכו והמתנגד מחשבותיו והאיש אשר הסכין להביא משמע אזניו במשפט אף הוא ישים יתד באזנו ויהדו יתשבו אך מחשבה אחת ויעשו אך פעולה אחת, אלה שיאמרו כזאת לא יבינו את אשר ידברו; לא כן אם נאמר: נניח לאיש איש לעשות כחפצו ודרכו ורק נורם את הרעיון הראשי אשר יאחדם לבל יפשעו גם בו בהתפרץ הריב, אז נעשה וגם נוכל. למשל, כל בית ישראל (מלבד הבוגדים[1]) אשר כבר אמרתי כי המה כנכרים לכל דבר בעינינו) מבקשים גאולת העם וכלם מתפללים לעלות לציון ברנה, רק כי המתנגד יבקש זאת למען תמצא ידו להקריב קרבן ולהרים תרומות ומעשרות; החסיד למען יוכל להתפלל על פי הזוהר אצל כותל מערבי ולחול במחולות ביום הלולא דרשב"י על קברו. והמשכיל למען ימצא הית ידו בכבוד ויהשב כאזרח ולא כגר נטה ללין ולא יכוף ראשו לפני כל בליעל והומיץ אשר ירוק בפניו רק יען כי שם יהודי נקרא עליו. הנה בהגיוני לבם רחוקים שלשה אלה איש מרעהו כרחוק מזרה ממערב, ובכל זאת בעיקר הדבר ישוו יחד, הלא הוא כלם יבקשו בכל חפץ לבם להתישב בארצם, ועל כן אם יבאו מורים נאמנים לכל אלה השלשה ויאמרו: אחינו! בגוף הדבר הנה לב אחד לכלנו, הבו ונוציאנו אל הפעל ואחרי כן כאשר יהיה בידינו אז נעשה כמשפט, או נטה אחרי הרבים, או נלך איש בדרכיו כאשר עד הנה, או אולי נעשה שלום וכלנו יחד נבחר בכל הדרכים יחד. זאת נראה אז כאשר חפצנו יצליח בידנו — דברים כאלה ימצאו אזנים קשובות וכלם יאמרו כי דברים של טעם הם. אני אמרתי זאת למשל, כי כבר אמרתי כי ישוב ארץ ישראל הוא בעיני אך פרט מהכלל הגדול אשר עלינו לשום אליו

1) הבוגדים המה אלה אשר ברעיון הלאם יכחשו וגם מוסרות האמונה ינתקו, ויצאו מהכלל לגמרי, והנם נספחים עלינו רק להרבות פצעינו לבקש בנו מומים ולתתנו לשמצה בעמים, ובאמת הנה הנם ככל המון צוררי ישראל ואין לדבר בהם בדברנו על אדות בני ישראל ורק יען כי עוד ישנם בנו חסרי לב אשר לא יבינו זאת לכן נאלץ להזכירם כפעם בפעם, למגנת לבנו ולחרפת העם כלו.

לבנו, ואם נמצא את הכלל ונצליח להביאו בלב כל העם אז ממילא יצאו הפרטים אשר הם חקי החיים אל הפעל.

ועתה נחקרה ונדרשה מה הוא הכלל הגדול, היינו מה הוא הרעיון העיקרי אשר בו הודו כל המפלגות עד הנה ואשר על כן אך הוא היה רוח החיים בגויה הגדולה הזאת זה אלפי שנים, וכאשר נמצא אותו אז נדע כי עלינו אך להחזיק בו והוא יהיה כאור מאיר על כל דרכינו והו היא נקודת האחדות אשר עליה תסוב מלתנו. אם אמנם כבד מאד הדבר להבין עתה בכלל ובפרט דרכי כל המפלגות שקמו בעמנו מאז ועד היום, כי ברבות הימים תאבדנה המפלגות הקטנות במנין ובחכמה את דרכן, והנוהים אחריהן יספחו לאחד אחד אל המפלגה הגדולה במנין ובחכמה, או יפרדו פעם אחת בפרידת עולם מהכלל, היינו כי יהיו להברה חדשה אשר גם בעיקר הדבר לא תודה עוד להחברה אשר נפרדה ממנה, או יספחו לאחד אחד לחברות חדשות; ואם כן לא על נקלה נוכל לדעת מה היה היסוד מוסד להקים את ההברה ומה הוביל להההריסה, בכל זאת אם נחקרה ונחפשה היטב נמצאנו.

ג.

ברית עם.

הקשר החזק והאמיץ אשר קשר ואִחד את בית ישראל מאז היותו עד היום בלי ספק באמונה ודת יסודו; כן נראה בעינינו כי כל עוד אשר נאמנה רוח ישראל עם דתו היה בית ישראל חזק וקים וכיון שבעט באמונתו החלו עמודיו להתמוטט, בזה אין כל ספק, אך מה היא דת ישראל ובמה יודע כחה בעמנו יתר מכח כל הדתות במחזיקיהן? בדבר הזה ישגו רבים גם בחוקרים גם בדורשים דעת קורות עמנו ואמונתו. מהעת אשר החלו לדבר ולהתפלסף בדבר הזה מני אז נראה אך שלשלת שגיאות גדולה וארוכה עד בלי די. וזה הדבר, הקר אלוה ואמונה במובן אשר היה ליונים ואחרי כן גם ליתר העמים לא היה בישראל, ועל הסבה מדוע היתה כזאת נדבר עוד. בישראל היתה התורה, היינו למוד הדת ולא החקירה בדת ובטעמיה, וברבות

הימים כאשר הרבו חכמי ישראל להתפלסף בדת למדו זאת מחכמי העמים, והמה לקחו את הזמורה הזרה הזאת ויטעוה בגן ישראל יחד את העפר אשר בו שרשיה סבבו, כי על כן לא רק הזמורה זרה היא כי אם גם העפר אשר בו הכתה שרשיה זר הוא בכרם ישראל, כלומר המה לא רק הביאו למוד חדש בדת ישראל לא על פי רוח ישראל, כי אם גם כסו את פני דת ישראל וישנו פניה בעבור זאת, כי מדדו את הדת הזאת באַמת המדה אשר להדתות האחרות ועל היסוד הרעוע הזה בנו אחרי כן כמו רמים מקדשי הקירותיהם, כי על כן יפלו בנופלים מפני סערת האמונה וגם מפני רוח המשפט הנאמן. אולם אל יתעה איש להשוב כי נשפוט אשר בואת הרע: כי למדו לחקור ולהתבונן בדת ולא קִבלו הכל בעינים עצומות, לא זאת! לו רק זאת עשו החכמים כי למדו אל דרך העמים לחקור ולשפוט להביא את אמונתם ודתם כאשר הנה באמת במאזני המשפט כי אז לא שגו בדרכם, כי יש ויש לאל ידנו ללמוד מכל עם איך להבין משפט ודעת, אך המה לא רק זאת עשו כי אם גם נואלו לשפוט את משפט דתנו כמו לו דת העמים היתה, ובכן שפטו משפט דת אחרת ולא דת ישראל רק המה קראו לה בשגיונם דת ישראל, והסבה הראשית לשגיאה הגדולה הזאת היא כי החכמים האלה בהוכחם על אדות הדת ובחפשם למצוא טעמים ומשפטים בה נעלם מהם דבר קטן מאד והוא — כי אין כל דת לישראל. ובכן בנו בנינים על אדני תֹהו ואבני בהו.

דת כאשר יבינו אותה כל העמים לא היתה מעולם ואף עתה אין להם לישראל; ואת אשר קראו בשם דת ישראל לא תשתוה לא במושג הפנימי, היינו ברוחניותה, ולא במושג החיצוני, היינו בחמרה, לשום דת מהדתות. ונבאר דברינו ונחל בהיצוניות, היינו במשפט אשר יֵראה לכל עין אם אך יִראו אותו.

הנה בכל העמים הדת והעם (כלומר גוף החברה הגדולה אשר על ידי הארץ או קרבת משפחה וכאלה יקראו לנפשם בשם הכללי: עם) שני דברים נפרדים המה. העם יכון בלי הדת, היינו אם נקח ממנו היום את הדת הזאת ונִתן לו אחרת והוא יקבלנה לא ישנה בעבורה פניו אף כמעט ויִקרא גם אחרי כן בשם אשר נקרא בו עד

הנה ויוכל לחיות ולעשות ככל אשר עשה עד הנה ובכל דרכיו לא נראה שנוי מה בלתי אם בתבנית בתי התפלה ובבגדי הכהנים. ואין לך אות נאמן יותר גדול על המשפט הזה מהמעשים אשר נעשו, כי באמת כל עמי איירופא ורוב עמי אזיא ואפריקה קבלו עליהם דתות הדשות אשר לא שערו אבותיהם; כל עמי איירופא עובדי אלילים היו לפנים ויהיו בארצותיהם בהיי עם, ובקבלם אחרי כן את הדת הנוצרית שנתה את דרכיהם ומנהגיהם, אך בכלל בהנוגע לעם לא שנתה מאומה, והוא הוא העם אשר לפנים היה עובד אלילים ואהרי כן עובד לדת הנוצרית ובאזיא לדת מחמד, ובארץ אשכנז קימו וקבלו זה כארבע מאות שנה אמונה חדשה נגד האמונה הישנה ובכל זאת נשארו כשהיו, ואם יקבל היום עם אחד אמונה חדשה או יסיר כל אמונה (כאשר עשו הצרפתים בסוף המאה שעברה), או יוָהר העם שהיה לפנים. וגם בקרב העם בעצמו יפָלג העם ויקבל אמונות הדשות או ישליך כל אמונה אחרי גוו ובכל זאת יהיה העם אחד גם בפלגות אמונתו כאשר היה לפנים. רבים המה כיום בצרפת ובריטניא הכופרים בכל דת ואמונה (אטהעאיסטען) ולא יסתירו את מחשבותיהם בחֻבם ובכל זאת המה צרפתים ובריטנים לכל דבריהם, כאשר אמרתי כי בכל העמים לא תגע הדת בלאם אף כמלא נימא. ואם אמנם במאות האחרונות שררה הדת בתקף עזה גם על העמים ומושליהם וידכאו כל חפץ מפני חפץ האמונה, אך זה היה רק מעשי האפיפיור וכהניו, היינו חפץ אנשים הפרטיים אשר עשו את הדת לכלי חפצם למען השתרר ולא בהכרה להיי העם, והאות על זאת הוא כי העמים אשר הסירו על הכהנים מעל צוארם לא קפדו היי עמם — ותהי להפך כי גדלו והצליחו בהיי הלאם מהעת אשר הסירו מועקת כהני הדת. והדבר הזה פשוט הוא מאד, כי יען אשר העמים האלה קבלו את הדת אחרי אשר כבר היו לעם לכן ממילא מובן כי הדת היא חוצה להם ולא תגע בחייהם הפנימיים, כי כל אשר נקבל אותו נוכל גם להרחיק, ואם כן לדת כזאת יאות באמת השם דת-אלוה במושג אשר יקראו לה רעליגיאן, כי היא תאגד רק בדבר אחד המון אנשים זרים, אשר בלעדי הדת האלהית אין להם כל קשר, כמו

הקטוליקים הפולנים עם הקטוליקים האשכנזים והצרפתים וכאלה. ודת כזאת היא מסורה רק בידי הכהנים להורות אותה, והעם באשר הוא עם לא יעמיק חקור בה כי היא לא תגע בדרכי חייו, ועל כן יוכלו החוקרים והמתפלספים להראות את חכמתם במצאם טעמים מספיקים להדת ובהראותם כי נחוצה היא להעם, אחרי כי בלי ראיות הפלוסופים והחוקרים לא יראה איש נחיצות הדת הזאת יותר מזולתה או גם נחיצות שתיהן, ובדבר הזה נִתַּן ענין לחוקרי האמונה, הלא המה כְּרבם הכהנים, לענות בו. ועתה אחשוב כי כל קורא יראה תכף ומיד כי לא כן הוא בדת ישראל; בני ישראל לא קבלו את הדת אחרי אשר היו לעם יושב בארצו כי אם ביום הולדו. ראש האבות בחר לו בדת והוא הנחילה לבניו אחריו ובניו שמרוה תמיד גם בהיותם אך מתי מספר רועי צאן ואחרי כן בהיותם עבדים במצרים נבדלו בדתם, וכבר היתה דת ברורה ומפרשת כדת בטרם אשר מצאו ארץ להם, ובשבתם בארץ ובהגרשם ממנה ובלכתם בגולה לא שנתה הדת את פניה, הלא היא בעיקרה נשארה כמות שהיא, ואם גם שנתה את מלבושיה, אך על ידי שנוי הבגדים לבד לא היתה לאחרת, ואיך נכנה בשם דת דבר אשר לא קבלנו אותו כי אם אשר נולדנו עמו, היינו כל העם יחד נולד עמו ובטרם נולד העם כבר נולדה הדת והיא עשתה אותו לעם, ואיך נוכל להשוב את ישראל בלי דתו או דתו בלי ישראל או ישראל ודתו בלי הרעיון הלאומי, היינו התקוה להגָאל, אם הוא ודתו והרעיון הלאומי אחד המה בתכלית האחדות? [1]) ועתה נבין מה

1) למשל אם נשער בנפשנו כי היום המירו כל בני ישראל דתם ולא נותר אף אחד (כי בהותר אף רק אחד אז יהיה הוא בעצמו בית ישראל כי לא במספר תלוי הדבר) אז עבר ובטל ישראל מהארץ, וחלקיו יספחו אל עמים אחרים ויבטלו בהם בלי כל שם ושארית; כן אם נשער בנפשנו כי היום חדלו כל בני ישראל מקוות לגאולה ולא יחשבו עוד כעם, אז גם כן חדל ישראל, כי בדבר הזה יבטל ישראל את דתו אשר היא נִתנה למען עשותו לגוי אחד בארץ ורבי החקים המה לעם, וכל מוסרות הדת אחוזות וסבוכות כשלהבת בפתילה ברעיון הלאומי ובתקוה לשוב להיות עם, וכאשר נפריד את השלהבת מהפתילה יחדל האור ותבטל הדת ובלי דת אין ישראל.

דמות נערוך לחקירה דתית בישראל אשר נעשתה על פי חקירת דתי העמים, אם לנו אין דת אשר תשוה לשום דת? — זה הוא המושג החמרי בדתנו, היינו המושג הנראה לעין. ועתה נשים לב למושג הרוחני של דתנו ונראה כי בו תפרד דתנו מיתר הדתות עוד הרבה יתר, או אם נדבר נכוחה במושג הרוחני יודע עוד יותר כי אין כל דת לנו. תעודת כל דת היא לתת מזון לנפש רעבים למזון רוחני. המזון הרוחני נחוץ הוא לרוב בני האדם כהמזון החמרי, ולפעמים עוד יותר ממנו. יש אשר תחסר לנפש בטחון ותקוה בחיים ואותם תמצא באמונתה; יש אשר רע לב האדם ולא יוכל למשול ביצרו ובכח האמונה מאהבה או מיראה יטה למוסר אזנו. ובשם האמונה תמצא יד היודעים לדבר בשמה לעשות נפלאות כאשר לא יעצרו כל חכמה וכל משפט, כי נפלאות באמת נעשה לא בחכמה ולא במשפט כי אם באמונה, בהתלהבות הלב ולא במשפט חרוץ. אם נחפוץ להוציא דבר גדול למענהו בחרף נפש או רק בכח האמונה נעשה זאת אחרי כי היא תתן אחדות החפץ בלבנו, בעת אשר בטבע הדעת להראותנו את הדבר מפנים ואחור, טובתו ורעתו יחד, כי אם לא כן תעשה אז לא דעת כי אם אמונה תקרא לה. וכן גם בדברים אשר המה בשב ואל תעשה כתקוה ונחמה הנה רק יד האמונה תעצור כח לתת אותם בתכלית השלמות, ולא הדעת אשר תולד רק על ברכי הספק וכן יהיה זרעה. ובגלל הדבר הזה ידרשו הרבים מבני האדם באמונה למען ימצאו מרגוע לנפשם הנהלאה, למען ימצאו בטחון בבוא עליהם צרה, למען יקוו לתשלום גמול בעשותם הטוב, למען לא יקוצו בחיים מיראת המות וכאלה רבות, ואחרי כי לברר דברי האמונה נחוצים מורי האמונה לכן נחוצים בתי תפלה, ולמען אגד את העם נחוצים מנהגים וימי מועד אשר בהם יתאספו יחד וישמחו יחד או יאבלו יחד ולדרכי המנהגים האלה נקרא דת כלומר דת אחת בדבר הזה לכל החברה אשר תחזיק באמונה הזאת. ואת התעודה הזאת מלאו רוב האמונות אם מעט ואם הרבה לפי המורים אשר דברו בשמם אם הורו אותה לטובת הכלל או להנאת עצמם. ועל כן נבין כי העמים יוכלו להמיר את דתם, כי אחרי אשר דתם היא מזון הנפש לכן כמו שהמזון לגוף ישנה לפי הגוף ולא אשר יבריא את

האחד ייטיב להשני כן גם במזון הרוח איש מרעהו יפרד ברוחו, ויש אשר יאמרו כי אין חפץ להם במזון הזה כל עיקר אחרי כי לא יחושו את נפשם וכיון שאין להם נפש הנה גם המזון לה אך למותר. ועל כן בפרוץ המלחמה בין הדת ובין חפצי הלאם על פי כהניה אז אף אם יצלח בידי הכהנים למצוא אזן קשבת לדבריהם, בכל זאת סוף סוף ינצח חפץ הלאם על חפץ הדת אם אך לא יעצר בו המושל בחזקה, כי רוב בני האדם, גם הרעבים מאד למזון הנפש, ישאפו אליו רק כאשר בטנם לא תחסר, אך בבוא עדיהם שאלה: במה תבחרו אם במזון הגויה או במזון הנפש? אז ישלחו יד לקחת את אשר לפניהם. ועתה נחזה מה היתה הדת בישראל, מה היתה תעודתה ומה דמות ערכו לה?

בהנתן הדת לישראל אז לא היו עוד לעם ואם כן לא היה עוד בידם מאומה מכל חפצי החיים לעם; עבדים היו ואם כן לא רק כי חסרו כל כי אם גם חייהם ועתותיהם לא בידיהם נתנו ואם כן לא כמזון רוחני לבד קבלו דתם כי אם כמזון לגויה ולנפש יחדו. וכאשר קבלו את הדת הזאת. לא קבלו אותה כדבר חדש אשר הוציאו מפניו את הישן, כי אם קבלוה כירושת פליטה מאבותיהם, אשר בתחלה לא הכל ידעו כי זאת להם מאבותיהם. אך כאשר דבר רועם על לבם והזכירם את שם אבותיהם אז שמעו בקולו ויאמינו בדברו, ואם כן קדמה להם הדת לכל, להארץ והממשלה וכל יתר חקיה ומשטריה. אולם מה היתה הדת ההיא? האם באה ככל הדתות להראות להם החלק בעולם הבא, כאשר אך זאת היא תעודת כל הדתות אחרי אשר העולם הזה בידיהם על ידי ארצם וממלכתם? לא! היא לא הרבתה להם בכלל דברים בדברי הרוח, היא גם לא הורתה אותם מהות אלהות אשר בשמה תדבר, כי אם באה להציג לפניהם את אלהי אבותיהם אשר כמעט שכחו אותו מעני ומרוב עבודה, ואלהיהם זה לא בא לבקש מהם כי יכבדוהו ויגורו ממנו כי אם להיטיב הבטיחם לקחת אותם לו לעם, היינו להוציאם מבית עבדים ולתת להם ארץ חמדה ולהשכין אותם בה בטח ולתתם עליון על כל העמים, ולתת להם שם עם חכם ונבון בכל הארצות ולתת להם יבול הארץ וטובה וברכת פרי הבטן וחיים ארוכים ושלום מסביב — כל אלה בעולם הזה ובתנאי אם

ישמרו תורתו חקותיו ומצותיו. ואם כן לא היה אף שמץ מתעודות כל הדתות בדת הזאת, העיקר היותר גדול, הבטחת העולם הבא, חסר בה, ואם כן הן לא נוכל להשות אותה לשום דת ואף לא לכנותה בשם זה. ובאמת היתה הבטחת חיי השמים בדת הזאת אך למותר, כי כל הדתות אם לא תגדנה חלק אלוה ממעל אז הן אין להן מה להבטיח ומה להורות כל עיקר, אבל הדת הזאת אשר רב היה בידה הבטחות בעולם הזה, ואת ההבטחות האלה יבין כל עם יותר מהבטחות הרוח, מה לה לדבר בדברים אשר המה מעל החיים? בדבר הזה לא השביתה את האמונה ברוח ובעולם הנשמות בזדון כאשר ידמו אחדים, גם לא מחסר דעת את הענג הרוחני כאשר ישפטו אחרים עשתה זאת, כי אם לא מצאה כל חפץ לדבר בדבר הזה ותניח את הדבר לכל אחד כאשר יורהו רוחו והיא שמה לבה אך לחיים הנראים. — ועתה נתבונן נא אל החקים אשר נתנה הדת הזאת, האם חקי הדת המה? היינו חקים ומנהגים בין עם לאלהים? אך לא! כמעט כל החקים המה חקי העם ואות ברית בין ישראל ובין אלהיו, כלומר אות ברית וקשר של אחדות בין העם כלו, כי אלהים בחר את ישראל לו לעם ורק אם יבחר ישראל באלהים אז יהיה לעם וכיון שיחדל מעבוד אלהים אז חדל גם כן מהיות לעם, כי האלהים היה להם מלך עולם אשר לא יניח כסאו ליורש אחריו, והנקודה הראשית לחיי העם ואחדותו. כל החקים המה בדבר הארץ ומשפטיה, בדיני ממונות, בדרכי העם בכלל, וגם עבודת האלהים היתה רק בחק לאמי, כי על כן לא הרבה לצות על הקרבנות, ולהפך הוא בקש למעט אותם ולקבצם רק אל מקום אחד, וזה הוא הקשר היותר חזק לעם אם יביא נדריו ונדבותיו רק אל מקום אחד ורק שם יבקש את פני אלהיו אשר הוא מלכו, וזה הוא ההפך מכל הדתות אשר תבקשנה להרבות בתי תפלה וקרבן, למען ירגילו את כל העם לבקש את פני אלהים. וזה הוא במשפט, כי אחרי אשר אך לקרב לב בני האדם אל השמים בתפלה וזבח מגמת פני כל הדתות, לכן אך טוב כי ירבו המקומות אשר בהם יֵרָאו את פני אלהיהם לבל ירחק לבם ממנו בִרחוק מקום, ודת ישראל אשר רק לקיום העם ומשפטיו שמה לבה הזהירה מאד מעשות זאת פן יֵחָלק לב העם גם

במשטרי הממלכה והעם כאשר יִפָּרדו בבתי מקדשיהם, ונראה איפוא ברור כי גם רוחניות דת משה רחוקה היא מיתר כל הדתות כרחוק שמים מהארץ. אבל לא רק באלה נפלאה מיתר הדתות כי אם גם בשמה. לכל הדתות נִתַּן שם דת כאשר אמרתי, יען כי היא הדת הידועה, היינו הדת בין בני אדם לאלהים, ואותה קבלו העמים מידי הכהנים להדת אשר הביאוה עמם, ודת ישראל לא נקראה דת בשום מקום גם לא יכלה להקרא בשם זה או דומה לו, כי אין דת נפרדת בישראל ביחוס בין אדם למקום אשר נוכל לכנותה בשם נבדל, כי גם החקים בין אדם למקום נכללו יחד בין כל יתר החקים והיו לאחדים, ואם כן המה אך חלק מהכלל ולא נוכל לכנותם בשם ידוע. כי על כן נקראה דת ישראל אך בשם „תורה" ובשם „ברית" — בשם ברית נקרא יסוד היסודות לדת הזאת, כלומר היא לא נתקבלה פתאם מבלי אשר ידעו בתחלה מה היא, כי אם ברית כרתו את אלהי אבותם. ברית יכרתו רק שנים אשר כבר נודעו זה לזה אך באיזה זמן נתרחקו איש מרעו וישובו לכרות ברית להיות נאמנים עד עולם בברית הזאת, וכאותות הברית נִתּנו מילה ושבת וכאלה, הלא המה חקי הברית אשר לא ישתנו ולא ימושו לעולם, והם אינם בכלל התורה, כי אם לאות ולמופת על הקשר בין בני ישראל לאלהים או בינם לבין עצמם כעם, וכיון שיפר איש את הברית הזאת אז הוציא את עצמו מכלל העם וינתק כל מוסרות ואין לו עוד חלק ונחלה באלהים ובישראל. חקי הברית האלה דומים מעט לדתי יתר העמים אך מעט מאד ורק למראה עינים, כי סוף סוף גם המה לא למען נחול בעבורם העולם הבא וחיי נשמות נִתּנו, כי אם כחקי הארץ והלאם, אשר בקיומם יקום הלאם ובהפרם יִפָּרת. וכל הדת כלה תקרא בשם ת ו ר ה, בה נכללו כל ה מ ש פ ט י ם בין איש לרעהו בפרט ובין האחדים להעם בכלל, וכל החקים (ובהם יִמָּצאו גם אלה אשר כבר מנהג היה בידם והמחוקק לא רצה לבטלם לבל יֵחלק לב העם) וגם דברי ימי העם וקורות אבותיו, אשר כלם יחד נכתבו לא כדברי ימי העם בכלל ופרט כי אם ביחוס אל הברית אשר כרתו אבותיהם עם ה'. כל דברי הימים בתורה מְסַבּים רק על היחוס בין ישראל לאלהים להראותם כי לא חדש מקרוב בא להם כי אם ירושת מורשה מאבותיהם, ועל כן כל חקי

התורה ודברי הברית גם יחד בפעל היו רק כמזון גשמי להעם היינו כי על ידם תכון ממשלתו בארץ ויאריך ימים בה ויראה אך טוב ושלום. אולם הן גם מזון רוחני דרוש לדורשיו, לכן נתן להם את התורה הזאת למורשה לכל קהלת יעקב ועל זאת בא הצווי ושננתם לבניך, לא כי תהי התורה מסורה ביד אחד ואך הוא יורה, כי אם כל הבנים ילמדו אותה ובכן יהיה להם מזון רוחני מאד נעלה, כי כל בן דעת ידע כי הלמוד הוא מזון רוחני יותר מכל האמונות וההבטחות — ולמען לא תחסר להם גם התקוה הנחוצה מאד לכל איש וכן לכל עם, לכן באה כבר ההבטחה אשר אם יעוו את דרכם ויֵענשו כפי מֶרים ויגרשו אל ארץ אחרת, אז כאשר ישובו אל אלהי אבותם יֵעתר להם והשיבם מארץ אויב. — ואם כן לא היתה מעולם דת לישראל וכל הקורא בשם דת ישראל הוא לא ידע את ישראל או ידע ויכון לשקר. כי במובן הרוחני היתה רק תורה לנו ובמובן הגשמי רק ברית-עם. כן יסד המחוקק וכן היה גם אחרי כן, עד כי הגרוש מארץ ישראל היה נחשב בעיניהם כעבודת אלילים (כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים, ש״א כ״ו) וכן חזו ודברו כל הנביאים ובהתמרמרם על הבוגדים ספירי התורה ועזבי ברית קדש נבאו להם רעות כי ילכו בגולה ויהיו ללא-עם ובהבטחתם על הטובה הבטיחום כי ישובו להיות לעם.

והנה מכל אלה נראה כי כל עוד אשר ישב ישראל על אדמתו לא היה שום זכר לדת בישראל כי אם ברית-עם ותורה, ברית-עם היתה העיקר כמובן לעם יושב בארצו, ואחרי אשר גלו מהארץ ורב אותות הברית לא היו עוד כהלכה למעשה, אחרי כי לא היתה לו ארץ וממלכה, מני אז נכללו גם אותות הברית בכלל התורה ולא היתה עוד לישראל כי אם תורה בלבד. אך התורה הזאת לא הדלה אף רגע מהיות גם ברית-עם, כי גם התורה בעצמה היא אות ברית לישראל, וראש פנת כל התקות והיעודים היתה מני אז תקות הגאולה. מהעת אשר הָגלו בני ישראל מעל אדמתם חשו אהבת הלאם הרבה יתר מאשר חשו זאת בשבתם על אדמתם, כדרך בני האדם לאהוב ולהוקיר יותר את הדברים אחרי אשר לא בידם המה עוד. מתנת בריאות הגוף נבין בכלות כחנו, יקר כח עלומים נחוש לעת זקנה, ועל הרוב תבא

גם האהבה להורים ומורים ורעים רק אחרי אשר חלפו ואינם, וזה הדבר כי נִתֵּן כבוד יתר לאנשי המעלה במותם מבחייהם, כי כל עוד הדבר בידינו אז נחזה גם המגרעות שבו, כי אין דבר בתבל בלי מגרעות, ואם בדבר אין מגרעות הנה מגרעות בשופטו ויחשוב גם הטוב למגרעות, לא כן אחרי אשר הדבר אין עוד בידינו אז נזכור רק את הטוב אשר ראינו בו ועתה יחסר לנו הטוב ההוא ועל כן תגדל האהבה אל הדבר ההוא. כן גדלה אהבת בני ישראל לארצם אחרי אשר גלו ממנה ביתר שאת ויתר עז, אז למען ארצם סלחו גם לפשעי מלכים רבים ויתנום כאלהים, אחרי כי המה היו לאבן פנה ומוסדות לממלכת הארץ, וכאלפים שנה בכל עת נדודם היו עיניהם ולבם רק אל המקום אשר יצאו ממני, בכל התפלות והתחנות והקינות אך זכרון ירושלם היה לראש פנה וגם בכל המנהגים ודרכי החיים עשו „זכר לחרבן" ועל ראש שמחתם זכרו את ירושלם, ולא נתנו דמי להם ביום ובלילה לזכרון ארצם. בדורנו יִמָצאו שרידים אשר עוד יזכרו זאת, אבל הדור הבא לא יבין עוד איך מלאה אהבת הארץ כל חדרי לבב איש ישראל עד כי זכרונה מסך כרגע כוס לענה בכוס שמחתו, ובעת צרתו בעת אשר עיפה נפשו להורגים היה די לו בזכרון שם ארצו להפיח בקרבו רוח אמץ וישע, ועל זכרון הארץ ועל התקוה לשוב אליה יצאו בלי כל פחד למות, ועל התורה ותקות הגאולה מסרו נפשם לטובחים בלי כל יראה ופחד. קצרי עינים ראו זאת ויאמרו כי היהודים המה אדוקים ב ד ת ם ועל כן יקריבו נפשם עליה, אולם קורות ימינו יורונו כי גם אנשים אשר לא אדוקים בדתם היו הקריבו נפשם למות רק על שמם לבד, ומה זה המריצם לעשות כזאת? הוא הדבר כי לא על הדת חרפו נפשם, כי אם על קיומם. חפץ הקיום יחיה בכל חי, וחפץ הקיום כמו שהוא בצורתו הוא בכל אדם [1]), ובני ישראל חשו בנפשם כי התורה וזכרון הארץ המה חייהם ובהם תלוי קיומם, וכאשר יתר העמים

1) כל איש יחפוץ להיות את אשר הוא ולא אחר ואם יקנא באחר ויחפוץ להיות כמהו הנה יחפוץ רק כי החכמה, העושר או הכח אשר בהאחר יבאו לו והוא יהיה את אשר היה רק ביתרון הכשר חכמה או כח ועושר, ולהולד בריאה חדשה ימאן שום איש.

יצאו מלחמה שערה בהצר אויב על ארצם וילחמו על קיומם, כן לחמו בני ישראל בעד ארצם וממלכתם הרוחניות, היינו התורה ותקות הגאולה, במלחמת הקיום, כי באמת בנפול אלה אז נפול יפול ישראל ולא יוסיף קום.

כל אלה חש העם בנפשו מבלי הרבות מחשבות, הוא חש כי הוא ותורתו ותקות הגאולה כולי חד הוא, וכן חי וימת בהם מאז ועד היום. לא כן היה לחכמים וחוקרים, המה בהרבותם לבקש חשבון בקשו וימצאו את אשר לא היה וימצאו דת או אמונת ישראל וידרשו עליה, המה ראו כי לעמים האחרים יש דת-אמונה ומחקר ופלוסופיא בה ויבושו כי גם להם אין כמו אלה לכן דרשו דרושים ופלפולים ויעשו גם להם דת-אמונה ויתפלספו בה. הקנאה היא אם כל חטאת ואולת. בגאות קנאתו יבקש האדם להדמות אל אחרים בדעתם וכשרונם אשר לא חנן במו ויהי ללעג עד כי גם כשרונותיו ודעתו לא תזכרנה עוד. עשיר כסיל כאשר יגבה לבו בעשרו יתן קולו לשיר יחד את משוררים, יפתח פיו לדבר בחכמות אשר ראמות הנה ממנו ויתחקה על שרשי רגלי אחרים אשר ימצאו חן בדרכיהם, ובדבר הזה יהיה לבוז ואיש לא יזכור לו גם את כשרונותיו אשר בהם לו הצדקה להתפאר — לאסוף כסף; כן יקרה גם לחכמים שפלי נפש כי לא יספיק להם כבודם הראוי להם וישלחו יד גם באשר לרעיהם וידברו בדברים לא ידעו ובכן גם חכמתם אשר רכשו להם נסרחה כאשר תשמע סכלותם בדברם בדברים לא ידעו שחרם. וכל אלה יבאו להם יען כי לא יהושו בנפשם כי הכבוד הנאמן הוא אשר יבא לאיש במשפט ולא באחיזת עינים, כי כבוד מדומה כזה גם אם ישיג אותו אז רק מאת כסילים תהיה זאת וחכמי לב יניעו אחריו ראש, ואחרי כבוד כזה ירדפו רק אלה אשר לא יבינו את ערך הכבוד הנאמן, כי היודע את ערכו וערך הכבוד אשר יאתה לו אז ייקר כל כך בעיניו עד כי כל כבוד אחר לא נחשב בעיניו.

אולת כזאת לבקש להתפאר בכל אשר אחרים יתפארו בו אם בצדק או אין נראה גם בהורים וקרובים נבערים כי כל דבר אשר ישמעו כי מהללים בו את איש אז ימצאו את הדבר ההוא בבנם ובשאר

בשרם[1]). וכן יִמָּצאו בכל עם ועם רבים אשר לבם לא יתנם לשמוע תהלת עם אחר, והיה כי ישמעו תהלת עם אחר או יקפצו וישבעו כי גם עמם כן הוא, גם בטרם אשר יבחנו אם התהלה הזאת תהלה או דפי היא. ומי לא ידע את האולת הזאת הקשורה בלב רבים מאתנו? ועל הרוב תכה האולת הזאת שרשיה בלב בני העמים אשר יתר העמים ימנעום מכבוד. העם אשר כבודו הדש עמו ואשר ידע את יתרונו הוא לא ישאף להתפאר במה שאין בו, לא כן העם אשר לא ינחל כבוד, אם בצדק או אין, הוא ישכח לאט לאט את יתרונותיו הנאמנים ויחל להתפאר גם ביתרונות אשר אך חסרונות המה אם אך עמים אחרים יתפארו במו.

כן נראה כיום כי הגאיונים החכמים בעיניהם עזבו כל המדות הנעלות אשר בהן התפאר ישראל עד כה ויהי לנס בעמים ויבחרו בדרכים נלוזים ומשחתים רק יען כי יתר העמים יתפארו בהם, וזאת היתה לפנים בישראל לחוקרים ומתפלספים רבים וכן הוא עד היום. בימי היונים במצרים החלו פתאם פלוסופי היהודים לבקש ולמצוא כל דברי הפלוסופיא היונית בתורה. קנאת אולת זאת לקנא ביונים על הפלוסופיא שלהם הכתה

1) אזכור מימי ילדותי, אשה אחת אשר בן יחיד היה לה וכל אשר שמעה מספרים על אדות ילדים אחרים מהרה ותקרא: גם בנחמיה בני כן הוא! ופעם שמעה כי אחר ספר כי בנו נולד מהול ותמהר ותקרא: גם בנחמיה בני כן היה, ורעהו ספר כי לבנו היתה ערלה כפולה, ואף היא מהרה ותקרא: גם בנחמיה בני כן היה! נבקש חשבון צדק ונשים לב לכל חכמינו ופלוסופינו כימות פילון היהודי עד היום הזה, ומה גם בדור הזה, אשר כל חכמתם ובינתם של החכמים והמשכילים והנאורים היא להראות כי לא תחסר לנו חלילה מדה אחת מכל המדות הטובות אשר בהן יתפארו העמים, ובגלל הדבר הזה נכונים המה להקריב כל עם ישראל ודתו ודרכיו. ולמותר הוא להביא כל ראיה, כי אם נקח בידנו כל ספר כתוב להליץ על ישראל באיזה שפה שתהיה אז לא יעלה על לב הכותב לאמר: אמת היא כי בדבר הזה נפלינו מכם, אבל לנו הֵחשב זאת לכבוד, כי אם יתחרו בכל עז להראות כי גם בישראל כן הוא ויתאמצו גם לעשות כזאת למען הסיר חרפה מעליהם. ואם נחפוץ להשמיע מה היא תמצית תורת ההשכלה אשר בה יתפארו אחינו באיירופא מאד מאד, היא, כי יוכיחו כי כלנו נולדנו מהוּלים עם ערלה כפולה...

בשגעון את ההוגים בה עד כי דברו דברים זרים כחלומי יין ומשוגעים. לו היה להם לב לדעת לשפוט מישרים כי אז אמרו: יהי לכם אשר לכם ואנחנו נתפאר באשר לנו, לא ספר פלוסופיא נתן לנו המחוקק כי אם ספר חקים לעם, ואוי לו לעם אשר מחוקקו כסיל אדם הוא וידבר לו ראמות בפלוסופיא, כי אך זה כבוד מחוקק כי יבין לתכן את רוח העם וידבר להם בדברים אשר יבינו, ואוי לו להמחוקק אשר יתן חקים על פי הפלוסופיא ולא על פי דרכי החיים. ועוד זאת לו גם טוב וישר היה לחק חקים על פי הפלוסופיא הן גם אז היה להם להפלוסופים האלה להשיב אל לב: הן הפלוסופיא היונית לא לעולם תהיה ועתה נשנה את פני תורתנו על פי הפלוסופיא הזאת ובדור אחר תהיה אחרת ואז ישנו פניה שנית, ובין כה וכה תאבד תורה. המה לא הבינו זאת ולא ידעו כי במלים האחדות אשר שנו ושלשו חכמי התלמוד: „דברה תורה כלשון בני אדם" יגדל כבודה הרבה מאשר לו נכללו בתוכה כל שיטות הפלוסופים, המה לא הבינו יתרון תורתנו כי היא היא רוח חיי הלאם עד עולם ויחשבו גם אותה כדת-אמונה לכל העמים ואחרי שדת-אמונה היא לכן נחוצה לה שטה פלוסופית; כאשר כן גם היום יתהוללו כל קצרי עינים המתפלספים למצוא כל השטות מאז ועד היום בדברי התורה, וכיון שיאמר להם איש כי שיטת דארווין היא מתנגדת לתורה אז יאחזם שער ועד מהרה יחפשו ויבקשו למצוא פשרה ביניהן בעקשם את הכתובים ובהשחיתם את פני התורה, ואם יראו כי בשיר השירים אין סדר כמו בשירי היונים, אז ישחיתו ויתעיבו פני השיר הנעלה הזה בכל חלאה ושקוצים רק למען ישוה לשיר היונים; וכן יעשו בכל כתבי הקדש. הכסילים האלה לא ישיבו אל לבם כי קדמה התורה לשיטת דארווין ארבעת אלפים שנה ולו היתה התורה אך ספר יצירה וזאת היתה מטרתה גם אז לא להרפה לה אם אחרי ארבעת אלפים שנה הוקמה שיטה חדשה בתורת היצירה, כי מני אז ועד היום כבר נדרשו באלפי שיטות אשר האחת גרשה מפניה רעותיה וגם שיטת דארווין תסוף מפני חדשה ממנה והתורה לעולם תעמוד; ואם כן לו גם תורת יצירה היתה גם אז כבודה חדש עמה ככבוד כל ספרי החכמה העתיקים. אבל התורה לא ספר יצירה היא וגם לא קורות

הדורות כי אם ספר חקים לעם, ובדרך אגב אחרי אשר בחר לו גוי ויזכירהו בשם אלהי אבותיו לכן התחיל בתחלת הבריאה ודברים אחדים מתולדות בני האדם כפי אשר נמסרו בעת ההיא, ואת יתר העמים הזכיר אך בדרך אגב ורק את אבות בני ישראל והעמים אשר דבר היה להם עמהם הזכיר ביתר באור. אך מטרת המחוקק לא היתה ללמד בזה קורות הדורות או סדר היצירה, כי אם זאת נתן כראשית דבר או כהקדמה לספר החקים, ואין כל רמז כי סדר היצירה הוא בכלל הדברים אשר עלינו להאמין בהם בכלל ופרט, כי באמת לא צֻוינו להאמין בשום דבר, כי כל הגדולות והנפלאות אשר יספר המחוקק יספר לאלה אשר בעיניהם ראו זאת ויאמר תמיד: אתם ראיתם, אתה הראית לדעת וכאלה, וכל מתבונן בדברי התורה בלי שום פניה צדדית יראה כי עד המצוה הראשונה היא רק ספורים אשר יספר לתמו כדברים נודעים לכל, מבלי אשר יהיה להם שום יחס עם הדת והאמונה והתורה [1]. ואם כן לכל השואלים אותנו: מפני מה לא תדבר התורה בלשון דארווין? גם מבלי אשר נעקם את הכתובים ומבלי אשר נחלל את כבוד התורה הנאמן נוכל להשיב: מפני כי לא דארווין כתב אותה! רק מאמין קנאי כעומר גזר אמר כי כל החכמות תמצאנה בהקוראן, אבל אנהנו נדע כי לא כל החכמות נמצאות בהתורה כי אם כי היא לא תתנגד לכל החכמות ולכל השיטות, אחרי כי היא לא הקרה ודרשה בפלוסופיא כי אם בחיי העם.

והאולת הזאת היא שהיתה בנו להטות רבים מדרך תבונות לתעות אחרי רוח מתעה ולראות מראות אשר לא היו רק דמיונם הכוזב בראם להם להתעותם, ובכן מצאו כל שיטות הפלוסופיא בתורה וכן כל שיטות דתות-האמונה, וברבות הימים החלו לדבר גם על התורה ודת ישראל כמו אם נשתוה לדת-אמונה אשר לעמים אחרים. ומה גם במשך שנים-שלשת הדורות האחרונים אשר כל חכמתם ובינתם היתה

1) ומה נכונים דברי רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מן החודש הזה לכם, כי באמת מתחלת התורה מן החודש הזה לכם, מן המצוה הראשונה אשר לא נחלת אבות היתה, ועד הנה היא רק הקדמה ולא דברי תורה.

להתפאר רק באשר לא להם הוא, ואחרי אשר יקר היה בעיניהם רק אשר העמים בו התפארו לכן החלו בתחלה למצוא לדרכיהם ותורתם סמך בדברי תורת ישראל ולאט לאט עזבו גם את העבודה הזאת ויהלו להחזיק בכל זר גם מבלי כל סמך. ובעזבם כה את תורתם ודרכי עמם ולא ידעו עוד אף מה מכל אשר היה לאבותיהם אז החלו להאמין אף הם כי באמת לנו אך דת-אמונה כמו לכל העמים ורק היא היתה אגודתנו בכל עת נדודנו, ולמען הקל מהעל ולמען עזוב כל דרכי ישראל בפעם אחת מבלי אשר יכם לבם ומבלי אשר יקראו עליהם מלחמה, החלו לדרוש ברבים כי לא עם אנחנו כי אם בעלי דת-אמונה אחת, ואם אמנם גם המשפט הזה טפחם על פניו ויקרא להם: חנפים אתם! מכזבים אתם! ואיך תדברו בשם דת-אמונה אשר גם אותה לא תדעו ותמאנו לדעת?! ואם ישאלם איש: לפי דבריכם מה היא אמונתנו ומה היא היהדות אשר תקראו בשמה? אז לא ימצאו מענה, כי בדרכיהם המה נמשלים לאיש אשר גזל מרעהו בית וכסף והשני עומד ויצעק: גזלן! השב לי את ביתי ואת כספי, והגזלן ישיב: שקר בפיך, את הבית לא גזלתי כי לי הוא ואת הכסף לא אשיב לך כי יש לי חפץ בו — הלא אלה המה דרכיהם. המה יכזיבו מלי האומרים כי עם אנחנו, והאמונה? מדוע תשליכו אותה אחרי גוכם אם אמת בפיכם? אז ישיבו: בדרכי האמונה לא נוכל ללכת בדורות האלה — ואם כן למה תחצו ביניהם? למה לכם לשקר למען אשר תודו כי בוגדים הנכם בזדון. בהחצי, אשר תודו, כחשו בכל ותפטרו גם אז מכל! אבל כן דרך הבדאים נעים להם לחם שקרים, בתחלה דברו בשקר הזה ויתאמצו להביא לו ראיה מן התורה ומן התלמוד ואחרי אשר הסכינו בשקר הזה ואחרי אשר כבר שכחו התורה והתלמוד היה להם השקר הזה כלחם חקם, וידברו בו מבלי אשר ידעו בעצמם כי שקר המה דוברים. אבל המדברים כאלה והחושבים כזאת אך מעטים המה ולאט לאט יאבדו מתוך הקהל כי כבר אין להם מעמד על אדמת ישראל וינועו לאט לאט עדי יפלו מבלי משים אחרי הגדר וישכחו מלב. והעם כלו עוד יחוש כאשר חש לפנים, עודנו באמץ לבו וכחו לשאת ולסבול ועודנו חי וכח התורה עוד לא רפה, רק הוא צריך חזוק גדול כי הבוגדים הכאיבו כל חלקה טובה עד מאד. ואך בעמל

גדול יצלח בידנו לרפא את ההריסות האלה. ולהרבות שברנו ועמלנו עודם מתבוללים בנו, עוד יתגנבו כשועלים בפרצות לבלע ולהשחית, עוד יקראו בשם ישראל ועל כן ישמיעו גם קולם כמו לנו הם ולהם הצדקה לחות דע, כמו לא כבר נספחו על צרינו, ופתאים ימצאו בנו אשר לא יבינו זאת, ויותר מהמה נמצאים שרים אבירי לב רחוקים מצדקה וקרובים לכל משרה והמה ישימו להם דברי הבוגדים לכסות עינים לרדות בעמם האמלל ולא לשאת אתו בעל, כי על כן אך זאת לנו לעשות — לאמץ את העם בכחו אשר היה לו מאז ולהצילהו מן התועים והמתעים. והדבר הזה הוא ראש פנה לכל מפעל ומעשה בעמנו, כי כל עוד לא יצלח בידנו להרחיק מאהלנו עושי עולה אלה, כל עוד אשר תמצא ידם להכות בנו בקיעים, כל עוד אשר יסירו מאחרינו רבים מאחינו ויהפכום לאויבים לנו, לא נעשה ולא נצליח בדבר הנוגע להכלל. כהכותים ולוקחי הנשים הנכריות בימי שבי הגולה מבבל, כן גם הכותים ונושאי נשים נכריות בימינו היו יהיו לשכים בצדנו, המה לא יתגוננו לבנות בית ישראל, המה ילשינו עלינו לפני צוררינו, המה יכתבו תמיד עלינו שטנה לפני הממשלה, המה יבזונו וילעיגו לנו ויחרפו אותנו לעין כל למען יחשבו בעיני מנדינו כחכמים, וכל מחשבה טובה וכל פעל טוב יהיו כנפל טמון בטרם ראו אור וכל עמלנו יהי הבל ויהם לריק כחנו במלחמה זאת, מלחמת אנשי לב עם בוגדים פוחזים ורקים אשר יסתתרו במסתרים ומשם יורו אבני קלע על ראש אלה שיאמרו להם: אחינו אתם! להוציא את עמנו מעבדות זאת היא ראשית כל פעולה אשר עלינו לפעל בימים האלה, ואחרי אשר יצליח הפץ זה או יעשה הכל בלי עמל רב, וזאת היא האחדות אשר עלינו לבקש בכל העם, לא לאחד המפלגות כי תהדלנה מבחור בדרכן מאז כי אם לתת בלב כלם מחשבה אחת לכלם אשר בה איש מרעהו לא יפרדו, אשר בה יוכלו להחזיק כל איש לפי רוחו ולתת לה כונה כהעולה על לבו. נקודת האחדות הזאת היא התורה ורעיון אחדות הלאם, בה נוכל לאחד את כל המפלגות, החסידים, המתנגדים, בעלי האמונה ואוהבי הלאם, כי כלם יודו כי התורה קדמה לישראל ובלי תורה אין ישראל וכלם יודו כי תקות הגאולה היא פנת האמונה והדת, ועל

כן אחת היא לנו אם יכנוה בשם אמונה או אהבת הלאם, כי בעיקר הדבר לא יפרדו אלה בעלי המפלגות כי אם בבאור ופרוש הדבר ואותו נניח לאיש איש כחפצו. ובדבר הזה לא מצאנו כל חפין לפלפל בדבר אם עם אנחנו או בני אמונה אחת אחרי כי הכל מודים כי עם-בעל-אמונה אחת אנחנו, ואם האחד ישים לו את הצד הזה לראש פנה והשני את השני אחת היא, כי למטרה אחת יקלעו שניהם, ולולא קמו בנו תרבות הבוגדים אשר המציאו תורת פלסתר לאמר: לא עם אנחנו כי אם בני אמונה אחת, למען תפוש את ישראל בלבם ולהרחיקם בתחלה מאחרי אותות הברית, להשכיחם את התורה ולהפריא בין אחים למען יוכלו אחרי כן גם להפר כל אמונה ודת ולאמר בפומבי כי הפצם הוא להתבולל בעמים, לולא היתה כזאת כי אז היתה השקלא וטריא בזאת אך למותר, כי כל העם אשר עוד לא השליכו את כל חקי אמונתם אחרי גום המה יודעים כי עם הם ומחשבה אחרת לא תעלה על לבם, והיה כאשר יקראו דברי הכותב המבקש להראות כי עם אנחנו ישאלו: מאי קא משמע לן? הלא אף תינוק דלא הכים ולא טפש ידע זאת כי ישראל עם הוא, ובעת אשר מאה פעמים ביום ישמיע בכל התפלות „עם ישראל" לא יזכיר אף פעם אחת בשם אמונת ישראל. ואלה אשר כבר נלכדו ברשת החנפים מהם כמעט אין כל תקוה כי ישובו לראות באור האמת, ואם כן אך למותר היה להוכיח להעם כלו כי עם הוא כאשר למותר יהיה להוכיח לאיש כי ראשו ישכון בין כתפיו; אך משפקרו המינין לכזב בעמנו וללבוש מעטה החנופה והצביעות כמו אם אמונתם תשים בפיהם דברים, וכבר מצאה ידם להדיח רבים בחלקת לשון ולתת גם פקודה ומשרה על שכם בוגדים כאלה, להרימם לפרנסים ולמטיפים ורבנים בישראל ולתת להם מבחר כל נתח במחיר בגדם ומעלם, וימים רבים לא היה פוצה פה ומצפצף נגדם, כי המה דברו דבריהם בשפות העמים אשר רב העם לא ידע ולא הבין, ומאלה אשר הבינו נלכדו אחדים אף המה בכח החנופה כי יראו לדבר נגד אלה אשר נחשבו כחכמים, פן לא ינחלו המה כבוד הכמים, ואחרים חרקו שן ויניעו ראשם על הדוברים כאלה אך התרישו לא ענו כי לא הסכינו להוכח בשער, אז החובה והמצוה היתה לקרוא מלחמת דברים עליהם

לבל יאמרו התמימים: שתיקא כהודאה דמיא! ואחרי אשר אלה כתבו ספרים להוכיח כי אנחנו לא עם אנחנו, אף כי באמת לא הראו מעודם אף אות אחד על זאת, רק האחד שנה בדברי רעהו עד כי היה בעיניהם לחק ולא יעבור אשר אין להרהר אחריו עוד, לכן החובה והמצוה היתה לקום פעם אחת ולהכות במחנה הפלשתים האלה מכה רבה. אולם עתה לא עת היא רק להגדיל תורה בפלפול וסברא, כי אם עת היא להורות הלכה למעשה, ולדבר הזה לא יספיק לנו עוד גם אם נרבה כחול ספרים ומאמרים, כי אם בפעל ומעשה עלינו: לרומם רוח העם כלו ולתת לו אחדות כזאת בעיקר ראשי אחד, והוא יהיה אחרי כן אבן הפנה לבנות עליו כמו רמים כל אשר משגב עז יהיה להגוי כלו. עלינו לאמץ כל כחנו ולשום כל לבנו אך לטעת את מטע התורה על לב העם ולשגב רוחו בתקות הגאולה, כי אך משני היסודות האלה לנו חיים ותקוה ובלעדם אבדנו אבדנו.

ובדבר הזה עלינו לדבר לאיש כפי רוח בינתו ולהוכיח כי שני היסודות האלה יתנו לנו חיי הרוח אך גם ח י י ה ג ו י ה, חיים טובים ומאֻשרים. כי התורה ותקות הגאולה הנה חיי רוחנו, זאת השמענו והוכחנו כבר וליודעים למותר הוא גם לדבר ולהוכיח בדבר הזה כי הכל יודעים אותו, אבל יש ויש לאל ידנו להרבות באותות ומופתים ומשפטים חזקים כי גם חיי העולם הזה בידן לתת לנו אם אך לא נבעט במתנותיהן, ואם אך לא נעמוד אנחנו בעצמנו על כל דרכים להסיר לחמנו ולהאביד שריד מקרבנו כאשר עשינו עד כה בבלי דעת ובאשמת מורים מתעים.

הרימו מכשול!

איכה ירדוף אחד שלשים?!... השאלה הזאת הדאיבה לבי מאד כאשר עוד נער קטן הייתי והיא הדאיבה לבי גם בימים הבאים. — יום ששון ושמחה לאין קץ היה יום ל״ג בעומר לנו הנערים, וגם לזכרו החלפנו כח לשאת מכאובים וכעס מידי המלמד ומשרתו, בשבתנו כצאן במכלא בחדר הצר. וביום ל״ג בעומר יצאו האסירים למרחב כאנשי חפש ואף אני עמהם, אחרי אשר הרביתי תפלה תחנה ובכי כי יתנוני לצאת. דודתי האחת קמה לשטן לי באמרה כי רוחות רעות מנשבות בשדה ואביא עמי את הקדחת הביתה, והשנית פחדה מפני שקצים פן יפגעו בנו והשפחה דאגה לבגדי פן אקרעם ביער, וכאלה רבות השמיעו שוטני ברוב אהבתם, אבל התחנה הרבה והתשובה אשר השיבותי כי כל הנערים ילכו עמדה לי ואהי ככל הנערים, ונצא חוצה: קשתנו אשר עשה לנו המשרת על צדנו, ילקוט או מטפחת ובה בצים מאדמות ולחם וחמאה וגבינה בידינו, וקול רנה ושמחה בפינו, לשוה ביערות, לרוץ לכל אות נפשנו בשדות, לשאוף רוח בתאות נפש מבלי אשר יכלאהו החדר והמשרת, ועל כל אלה לקלוע בהצים! את הענג הרב הזה לא תביע הלשון ולא יתאר העט. צוררים לאלפים ורודפים לרבבות, אשר למראה פניהם הטלנו יום יום, שויתי לנגדי במחזה ודמיון והם היו למטרה לי, ואף פעם לא החטאתי, יריתי ויריתי ולא יגעתי ולא יעפתי וחשתי את כחי ואמץ לבי כי יגדל וירום ויתנשא, וחיי עולמים רבים חייתי ביום ההוא ביום אחד. לשאוף רוח צח מבלי שמוע קול נוגש ומצוה וגם להרים ידו על צורריו, ואם גם בדמיון! ומה הנה כל חמדות תבל נגד הענג הזה?! ופתאם לפתע והנה קול המשרתים עלה באזנינו: מהרו ברחו הביתה, גוים באים! גוים באים! שני אכרים נראו מרחוק הולכים ובאים לקראתנו ופחד פתאם אפף את כל המשרתים והנערים גם יחד ונברח כמנוסת חרב ואף אני וקשתי בידי רצתי כצבי אחרי הנסים, פגרתי, יען כי מאנתי להניח את קשתי מידי. רצנו בלי

חשך מבלי הבט אחרינו עד בואנו העירה. היום היה עוד גדול, השמש הופיע להרנין לב, הרוח השיב את הנפש והקשת עוד תחליף בידי ותעשה נפלאות, ואת כל אלה השלכנו אחרי גונו ויען מה? יען כי גוים באים! אבל מי הגיד לנו כי למלחמה המה באים? ואם גם למלחמה אבל המה שנים ואנחנו שלשים! ולמה זה לא נסינו בתפלה ודורון, הן לו התחננו לפניהם או נתנו להם החצי מאשר אכלו המשרתים הלא עשו שלום לנו? ומדוע הלכו אתנו המשרתים ויאכלו גם אכול את הלחם והחמאה והבצים אם אין לב להם להיות עלינו סתרה? כל אלה הדאיבו לבי מאד... ובשובי אז הביתה ובהתאונני על אבדן היום הטוב ההוא נהרו פני דודתי האחת ותקרא בעליצות נפש: הלא כה היה דברי כי ביער יפגעו בכם שקצים ואתה מאנת שמוע לכן כה יֵעשה לכם! ודודתי אף היא מחאה כף בשמחה כי לא נותרתי ביער עד רדת היום ולא הבאתי קדחת הביתה, ולב השפחה עלין כי לא נקרעו בגדי ולא נטבלו בבוץ, וכלם יחד ששו על הגוים ועל המשרתים אשר הפגיעו בנו לשוב הביתה. אולם לדבר הזה התחמץ לבבי עוד יותר בראותי כי כלם ישחקו על משבתי בעת אשר כאש צרבת אכל היגון בקרבי, וכמו רוח דעת בא פתאם בלבי ואקרא במר נפשי: עתה נוכחתי ואדע כי שקר הדבר מראש ועד סוף כי המשרתים לא פחדו מהגוים וגם ידעו נאמנה כי הגוים לא יגעו בנו לרעה ואולי גם לא ראו גוים, ורק יען כי כבר אכלו את כל אשר לנו ותקץ נפשם להתהלך עוד עמנו, כי המה לא ישאפו לחפש ורוח צח כמונו לכן הערימו להפיל עלינו אימת הגוים, ובכם העון כי נתתם בוגדים כאלה אלופים לראשינו!.. או אולי מכן יצא הדבר להמשרתים למען הבריחנו הביתה... כבן ממר ידבר! — קראה דודתי האחת ותספוק כפיה, והשנית אחרי אשר הבטיחה אותי כי מחר ישלם לי המשרת כמְריי ובגדי צותה עלי לשכב ולעצום עינים כי כבר אתא לילה. עיני הרואות כי השמש עודנו בקצה השמים אבל דודתי אמרה: הנה אתא ליל, עצום עיניך! ומה יכלתי עשות? עצמתי עיני ויהי לילה...

התשחק קורא למחזה הזה? — אבל לו ידעת כי הוא היה מאז בעצמנו ועד היום הזה לא ירפה מִמֶנו ויביא מורך בלבנו וישים אסורים

על ידינו וכבלים ברגלינו ויכנו במכת בלתי סרה כל היום ולא יתננו אף להרים ראש, כי אז לא ישחקת כי אם נהמת ונאנקת ותגז ראשך ותצרח כנופל בידי הורגים. כי האמנם לא כמחזה הזה נחזה כיום בנו? רגע אמרנו כי יש יום אשר נצא לחפשי ממועקת החדר ואוירו השם מחנק לנפש ומתגרת היד האוחזת ברצועה תמיד, והנה נשים וקנות אפפונו לבלתי תת לנו ידים, והמשרתים אשר הוקמו לשומרים ולרועים לנו כחשו לנו במעל ובגד בוגדים ועתה ילעגו לנו ויצוו עלינו: עצמו עיניכם ושכבו למעצבה כי אתא לילה. הן אמנם אתא לילה, כי באשמתכם, בוגדים, הפכתם בקר לצלמות וביום אור חתמתם לנו לבל נצא ונמצא ארחות חיים...

על רעיון יישוב ארץ ישראל עלה כיום הכורת, ואת לא נכחד, ואף אלה אשר את כל נפשם מלא עד כה, אשר נתן להם רוח וחיים ותקוה, אף המה יסגו כיום בלב נשבר ונדכה ויקראו: עבדים היינו ובעבדותנו נאבד ואין לנו כל תקומה! אמת הדבר, אולם אל תכזבו לנפשכם ולאחרים לאמר כי בגזרת ממלכה תוגרמא אשר אסרה אסר על היהודים לקנות אחוזה בארץ ישראל היתה זאת, כי אם מידכם בוגדים וחנפים אשר קמתם כשודדים לזנב הנחשלים ולהרבות כושל לבל ינוס ממגו נס ולבל ימלט לנו פליט, לרגלי חנופתכם ובגדכם ומעלכם תרפינה כל ידים וימס כל לב, וגם האמיץ בגבורים יקרא: מי יקום לי עם מרעים? ידי מי תעצורנה כח לעשות חיל אם על כל מדרך כף רגל הוקמו עלינו חרשי משחית, והמה יתאמרו לאחינו לבני יעקב, והמה יאכלו שארית יוסף?! אולם נבליג מעט על סערת רוחנו ונשים לבנו אל הגזרה וסבתה ותולדותיה.

אמנם שגגה גדולה יצאה מלפני אוהבי שער ציון, אשר התעוררו להשיב בנים לגבולם, כי לא שמו אל לבם ב ת ח ל ה לבקש רשיון מאת ממשלת תוגרמא, רשיון כחק וכמשפט, כי להם היה לדעת אשר בלי רשיון מפרש כזה יש לאל יד כל צורר ומשטין לשום מכשולים בדרכם. אמת הדבר כי יען אשר בתוגרמא ישוו היהודים במשפטם לכל עמי הארץ לכן שגו לחשוב כי גם ל ג ר י ם הרשות לבא ולהאחז בהארץ לכל חפצם, גם מבלי שאל את פי הממשלה; אולם בכל זאת המעשה הזה מעשה נערות היה, ולהם היה להשיב אל לבם כי גם פה למשל בארץ אויסטריא

אם יבא גר להתישב בארץ ויהפוץ לשלוח במלאכה או במסחר ידיו, אז עליו לבקש רשיון מאת הממלכה, וזה הדבר אם יבא איש אחד, ומה גם אם יבאו רבים בפעם אחת. ובעינינו הלא ראינו כי כאשר באו הבורחים לבראדי כי קם שאון באויסטריא ואונגאריא, יראה ורעד באו בלבם פן יתישבו בארץ ועל כן חבלו מזמות לסגור הדרך בפני הבורחים לבל יתפשטו בכל הארץ, צוררי ישראל הרימו במרום קולם, כמו כל הארץ תחוג ותנוע ותרד תהומות אם יתישבו עשרת אלפים הבורחים בארץ, וחברת כל ישראל חברים התעוררה לקול הקריאה ההיא וברוח נדיבה מאין כמוה לקחה את כסף הנדבות, אשר אספו בעד האמללים להאכילם לחם, ובכסף הזה השיבה את הנמלטים לארצם לבל יתישבו חלילה באויסטריא. ובדבר הזה לבדו היה די לפקוח עינים ולהראות כי המון רב אם יבא לארץ אז עליו לבקש בתחלה רשיון ומה גם אם יאמר בפירוש כי יבקש להתישב בארץ ולקנות לו אחוזת נחלה. אבל את כל אלה לא השיבו הנמלטים לתוגרמא אל לבם, ולא זאת בלבד כי אם גם נואלו רבים להגיד בפירוש כי חפצים המה לבקש מחסה להם מבריטאניא או מארצות אחרות וזה הוא דבר אשר עליו ישֹמו כל יודעי משפט. פליטים נמלטים יבאו אל ארץ למצוא מנוחה וחיים והמה נושאים את עיניהם אל ארצות אחרות כי יהיו עליהם סתרה! לו באו ויבקשו תיכף ומיד בבואם שמה להיות תושבי הארץ, לו הגישו מכתב בקשה ובו אמרו כי חפצים המה להיות עבדים נאמנים להארץ ולהממלכה, כי אז נתנו להם חפצם. ואך זאת בקשו מהם, אבל בנו ימצאו תמיד יועצים חכמים היודעים עת לכל חפץ איך לקלקל ולהשחית את אשר עשו אחרים. ובכן נשמע הדבר זה כבר בחצר הממלכה כי היהודים מבקשים להתישב בארץ ישראל וממלכת בריטאניא תהי עליהם סתרה, ושם בריטאניא לבד, אשר הרבתה פצעי ממלכת תוגרמא באכזריות וברצה מאין כמוה, היה די לתת מורא בלב פקידי תוגרמא פן תפרוש בריטאניא רשת בסתר גם בדבר הזה למען תמצא אחרי כן תואנות ועלילות, כאשר עשתה מאז בארץ יון ועוד[1].

1) פה עלי להשמיע את הדבר כמו מראשיתו. כאשר נמצאו אך אחדים ברומעניא אשר התנדבו לעלות לארץ ישראל וישאלו את פי במו פיהם או

השגגה הזאת אמנם יצאה מלפני אוהבי אדמת ישראל, אולם חלילה לנו משפוט אותם במשפט קשה על זאת, כי בעת אשר המלחמה היתה להם מפנים ומאחור, בעת אשר הבוגדים בנו הוציאו דבה על הארץ וישמיעו שקרים וכזבים ויהלכו אימים כי בעדואינים יאכלו מנפש ועד בשר כל הבא שמה, בעת ההיא אין להתפלא אם לא שמו לבם לעיקר הגדול הזה ועל זאת לא נריב אתם, אך על אשר רפו ידיהם עתה והנם נאנחים ונאנקים ויועצים לחכות על הנס, כי מְלֻמד בנסים הוא ישראל, וידיהם לא תעשינה תושיה לבטל את הגזרה, על זאת עלינו להביאם במשפט בלי משוא פנים.

במכתב: מה להם לעשות? עניתים: בטרם כל היו לבני תוגרמא ובקשו לכם בקאנכטאנטינאפעל כתב מפורש כי לכם הצדקה להתישב בארץ. כן דברתי וכן כתבתי במאמרי הראשונים זה כשליש שנים. ובעת ההיא כאשר היה פה השר אליפאנט ודברתי עמו בדבר הזה היה גם את לבבו כי היהודים יבקשו עזרת בריטאניא, אבל אני עניתיו דבר כאשר בלבבי, כי אם זה חפצו אז הוא בא רק במלאכות בריטאניא ולא לטובת ישראל, והוכחתי לו כי החובה והמצוה היא על אלה הגרים להשען אך בממלכת הארץ אשר המה באים שמה, כי מה אומר אם יבקש נרדף מפלט לו אל ביתי ויקרא לשוטר כי ישמור עליו לבל אגע אני בו לרעה, הן אם לא תאמין בי סור לך מעל ביתי. והשר אליפאנט הודה במקצת כי כן הוא, ועל כן היתה עצתו כי אלך אתו לקאנסטאנטינאפעל למען אבקש לעשות ככל אשר בידי, להשיג רשיון מאת הממלכה, אבל אני לא הלכתי עמו מפני חסרון הכסף. מידו מאנתי לקחת כסף, פן לא תהי כדעתו דעתי ואז לא אוכל לקום בפניו אחרי כי על הוצאותיו הלכתי שמה. מלונדון אשר יכלתי להשיג כסף רב מאנתי לקבל, כי רק על ידי נוצרים יכלתי לקבל את הכסף, ומבני ישראל לא נמצא איש אשר יתן את הכסף, ובכן נותרתי על מקומי, אך גם אחרי כן עוררתי רוח השר אליפאנט במכתבים כי יתאמץ להשיג הרשיון ולבל יעלה על לשונו שם בריטאניא, וכן כתב לי מקאנסט. כי אמנם כן הוא כי שם בריטאניא הוא לזעוה לשרי תוגרמא ועל כן יחדל מעשות דבר פן ירע, וטוב יותר יהיה אם היהודים יתעסקו בכך. ואז באו גם שני מכתבים מגדולי נכבדי ישראל בקאנסטאנטינאפעל אל הגביר הנודע ה׳ אדאלף וויינבערג מבוקארעסט, כי קרוב הדבר לצאת אל הפעל אם יבאו שליחים בשם רבים מבני ישראל לבקש את הדבר, ומני אז לא חדלתי לכתוב לכללים ולפרטים על אדות הדבר הזה, גם הזהרתי באחד ממאמרי כי יעשו זאת בטרם יעבור יום, אך הן תמיד נדבר על אזנים ערלות משמוע. אחרי כן קראתי לחברת כל ישראל כי תעשה אך את הדבר

לשבת בחבוק ידים ולחכות על הנס! אך זאת היא עצה ראויה להבוגדים בנו, לצוררינו מקרבנו אשר יפחדו פן נִוָשע אבל לא לאלה החפצים בהצלחת עמם וקיומו. ומה כל הרעש הזה? גזרה יצאה לבלי יתנו להיהודים להאחז בארץ. ממי יצאה הגזרה? ומה היא הסבה להגזרה? ואולי אין כל גזרה? לזאת לא ישימו לב, כי אם רק נשמע הדבר כי גזרה יצאה די לנו, הן דודתי אמרה כי אתא ליל ועל כן עלינו לעצום עינים!

הבוגדים בנו ששו מאד על השמועה הרעה הזאת, ואם כי קצר כח לבנו מהבין איכה ימצאו רעים וחטאים כאלה הששים לאיד אמללים, ובראותנו את השמחה הזאת אז נבין כי אמנם לא כל אשר יאמרו שונאינו עלינו שקר הוא, כי אמנם בקרבנו יִמָצאו רעים וחטאים כאשר לא ימצאו בכל אומה ולשון. לא די היה להם כי עמדו כחומסים על הדרך לבלתי תת להנמלטים לבא למחוז חפצם, לא די היה להם ברשעתם כי התנפלו על אביונים עשוקים אשר תרו להם ארץ אשר בה קוו למצוא בעמל כפיהם אכל לנפשות ביתם העטופים ברעב, לא די היה להם כי קלעו חצי לעג ובוז אל לב השדודים האלה המבקשים להם בזעת אפס ובדמי לבבם, בעת אשר המה יאכלו ויפושו ולא יעשו מאומה, בכל אלה לא אמרו די, כי אם עתה אחרי באה השמועה כי יצאה הגזרה הנם שמחים לאיד האמללים כמו חטא חטאו בנוסם מפני תגרת יד אויב. לא יֵאמן אם יְסֻפר הדבר לאיזה איש אשר לא מבני ישראל הוא, ואנחנו נראה זאת בעינינו, והאנשים הפושעים האלה השמחים לאיד אחיהם האמללים המה רועי העם ובהם מורים ומטיפים לעדתם אשר יבקשו כיום סבות מדוע סג ישראל מאחרי אמונתו והמה יתאספו ויתיעצו איך להשיבו אל אמונתו! נשוה נא לנגד עינינו את הדבר כמו. לו יצאה למשל היום גזרה באחת הארצות

תזה להשיג את הרשיון, והדבר הזה היה בידה וגם עתה בידה לעשות בלי כל עמל, אך אין עושה. גם זה היה דברי להר״ר ליפא אשר בא וישאל מפי את דעתי מה נחוץ לעשות בטרם כל? ועניתיו: בטרם כל החובה להשיג רשיון מאת ממשלת תוגרמא וכאשר יהיה הרשיון אז יעשה הדבר מאליו, כי לאט לאט יתעוררו רבים ויהיו לאגודה אחת. ובלעדי הרשיון הבל כל פעל, אבל אחרי כל אלה לא נעשה עד כה דבר.

על איזה עם ושבט כי אין לו חלק ונחלה בארץ, כי לכל יתר בני העמים מותר הוא להאחז שמה ורק לשבט אחד אסור הדבר, הלא אז התעוררו כל אלה ויקראו בחוקה כי עוות משפט הוא והממלכה אשר תעשה כזאת תפר משפט, וגם אם ישָמע כיום כי באיזה ארץ יצאה גזרה הדשה כי אסור להיהודים להתישב בה, גם אז יקראו כל אלה כי רע הדבר מאד; והנה פתאם נשמעה גזרה בארץ, אשר עד הנה לא נִפלה שם יהודי מבן עם אחר, בארץ תוגרמא, אשר היהודים בה שלוים ושקטים ככל יתר בני הארץ, יצאה גזרה חדשה כי אסור להיהודים להתישב בארץ ישראל, והמה ישישו ויגילו לדבר הזה כמו תשועת עולמים שמעה אזנם! כמה רוע-לב דרוש לאיש עד כי ישיש לאיד איש זר לו, ואף כי לאיד אמללים הגועים יום יום ברעב, ואף כי אם האמללים האלה אחים המה!! את זאת יבין כל איש אך לא בן ישראל בוגד בעמו כי הוא נופל גם מחיתו טרף. ולא זאת בלבד כי יגילו ויעלצו כי אם גם יראו נקמות במנגדיהם ויאמרו כי מידם היתה זאת, יען כי קראו בחזקה: נשוב אל ארץ אבותינו. כמה סכלות וחנופה דרושות לאיש להביע דברים כאלה קבל עם! סופרים אחדים קראו וייעצו לאחיהם ללכת לארץ ישראל ומפני שאון הסופרים האחדים האלה נבעתה ממשלת תוגרמא ותסגור דלתיה בפני הבאים! המש מאות איש ראתה ותחל ולקול המשה סופרים נבהלה נפשה עד כי תפר משפטה לכל היהודים! והסופרים האלה הלא בשפת עבר דברו ומי גלה רז זה להממשלה למען תחיל ותרגז?! [1]). כל אלה ישאל איש אחר אבל לא הבוגדים

1) יש דברים אשר חרפה היא לאיש שלא נסרחה הכמתו להשיב עליהם, ובכל זאת יאלצו גם הכמים כבירי כח לב להכזיבם פן ימצא שומע להם, וכן הוא גם בדבר הזה. רק אולת נוראה או חנופה מגואלה תתן בפי איש הפתגם לאמר כי בגלל הסופרים יצאה הגזרה. ולהשיב על זאת תחשב כמו כן לאולת, אבל פן ימצאו מאמינים לפתגם הזה, כי הן ברבות הסכלות והחנופה כן יגדל מספר המאמינים בהן, לכן עלינו להזכיר כי גם בתחלה, בטרם עוד נסו הסופרים לדבר דבר, החל הציר באדעססא לשום מכשולים בדרכי הנוסעים, ואף הוא דבר בשם הממשלה, ואז לא נשמע עוד דבר הסופרים, ומני אז ימצאו כפעם בפעם נותני מכשול. והדבר פשוט הוא מאד, במקום אשר אין משפט ברור ימצאו מערערים רבים, וכל אשר בידו לעשות או להפר יעשה כחפצו, או בבקשת

בנו אשר לא ידעו בשת לדבר ככל העולה על לשונם אם רק יבגדו בדבר הזה בעמם. לו אמת היתה בפיהם כי מפני שאון הסופרים נבעתה ממשלת תוגרמא, כי אז לא מקול הסופרים אוהבי עמם כי אם מקול הבוגדים אשר המה התלוצצו תמיד בפליטים ויאמרו כי מבקשים המה לעשות מלוכה, ויום יום יצאו בחצי לצון אלה, ואם שמה מלכות תוגרמא באמת לבה לדברי הסופרים, כי אז היו הסופרים האלה, שונאי ארץ ישראל, אשר הלשינו יום יום כי היהודים יחפצו לכונן ממלכה. כה היתה לנו הצדקה לשפוט ולו גם אמרנו כי המה הלשינו בסתר גם אז לא חטאנו הרבה, כי אלה אשר בתחלה הוציאו דבות שקר על הארץ למען הרחיק ממנה את לב היהודים, למה זה לא ישובו ויוציאו דבת העם אל הממשלה למען הרחיקם בחזקת היד? כזאת יכלנו לשפוט, אבל לנו תחסרנה החנופה והסכלות וגם נדע בשת ולא נדבר דברים אשר נדע בנפשנו כי לא-המה, כי על כן לא נפקוד על הבוגדים לאמר כי בשלהם, יען כי התלוצצו, יצאה הגזרה, רק את לבם הנשחת אשר יתנם ללעוג לאיד, אותו נציג למפלצת ולזכרון חרפה בישראל לעד לעולם. ובכן לא נתפלא אם אלה אשר ששו על משבתינו קבלו הדברים ככתובים וכמסורים, כי המה הן אך באלה נפשם חפצה, אולם כי גם אוהבי ישראל אשר ישאו נפשם אל הצלחתו נסוגו אחור כרגע מבלי חקור ודרוש, ואלה יבאו בעצתם לבלתי עשות עוד מאומה רק לחזק ידי היושבים שם, ואלה ינחמונו בנסים, לדבר הזה ידוה הלב מאד ויפול רוחנו, כי אם אלה המה עוזרינו אז לא רבה התקוה לעשות ולהצליח. גזרה יצאה! ומה יעשו כל בני האדם כאשר תצא גזרה? הלא יתאמצו לבטל הגזרה, ומדוע זה לא נעשה גם אנחנו כזאת? האם לא די היה בשגגה אשר שגגנו כי לא הקדמנו פני הרעה כי עוד נוסיף פשע על שגגה ונתרפה ביום צרה? ואם לא תרפינה כל ידים אם ישמעו יום יום כי גזרה יצאה? האם יוסיפו לעשות דבר מה אם יחשבו כי כל עמלם יעלה בתהו? לנסים יחלנו זה שני אלפים שנה ובאין מעשה ועושה הנסים

אחרים, וגם הציר בארעססא בתחלה וכן גם היום הפחה בירושלם יעשו כחפץ לבם, או כחפץ לב אחרים אשר בקשו מהם את הדבר הזה בידעם כי היהודים לא בקשו להם ולא השיגו זכות אזרח שם.

לא יהיו נסים לעולם, לכן חדלו לכם מהבלים כאלה, ואם באמת לא רק מהשפה ולחוץ תחפצו ביישוב ארץ ישראל אז באה לכם העת לעשות.

הנה איש לא ידע אל נכון אם יצאה הגזרה מאת השולטאן או רק מאת הפחה בירושלם ועל כן בטרם כל עלינו החובה לברר את הדבר, והנה בידי להשמיע כמעט כדבר ברור כי הגזרה לא מהממשלה יצאה כי אם מאת הפחה בירושלם. בתחלה כאשר נשמע הדבר שאלתי אני פה את הגענעראל קאנסול התוגרמי אם אמת בשמועה והוא ענני כי שקר היא. וזה לפני ימים אחדים בא אלי איש מגאליציא אשר בקש לנסוע לארץ ישראל, אך פחד מפני השמועה וישאל בעצתי, ואני יעצתיו כי ילך אל הגענעראל קאנסול ויאמר כי יפחד ללכת שמה. וגם אותו ענה: „מאת הממשלה לא יצאה כל גזרה, כי לו היתה כזאת כי אז צוו עלי לבל אתן הרשיון ללכת שמה, ואותי לא הודיעו דבר עד הנה, ואם כן ברור הדבר כי הפחה בירושלם עשה את הדבר הזה בעצמו ועל כן עליכם לבא בקובלנא לפני הממשלה" — אלה המה דברי הגענעראל קאנסול התוגרמי, ואם כן אין כל ספק כי רק בדבר הפחה בירושלם היתה זאת, ובידו גם להפר הגזרה. אך אם כה ואם כה ואם גם מאת הממשלה יצאה אם תחשו כעת ומצאכם עון נורא. עתה החובה לאסוף אספה ולבחור בהירים אחדים אשר יגישו בשם אלפים מאחינו מכתב בקשה אל השולטאן שבו יבארו הדבר כי אך אשר ועשר יבאו לממלכת תוגרמה ע"י אחינו, כי בנים נאמנים לארצם יהיו הבאים שמה, כי להם אין עוזר וסומך בארצות אחרות ואין ממלכת ישראל אשר תקום לעזרה להם, והיהודים לא בני מרד המה, ונהפוך הוא רק אז תכון ארץ ישראל בידי ממשלת תוגרמא אם היהודים ישבו שם, כי אם יתישבו שם מיתר העמים אז יביאו ברבות הימים תהפוכות ומבוכות, וכאלה רבות יש להשמיע אשר ביום האספה יוכלו להשמיע הנאספים כמו פיהם וגם בכתב איש איש עצתו ויבחרו מהן ויכתבו את כתב הבקשה ואז יבקשו מליצים להם אשר יעמדו לימינם. ואם יצלח בידם למצוא חפצנו אז נדע כי עשינו חיל ואם אין טוב כי נחריש ונִתּן בעפר פינו ונִתּן להבוגדים להרים ראש כחפצם, כי בזה יודע כי בנו אך בוגדים ולא אוהבי עמם וחפצים לעשות דבר מה לטובתו. וגם זאת

ישמיעו בתנאי קודם למעשה כי כל הבאים לתוגרמא יהיו בני תוגרמא ואלה אשר לא יחפצו או לא יוכלו לִהיות בני תוגרמא יְכֻּבדו וישבו בארצם. הדבר הזה הוא האחד אשר היה לנו לעשות עד הנה ואם אחרנו המועד עלינו להיטיב את אשר עותנו, ואם גם כיום הזה יוסיפו לדבר ולא לעשות, אז טוב טוב כי נחדל ברצח בעצמותינו מהרעיון הזה ולא נוסיף להעיר תקוה בלב אסירי-עולם אשר אחיהם יכבידו נחשתם, וכאשר אבדו אבותינו בצרה ויגון כן נמק גם אנחנו מעצר רעה ויגון אחרי כי אין איש — נקוה כי לא תהיה כזאת ועוד ימצאו בנו אנשי מעשה לתקות כלנו ולאשר כל הגוי כלו.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם!

(נכתב בסוף ירח תמוז, תרמ״ד)

השמעתם מעשה המבהל אשר רץ בשוקים וברחובות לבקש את צרור כספו אשר אבד לו, ויחפש הפש מחפש בכל עבר ובכל פנה ויפרש כפיו ויהמה ויצרח וכל עובר עליו עמד; זה נד לו ויעזור לחפש עמו, אך לשוא! וזה ינסה אליו דבר לנחמו לבל יואש כי עוד לא אבדה כל תקוה, אבל הוא ימאן הנחם כי כבר חפש עד אפס מקום — והנה אחד הרואים יאמר לתמו: נסה וחפש עוד הפעם בצלחתך אולי משגה היה עמך — והמבהל יענהו ברגזה: הלילה הלילה לי מזאת, הן אם אחפש גם בצלחתי וגם שם לא ימצא אז הלא אפסה כל תקוה ואבדתי בעניי... אל נכון שמעתם אתם הקוראים כלכם את מעשה המבהל ושחקתם, והנה עתה הראה אתכם אלהים אותו לכל משפטו. או האמנם עוד ימצא אחד ממנו און לו לאמר: לא כאלה דרכי אחרי המעשה אשר נעשה זה עתה לעינינו במהנה ישראל?! מבהל אחד הוציא שמועת שוא כי „ממלכת תוגרמא אסרה אסר על כל בני ישראל לבל יתישבו בארץ ישראל כי שאון המכת״ע העברים עלה באזניה״ ומכל עבר ומכל פנה יצאו כל המבהלים דחופים לבקש את האבדה ולזעק מרה ולשום האשמה איש בראש רעהו. גם שמחים לאיד הרימו קולם, ואין משיב אל לב לבקש את האבדה בצלחת, לשום בתחלה פניהם אל בירת תוגרמא ולשאול אם אמת בשמועה ואחרי כן להשמיע עצות! כלם יחד מהרו ויחליטו כי כן הוא, ושונאי ישראל וארצו שמעו ששו כי כזאת היתה, והמתאמרים לאוהביו ועובדי עבודתו שאפו רוח כמו הסירו פתאם מסבל שכמם, כי עתה לא נטל עליהם עוד לעשות מאומה ובכל זאת לא יֵראו כעומדים מנגד, כי מי יקום נגד גזרת המלך? בדברי רבים מהמתעסקים בישוב ארץ ישראל נשמע רעיון לבם, כי אם אף יבכו במו פיהם לגזרה אבל בקרב לבם ישישו, כי כבר נלאו בדרכם ובכל חפץ לבם יבקשו לשמוט ידם מהענין הזה, אך

לא מצאו תואנה עד כה, והנה אנה להם אלהים את הגזרה ותהי כגאולה שלמה להם. ועתה כאשר נודע הדבר כי שקר היה בשמועה מראש ועד סוף, עתה היתה דממה במחנה, אין פוצה פה עוד, כלם שכחו מהר את כל אשר נעשה ואין מעלה את הדבר על שפת לשון. במשך ששה ירחים ויותר אשר האמינו בגזרה דברו על אדותה בק״ן טעמים וישמיעוה עד למרחוק עד כי באה בלב כל ההמון ויאמן בה. ועתה בהודע הדבר כי שמועת שוא היתה נדמו כלם פעם אחת, כמו נכון לבם אשר עוף השמים יוליך את הקול עד קצות הארץ וישמיע לכל אלה אשר האמינו בשמועה כי רוח שקר היה בפי המבשרים. הן החובה והמצוה היתה עתה על אלה, אשר לא כאויבים גלוים התראו לישוב ארץ ישראל ואשר לא ששו בלבם על משבתינו, לשוב ולהשמיע כי התעו את קוראיהם יען כי נתעו גם המה להאמין במכזבים ולהורותם כי אין כל מעצור לפניהם להאחז בארץ, אם אך יאבו ויוכלו, כי רק כי יהיו אורחים ולא גרים בארץ תבקש מהם ממלכת הוגרמא ולא יותר, לבל תפחד פן יהיו מרגלים, צירים שלוחים חרש מאת ממלכות צוררות לה לראות את ערות הארץ ולגלותה לזרים; ואף עוד זאת כי דבת-שקר הוציאו על הכותבים בדבר ישוב ארץ ישראל. מדוע לא ידברו כיום השכם ודבר את הדבר הזה למען יוציאו מלב הנדהמים את השמועה הכוזבה בדבר הגזרה? ואף עוד זאת מדוע לא יקריבו במשפט כיום הזה את המכזבים אשר בדאו את הגזרה מלבם או אשר הוסיפו עליה כהנה וכהנה להרגיז לב האמללים? הן מעשה רע מאין כמהו עשו אלה לנו בשומם פעם אחת מכשול בדרכי המתעסקים בדבר הזה באמונה ברפותם רוחם וגם בלבב כל העם הביאו שַמה ויאוש ורפיון אשר לא עד מהרה יֵרפא מהם. הן מודעת זאת כי דברים כאלה, אשר העובדים לא יראו בהם פרי עמל לנפשם כי אם להכלל וגם זה לא עד מהרה, צריכים חזוק גדול מאד. אין אנו צריכים להלהיב לב איש כי יצא לפעלו ולמסחרו אשר מהם לחמו נמצא יום יום, שמה ילד כי יציקהו בטנו או שועת בני ביתו, גם אין לנו לדבר הרבה לנדיב לב כי יעניק מפתו לרעב העומד לפניו, אבל לעשות דבר אשר אולי תצמח ממנו ברכה לדור יבא, לדבר הזה דרוש לב נכון חושב מחשבות משפט ואוהב חסד,

או דברי מוסר ותוכחה אשר מהם ירך לב שומעם. ואמנם נמצאו בנו אחדים אשר לבם נדבם להמפעל הגדול הזה ורבים אשר דברי המוסר והתוכחה באו בלבם ויתנו אף המה ידם לפעול ולעשות, אולם אלה הצאן ילכו אחרי הרועים כל עוד במישור תעמוד רגלם ולא פחד אויב עליהם, אך אם יפרוץ זאב ערבות ויביא מבוכה בעדר, ומפני הבהלה ינוסו איש לעברו, אז לא ישובו לבקש להם שנית את הרועים, כי אם יתעו באין מנהל ולאחד אחד יפלו בנופלים, ולא על נקלה תמצא יד הרועה לשוב ולאסוף אותם יחד ולעשות אותם לצאן מרעיתו. וכזאבי ערבות פרצו מוציאי השמועה הכוזבה אל עדר ישראל ויבריחום מעל פני הרועים, ומדוע יחשו הרועים ולא יפקדו עליהם אפם לבל ישובו לשום שַמות? ההובה והמצוה היתה להקריבם למשפט ולשפוט אותם על פי מעלליהם לבל יוסיפו בני עולה או פתאים להביא שואת פתאם או מבוכה בחרב לשונם. אמת היא כי אין לנו שופטים ומשפטים לענוש את הבוגדים בנו במרד ומעל או בשגגה וסכלות, ועל כן יעשה לנו כל איש כהעולה על רוחו כאשר יעשו לצאן אובדות אשר אין רועה ואין מושיע להן, ואף אני לא אומר כי נשפטם בדיני נפשות או ממונות, אבל אחרי כל אלה עוד יש משפט, והוא המשפט היותר נאמן והיותר צודק, משפט אשר לא כיתר המשפטים יֵראה אך כנקמה ואכזריות, כי אם רק לסתום פי משקר ולאסור ידי מעַוֵל לבל יוסיף הרֵע, והמשפט הזה לנו הוא. עלינו להשמיע בקהל חרפת אלה אשר הוציאו השמועה הכוזבה ואשר הוסיפו עליה בזדון או בשגגה, למען ידעו כי על האנשים האלה אין לסמוך וכי לדבריהם אין לשום לב, ובדבר הזה לא יוסיפו להתעות ישרים מדרך ישר ונאמן. המשפט הזה לנו הוא ועלינו החובה לעשותו למען ידעו כי יש שופטים בארץ וייראו ולא יוסיפו לעשות כן.

ועתה נשתומם ונשאל: ומדוע לא היתה כזאת? מדוע החרישו פתאם כלם יחד בהודע הדבר כי שקר בשמועה ולא הוסיפו דַבר, לא להזק ידים רפות בשנותם ובשלשם כי פחד שוא היה, ולא בדַבֵּר משפט על המתעים? אמת הדבר כי כלם יחד נתעו ברב או במעט על ידי המתעים וכלם יחד אף הנאמנים בבריתם באמת ובלבב שלם את ישוב ארץ ישראל עזרו להפיץ את דברי המתעים עד למרחוק

ואולי יבושו עתה בעצמם כי נתעו על נקלה ועל כן לא ינעם להם להעלות עוד את הדבר על שפת לשון; אולם גם בדבר הזה אין תשובה מספקת כי אם גם יבושו בלבם על אמונתם במתעים בכל זאת לא בני חורין הם להבטל עתה מלתקן את המעֻות, גם בשתם אך בשת שוא היא, כי הן לא בהם האשם אם האמינו בדברי אנשים אשר עד עתה כנאמנים היו בדבריהם — אבל אם נתבונן היטב נראה את הסבה הנאמנה אשר שמה דלתַים ובריח לפי כלם יחד לבל יוסיפו הזכיר ראשונות.

רוב הכותבים עתה והמתעסקים בישובה של ארץ ישראל היו לפני שנה או שנתים שונאים ומנגדים לדבר הזה ועתה ישאו ויתנו בדבר כמו הם המה אשר המציאו את ארץ ישראל וגם ישראל עצמו; עתה ישמיעו כי גם מראש ומקדם אך נאמנה רוחם את החפץ הזה ורק מתונים היו בדין, ובהשענם על כח השכחה הנפלא של קוראי דבריהם כי לא ישובו ויזכרו את כל הנאצות וההרפות והקללות אשר שלחו ללב אוהבי ארץ ישראל וכי כצוררים ואויבים בנפש קמו נגד הרעיון הזה, יוסיפו לדרוש בתורה הזאת אשר המה נתנוה לעמם וכל אחד יאמר: כלה שלי! ואמנם אם נשפוט במשפט צדק לא נאמר גם אנהנו כי צוררים היו אז לרעיון ישוב ארץ ישראל, אף על פי שהרפו וגדפו את כל אוהביו, כאשר לא ישנאו היום את שונאי ישוב ארץ ישראל, אף על פי שיתימרו למתעסקים בישובה. אנשים כאלה לא יאהבו ולא ישנאו דבר בלבם, כי רק חפץ הקהל להם לקו, ואז כאשר רוב הדעות היו נגד ישוב ארץ ישראל היו אף המה נגדו, ועתה כאשר כמעט כל הדעות התאחדו לבקש ישוב ארץ ישראל הנה נספחו גם המה על הרבים. ורוב הכותבים והעוסקים בצרכי צבור בכל העמים כן המה ומה גם בישראל, אשר עד היום הזה עודנו כתינוק החושב כי כל החכמה וכל הכח והכבוד אך לאביו הוא; כן יחשבו בני ישראל כמעט כלם, כי אך בעשירים עצה וברבנים חכמה, ואם ישמע דבר עצה וחכמה לא ישים לבו מה שמעו אזניו כי אם מפי מי יצאו הדברים, והיה אם איש מיוחש או בעל משרה וכסף הוא, ואיש הזרוע עולה על כלם, אז ירכין ראשו לשמוע המצוה, ואם לא כמצוה כי אם כעצה ישמיעוהו הדבר ולא יראת בעל

העצה עליו אז יבוז לו. ואנחנו הלא נדע כלנו כי קהל גדול יסור למשמעת מלשין אחד ויעשה ככל אשר יצוה ולא יפנה לעצת מאות ישרים וחכמים אשר עוד לא הצרו לישראל ולא נעשו לראש. כל העם מקצה יהרד לקול הדובר במכת"ע בשפת הארץ אף כי נבלה וסכלות ידבר, יען כי בשפת הארץ תמצא יד הכותב גם להרע, ואף אחד לא יפנה לדברי הכותבים בשפת עבר, כי מה בידם לעשות רע? וגם רוב הסופרים והמתעסקים בישוב ארץ ישראל הלא בנים נאמנים המה לעמם, ואף המה יודעים כי דעת היחיד בטלה לגבי דעת הרבים, ועל כן יטו אחרי הרבים גם לרעות, כי אחרי אשר הרבים עשוהו הן לא רע הוא עוד, ואם כן אך בצדק יאמרו כי מעודם לא היו שוטנים ומנגדים לדבר ישוב ארץ ישראל, כי לא המה היו המנגדים כי אם הרבים וכיון ששנו הרבים את דרכם שנו גם המה. ואת סופרים ומתעסקים כאלה נכנה בשם הכללי „גומא" (קארק); הגומא ישחה אל אשר ישאוהו הגלים, הגומא לא ירד מצולות אף אם יסערוהו כל הסערות שבעולם, הגומא לא ישבר בהגיעו עד צורי כלעים, הגומא ילך קדימה וישוב אחור וכהולך במחולות יעבור שלום ולא תאֻנה אליו כל רעה בעת אשר אניות חזקות וציים אדירים יתפוצצו כנבלי חרש. ובהגיע הגומא הזה עד החוף ילך רומה ויתנשא על כל הנותנים בים דרך ולא יזכור כי האניות היו למחסה ישועות לאדם רב ועל גבו לא מצא גם זבוב מפלט לו, כי לא לעזר ולהועיל שחה הגומא במים אדירים כי אם להציל את נפשו, אך הגומא לא יזכור זאת וימצא לו גם רעים רבים אשר יכבדוהו ויעריצוהו כי עצם מעצמם ובשר מבשרם הוא ואת דרכיו יחזו ויבינו. ואם יפלא איפוא כי הגומא הזה לא יתעורר עתה על הרוח הזה אשר הדיחהו, הן להגומא אחת היא אם רוח זה או רוח אחר הדיחהו, הלא זה הוא משוש דרכו להרחף מכל רוח...

אולם גם על אלה האחדים אשר באמת ובלב נאמן ידברו ויעשו בדבר הזה לא נוסיף להתפלא אם נזכור את כל התלאות אשר מצאום בדרך הזה, כמה מלחמות לחמו ובכמה מכות הֻכו וכמה תוחלת נכזבה ומחלת לב היו מנת חלקם עדי באו עד כה. נפשם עיפה בעמל המלחמה וששים הנם אם לא ירדפו באף כאשר עד כה, ועל כן יקבלו באהבה

את כל אשר יאמר: לכם אני! אם בצדק או ברמיה לא ישיתו לב. כמעט כל אוהבי עמם באמת המה כעת כהמסיתים צודדי נפשות אשר לא ישימו לבם אל הנפש אשר לכדו בחרמם אם לא נתעבה ונגאלה היא עד כי תשקיץ גם כל הקרב אליה, המה ישישו על כל נפש למען הרבות הקהל, בדמותם כי ברב עם כח והכמה. את זאת נזכור ונבין לרֵעם, אולם חלילה לנו מעַוֵת משפט ולאמר כי ישר פעלו, לא כן! אף אמנם ברב עם ירבה כח וחכמה אם העם כאיש אחד חברים יצאו לפעלם בלב נאמן בלי רמיה וחנף, אך אם יַרבו הקהל בבני תרמית וחנופה אז לא לבד כי לא יוסיפו עצמה כי אם גם ירפו ידי האחרים ויסכלו עצת הישרים וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. אלה אשר לא בלב נאמן ידברו ויעשו, המה כספחת ליתר העובדים וישחיתו הפֹעל בטרם יראה אור, כי על כן לא ישכילו בשמחם על כל עוזר חדש אשר ימָצא להם, וטוב יותר עשו לו בחנו והקרו ושפטו היטב בטרם אשר יאמרו לאחד מאלה: אחינו אתה. וכן לא יצדקו גם עתה בכסותם קלון המתעים למען השלום, כי שלום כזה אין שלום והיה רק זועה!

נשַוה את הדבר עוד הפעם לנגד עינינו. בעת אשר למאות מאחינו הנדים לשבר האמללים מתאמצים בכל כחם להמציא להם רוחה ובעוד אשר על כל מדרך כף רגליהם נכונו להם מכשולים ואבני נגף, התעוררו פתאם אהדים, אשר יתימרו כי גם הם נדים לשבר, ויעבירו שמועת שקר להבהיל כל רוח ולהדאיב כל לב. — השמועה אשר העבירו במחנה העברים כי ממשלת תוגרמא אסרה אִסר לבל יתישבו בני ישראל בארץ כי שאון הסופרים עלה באזניה, היתה שקר מתהלתה ועד סופה. כי ממשלת תוגרמא לא אסרה אסר, והפחה בירושלם הזכיר רק את החק אשר מאז ומקדם בתוגרמא לבל יתישבו בארץ ישראל רק אזרחי תוגרמא ולא זרים — ואם גם נניח אשר הפחה מירושלם הוסיף על האסר והחמיר יותר מדאי, אבל הדברים כי שאון הסופרים העברים עלה באזניו לא נמצא במכתב הפחה, וזאת יודו כיום כלם כי את הדברים האלה הוסיפו המה, המבשרים את הבשורה הזאת. ובדבר הזה נראה מעשה זדון מאין כמהו, כי אמנם רק הדברים האלה הרגיזו

רוח כל השומעים וימהרו לתת עצה להדול מ ד ב ר עוד בדבר הזה פן תגדל הרעה עוד יותר. לו השמיעו את הדבר כמו, כי הפחה כתב אשר לא יתן לבני ישראל להתישב בארץ בלי כל טעם, כי אז לא נפל לב איש, כי אז הבין כל שומע כי לא גזרה חדשה היא ואז ידעו כי עליהם לחקור ולדרוש על הדבר ולעשות ככל אשר תמצא ידם כמשפט, אבל אחרי כי כתבו והודיעו כי גזרה יצאה וגם א מ ת ל א נתנו לגזרה, הנה לא עלה עוד כל ספק על לב השומעים כי כן הוא. ועוד זאת כי הגזרה יצאה כעין ענש על שאון הסופרים, ואם כן הוא אז היתה כל תקוה רהוקה לבטל את הגזרה. ומה היו תוצאות השמועה הזאת? אוהבי עמם הישרים בלבותם נבהלו ורפו ידיהם ויאמרו לשום יד לפיהם לבלתי דבר עוד בדבר הזה מיראה פן ירעו לעמם; הבוגדים הנבלים מצאו מקום לגבות את חובם מאת אוהבי עמם בטפלם עליהם את האשמה הזאת ולתתם לשמצה בעיני העם לבל יוסיף לשמוע לדבריהם, וכל העם אשר התנדבם לבם לעשות דבר מה הלו ורגזו ויהדלו, כִּי מה יוסיפו לעשות. אם דרכם סכו בגזית? — בינו בדבר היטב! כל אלה התוצאות יצאו לא מדברי הפחה כי אם מרברי המוסיפים על דברי הפחה אשר בדאו אמתלא מלבם כי מפני שאון הסופרים היתה זאת. ועתה נראה מי היו הבדאים? ראשי העדה בירושלם אשר הדפיסו קול קורא ובו השמיעו כזאת; הרב ראשון לציון במכתביו אל מכתבי העתים העברים אשר אִשר וקִיֵם את דבריהם; החבצלת אשר הדפים בפירוש כי מפני שאון הסופרים העברים היתה כזאת, ולא די היה לו בזה כי אם הרחיק את האותיות בהמלים האלה למען הראות עליהם באצבע, ואהריהם הכביד ה׳ ש. שולמן היושב כעת בקאנסטאנטינאפעל ויתימר כעובד עבודת הקדש בלבב שלם, והוא כתב בהצפירה צד 191-192 מאמר גדול שבו יתן טעמים רבים להגזרה ועל כל הטעמים הוא הטעם כי מפני שאון סופרי ישראל חלה ורגזה ממשלת תוגרמא ועל כן יברך את בעל הצפירה, אשר ה ז ה י ר א ת א ח י נ ו נ מ ה ר י ה ל ב, גם ישפוך בוז על אלה אשר לחמו בעד הרעיון וישמיענו בנחמה כי הוא יעמול למעננו זה שתי שנים ומחצה והוא „הפיק רצון מאת הממשלה עצהיו״ט״, ויוסיף לאמץ את רוחנו בדברים נחומים „ו א ת ח ז ק ב ב ט ח ו נ י כי אין מעצור לה׳

להושיע על ידי שפל אנשים כמוני וברב או במעט כסף ולא איחל לבני אדם, אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול!" יהי משיח אלהי יעקב! ועתה נביא אותם לאחד אחד במשפט. בעל החבצלת יסיר עתה את האשמה מעליו באמרו בנומר 31: „אנחנו לא גרענו ולא הוספנו אף מלה אחת על הצירקולאר אשר הדפיסו ר א ש י ה ע ד ה והיא העתקה בלתי הפשית מגוף הכתב, ואך המלים „כי שאון מכת"ע העברים עלה באזני הממשלה" הוסיף המעתיק בתור השערה או סברת הכרם ואין אנו אחראים לה" — כה יתנצל בעל החבצלת, אבל הרב ראשון לציון וראשי העדה הן המה אחראים לדבר הזה. סברת הכרם היתה איפוא ההוספה הזאת, ידענו את הכרם הגדול והרחב אשר יבלע אלפי עניים מרודים, סברת הכרם של ראשי העדה! אולם בדבר הזה נ ר א ה ב ר ו ר כ ש מ ש ב צ ה ר י ם, כי בזדון עשו זאת ראשי העדה והרב עמהם להביא מרך בלב הגולים לבל יוסיפו לעלות ובלב הכותבים לבל יוסיפו לכתוב וזה היה עיקר הדבר לבל יכתבו עוד, כי אמנם מודעת זאת כי כעשן לעינים הוא דבר יישוב ארץ ישראל לראשי העדה ולהרבנים, כי אם ירבו העמלים בזעת אפם בארץ ישראל אז ימשכו הנדיבים ידיהם לאט לאט מתמוך בידי העצלים, ואם תבטל חלילה החלוקה אז הלא ראשי העדה והרבנים בכל רע, כי כסף החלוקה אך להם הוא ולבניהם, ואך כעצם אל הכלב ישליכו אפס מעט מזער גם לעניים, ואת הדבר הזה ידע כל איש ולא יסתפק בדבר כי אלה הראשים והרבנים יתפללו בכל לבם על ארך הגלות, כי רק ברבות הגלות להם שלום וכסף; אך כי יזידו ראשי עדה בירושלם והרב יסכים עמהם לזיף מכתב הפחה ולהוסיף בו דברים אשר לא אמר ולשלוח הדברים על פני חוצות, כזאת לא האמַנו לולא ראינו זאת למפה נפשנו בעינינו. ובראותנו הדבר הזה נראה בעינים פקוחות כי לא תבצר מהם כל מזמה לעשות, ולא נאשם אם גם נאמין לדברי אלה אשר יאמרו כי אך ב מ ל ש י נ ו ת ר א ש י ה ע ד ה ב י ר ו ש ל י ם הוציא הפחה את הפקודה [1]), עתה נאמין

1) מכתבים כאלה באו לידי מאנשים אשר בקשו כי אסתיר שמותם ואני הסתרתי גם דבריהם לבלי הוציא דבה, ואלה וכאלה כתב ברמגיר נומ׳ כ"ב

בדבר הזה בכל לב, כי אם יעיזו ראשי העדה מצח לזיף ולכתוב שקרים בפומבי במלתא דעבידא לגלויי על אחת כמה וכמה שלא יפגו אחור מהלשין בסתר! ועתה עלינו לדעת כי ראשי ישראל בירושלם והרב עמהם המה צוררים בנכליהם לישוב ארץ ישראל וכי יעשו גם מעשים אשר לא יֵעשו, מעשים אשר אם יוָדעו בקהל אז תהי חרפת עולם מאין כמוה על הגוי כלו. שַׁמה ושערורה נעשתה בישראל ועליכם כל אוהבי עמם לדבר בדבר הזה השכם ודבר ולשנן לבניכם למען ידעו כלם כי בישוב ארץ ישראל לא רק נעזור לאחדים לתת להם לחם כי אם גם נשבר זרוע עריצים, חומסי כסף הנדבות אוכלי שאֵר עמם, כי ברבות שם העמלים בעמל כפיהם אז יצער כח העריצים החומסים האלה, והחובה והמצוה היא על כל אוהבי ארץ ישראל באמת להרים כשופר קולם בדבר הזה לבל ישָׁכח את אשר עוללו אלה לנו כיום הזה, ומעתה ועד עולם ידעו כי אין להאמין בדברים אשר ישמיעו ראשי העדה או הרבנים והחכמים בירושלם.

אף לזאת יחרד לבנו בזכרנו את בעלי הטובות אשר היו בקרבנו. מי לא יזכור את בעלי הטובות אשר היו בקרבנו בדור העבר ונשאר זכר להם גם בדור הזה? אלה האנשים של צורה אשר לא עשו דבר ובכל זאת שפר הלקם בארץ, אשר לא ירשו הון ובכל זאת הניחו יתרם לעולליהם בתים וכסף; אלה אשר בהשמע בעיר כי גזרה חדשה נהיתה בארץ, בעיר אחת על המלמדים ובשנית על בתי התפלה ובשלישית על בית הטבילה, גזרות כאלה צצו אז כעשב הארץ, מי הולידן? מי השמיען בשער? לזאת לא שם איש את לבו, איש לא חקר אם באמת יצאה גזרה? אם נאמן האיש אשר השמיע כזאת? אבל כאשר התעוררו בעלי הטובות ויקראו בחזקה: כסף, תנו כסף לבטל את הגזרה! אז נתנו איש איש אם היה בידו או אין ואף משכבו מתחתיו לקחו והגזרה הופרה ובעלי הטובות בנו בתים וירבו

השו"ך מליצרס בבריטאניא, אשר היה בא"י וידע כל אלה על פי מראה עיניו, והוא יכתוב שם בפירוש כי ממוני א"י הלשינו עלינו לפני שרי הממשלה, ועתה המה יוסיפו לשלוח שרוהים להדיח עם ה מאחרי ארצם.

מהר ומתן לבניתם ושמם היה לברכה בארץ; ואם נועז אחד העם לאמר כי לא היתה כל גזרה, כי בשקר העבירו השמועה בעיר למען למוץ חיל עניים, כי לוּ היתה באמת גזרה כי אז קצרה ידם לבטלה, ורק יען כי שקר הדבר מראשו לכן הופרה הגזרה—אם נועז אחד העם להשמיע כאלה אז סִפֵּר באבדון גבורת בעלי הטובות כי מלשין הוא ולמלשינים לא תהי תקוה.

במקום הפגרים שם משכן לעורבים ובני שחל ובמקום העני שם ירבו העושקים כה. גם עתה נחזה זעיר שם זעיר שם בעלי טובות כאלה יוצאים מחוריהם ויכינו כרסם למלאו מחורבנו של ישראל, ואחד מבעלי הטובות האלה כפי הנראה הוא זה האיש שולמן בקאנסטאנטינאפעל אשר קם להושיע לכל העם הוא לבדו ואין איש אתו. ואת אשר קצר כח רועה ישראל במדבר, לשאת לבדו טרח העם הזה, לא יקצר כחו, כי הוא אומר בפה מלא כי הוא ישא והוא יסבול, הוא לבדו ואין איש אתו. הוא יפר גזרות וירים קרן לעמו וכל אלה לא במחיר ולא בשחד, כי רק במחיר · ארבעה רו״כ יתן „מנחה קטנה מזכרת ציון וירושלם אשר עשיתי בימי נעורי וכו׳ להיות לי למשען עזר במחירו ופריו קדש הלולים לה׳, בעבודתי לטובת אלפי נפשות עניי אחינו ועמנו אשר אני בא כחם ואשר למענם אני נושא את נפשי על דבר ישוב א״י וכו״ — זה הוא עצם לשונו הטהורה בהצפירה. השמעתם קוראים כי בא-כח יש לישראל בקאנסטאנטינאפעל ואיש לא ידע מזה, ובא-כח זה יבקש אך מעט כסף רק ארבעה רו״כ בעד מנחה קטנה קדש הלולים לה׳, כלומר למשען עזר לו בעבודתו... והנה על זאת לא נתפלא כי יקרא את הכסף העוזר לו לנפשו קדש הלולים לה׳. כי אחרי אשר זרוע כאל לו לשאת ולסבול את כל העם לבדו ואין איש אתו, הנה גם הנדרים והנדבות אשר יקריבו לו, המה קדש הלולים לה׳, גם על זאת לא נשתומם כי הוא יקרא לנפשו „בא-כח- העם״ מבלי אשר נִתַּן לו הרשיון לזאת, כי הן כל בעלי הטובות בקרבנו יבאו בכח העם; אבל על זאת נתפלא כי איש אשר יעבוד למעננו זה שתי שנים ומחצה ויפיק רצון מאת שרי הממשלה על צהיו״ט כאשר יתפאר, כי לאיש כזה לא נגלה רז זה כי שקר הדבר אשר השמיעו ראשי עדת ישראל בירושלם בשם

הפחה, וכי לא עלה על לבו להאשים את הסופרים העברים או גם לגזור גזרה, ובעל טובה זה הן בקאנסטאנטינאפעל הוא ולא בירושלם ולוּ ראה אף פני אחד הפקידים כי אז אמר לו כי שקר בשמועה כאשר אמר פה הגענעראל קאנסול מתוגרמא, ולא הוסיף על השקר הזה עוד שקרים וחנופה במאמרו בהצפירה, ואם מאוהבי ישוב ארץ ישראל הוא איכה מלאו לבו לחרף את אוהבי ישוב א"י בפומבי? אבל התשובה בצדה: גם פה הריחו העורבים האלה ריח נבלה ולא רק בירושלם לבדה יש כרם רחב אשר בו תולדנה סברות כאלה כי אם גם בקאנסטאנטינאפעל ובכל המקומות אם אך ימצאו שומעים להם [1]. לכן השמרו והזהרו מאד אחינו הנאמנים בבריתנו מבעלי טובות כאלה, אל תבאו בדברים עמם ואל תתנו לםו יד פן ימצא מאמין לדבריהם אשר באמנה המה באי כח העם. לא באי כח העם המה אלה כי אם באי אי-כח העם, מחסרון הכח ומהדלות והשפלות יולדו זבובי מות כאלה ועליכם להזהר מעקיצתם אשר המה נשיקה לה יאמרו, ולוּ באמת היה כח להעם כי אז אחרת דברנו ואחרת עשינו לבעלי טובות כאלה, ועתה אין לנו לעשות מאומה בלתי אם להזהר, לבלתי האמין בדבריהם ולבלתי תת אותם להספה עלינו, בגלותנו דרכיהם ועלילותיהם לעין כל...

מה כל הרעש הזה? — ישאלו אלה מהקוראים אשר אזנם מפֻנקה ולא תסבול קול שאון אשר לדאבון לבנו רבים המה בנו אנשים כאלה אשר טוב בעיניהם לראות יד עושק משמוע קול עשוק — מי המה אלה אשר בעבורם הרעשת ארץ? אנשים אחדים אשר למען הות נפשם דברו כזב?! אבל האם דבר חדש הוא או האם לא יֵעשה כזאת

---

1) להבין בדבר! אני לא אקרא תגר עליו על אשר יבקש עזרת כסף בעד המנחה אשר עשה, בלי כל ספק לא איש אוצרות הוא ואם יתן לו איש אשר ידו המצא לתת ארבעה רו"כ אין בכך כלום, לא תצר עינינו אם הגבירים הנותנים כסף בכל דבר האסור יתנו גם מעט מהרבה לעניי ישראל, אך אם לא בטרוניא ובמזמות שוא ובעקיפין יבאו עלינו ויקראו לנפשם באי כח העם בשקר ותרמית, ואחשוב למשפט נאמן כי בעל הצפירה קבל ממנו את המודעה חנם אין כסף. גם אם לא הרבה לו חנף ולא טפל שקר על אוהבי ארץ ישראל, אך כך דרכם של בעלי טובות כאלה, בלי שקר וחנופה חייהם אינם חיים.

בכל הארצות ובכל העמים? ומי זה יתעורר להלהם בתולעים באבני אלגביש? —

— אמת הדבר — אענכם אף אני — כי כל האנשים האלה ואף הרב ראשון לציון עמהם הֵמה אנשים פרטיים, היינו אנשים אשר בהיותם לא יתנו ולא יוסיפו להעם מאומה ולו גם לא היו ולא נבראו לא חסר לכל העם דבר, ואם ככל העמים היינו כי אז לא ישמנו אליהם לב, כי אז הקריבום לפני שופטים ליסרם על כזבם, או שחקו להם, אך בנו כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול, בנו אחרי כי מְפֻזרים ומפֹרדים הננו לכן נקל מאד לסבבנו בכחש ורמיה, כי בארץ אחת ידמו אשר יושבי הארץ השנית כבר בחנו וחקרו ודרשו אחרי הדבר; כי על כן יהיה הדבר הזה אשר אני הובר בזה כדבר בשעתו, אזהרה נוראה לכל התמימים לבל ילכדו בפח הרמיה, כי יותר מכל השונאים והשוטנים הגלוים לנו תמצא להרע לנו יד שונאים מסתתרים כאלה במסוה החנופה, עתה ידעו כלם כי אין להאמין בדברים אשר ישמיעונו אלה, ואם יוסיפו להעביר שמועות זדון כאלה ולא יהי שומע להם אז לא ירעו ולא ישחיתו והתמימים יוסיפו ללכת בדרכיהם בטח.

חנוך לעם על פי דרכו *)

שאלה גדולה שאל אישי נדיב הלב, שאלה שיש בה מעין גאולה; כי הלא זה דברי מאז כי השאלות והתשובות והשקלא והטריא בדבר הזה הם המה פתחי הגאולה הנאמנה, ומה גם אם השואל הוא האיש האומר ועושה, אשר עד כה ברכהו ה׳ לעשות וכה יזכהו גם לימים הבאים. ואם אמנם כשאני לעצמי לא אראה בזה זכות יתרה לעשיר וסוחר גדול המתעסק בדבר קיומנו מלהעני היושב אחרי התנור, גם מעולם לא עלה על דעתי לחשוב כי כל עשירי ישראל בוגדים המה, אשר על כן אשיש בגילה אם אראה אחד כיוצא מן הכלל, כי אמנם אני אדע בהם כמה וכמה אנשי לב ונדיבי רוח הכואבים והדואגים לצרת עמם, רק זאת היתה בעוכרינו כי לא ידענו הדרך לעשות נכוחה כי כלנו עד כה כצאן תעינו בבקשנו מעמד לעמנו האמלל ונתור לנו מקום רק על מאורות צפעונים ונורם לשיר רק שירה חדשה, שירת זאבים משחרי לטרף, ובדבר הזה כלם הלכו השכבים ואין נוגה, העני בעטו והעשיר בכספו ועוד לא נרפאנו... בכל זאת עלינו להודות כי רב כח עשירי העם סוחרי הארץ לעשות יותר מהעניים לא רק בנדבת ידם, כי אם גם בנדבת רוחם, כי רוב העם מאמינים המה וכאשר ישמעו דבר מפי איש יושב רק באהלי התורה יאמרו: מה ידע זה? ומה גם אם כסף אין לו או הלא ילמדו ק״ו: ומה אם לנפשו לא יוכל להושיע לאחרים על אחת וכמה, לא כן אם אחד העשירים דבר, אז דברו איתן, ועל כן אשמח בשמחה כפולה על השאלה הזאת, ובלי ספק כן יחשבו

---

*) המאמר הזה בא כתשובה על השאלה שהציע קלונימוס זאב וויסאצקי ממוסקבה, במכתבו לסמולנסקין שנדפס בהשחר שנת י״ב עמ 336—339. עיקרה של שאלה־הצעה זו כלולה בדבריו אלה של וויסאצקי: „האם לא עצה טובה היתה זאת אם השלשתי איזה סך על משך שנים הרבה שיהי שמור לזרע יעקב של נכדי נכדינו... שיירשו את הרכוש הגדול שנעזוב להם — ובני הם ה את הנהרסות בארץ קדשנו״. — המו״ל.

כל אוהבי עמם, ואתן אותה קבל עם וגם את תשובתי. והקוראים יסלחו לי אם אאריך בה יותר מדאי כי הדבר צריך באור.

הרעיון אשר השמיע השואל הנכבד לא רעיון רוח (פאנטאזיע) הוא, כאשר יכנהו, כי אם רעיון יקר ונכבד מאד, ובדרך הזה נושעו עמים רבים, כי כפעם בפעם ראינו כזאת כי נדיב לב ירים תרומה מכספו ויניחנו ימים רבים עדי ירבה ואז יהי למעשה הצדקה, גם זה לא כביר הניח איש פה את כל כספו בתנאי כי לא תגע בו יד עד אשר ירבה עד שתי מאות מילליאן ואז יהי לעזרת בתי מדרש החכמות, ואם לא אשגה עשה כן גם אוהב עמו הנאמן רבי אברהם הכהן (אלבערט קאהן) ז"ל בפאריז, כי הניח ארבעים אלף פראנק[1]) בתנאי אשר אם ירבה על ידי נדבות אחרי כן או על ידי הרבית עד כי יהי לסכום מסוים אז יהי לתמיכת חכמי ישראל וסופריו. אולם בדבר הזה, בישוב ארץ ישראל, לא אחכה כל ברכה ממנו מפני אלה הטעמים:

א) כל השאלות ששאל השואל הנכבד בדבר הכסף ושמירתו בטלות ומבוטלות הנן לגבי כל העמים, אך לגבי ישראל הן חזקות כעמודי ברזל. להניח אוצר שמור לדורות רבים נחוץ בתחלה מקום נאמן לו ושמור מאד מכל פגע רע, ומקום נאמן כזה לא ימצא ביד שום איש, יהיה ראטהשילד או מי שיהיה, כי העשירים יעלו וירדו בלי חשך בסלם ההצלחה, ואין גם אחד באיירופא אשר אבותיו כוננו ביתו לפני מאתים שנה, וגם מאה שנה הוא כיוצא מהכלל ואין מי יערוב ערבה אם יעמוד בית ראטהשילד על כנו עוד מאה שנה, ולו גם ידענו נאמנה כי ימצא בית אשר יעמוד על תלו או מי יאמין לאיש אחד לתת בידו סך גדול כזה אשר עליו יפשעו אף האדירים באדירים? ומלבד כל אלה הנה די יהיה אם כסף ישראל שמור במקום ידוע אז ימצאו עליו קופצים רבים וגם בגללו תהיינה גזרות ושמדות חדשות למען מצוא תואנה לאסוף את האוצר הזה... אוצר כזה יֵאצר ויֵחסן

---

1) כמדומה לי שהוא עשה כזאת, כי במו פיו אמר לי בשנת תרכ"ט בהיותי בפאריז שיחפוץ לעשות כדבר הזה, ובלי ספק הקים את דברו.

בהשתמרו באוצר המדינה למען המדינה ההיא, כי המדינה לא תמות ולא תמעל מעל, אשר על כן יוכלו לעשות זאת כל העמים ולא אנחנו כל עוד לא נשב בטח בארץ אחת, אשר שם רק מלחמה גלויה יוכלו צוררינו לקרוא עלינו ובידנו יהי להלחם בעד נפשנו וארצנו, ולא בהיותנו כמוץ לפני כל רוח ואיד נכון לצלענו בגלוי כבסתר...

ב) אם כי גם לבי לא ילך אחרי אלה אשר יתאוו לאכול פרי עמלם ברגע אשר שלחו יד במלאכה, ולא נכחד ממני כי לא לשנה ולא לדור אחד המלאכה להושיב את עמנו בארץ אבותינו, וכשאני לעצמי אומר כי לא בני חורין אנחנו להפטר מהעבודה הזאת גם אם תשא פרי אחרי כמה מאות שנה ואם גם לא תצא אל הפעל כל עיקר, גם אז עלינו החובה להגות ולהתעסק בה, כי גם בההגיון והעסק לבדם חיים ותקוה ואמץ לנו, אולם כזאת נוכל לחשוב ולשפוט רק מפאת הרוח, לאמץ רוח ישראל באחדות תקותו, אבל לא מפאת החומר, היינו אם נחפוץ גם להושיע בפעל להנדכאים והרעבים בישוב ארץ ישראל אז עלינו לעשות אך דברים אשר ישאו פרי ובקרב הימים, כי גם זאת אחשוב למשפט כי אם תעבורנה מאתים שנה וגם אם מאה או חמשים שנה ועוד לא התישבנו בארצנו, אז לא נתישב עוד לעולם ושוא תהי עוד כל תקוה וכל פעל יהי הבל ואת חפצנו זה לא ישיגו הדורות הבאים לעולמי עד, כי רק עתה היא שעת הכשר כאשר לא היתה כמוה וגם לא תהיה עוד.

לפני מאתים או לפני מאת שנה מן הנמנע היה לאבותינו להתישב בארץ כי אז עוד אסור היה להם אף לבא שמה, ואז לא יכלו בשום אופן לעלות קהל גדול מאיזו ארץ אל איזו ארץ, כי מפזרים היו ולא יכלו לדבר איש אל רעהו, ולו שלחו שלוחים אל הקהלות השונות בארצות השונות כי אז עברו שנים רבות בטרם עלתה ביד הקהל האחד לשמוע תשובת הקהל השני, ולו גם עלתה בידם אחרי שנים רבות להתאחד בחפץ אחד כי אז עלו עוד שנים רבות בתהו בטרם אשר הצליח בידם להתאסף, ולו גם הצליחו במשך שנים רבות להתאסף לקהל גדול גם אז הן מצאו שערי הארץ סגורים על מסגר לפניהם, ובלי כל ספק הכריעו אותם כלם פעם אחת לטבח לו נועזו לעשות זאת גם מפנים גם מאחור, גם בני הארץ

אשר יצאו משם ובני הארץ אשר באו לשם שלחו בהם יד באין מפגיע. ומלבד זאת הן הכל יודעים כי עד חמשים השנים האחרונות לא נתנו את בני ישראל לעזוב ארצם בכל מקום שהם וגם עתה ישנן ארצות אשר לא תתנה לעשות כזאת, ואיך יעלה על דעתנו כי ביד אבותינו היה להכין לנו מקום נאמן אם הוא דבר אשר מן הנמנע היה עד הימים האחרונים האלה, כי גאולת ישראל לא יכלה להיות באמת אלא בדרך נס, ורק אם על כנפי נשרים ישאנו הגואל ורק בקפיצת הארץ תוכלנה העצמות היבשות להתקבץ אל מקום אחד, ורק אם תמלא הארץ דעה רק אז לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, וכל דברי הנביאים נאמנים המה עד מאד ובעינינו נראה זאת, כי רק בעזרת הנסים האלה, אשר אבותינו לא פללו כי יהיו כאלה בארץ, תגָלה עזרתנו, והנסים האלה אז עוד טרם נעשו בארץ בימים ההם. כי לא כיתר העמים הננו ועל כן לא בגאולת יתר העמים נגָאל; היונים אף כי מפֻזרים ומפֹרדים גם המה בכל קצות תבל, אבל גם בארצות יון ישבו יונים, וכאשר קמו על נפשם ועל ארצם אז היה להם לחכות רק לעזרת כסף מאת אחיהם, או גם לעזרת צעירי הימים היושבים בארצות אחרות כי יבאו ללחום יחד במלחמתם, וכן היה להרומענים והסערבים ויתר העמים האלה אשר קמו לתחיה בימים האלה, אך כזאת לא יכלנו ולא נוכל עשו לעולם כל עוד לא נשב בארץ אבותינו, ואם כן בנו גם העליה לארץ עוד לא ראשית הגאולה היא כי אם ההקדמה להקדמה, וגם את ההקדמה להקדמה הזאת לא היה ביד אבותינו לעשותה כאשר אמרתי, כי העליה בעצמה היתה מן הנמנעות. אולם זה כארבעים שנה החל קץ הפלאות להגָלות, ובימינו אלה נראה יד אל עושה פלא בכל עֻזה, כי כל הנסים והנפלאות אשר חזו החוזים כי יהיו לעזרה לגאולתנו קמו ונהיו בכל הארצות, עתה נוכל לעבור ממקום למקום בקפיצת הארץ, עתה תוכלנה העצמות היבשות להתאחד ולהיות גויה שלמה בזמן קצר, וכמו על כנפי נשרים ננשא במרכבות הקיטור ואניות הקיטור, ולא זאת בלבד כי אם גם בארץ תוגרמא נִתנו חקים צדיקים לנו כאשר לא היו בארץ ההיא מיום הוסדה, עתה היתה שעת הכֹשר לדאוג לעמנו, עתה זה כעשרים שנה החל אור הגאולה להאיר

לנו, כי גם בכל הארצות גדל כבודנו מאד והיו גם ארצות אשר בהם נתקים באמת והחזיקו עשרה אנשים בכנף איש יהודי, ולוּ ראו אחינו את האור הנאמן הזה בהופיעו כי אז כבר נולד הגוי פעם אחת, לוּ עלה הרעיון הזה על לב אחדים מקרבנו אז בעת אשר בבריטניא היה דיזראעלי, באשכנז היה אז ביסמארק, לא ביסמארק זה אשר ישור עתה כי אם ביסמארק לפני עשר שנים, בטרם אשר תקימוהו לאסקר ומרעיו לשונא ישראל, אשר אז עוד אוהב ישראל היה, באוסטריא היתה יד ישראל תקיפה עד כי נחשב לכבוד גדול להקרא בשם יהודי ויום יום התיהדו רבים מעם הארץ, והשולטן ויועציו בקשו את בני ישראל כי יבאו להתישב בארצם, גם מכתבים כתבו לגדולי ישראל בדבר הזה וגדולי ישראל החרישו לא ענו, אז עת קץ הפלאות היתה לכל משפטיה וחקותיה לוּ הבינו אחינו לאחריתם. אך הקב״ה הזמין המכה קודם להרפואה, כי השכלת ברלין קמה ותכחיד שם ישראל ואמונתו ותקות הגאולה ותעקר את כל אשר לישראל משרשו, ובעת הטובה ההיא, בעת אשר נחל ישראל כל כבוד, לא היתה בושה לבן ישראל כי אם להקרא בשם ישראל או לעשות דבר אחד אשר לישראל הוא, וכמו נועדו מראש אלה אבות ההשכלה לחבל את העת הטובה חבל נמרץ כן עשו כל אשר בידם להפר כל ברית וכל אחוה ולנתק כל מוסרות, ובכן עצמו אחינו את עיניהם בעת האורה, בעת אשר באמת מלאה הארץ דעה וגר זאב עם כבש, והיא עברה כאור בקר ועתה יכסו עופלי תוגה במראות דם ואש את קרני התקוה... אבל בכל אלה עוד לא עברה העת, עוד בידינו להתאושש ולהתעודד ואם כי לא נקל יהיה כמו לפני עשר או חמש עשרה שנה, אך גם עתה עוד בידנו לעשותו, אבל אל נכזב לנפשנו ואל נתעה אותנו בחזיונות שוא לאמר כי אם לא תצלח בידנו עתה אז תצלח זאת בידי בנינו אחרי מאה או מאתים שנה. תקוה כזאת הבל היא, כי כאשר קצרה יד אבותינו לפני מאה או מאתים שנה, לעשות זאת, כן תקצר יד בנינו אחרי מאה או מאתים שנה לעשות את הנפלאות, ואם לא יציבו להם יד עכשו, עכשו במשך עשר או עשרים שנה, אז אין כל תקוה עוד ושוא יהי כל עמלנו וכל חזיון לעתיד לבא להשיג זאת בדרך הטבע אך חזון מתעה הוא.

ארץ ישראל היתה עד כה הארץ אשר זעם אלהים; כמו שָׂמה השגחה עליונה עין על הארץ לשמור עליה לבל יבאו בה זרים וינחלוה, כן ראינו כי לכל רוחות השמים נפזרו בני בריטאניא צרפת ואשכנז לבקש משכנות להם ומארץ ישראל העלימו עינם, כי הארץ הזאת היתה גם בעיניהם כמושב רוח הקדש ומשכן למלאכי אלהים, אך לא להיי הגויה לעבדה ולשמרה ככל יתר הארצות. גם ממשלת תוגרמא שמרה מאז את הארץ הזאת יתר מכל הארצות בדעתה כי על ידי קבר המשיה נִתנו מהלכים לכל עמי הארצות בארץ ההיא ואם תסיר אך רגע את עיני'ה ממנה אז בלי משים תְקה מידה, כי על כן היתה עד לפני עשרים שנה הארץ רק בידי בני ערב ועל הרוב שוממה כמדבר, כי על ידי המעשר אשר על הערביאים עובדי האדמה להרים לאוצר המלך ואשר גובי המס יוסיפו עליו כהנה וכהנה לא יראה העובד ברכה בעמלו, ומטבעו לא לעבודת האדמה יכון הערבי, ועל כן היתה רוב הארץ שממה, וזה הדבר היה למשמר עליה לבל ינהרו אליה המון גולים מארצות אחרות; אך זה כעשרים שנה החלו תרי הארץ לכתוב על אדותה בשפות שונות ולהשמיע כי אמנם טובה הארץ אך נתנה בידי עצלים, וזה הדבר העיר רוח אחדים לנסות וינסו וימצאו כי כן הוא והקלוניות מבני אשכנז יעלו ויפרחו לשמחת לב העובדים בהם ולהם גם בתי ספר ובית חולים ובית מחסה נפלאים מאד. כן נסו יונים אחדים לקנות ארץ ולעבוד אותה על ידי הערביאים ויעשו עשר רב מאד (כאשר יספר השר אליפאנט בספרו), אך בכל זאת לא הרבו עוד הגולים להתישב שם עד כה, באחת כי למרות כל הספרים אשר נכתבו על אדות הארץ ואשר הרבו לספר בשבחה עוד יאמינו רבים כי לא כן הוא, וזאת שנית כי הגולים יבקשו להם תמיד מקום בחנם, אלה האשכנזים ויתר בני העמים הרבים אשר יצר להם בארצם ויבקשו להם מקום אחר המה כלם עניים ויד המחסור תכביד עליהם לעזוב את ארצם, ולו היה די כסף בידם לקנות ארץ כי אז עשו זאת בארצם, אבל המה הולכים אל הארץ החדשה רק בכח ידיהם ובלעדו אין בידם מאום, כי על כן לא הלכו עד כה לארץ ישראל בלתי אם אלה אשר נספחו על איזה חברה מחברות האמונה, אשר ימצאו כסף עוזר

להם מארצם, או אלה אשר ידם מצאה לקנות ארצות רחבות ידים ולהיות שם כאדונים ובלי ספק כן היתה עוד ימים רבים, לולא באו שני מקרים גדולים בשנים האלה אשר בידם לשנות את הדבר מהקצה אל הקצה. המקרה האחד הוא כי ארץ אשכנז אשר עד הנה לא שמה לבה אל אלפי רבבות בניה אשר התישבו בארצות רחוקות, כי לא מצאה די אונים לסוכך עליהם באשר הם שם ותירא מקנאת צרפת ובריטניא אשר כל כחם ועשרם יבאו להם אך מבניהם אשר התישבו באזיא ואפריקה, אבל עתה כאשר תחוש ארץ אשכנז כי שום ממלכה לא תעמוד בפניה אם תאמר לשלוה גם היא מצודותיה עד אפסי ארץ החלה לעשות כזאת, ועתה נתקבל הדבר בממשלת אשכנז לעזור ולהושיע לכל המתישבים בארצות זרות להגדיל חילם ולהרבות מסחרם, כי ברבות עשרם ומסחרם ירבה גם עשר ארץ אשכנז ומסחרה, וכל היודע לכון את השעה הוא יבין משפט, כי אחרי אשר עתה נמנו וגמרו באשכנז להחזיק בידי המתישבים בארצות רחוקות ולהרבות כחם, כי עתה יפרו וירבו בכל הארצות באשר הם שם, ובמקום אשר היו אך קולוניא אחת תהיינה במשך עשרים שנה מאה קולוניות, כאשר כן היה לכל הקולניות של בריטניא וצרפת באזיא ואפריקא; ואחרי אשר קולוניות אחדות מבני אשכנז תמצאנה כיום בארץ ישראל אין כל ספק כי במשך עשרים שנה יגדלו ויפרצו ותמָלא הארץ אותם ואז אין כל תקוה לבני ישראל למצוא ארץ להם, כי אך מהערביאים בני א״א היתה תקוה נשקפה לקנות ארץ בכסף, לא כן אם תפול הארץ בידי בני איירופא, אז תהי עד מהרה לארץ כאחת מארצות איירופא ולא תהי עוד ארץ חפץ לנו, גם כל תקוה לא תהיה עוד לנו להתנחל בה. ואף עוד זאת כי במשך שלש השנים האלה הרעישו אחינו את כל העולם בשאלות ותשובות על דבר ארץ ישראל, ובטרם אשר מצאה עוד ידם לכונן אף מושבה אחת כדת הרבו שאון כמו יצאו חוצץ ללכוד ארצות אין חקר, ועל ידי זאת עוררו רוח אחרים להתבונן על הדבר, וראה זה הנה היונים פקחו עיניהם על ארץ ישראל, וזה לא כביר החלו לשאת ולתת בדבר לאגוד אגודות לקנות את הארץ, אם משנאת היהודים יעשו זאת או מאשר כי יראו ברכה בדבר הזה, אחת היא לנו, אך זאת נדע כי המה בצאתם לפעולתם

לא ירבו דברים ולא ירעישו ארץ ולא יאספו פרוטות פרוטות, כי אם ימצאו אנשים הנותנים כספם בכל דבר אשר ישא פרי ויאגדו אגודה לקנות את כל כברת ארץ אשר תמָכר כיום ואז ראה ביתך ישראל! אשר על כן הוא כדבר ברור אשר שוא יהי כל עמל ואף חנם ירבו כיום דברים וישאלו וישיבו דבר בדבר הארץ אשר לא בידם היא, ואם גם בשנים הבאות יעשו כאשר עשו עד הנה אז לא תהיה בידם עד עולם. למה נכחד זאת מאחינו ולמה נשלה נפשנו בדברי שקר? זה שלש שנים ירעישו כארבה כל מכתה"ע לישראל ונתיסדו אגודות והברות וירבו לדבר ולהלל ולקלל גם אספו כסף מכל עברים ובכל האמצעים ועד העת הזאת אין עוד די כסף אף לכונן קולוניה אחת לשלשים משפחות על אשיות בל ימוטו, ומזה נוכל להקיש על להבא כמה יעשו במשך עשר ועשרים שנה, — מלבד זאת באמת אך שחוק מכאיב לב הוא להשוב כעת מחשבות על דבר הארץ אחרי מאתים שנה. במשך מאתים שנה שעברו שנו כל הארצות את פניהן מהקצה אל הקצה, הממשלות האדירות הֻמכו, הממשלות השפלות רמו וממלכות הדשות צצו כעשב השדה, ובמשך מאתים שנה מהיום הזה ישנו פני התבל עוד ביתר שאה, כי עתה יצא כל דבר למענהו בעת קצרה, ומי יודע אם במשך שתי מאות שנים לא תהיה ירושלם בירת כל עמי ערב אשר יתאחדו יחד ויסירו מסבל המוסלמאנים שכמם ועם ערב בהתאחדו יהיה לעם גדול ובעל ברית עמי איירופא, או אולי תהיה ארץ ישראל מדינה ממדינות רוסיא או אשכנז. להכין לדור יבא אחרי מאתים שנה יש לאל יד עם יושב בארצו, אך לא לעם אשר כל ארץ אין לו ובכל מקום אשר הוא עומד תרגז האדמה תחתיו, עם כזה יתעורר פעם אחת בשעת הכשר ויכין לו מעמד, ואם לא יכַון את השעה ויעבור הזמן אז גם תקותו כענן כלה תעבור.

ג) ומלבד כל אלה הנה לא בנדרים ונדבות יבָנה עם ויכונן בארץ. לו עשה איש נדיב לב כזה לפני מאתים שנה והיום היה נכון בידינו כל הכסף רבו רבבות, האמנם קנינו היום בכסף הזה את הארץ והתישבנו בו? לא! לו בא הכסף הזה לידינו לפני עשר שנים כי אז בלי כל ספק בנו בו בתי ספר

ובתי חולים בכל הארצות מבלי הבדל דת ואמונה למען הראות כי ישראל מכיר טובה, גם קנו ארצות ברומעניא להושיב בהן בני ישראל לעבודה ודרשו עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל העולם כלו ואחרי כן גרשו אותנו משם ביד חזקה והכסף היה לשלל גוים; או לו גם היום בעת הרעה הזאת נפל בידינו הכסף גם אז נפלגו בדעותיהם אם לקנות בו ארץ, או להשיג במהירו השכלה, או לתתו למתנה לשרי רומעניא למען לקנות זכות אזרח לאיזה גבירים. כי מי ומי היו עתה השליטים עליו? הרבנים? הגבירים? חברת כל ישראל חברים? או מי? לעם היושב על ארמתו יש ממשלה ויש שופטים ויש קריאי העדה אשר ישפטו בדבר, וכאשר יגמרו אמר כן יעשו גם אם יש מערערים בדבר; לא כן בנו אשר אין כל מרכז לנו ואין כל איש אשר לו הצדקה לשפוט ואשר בידו הכח לעשוה משפטו, ולו היה מטמון כזה היום בידינו כי עתה משנה שברון השברנו ונהי לחרפה ולעג פי שבע מעתה, כי עתה חלק לב העם עד לאין קץ ויתפרדו המתנגדים וההסידים והמשכילים למפלנותיהם ובכל מפלגה היו מאה מפלגות ואת אשר אמר האחד לעשות בלי ספק בקש רעהו לבטל, ולא רק בני הארצות השונות נפרדו במערכי לבם כי אם בכל ארץ וארץ נמצאו מאה מפלגות, ואז היתה אחת משתי אלה, כי לא עשו מאומה והכסף נשאר במקומו כאבן שאין לה הופכין, או מפלגה אחת גברה חיל בעזרת איזה ממלכה ותעש כחפצה למרות רצון האחרות, ואז אך רעה וצרה באו עלינו גם מהטובה הזאת כמו מכל הרעות אשר אפפונו. בסך שלשים או ארבעים מילליאן אשר נקבצו מאת אחינו היה לאל ידנו כיום להתישב בארץ ובסך רבו רבבות מילליאן בירושה כזאת לא מצאה ידנו להועיל אף במה — לו מצאה ידינו לאסוף כסף, כי אז אות היה כי אנשים לנו אשר יבינו בדבר ויחפצו בו מקרב לב והאות הוא כי נתנו כסף, וזאת שנית כי אז רק לנותני הכסף ומקבציו ומתי סודם היתה הצדקה לחות דע בדבר, והנשארים אם לא מצא הדבר חן בעיניהם עמדו מנגד, אך כל צדקה לא היתה להם להתערב בדבר, לא כן בירושה אשר לכל איש הצדקה לחות דעתו. ואם עתה הדבר כך, עתה עת אשר עינינו תראינה כידנו ומחטת צוררינו נשתה כל היום, עתה לו היה כסף כזה

בידינו לא לעזור ולא להועיל היה לנו כי אם לבשת ולחרפה וגם להגדיל שברנו בריב ומצה, על אחת כמה וכמה שלא נוכל לחשוב כל תועלת ממנו לאחר מאתים שנה, כי לחשוב שעמנו יחכם אז יותר מעתה ושלום יהיה לו בקרבו הוא הבל ורעות רוח, כבר היתה עת לחכם ולהישיב דרך! ומי יודע אם יהיה עוד שם וזכר לישראל באיירופא אחרי מאה שנה; אם יוספים העמים בכל הארצות לעשות כאשר יעשו היום, ובלי כל ספק יוסיפו לעשות זאת, אז אין זכר לישראל באיירופא כלה במשך מאה שנה, כי לא רק ההרג והבזה ישימו שמות בנו, אלה וכאלה נשא ונסבול ואם יהרגו ממנו אלפים ואם יבוזו רבבות בדבר הזה עוד לא נכחד קימנו, אבל המה סוכרים בכל מקום מעיני מחיתנו ויגרשונו מכל משרה ועבודה ויסגרו לאט לאט בעדנו גם בתי ספר ומדע, והדבר הזה יאכל כרקב בבית יהודה ויכלה מנפש ועד בשר. כל אלה אשר שאר רוח להם ולא יוכלו לכלוא את רוחם יתנכרו לעמם ויפרדו ממנו, כל אלה אשר למשרה ופקודה תתאוה נפשם יכָּרתו מקהל עמם ושאריתם ימוגו וימקו בזלעפות רעב לאחד אחד, ורק פליטים ימלטו אל ארצות רחוקות אולי יונח להם שם וכל הנשארים יחד ביעקב יהיו עשוקים ורצוצים רחוקים מדעת והשכל ומאמינים בכל הבל כאשר כן יהיה תמיד בעת צרה ומצוקה ומה גם כאשר לא יתנו להם לראות באור החכמה ולאכול מפריה. ועתה נחשוב כי בעת רעה כזאת יבא היום אשר כסף הירושה ינתן בידיהם ומה יעשו בו? לקנות להם ארץ ישראל, אבל בעת צרה כזאת לא יתנום שונאיהם להרים ראש וכלם יחד עליהם יתמלאו ויגזלו את כספם... כי לשוא נעצום עינים, החפש ואהבת המשפט אשר התעוררו באיירופא זה כארבעים שנה לבשו קדרות, מיום אל יום תגבר יד כל שונאי המשפט, ואם גם נשלה נפשנו בתקוה טובה כי לא לעולם תהי יד שונאי משפט רוממה, אך זאת נדע כי לכל הפחות יעברו שלשה וארבעה דורות עד אשר ילאה העם לשאת הסבל הזה וישוב לבקש משפט ואז תקום שנית מלחמה בעד חפש ומשפט, ואז אולי כעבור מאה שנה אז נהיה במצב אשר אנו בו היום, ואז יוסיפו שנית משוררינו לשיר שירי ידידות להשכלה ואהבה להעמים אשר יקרבונו וכאלה כאשר שמענו עד כה, וישובו הפליטים וירימו ראשם ויבקשו לחכם יותר מכל העמים

ולהיות אורחים נאמנים להארצות אשר בהן ישבו יותר מכל יתר העמים ושם ישראל יהיה להם לחגא ולנדה, הכל כאשר לכל כדאשתקד. ועתה נשוה לנגד עינינו כי בעת כזאת יהי קץ הירושה, כי אז יבא מועד לבנות בכסף הירושה בית לישראל, מה יעשו אז בכסף הזה? או ימנו ויגמרו לבנות בתי ספר ובתי חולים בכל הארצות בלי הבדל אמונה ודת למען הראות לכל כי שוה הוא ישראל בכל הכבוד והגדולה אשר יעטרוהו ולהכין קולוניות לישראל בכל הארצות לבל יאמרו כי בני ישראל יחיו נפשם אך במסחר ובײ״ש, והיה כאשר יבצעו לעשות כל אלה או אז יקומו אהדים ויחלו לדרוש בדרשות של דפי על ישראל והדרש יביא לידי מעשה וכולי וכולי כאשר נראה כל זאת בעינינו היום ואז ישובו האמללים להיות נודדים בגוים גם אחרי הכסף חרב אשר נהלו. אחת היא על כן אמרתי כי ירושה כזאת לא היתה לעזור ולהועיל לו השאירו אותה לנו לפני מאתים שנה וכי לא תועיל אהרי מאתים שנה. — כי אם גם נאמר אשר לא תהיה כזאת וביום אשר תפול הירושה בידי הדור הבא יהיו כלם כאיש אחד חברים בדבר הזה ולב אחד להם לקנות הארץ גם אז אין לקות ישע ממנה, כי למען הקים עם נופל דרוש לא רק כסף כי אם אנשי לב ורוח עובדים באמונה ובהפץ הלב, ואנשים כאלה ימצאו רק כאשר המה בנפשם יתעוררו לעשות ולא אם „בני יונה צלוים יעופו אל פיהם״ – כי אמנם גם כיום הזה מדוע לא עשו ידינו תושיה? האם בגלל הסרון הכסף? האיש אשר יאמר כזאת הוא משקר או כסיל אשר לא יבין בין ימינו לשמאלו, בכסף אשר גזלו השודדים מידי אחינו בארצות השונות מצאה ידם לקנות להם הארץ בכבוד ולו הפצו אחינו כיום כי אז מצאה עוד ידם די כסף והותר לקנות להם את הארץ, אבל יש כסף ויש כח אך לב אין, והלב לא יוכל איש להנחיל בירושה עד כי במאתים שנה יהיה מלב אחד רבו רבבות לבבות. לו מצאה יד איש לעשות כזאת כי אז נצלנו, אך לא בכסף. לב אין! וזה הדבר בעוכרינו כיום הזה, כי גם אשר נעשה כעת נעשה כחולמים בלי בינה והשכל ותחת להיטיב אך נרע.

בפעם הזאת לא אוכל להתאפק ואהן לרוחי תוצאות ואומר בפה מלא כי כל המעשה אשר יעשו אוהבי ישוב ארץ ישראל מראש ועד

סוף הוא תהו, הבל ואין בו מועיל בפעל; לפעל כלם אין ידים ורק למלא פני מכה״ע במאמרים ולקרא בשמות אחדים בשם מתעסקים יש תקוה אבל לא להועיל אף במעט מן המעט בתועלת חמרית. כי האמנם בדבר הזה יאמרו להקים את ישראל כי יאספו אספות ויקבצו פרוטות ויחלקו תמונות מונטיפיורי וירעישו שמים וארץ וסוף כל סוף לא תמצא ידם אף לכונן קולוניא אחת על תלה, האם בזה יקימו את בית ישראל? אל יתעה איש בדברי לחשוב כי הנני נותן דפי במעשיהם בכלל, חלילה לי מזאת, פעל האנשים האלה רצוי הוא מאד וצדקתם תעמוד לעד, כי במעשיהם יביאו החפץ והרעיון בלב רבים להשוב על פדות נפשנו וגם הדבר הזה לבדו כגאולה יֵחשב, ובדבר הזה הגדילו לעשות כי פלסו לתקות ישראל דרך ללב רבים אשר עד כה לא חשבו ולא פללו כזאת, ואם כן גדולות עשו ברוח ואף בפעל טוב יעשו כי יבקשו לתמוך בידי אלה הגבורים אשר השליכו נפשם מנגד למען התות לעמם את הדרך ועתה הנם ברעה גדולה, ולעזור להם החובה והמצוה היא על כל אחד ואחד מישראל, כי הנה הנם חטאת הקהל, ואם הנדבות לא תרבינה ותקצר ידם מהושיע ברב לא אשמתם היא, ובגלל מעשיהם אלה תבא עליהם ברכת רבים; אולם אך הבל ורעות רוח היא אם נחשוב כי די כח בדבר הזה להושיע להעם או אף לפלס נתיב להתשועה, ולא אשמתם היא כי אם אשמת כל הקהל אשר יחטא וישגה בדבר הזה מאד וכאשר שגו ויתעו עד כה כאשר לא העלו את ארץ ישראל על לבם כן יוסיפו לחטוא ולשגות כיום עוד הרבה יתר, ואין רואה נכוחות ואין מגיד מישרים.

על שני עמודים יעמידו המתעסקים בישוב ארץ ישראל את בית ישראל אשר יחפצו לבנות ושני העמודים גם יחד רעועים מאד ובהבנות עליהם בית יטה לנפול בטרם יעמידו דלתותיו. העמוד האחד הוא כי יחשבו בלבם אשר בנדבות וחסד יִבָּנה בית והיא לא תצלח כאשר אמרתי, כי מלבד אשר מן הנמנע הוא למלאות את הבור מחוליתו וקצור תקצר יד אחינו לפרנס את עניהם בכל מקום שהם ואף כי תקצר כל יד לקנות להעניים בתים ושדות וכלים וכל אשר יחסר להם, ולו גם הצליח החפץ הזה בידי נדיבי הלב גם אז אך למתי מספר גאולה תהיה ומה יועיל לכל המון

בית ישראל אם איזה מאות אנשים ימצאו מנוחה? בדבר הזה לא יִוָשַׁע העם ב ח ס ר, כי איזה מאות עניים המה כטפה מן הים נגד כל קהל העניים והאביונים המבקשים לחם, וגם ב ר ו ח תשועה רחוקה, אחרי כי איזה מאות אנשים עובדי עבודה לא יהיו לקהל נכבד בארץ אשר יוכל לקות כי בידו תהיינה עתותיו וכי יוכל לעמוד על נפשו ועל מאדו בעת צר, ואף כי לא לעזור יהיה לכל יתר העם, והדבר הזה הוא נגד הטבע ודרכי התבל כי נקוה לעזור לעניים בכֹּל. בכל העמים ובכל הארצות יש עוזרים נדיבי לב, אך המה ימלאו רק חסרון אשר יחסר לעובדים, המה יַלוו כסף בלי נשך או בנשך מעט למען חוק ידים רפות, ואם שנת בצרת תהיה אז יתמכו בידי העובדים עדי יבאו ימים טובים, ואם יעזבו המון רבה את ארצם לתור להם מנוחה באשר ימצאו הנם אז יתמכו ידיהם במעט כסף להוצאות דרכם; ולוּ היתה כזאת גם לגולי ישראל כי יבאו אל ארץ וימצאו אותה נכונה לפניהם להתישב בה בלא מחיר, ורק כסף חסר להם לבנות בתים ולקנות כלים, לוּ היתה כזאת נדע נאמנה כי נמצאו בעמנו אלפי רבבה תומכים ונותנים גם אם לא הרבו שאון ורעש, אך כי ירבו המתנדבים לתת עד כדי ל ק נ ו ת ארץ וכל הדרוש לה ולנסות אולי תצלח העבודה הזאת, זאת יוכל לחכות אך חולם חלומות. אמת הדבר כי לוּ הואילה אז חברת כל ישראל חברים בראשית הפרעות כאשר נאסף כסף ותקח את ששת המיללִיאָן אשר נאספו ותקנה במחירם קרקע, בלי כל ספק כבר ישבו כיום עשרת אלפים משפחות שם, כי ליתר המחסורים נמצאו נדיבי לב, בכל עיר ועיר אשר מלאו אותם ביד נדיבה, אבל אז לא נעשה הדבר ועתה לא יֵעשה הדבר עוד, כי מלבד אשר סך כזה לא יֵאסף עוד הנה גם עוד זאת כי עתה לא יועיל סך כזה כי מחיר הקרקע עלה שם למעלה ראש כנודע. ומלבד כל אלה אמרתי ושניתי ושלשתי כי לא בנדבות יושע עם כלו, בכלל אין בידנו אף להושיע לאיש אחד בנדבה, וכי נראה איש אובד ולא ימצא לחם — מלבד אם מקרים יוצאים מהכלל נגעו בו לרעה — אז נדע נאמנה כי הוא לא ימצאנו בעמל כפיו גם אם נרבה להיטיב עמו, כזאת נראה בחיינו תמיד כי איש אשר לו כשרון גם אם יִוָתֵר יתום מנער ולא למד כל מלאכה אשר תחיהו

בכל זאת ימצא דרכו בחיים ויהי לעזר לאחרים, ולעמתם יִמָּצאו עמוסים מני רחם, ובכל עת רעה ינשאו על כנפי עוזרים ותומכים ועד נצח לא יצלחו לעמוד על רגליהם, ואם רגע אחד יסירו תומכיהם עיניהם מהם יפלו ולא יקומו, ועל אחת כמה וכמה כי תקצר כל יד להושיע לרבים בטרם אשר הראו כי זרועם תושיע להם לעזור לנפשם. אשר על כן בעמוד הזה יבא רקב בטרם עוד העמידוהו על מקומו. והעמוד השני רע עוד הרבה יתר ממנו, כי אם העמוד הראשון משגה הוא הנה השני הוא אולת ורעה רבה. כמאז כן גם היום לא יוכלו הֻכּים נקיון; הנה המה בורחים לנפשם מפני שוט הזעם בידי אויביהם, והנה הם גונבים את השוט ולוקחים אותו עמהם באשר ילכו. עצבי שונאיהם הלכו אז עמם בברחם ממצרים ומבבל ואת עצבי צורריהם ישאו בחיקם גם היום כאשר ישאו נפשם ולבם אל ארץ אבותיהם. פתגם אחד על שפת כל דורשי שלום ארץ ישראל והוא כי רק בעבודת האדמה יושע העם וכי כל ישעם וכל חפצם בשובם אל אדמתם כי יהיו כלם עובדי אדמה ואין בהם חלילה סוחר ומוכר — כנעני לא יהיה בארץ, ואם יאמר אחד למכור יין ושכר אז יחד עליו יתמלאו וסקלוהו אבן, כי חרפה נתן על עמו. זה הוא רעיון רוח לכלם יחד, ולא אחד השיב אל לבו כי אִולת היא לדבר כזאת ומעשה נערות הוא כל מעשה אשר יוסד על משפט כזה. לוּ ישבנו כלנו היום בארצנו ופתאם קמו אנשים ויחלו לדבר על לב כל העם יחד: עזבו איש איש את מלאכתו ומשלח ידו ואחזו רק בעבודת האדמה כי אך בה תהיה תפארתכם על פני כל העמים, כי אז אמרנו להם: משוגעים אתם ולמה זה הבל תהבלו? הן לא יכון עם בעת הזאת רק בעבודת האדמה, האדמה לא הספיק לעם כלו אף אם תהי רחבת ידים עד אין קץ, ועם כלו לא יקבר מחשבותיו וכשרונותיו אך באדמה, וגם עובדי האדמה לא יראו ברכה בעמל כפיהם בלתי אם סוחרים וכנענים בארץ אשר יקנו מהם בכסף מלא תוצאות אדמתם ואם בתי חרשת המעשה בארץ אשר בהם יֵעשה מיבול הארץ יתר חפצי החיים. האדמה בלי בתי חרשת המעשה, לא תתן כיום הזה לעובדיה להם, ובלי סוחרים ומסחר לא יהיו בתי חרשת המעשה, ובעת הזאת הנה בכל הארצות רק על המסחר יעמדו עַמּוּדי כל הארץ ועשר הממלכה. ואם

נתבונן אל כל ארצות איירופא נראה כי גם בארצות אשר שם רבים המה עובדי האדמה הנה רוב עשר הארץ הוא מחרשת המעשה ומסחר, וישנן ארצות אשר רק בחרשת המעשה ומסחר גדלו והצליחו מאד, כמו ארץ בריטאניא. ואף בארצות אשר עבודת האדמה היא היסוד לכלכלת המדינה גם שם מספר עובדי האדמה הוא על הרוב רק החלק הרביעי או השלישי מיושבי הארץ. ולו היו כלם עובדי האדמה איש לנפשו ולביתו כי אז לא ראתה הארץ כל ברכה בעבודתם, כי אלה אשר רק לנפשם ולביתם יעבדו ימצאו לחמם לנפשם בעמל גדול ולא ידעו מחפצי החיים האחרים הנקראים מותרות, ואם המותרות לא להם המה אז הלא לא יוכל איש אחר לראות ברכה בעמל כפיהם, ובתבואתם לא יעשו מקנה וקנין. ואם נראה ארץ מוציאה תבואה רבה ותוצאות האדמה ינתנו בכסף אז על הרוב לא מידי העובדים לנפשם לקחו אלה כי אם מידי האדונים אשר ארצות רבות להם ואלפי ידי עובדים עסוקות בנחלאותיהם, ופרי הנחלאות האלה הוא הוא יהי לסחר עמים להביא עשר אל הארץ, והעשר יביא עמו כל חכמה וכל דבר טוב, כי בלעדי העשר אין חכמה ואין עבודה, אין בתי ספר ואין בתי מלאכה ואין בתי חולים, אשר על כן לו היינו למשל היום על אדמתנו שלשה מיליאן נפש ובכל נפשנו בקשנו לנו את עבודת האדמה למקור מחיה, כי אז אם גם נפליג במספר מצאו ידי מילליאן אחד עבודה בארץ, אבל במספר העובדים האלה היה רק החצי או גם מעט מזה אנשים אשר יעבדו שדותיהם וכרמיהם לנפשם ולביתם והיותר היו אדוני נחלאות אשר עבדים או שכירי יום עבדו עבודתם ופרי אדמתם היה לסחר העם. ואם נשער בנפשנו כי רוח שגעון עבר אז פתאם על כל העם כי יבקשו כלם אך לעבוד האדמה ואך המה בנפשם בלי עורת שכירים, כי אז היו עד מהרה עדי אובד, כי הגיעו בית בבית והקריבו שדה בשדה עד אפס מקום ויאכלו איש בשר רעהו, וכל העם היה בודד בארצו ודבר לא היה לו עם כל העמים ויהי עד מהרה לעם פרא. אמנם נדע נאמנה כי עם לא ישתגע, ואם ישתגעו אחדים ימצאו רק באחדים אזנים קשובות, ולו היתה לנו הארץ כי אז נדע נאמנה כי הכַּפָּה של השבונות (באָרזע) בירושלים היתה לראש

הכפות בכל העולם כלו, ובדבר הזה לבדו היינו עצומים ונוראים על כל סביבותינו כי בימים האלה יגדל כח הבאֶרוע מכל כח. אולם הדבר הזה יהיה בידינו לקנה המדה לָמֹד את חפץ אלה ההולמים לעשות את כל העם לעובדי אדמה ורעיון רוחם. אם מן הנמנע הוא כי עם יושב על אדמתו יעזוב את משלח ידו ויעמוד רק על הקרקע, על אחת כמה וכמה כי מן הנמנע הוא לעשות מעם כנעני עם עומד על הקרקע בעת אשר גם הקרקע אין לו! ואם יהפצו דבר אשר אי אפשר להוציאו אל הפעל ואם ידברו בדבר אשר לו יצא אל הפעל כי אז היה אך לרעה ולא לטובה הנה נבין כי אך מכשולים ישימו בדבר הזה בדרכי העם לבל ימצא הדרך הטוב. אולם אין רואה ואין מתבונן כי כלם יחד נתעו בשוא וידברו דברים לא-המה, כי נסך עליהם דבר צורריהם רוח עועים ויכס עליהם בצלמות. זה שנים רבות אך זה היה דבר כל צוררינו כי היהודים ימאסו בעבודה קשה ועל כן המה מבקשים אך מסחר ובתי משקה למחיתם. והנה לו גם אמת היה בפיהם גם אז אין כל רע בדבר הזה, כי בכל ארץ נחוצים סוחרים ומוכרי משקה כעובדי האדמה, ואם נאמר כי נתן כבוד יתר לעובד אדמתו ממוכר יי"ש, הנה בכל זאת לא אשם העושה זאת אם לא יעשה מלאכתו רמיה כאשר גם את העובד אדמתו יכבדו רק אם יעשה זאת בישר ולא יצא בלילה לגנוב תרנגולים או ביצים או תבואה מאשר לרעהו. ולהארץ בכלל אחת היא מה יעשה ה א ח ד אם הוא רוקח בשמים או בורסקי, רק לבעליו יתן משלח ידו כבוד או חרפה, ואם כן כל הרעש הזה על ישראל אך תואנה היתה ולא יותר. וזאת שנית מה יעשו בארצות אשר שם לא יתנו לישראל לראות חיים? האם שם שבת המסחר ובטלו בתי המשקה? הלא שם ימצאו זרע קדש מעם הארץ אשר יעשו זאת, ואם כן לא גדול העון מנשוא אם גם ישראל יעשה כן, ומעודנו לא ראינו כי נִתַּן שם אחד מעם הארץ לחרפה יען כי סוחר הוא או מוכר יי"ש—ומה גם בהשיבנו אל לבנו כי כל הדבר הזה שקר הוא מראשו ועד סופו. נראה בני ישראל ברומעניא והנה הנם רוב בעלי המלאכה בארץ, רב נושאי הסבל על החוף, ובכל מקום רבים בהם עובדי האדמה ולא את אדמתם יעבדו כי אם אדמת זרים אשר ישתכרו כִשכירי יום ויתר הַשׂכירים ירעו ויציקו להם, וכלנו הלא נדע כי אם יתנו

היום לבני ישראל לעשות כחפצם אז לא יחזיקו רק במסחר ובמכירת יי״ש. אולם אחרי אשר הדבר הזה היה לחטאת לישראל וצוררים שמוהו ליתד לתלות עליה כלי זיינם לכן החלו מורינו כדרכם מאז לקרוא בקול גדול: שובה ישראל! שובה מהמסחר וממכירת היי״ש וישב ורפא לך ועל כפים ישאוך כל אילי הארץ וכל הגוים ילכו לנגה זרחך. ולמען הפיק רצון מהצוררים החלו לדרוש בשבח עבודת האדמה גם הקריבו קרבן לה. אולם אם כה חשבו לפני שנים אחדות לא נוכל להאשימם הרבה כי אז האמינו בדברים אשר שמעו ומראה עיניהם לא הכזיב משמע אזניהם, אבל עתה אשר לחטאת לא יוכל כפרה תֵחשב לישראל גם כי בקש דעת בבתי מדרש החכמות, עתה אשר יגרשו את עובדי האדמה מנויהם, עתה אשר באונגאריא וגאליציא יקראו קריאה גדולה כי האדמה נתנה אך בידי היהודים, עתה היה להם לראות נכוחות כי אויבינו פלילים ומהם לא נפיק רצון כל עוד אשר בקרבם אנחנו יושבים, ואם נִתֵּן להם ערף הלא אז עלינו לשכוח אותם ואת המונם וישאוגם והעונות בארצות האלה לא עונות המה בארץ אשר נשא אליה לבנו, שם בארץ ישראל אחת היא לנו אם נעבוד את האדמה או נשלה במסחר ידינו, או נעשה כל מלאכה אשר תֵעשה אם אך נמצא בה להם ותקוה תהיה לנו לפנות דרך גם להבאים אחרינו. והנה בדרך הזה אשר בחרו בו עד היום לא לבד כי לא יפנו דרך להבאים אחריהם כי אם גם להראשונים גם למתי מעט לא ייטיבו, כל עוד אשר צלמי בלהות צורריהם לעיניהם ועל פיהם יָתוו למו דרך, כל עוד אשר יבקשו לבר להם דרך אך למצוא חן בעיני אויביהם ירדו אחורנית ולא יעלו. דמיונם כהעשיר אשר התרושש על ידי דרכיו העקלקלות במסחר, והנה הוא נותן את יתר הפליטה בכסף אך לא לגדור פרצות בית מסחרו כי אם ילביש בגדי תפארה את אשתו ובניו לבל ישמחו שונאיו במפלתו, ובזה ישחית גם את תקותו האחרונה ויפול מבלי קום.

אף לזאת יחרד לבנו ויִתַּר ממקומו בשמענו את דברי כל היועצים ובראותנו את מעבדיהם; כלם יחד כקטן כגדול יבקשו ל ע ש ו ת להם עם, לא לעזור ולהושיע להעם כמו שהוא, כי אם להוליד עם חדש בדרכים חדשים, כן עשו לפנים המתקנים בדת ואמונה כי עקרו משרש

את כל הנמצא בידם מאבותיהם ויתנו אך חדשות ולדבר הזה תקון קראו, וכן חפצים כיום הזה לעשות המתקנים בדרכי החיים, כי יבקשו להעם דרכים חדשים אשר לא ידע מה המה ולא יצלח להם. ואין לך חרפה גדולה מזאת אשר המתאמרים לאוהבי העם יבקשו תמיד כי יהיה לאחר. זאת ועוד אחרת, הן גם יד ממלכה תקצר לשנות פני העם כלו ולהתות לו דרך מראש, ואם תאמר לעשות כזאת תביא אך מבוכה בארץ, ואף כי אם אנשים אחדים בלי כח ובלי כסף יקראו לעם כלו: שנו דרככם ותחת אשר הייתם עד כה סוחרים היו מעתה אך עובדי אדמה! קריאה כזאת תבלבל את המוח ותביא צלמות ולא סדרים בכל המעשה. עם לא יבחר דרכו על פי מורים ומדריכים, כי אם על פי החפץ והכשרון, והחפץ והכשרון תלוים בהיכלת, היינו בהמקרים אשר לפעמים יעזרו לטובה ולפעמים ישימו מכשולים. וזה הוא דבר התשועה והעזרה אשר יבקשו רפי הידים מאת אחיהם בעלי הכח, לא חפץ ולא כשרון יבקשו כי את אלה תקצר כל יד לתת כי אם היכלת, היינו לעזור להסיר מדרכם את המכשולים מיד המקרים ולפלס נתיב, ובדבר הזה יצליחו העוזרים לפעמים להביא תשועה רבה; אבל אם יבאו העוזרים ויאמרו: חפצך אין הוא וכשרונך מאפע ואם תחפוץ בחפץ אחר ותבקש לך כשרונות אחרים אז אעזור לך למצוא היכלת — אז אך הבל יפצה פיהו. וכן הוא כיום דבר כל המושיעים לישראל: בחרו בדרכים חדשים למען ייטב לכם, ואני אומר: אם תבחרו בדרכים חדשים רק על פי מוריכם ולא על פי המקרים, היינו בטרם אשר תוכלו ובטרם אשר תראו כי בהדרכים החדשים ייטב לכם, אז אבד תאבדו, ואם תחפצו בחיים אז בקשו למצוא לחם איש איש על פי דרכו אשר הסכין בו, ואתם החפצים לעזור ולהושיע גם אתם תנו יד להושיע לאיש איש על פי דרכו.

אם להקים הריסות עמנו נאמר, אם להאכיל לחם לרעבים, אם לתת מקום מנוחה לנרדפים על צואר, אין לנו לשום לב במה ישלחו יד כי אם אם ימצאו במשלח ידם זה דרך חיים. איש אחד יוכל לבחר לו דרך כחפצו (וגם זאת לא תצלח תמיד) ועם כלו לא יוכל לבחר לו דרך אחד כי אם כל הדרכים אשר יובילו לחיים טובים המה להעם. לעם כלו הן גם הגנבה והחמס לא יחשבו לחטאה, ומאז הנחיל עליון

גוים יקח עם אחד מעם אחר את ארצו במרמה או בחזקת היד ולא יגבלו שמו כי אם יגדלוהו וינשאוהו ועל פני כל אחיו יכָּבד. ומי יודע אם לא כבר התנהלו בארץ איזה מאות משפחות בלי כל שאון ורעש ואחריהם נמשכו רבים לולא בחרו המתעסקים בישוב ארץ ישראל רק בעבודת אדמה. כי מלבד כל אלה אשר אמרתי אם נתבונן היטב נראה כי בכל דרך יש בידינו לבחר בלי עמל רב כמו בעבודת האדמה. לעבודת האדמה דרוש כסף רב מאד; לעבודת האדמה דרושה מאד דעת הארץ לכל משפטיה, וזה יתכן רק כאשר כבר ישבו בארץ שנים רבות; לעבודת האדמה דרושה ידיעת עבודת האדמה וכאלה רבות, לא כן למסחר ולחרשת המעשה, בהם יוכל כל איש להחל במעט ורק דעת משלח ידו דרושה לו ובכסף מעט לפי ערך אל עבודת אדמה יוכלו להחיות משפחות למאות. למשל אם יקבצו היום נדבות מאה אלף רו"כ לישוב ארץ ישראל הנה תמצא ידנו להושיב על אדמה ולבנות בתים ולתת להם כל הדרוש לעבודת האדמה עשרים וחמש משפחות ואם רב שלשים משפחות, ואם נכין בכסף הזה למשל בית חרשת ניר ובית מלאכת יין ושמן וכאלה אז תמצא ידנו לתת לחם לשלש מאות פועלים בבתי המלאכה, ועוד לשלש מאות עוזרים מחוץ בקנית הדברים הדרושים להמלאכה ובמכירתם, ולעשרים עד שלשים אכרים מתעסקים בגדול הגפנים והזיתים, ואם נחשוב את בעלי המלאכה והמורים וכאלה הדרושים לחברה כזאת אז יעלה מספר המשפחות אשר תמצאנה לחמן כאלף, ובהן תהיינה גם משפחות עובדי עבודת האדמה כמספר עובדי האדמה לו נתנו כל הכסף אך בעבודת האדמה. כי אמנם איננה דומה עבודת האדמה לפי העובדים מעבודת האדמה לכשרון המעשה, אם נושיב כעת מספר משפחות על האדמה ואם האדמה לא תצלח להוציא לחם אז ימותו ברעב כי אם יוציאו ענבים וזיתים לא ימצאו קונה להם, לא כן אם כבר הוכנו בתי מלאכה לכל אלה ופרי הארץ יִדָּרש אז ידעו במה יתעסקו. אחת היא על כן אמרתי עלינו לשום עצות כי האנשים הבאים שמה ימצאו לחם, ואם ימצאו לחם אז ימצאו ארחות חיים ולאט לאט יהיו גם לאדוני הארץ. אחינו באונגארן וגאליציען לא באו שמה לעבוד את הארץ גם לא נתנו להם אז לעשות כזאת ויהיו סוחרים, מוכרי יי"ש

וסרסורים ועתה מחצית הארץ בידם היא, ואם כה יעשו גם בארץ ישראל אז תהי להם גם מחיה וגם הארץ בקרב ימים.

ומלבד זאת עלינו להשיב אל לב כי לו נבנה עד היום רק בית מלאכה אחד והבונים ראו ברכה בו, אשר אין כל ספק כי יהיה כדבר הזה, כי אז נהרו עד מהרה המון בעלי כסף לעשות מסחר וקנין, ואז באו גם האנשים החפצים לתת כספם בקרקע, כי מדוע זה לא יקנו קרקע שם בראותם כי היא תשא פרי? לא כן אחרי אשר עשו בישוב ארץ ישראל כאשר יעשו בכל דבר הנוגע בישראל, כאשר עשו לשפת עבר בעוררם תמיד עליה ועל סופריה חמלה עד כי הסבו פניהם ממנה כל עלוי לב, כי הן מודעת היא אשר המאֻשר לא יוכל להביט בדבר המעורר חמלה, וכן עושים גם היום בישוב ארץ ישראל, ליתר שכל העניים והאביונים יתלו עליה את שקיהם לקבץ נדרים ונדבות ולכל המקוננים לשאת עליה קינה. עלינו להבין בינה לאלה אשר כסף בידם כי אחרית טובה נשקפה להם אם ילכו שמה לסחר סחרם ולעשות מלאכתם, וגם לקנות ארצות טוב הרבה יתר שם מאשר באיירופא, כאשר הראה זאת במופתים השר אליפאנט, אשר גם לו אחוזה בארץ-ישראל, ואם יבא שמה איש עשיר אחד אז ימצאו על ידו חית ידם כמה וכמה משפחות. את זאת חזיתי מאז ועד היום ביישוב ארץ ישראל ואך בזאת אחפוץ ולא תואנה חדשה לקבץ נדבות ולהשפיל בעבורן את ערך הרעיון הנשגב הזה, עד כי יבושו בו כל אלה אשר לא לנדבות המה צריכים. ואם תקבצו כסף ואם יש בידכם להושיע אז הושיעו לכל אשר ימצאו שם ארחות חיים אם במלאכתו או במסחרו, כי טוב להעם רוכל ומוזג יי"ש אשר בטנו לא תחסר מעובד אדמתו וחסר לחם... חרפה אחת יש בתבל וחרפת רעב שמה, ואותה נשאנו כבר עד בלי די גם בעת אשר שלחנו ידינו בכל וגם בעת אשר צוררינו קראו אחרינו מלא כי נאסף אלינו חיל העמים והארצות, ואף כי עתה, אשר גם מורינו מקרבנו הועילו לשברנו, לשקץ בעינינו עבודת אבותינו, יען כי לא תמצא חן בעיני אויבינו, כמו בידינו נִתן לבחר ולמאס.

אשר על כן אם לעצתי יקשיב אדוני השואל הנכבד אז אומר לו: יישר ויישר חילך כי התעוררת לבקש עצות לטובת עניי עמך,

אבל הרעיון אשר הנה לבך הוא לא יצלח עתה לנו, כי אם זאת עשו והיטיבו לאדם רב. אגדו אגודות סוחרים ותנו איש איש כספו לא בנדבה כי אם לכם יהיה הכסף, וכוננו שם בתי מלאכה אחרים, ותהיו למחיה לרבים, וגם תורו באצבע לאחרים אשר צרור כספם בידם כי יבאו ויתישבו שמה, כי רק זאת אנחנו מבקשים כי תפקחנה עיני אחינו (אשר כסף בידם והנם תועים כצאן אובדות אל כל רוח לבקש להם עסקים ולא יוכלו, יען כי לא יתנום לעשות הפצם) לראות כי יש מקום אשר שם יוכלו לשלוח ידם בעסקים כחפצם ותקוה נשקפה להם לראות ברכה רבה בכל משלח ידיהם אם במסחר או במלאכה או בעבודת האדמה, וכל שטן ופגע לא יעמוד כצר להם, כי רק לבל ירבו העניים והאביונים תמאן ממשלת תוגרמה לתת לגרים הרשיון להתישב בארץ, ואם כה יעשו אז נוכל לאמר בבטחה כי הארץ לנו היא.

בכל מקום אשר יהודים יתישבו שם אז במשך עשרים או שלשים שנה הארץ להם היא אם אך יתנוה להם, ואם לא ישובו ויקחו מהם בחזקה את אשר אספו המה בעמל כפיהם, ואז יהיו לנו גם עובדי אדמה. קריינא דאגרתא איהו להוי פרוונקא! אתה אדוני נדיב הלב נסה לעשות כדבר הזה וברכת הגוי כלו תבא עליך. ולא אספוק כי ימצאו נדיבי לב רבים אשר לא יחוסו לתת כסף בלי נשך לשנים אחדות. תקותי תאמצני כי גם ידידי ואוהבי הגביר הישר באדם, אשר לו גם לב מבין לשפוט מישרים, רבי יהושע צייטלין, יתן גם הוא ידו לדבר הזה [1]) ואם ימצאו אך עשרים יודעי משפט עמם אשר איש איש יתן לזה אלף או אלפים אז יכינו בית מלאכה אחד והאחד הזה יהיה אחרי כן לראש פנה לכל הבאים אחריו ובמשך מאתים שנה יהיה לרכוש גדול של אלפי אלפים ורבי רבבות, אשר יהיו שמורים ונכונים בידי אחינו ולא בידי זרים, ואתם אשר תעשו כזאת גואלי ישראל מצרותיו תקראו לעד לעולם [1]).

1) זה כשלש שנים דברתי עמו והצעתי לפניו את הדבר הזה בהיותי במאריענבאד, אבל אז אך החל אור רעיון ישוב ארץ ישראל להבקע, ולא שמו עוד אליו לבם כמו עתה.

1) בפרטיות לא אדבר פה על דבר בתי המלאכה איך לעשותם, נותני הכסף ימצאו גם הדרך הנכונה ואף אני לא אכחד את עצתי אז.

דגול מרבבה.

לפי מספר מפקד בני האדם על פני האדמה יאריך אדם אחד מרבבה מאת שנים, ואם כן על פי המספר הזה ברור הדבר כי ימצאו כיום בכל בני ישראל כאלף איש בני מאה שנה, וכן ימצאו תמיד אחרי כי חק הטבע הוא אשר אחד אחוז מרבבה יחיה מאה שנה, ובכל זאת לא נשמע עד כה כי הרבו לשמוח ולהג חג המאה אף באחד ממנו כאשר עשו זה עתה להשר משה מונטיפיורי יחי'. ומה זאת? האם עשרו עשה לו? או כבודו בעמים? אמת הדבר ולא נוכל לכחד לדאבון לבנו כי רוב אחינו יתנו באמת כבוד רק לעשיר ונכבד בעמים, ואם יחכם איש וירבה טוב וחסד לא יזכרו לו כל אלה אם לא איש זרוע או בעל אוצרות הוא, וגם בחג הזה חגגו רבים לא יען כי הכירו ארחות הדגול מרבבה כי אם יען כי גדול שמו לכן לו יאתה תהלה, ועל כן הפריזו רבים בדרשותיהם בהנופה וחלקות על שם משה עד כי היו לגעל נפש למואס חנף, כי בעיניהם השם הוא העיקר. אולם כל אלה אך כמוץ המה אשר רוח ישאם ולא ישאר כל זכר למו, כי אנחנו הלא נדע מה יתרון להמהלל בתהלות כאלה, וכבר ראינו כאלה רבות, ואחד מבני הדור הזה יהיה לנו למופת, הלא הוא המנוח אשר שש לעשות צדק מו"ה אברהם הכהן (אלבערט כהן). אלפי תהלות שירות ותשבחות נשמעו שנה בשנה לשם האדם הישר הזה, אשר באמת הרבה לעשות טובה בימי חייו, ומי זכר את שמו מאז חדלו לקבל ממנו צדקה ועזרה אחרי כי הלך לעולמו? לא אחד! וכן המה תהלות רוב המהללים, כי על כן אחשוב למשפט כי לא באלה יורו דעת לעם למען ידע להוקיר באמת פעולת האדם המעלה, כי אם בהשכל וידוע את דרכיו במשפט ואמת, וזאת תהי תפארת להאדם המעלה כי יהללוהו על פי פעלו, ותפארת לעמו כי לא בחנף ודברי שקר יביע תהלות.

השר משה מונטיפיורי ראוי הוא לכבוד בעמו [1]) מאין כמהו גם אם לא נדמהו לאחד הגדולים בישראל אשר נקראו בשם משה; הוא היה איש ישראל בכל דרכיו באמת ובלבב שלם וזאת היא תפארתו. הוא בעשרו ושלומו לא גבה לבו לבלתי ראות ענות עמו, כי אם שם לבו והטה אזנו לצעקת אחיו הנרדפים כל היום וזה הוא חסדו. לבבו היה שלם את אמונתו בכל ימי חייו וזאת היא צדקתו, אשר לא תִשָׁכַח נצח, ואף אלה אשר לא באמונה ימצאו מחסה ועז אם אך יודעי משפט המה יהללוהו בעבור זאת בכל תהלה. כי אמנם כאשר נהפך עלינו הגלגל בכל דבר; כאשר ירדפו אותנו בעת אשר נבקש שלום; כאשר יאשימו אותנו בעונות אשר המה לנו לזועה יותר מאשר לכל העמים; כאשר גם צדקותינו תחשבנה לנו לחטאת, כן גם בקרבנו אך תהפוכות, וכל אשר בו יְשֻׂגַב עם ועם הוא לנו למשענת קנה רצוץ. בכל העמים תהי האמונה למבטח עז למלך ושרים ואדירי עם, בכל עם ועם נראה כי אצילי העם ועשיריו יתימרו אך בשם האמונה ובה ישימו כל כבודם וכל כהן אמונה ינחל כבוד בלי מצרים ודבריו נשמעים גם כדבר פקיד ומושל, והכל יודעים זאת עד כי למותר הוא לדבר בזה, וכל אצילי הארץ רק בדרך אמונה יבחרו ויחרפו נפשם בעדה ובלעדה לא ינחלו כבוד בארץ, ורק החכמים החוקרים על ידי מחקריהם

1) בזה לא אמרתי כי לא ראוי הוא לתהלה ותפארת כאדם, הכל יודעים כי שמו נערץ ונקדש בפי כל על צדקותיו וחסדיו ויושר מדותיו, עד כי גם שונא בעל כרחו יענה אמן לתהלת השר. ולעולם לא אשכח את אשר ספר לי כמסיח לפי תמו ישראל מומר היושב בלונדון והוא איש עשיר ונכבד. פעם אחת קרה כי נזדמנו שניהם בספינה אחת ויתאמץ בכל עז להודע למונטיפיורי, אשר האיר פנים לכל אלה אשר הציגו לפניו אם יהודי או נוצרי, וכאשר פגע בו האיש ההוא בלכתו הנה והנה על גג האניה הסב השר תמיד את פניו לבל יראה פני ישראל מומר, כי חק הוא לו לבלתי דבר את מומר והבט בפניו — ובכל זאת — הוסיף האיש ויאמר — אודה כי פני מונטיפיורי נראו לי כפני מלאך, וכן הוא באמת כי אין מי ישוה לו בצדקתו לכל אדם מאיזו דת שיהיה רק לא לישראל מומר. העדות הזאת כמאה עדים דמיא, אולם על צדקותיו בכלל אין לנו לִתפאר בו יתר מכל בני האדם, ואני דברתי בזה רק על צדקה אשר עשה בישראל.

ודלת העם על ידי מחסורם ירימו לפעמים יד נגד האמונה וכהניה, אך קצרה יד כלם מנגוע בה לרעה, כי בעלי המשרה והכח יהיו עליה סתרה — ובנו גם בזה ההפך מכל עם; בנו אשר אין לנו בעולם אלא התורה והדת למוסרות עמנו, בנו אם אך ימצא איש עֹשר־מעט או יזכה לשם-מה ויהשוב את נפשו למורם מעם אז תהי ראשית דרכו לא רק לזנוח חקי הדת כי אם לפשוע בה בזדון ויטאט בנפש, ורק על החכמים ודלת העם ישים העם משמר לבל יפרצו בהומת הדת, אך העשירים יוצאים מהכלל המה, למענם לא נבראה יראת שמים כאשר לא יראת אנוש על פניהם. והדבר הזה ישפילנו וידכאנו וירבה פצעינו מאד. אם יפשע עני באמונתו כי אכף עליו פיהו ולא יוכל להסר נפשו ממאכל יען כי אחד הפוסקים לא ידע רחם (וזאת הן לא נוכל לכחד כי חקי דתנו על פי הפוסקים המה לבאר צרה להעניים והאביונים להכרית אֹכל מפיהם) או כי יתפרץ רוח אחד החוקרים ויביא במשפט את דברי המחוקקים, בדברים האלה לא יפָּרע עם, כי החכם בחכמתו והעני בתאותו לא ירבו לפשוע, ואם גם יפשעו — חלילה לנו לדין אותם במדת דין קשה כי הם נאלצו לזאת, את זה הציק רוחו ואת השני—בטנו, אבל אם העשירים אשר לא בדעת ומשפט ישביתו מפניהם כל חק, אשר לא ממחסור ועני ישלחו ידם בפגולים כי אכף עליהם פיהם, כי ידם הלא תמצא למצוא מעדני מלך גם על פי חק ומשפט, אם אלה יפרצו כל גדר בזדון אז לא ידעו כל גבול ועד מהרה תהי רוחם זרה גם לעמם כאשר היתה לחקי הדת כי רֻבם לא ידעו גם הגדה, אשר היא תשיב לבם אל עמם...

וישראל הידע זאת? היתבונן לתוצאות המעשים האלה? אך לא! בישראל כל דבר האסור מֻתר אך לעשיר, וזאת נשמע לרגעים, כי יראה איש ישראל את אחיו אוכל טרפה או יחלל שבת והוא עני אז לא יחקור אולי היה פקוח נפש בדבר הזה כי אם יאמר: לוּ עשה כזאת איש עשיר החרשתי, אך כי עני יעוז לחלל דת השקט לא אוכל! והתהפוכות האלה היו לנו לשבר משנה להביא מחתה לעניים, כי בדבר הזה גבה לב רבים מהיושבים על כסא ההוראה להכביד המשא על ענ י י הצאן, ולהשחית לב העשירים עד לתתם בתחלה למואסים באהיהם ואחרי כן גם לצוררים להם. כי על כן נראה את השר משה

מונטיפיורי לא רק כדגול מרבבה אשר רק אחד ממנה יאריך מאת, כי אם כדגול מרבבות עשירי ישראל אשר בעשרם יגבה לבם עד להשחית. ועל הדבר הזה עלינו להללו בכל תהלה ובלבב שלם. ולא יצדקו אלה אשר יאמרו כי בדבר הזה לא יראו נכבדות אחרי כי הוא לא חסר נפשו מכל טובה גם בלכתו בדרך ובעברו ארחות ימים, כי ידו מצאה למעדני מלכים גם אם נזהר מכל פגול, כי באמת לא כן הוא, לו היה אציל בעמים כי אז לא נחשבה זאת לו לצדקה, כי המה כלם ישימו אך באמונה כל כבודם, אך הוא אציל בישראל ובישראל לא כן יֵעשה, ויהי איפוא למופת לרבים. ולוּ חכמו השכילו הדרשנים בדרשותיהם והכותבים במכתביהם כי אז הרימו את הדבר הזה על נס למען ישמעו עשירי ישראל, כי אמנם אך הדבר הזה היה בעוכרינו, אך מהדבר הזה פרח הזדון ומטה רשע אשר היה בנו, כי רוב עשירינו חטאו וגם החטיאו את הרבים להעבירם על דת, וכל עוד אשר לא יצלח בידנו להשיב לב העשירים אל דתם, היינו כי יתכבדו בה ועל פני כל העם יכבדו, אין כל תקוה כי יהי לבבם נאמן את עמם וידאגו בצרתו וישאו אתו בעמלו. אשרי השר מונטיפיורי שזכה להיות גם בדבר הזה דגול מרבבה ואשרהו שזכה לחיות עד כה ולראות בעיניו שלא לריק יגע, כי עתה יחלו גם רבים מאלה אשר בגדם ומעלם בדתם ועמם נחשבו בעיניהם כחכמה, לראות כי כלם שגו יחד וישובו ויבושו וינחמו מעלילותיהם.

אך לא בדבר הזה לבד יהיה השר כמוכיח ומזכיר עון לעשירי ישראל, כי אם גם כל המעשים אשר עשה בחייו יקומו ויטפחו אותם על פניהם ויקראו להם: אכן כזב שמתם מחסכם ובשקר נסתרתם עד כה! — תהלת חסדי המאה הזאת שמעה אזננו מכל עברים, קרן אורה ותשועת עולמים חזו כל אלה המתפרצים מפני אחיהם והדבר הזה היה להם לכסות עינים בהיותם לבוגדים בעמם, באמרם: כבר עברה העת הרעה ולא תשוב עוד לעולם ובעת טובה למה לנו לענות בנגעי אחינו? תולדות ימי השר תעמודנה כעדים נאמנים ותקראנה: שקר בפיכם! בכל המאה הזאת הלך השר כפעם בפעם לארצות שונות ולא למען התענג בשלותם בא שמה,

כי אם רק לראות ברעתם ולשמוע צעקותיהם, ותשועת הטאה הזאת והסדיה איפה המה ?! וגם בגלל הדבר הזה אך טוב הוא כי יתנו שם ושארית עד עולם לזכר השר למען יהי שמו לשבט מוסר לפושעים בעמם ולמופת לישרים בלבותם עד עולם. ומי יתן ונזכה לקרוא עוד שנה בשנה שנים רבות בשמו בברכה ותפלה בעד שלומו וארך ימיו.

וזאת אשיב *)

שמחתי מאד כי עצתי לכונן בתי עבודה ומעשה בארץ הצבי מצאה חן בעיני כבודו ואף עוד זאת כי כשר הדבר לפניו לתת גם כסף לדבר הזה ועל כן אקוה כי כבודו יהי למופת גם ליתר נדיבי-לב הדואגים לשלום ארצם ועמם ומכם יִבָּנֶה בית ישראל, ולכן אבאר דברי יותר. כאשר השמעתי העצה לא נכחדה ממני השאלה העצומה מי ומי יתעסק בדבר, כי אם ינתן הכסף בידי איש זר, אז מי ישים בטוחות כי תצא ממנו תועלת ליתר הגולים? ומי יערבנו אם יכשר לדבר הזה ואם יזכה ארחו? אולם באמת הכסף רק הכסף דרוש לדבר הזה, ואם יהיה הכסף אז יצא הדבר לפעלו מאליו, באחת הדרכים האלו: אם ימצא איש אשר יש לו כשרון להכין בית הרשת המעשה ויחל במלאכה או יהי הכסף לו לעזר [1]) ונותני הכסף יבחרו בממלאי

*) הדברים האלה באו כתשובה למכתבו השני של קלונימוס זאב וויסאצקי, הנדפס בהשחר שנה י״ב, ע׳ 506 — 507. וויסאצקי מסכים לדעתו של סמולנסקין, שצריך „לכונן בתי עבודה וחרשת המעשה בארץ הצבי" ומודיע שהוא מצדו נכון לתת לזמן ידוע בלי נשך את החלק העשירי ממכסת הכסף שיֵאסף ויאצר למטרה זו, אלא שבסוף מכתבו הוא בא לדבר חדש: הוא מציע „שיתעוררו בקרבנו אנשים אשר ישלישו בחייהם סך מסוים לבניהם אחריהם אשר יולדו בדור ששי או שביעי כי יירשו את הסך עם הרבית הכפולה והמכופלת אם אך יהיו אז בנים נאמנים לעמם ולדתם". וויסאצקי ראה בזה „העצה היעוצה לקיומנו"... — המו״ל.

1) לא אך רעיון רוח אשמיע, כי אם דבר אשר יצא עוד מעט גם אל הפעל, הנה כבר זה כשלש שנים החלותי לדבר על לב מיודעי בעלי כסף ודעת, כי המה ישימו משכנם בארץ הצבי, ודברי לא שבו ריקם כי העירו את רוח אחד הנבחרים הלא הוא החכם הישר ה׳ ניעמצאוויץ חתנו של ר׳ ישראל ראטנער ממאהילעוו, והוא איש אשר ידע דרכי המסחר כאחד הסוחרים הגדולים וגם כסף לא מעט בידו, ועל כלם הנה הוא איש יודע בחכמות על בורין, כי השלים תורת תחעמיע פה בהפאליטעכניקום בוויען והוא הלך בקיץ הזה לא״י למען יראה בעיניו את כל אשר ביד איש לעשות שם, ויחקור וידרוש בכל לבו ועתה שב ופיו מלא תהלות הארץ ולפי דעתו אוצרות חשך טמונים שם בקרקע, ובקרב

מקומם לפקח על הדבר; או אם ימצא אחד אשר יכין בעצמו בית חרשת המעשה ויחסר לו כסף אז ינתן לו הכסף בתור הלואה והבית וכל אשר בו יהיה כמשכון בעד הכסף; או כי יפָּקד הכסף תחת ידי נאמנים והוא יהיה כקרן גמילות חסדים לבעלי מלאכה למען יוכלו להרחיב גבול עבודתם, ובדרך הזה נוכל להקים בסך שלשים אלף רו"כ למאות בעלי מלאכה נופלים כעת תחת סבל המחסור, ועל כן על כבודו אשר יהפוץ לתת יד נדיבה לדבר הזה גם לבקש רעים וחברים, ומה טוב היה לו הואילו גם יתר מכתה"ע העברים אשר לבם אֱמונה לישוב ארץ ישראל לדבר בדבר הזה ולעורר רוח נדיבי לב כי יתנו ידם לכבודו ויחד יוציאו את הדבר הגדול הזה לפעולת אדם.

ובדבר ההצעה החדשה אשר כבודו מציע אין כל ספק כי יצדק מאד מאד בדאגו לרוח עמנו, כי באמת ברוח עמנו הכל תלוי, ולא חסרי כח היינו כיום לעזור לנפשנו לולא נגעה חרב המעל והבגד ברוח עמנו, ואך ממנו לקיומנו ולחיינו תוצאות, גם עצתו לשום לב להעתיד טובה ונכונה היא, כי אמנם אך זה היה ויהיה למכשול לנו תמיד כי לא נשים לב אל העתיד, אנחנו נעמול ונקריב נפשנו אך בעד ההוה ואת העתיד לבא נעזוב בידי אלהים, כי על כן מרחפים אנחנו ברוח אחרי כי אבותינו לא הניחו אבן פנה למוסדות לנו, אולם בפרטי העצה תורה היא ואנו צריכים לדון בה.

כי לנו לדאג לרוחנו לעתיד בזה אין כל ספק, אך הדרכים אשר יציע כבודו לא יובילו לדעתי אל המטרה הזאת, וגם בעיקר הדאגה כאשר ישיתנה כבודו עוד יש לי לדבר הרבה. וכשאני לעצמי אומר בפה מלא, כי מהדאגה אשר השמיע כבודו לא ירך לבי. אמת הדבר כי אנחנו פשענו ומרינו וסרנו מדרך אבותינו ונהי לבנים זרים. אבל לא לעולם תהיה כזאת. תקופות שונות כאלה עברו על

ימים יבאו דבריו בהשחר, והוא שב הנה רק למען למור בפעל (פראקטיש) מלאכת עשית היין וסנון השמן וכאלה, ואחרי עבור ירחים אחרים ישוב וכספו בידו ויכין שם בית חרשת המעשה, והוא איננו נצרך לכסף, אך אם יהיה כסף שמור, אז יחרו יחזיקו גם חכמים אחרים אשר מעט כסף בידם או אשר מאומה אין בידם לכונן אף המה בהי חרשת המעשה ויהיו למקור חיים לאלפים.

עמנו כפעם בפעם ובכל עת שבו ונחמו. וגם עתה נראה בעינינו כי רבים מבני הנעורים אשר זה לא כביר בזו ושקצו לעם ישראל, הנם אדוקים כיום הזה בעמנו וגם בדתנו הרבה יתר מאבותיהם, ולא רק הפרעות עשו זאת כאשר יאמינו קצרי עינים כי אם יען כי סובב סובב הולך רוח האדם ועל סביבותיו הוא שב, ואחרי אשר בני האדם ירוצו תמיד קדימה לכן ישובו בזמן ידוע אל המקום אשר יצאו משם. זאת ראינו בדרום ארץ אשכנז אשר זה כעשרים שנה החלו לשוב ולהיות אדוקים באמונה נפרזה, אולם בימי מנוחה תארך העת עדי ישובו אל עקבותם כי אז המה פורצים אך קדימה ועל כן אך כאשר סבו את כל הגלגל אז על מקומם הראשון רגלם עומדת, ובעת מהומה יסגו פתאם לאחור ובן-רגע שבו בכל הדרך אשר עברו בו שנים רבות.

אשר על כן לא יפלא הדבר אם נכדינו או הדור הרביעי, אשר עתה נדאג להם לבל יפרדו מקהל עמנו, אם המה יחשבו אותנו למורדים ופושעים כי המה יַרבו לבנות גדר לגדר וסיג לסיג. הבגידה אשר אנחנו רואים כיום בעמנו לא חדשה היא וכבר ראינו כמוה רבות וסוף סוף יפרדו הבוגדים על יד על יד ויפלו מהעץ כעלים בלים ורוח ישאם... וזרע קדש יהיה למצבת העץ אשר יחדש נעוריו ועוד יחליף ויוציא עלים חדשים למכביר. עד הנה שמשו היין והשמרים בערבוביא, עתה יחלו ימי הסִנון ובדור הבא אולי יהיה היין זך. אפס כי לא נוכל לכחד כי על אלה נוכל לאמר אך „אולי", ופן לא יהי כזאת, פן יאריכו הבוגדים ימים בקרבנו וימאנו או לא יוכלו להפרד, או פן ישוב הדור הרביעי או החמישי על עקבות הדורות האלה ואחרי אשר ישובו עתה ושחרו אֶל ישובו המה לבגוד כאבותיהם, על כל אלה נוכל לאמר אך „אולי" ו„מי יודע", כי על כן החובה והמצוה לשום גם לזה לבנו, אך לדבר הזה לא תכון לדעתי עצתו כמו שהיא כי אם לשנות מעט פניה ואז תהי למקור ברכה. להשאיר ירושה בתנאי אך אם יהיו היורשים אמונים לדתם לא תצלח להביא ברכה, באחת כי הוא דבר פרטי, רק איש אחד יכול לעשות כן להבאים אחריו ולא נוכל לאגוד אגודה כזאת, ומה יועיל לנו אם אך משפחה אחת או אחדות תהיינה אמונות ויתרן בגוד תבגודנה? — וזאת שנית, עלובה האמונה אשר

בעבור הירושה יחזיקו בה מחזיקיה, מאמינים כאלה אשר בעד כסף מלא יהיו אמונים טוב יותר שלא יבראו משיבראו, ועוד זאת, מי זה לידינו יתקע אם לא ערום יערימו וכאשר יקבלו הירושה אז יפנו ערף וכספם בידם?[1]) ובשלישית הן יהי הדבר הזה לאבן נגף להיורשים ומקור ריב ומשטמה, כי אז איש ברעהו יבקש מגרעות לאמר כי לא בעל אמונה הוא, וזה יאמר כי עיקר האמונה היא להתפלל הרבה, והשני ידין כי אך אמונת צדיקים אמונה תקרא, ועוד רבות כאלה, ומי זה ישפוט ביניהם מה היא האמונה הנאמנה, ומה יהי בעיני הדורות הבאים אמונה וכפירה? במשך שתי מאות שנה נשתנו פני הדינים והמנהגים ונוספו עליהם כהנה, ומי יודע מה תצלח עוד בידי הרבנים לברוא דינים וגזרות חדשות ולכלם אמונה יקראו. בדברים כאלה עלינו אך לפתוח פתח והבא לטהר מסייעין לו, אך לא לכוף ולחסום הדרך מראש. אשר על כן אומר עצת כבודו טובה ונכוחה היא אך לא בדרך אשר יבוֹ בה, כי אם עלינו לשום לב להקים משגב עז לרוח ישראל לבל ירד מטה מטה כאשר עד כה, וזאת בידינו לעשות.

בדבר אמונה לא נוכל לדין ולשפוט מראשית אחרית, אך דבר אחד יש אשר בלי כל ספק בו תלויה אמונתנו ורוחנו ואחדותנו וכל חיינו, והדבר הזה—היא התורה. ולא באונו כל התלאות כיום הזה ולא רבו בנו המורדים והפושעים רק בשביל התורה שנשתכחה, כי כל עוד לא תשכח תורה אז לא לנו לדאג לאמונה. וזאת נראה בעינים כי היא תשכח מיום ליום יותר, כמפירי חק כן גם היראים והחרדים ירחיקו את

1) ואם כבודו יסתפק במועט וישמח אם לכל הפחות לא יפרדו מקהל עדת ישראל, בדבר הזה לא ילך לבי עמו, כי אמנם גם היום הננו רואים בעינינו כי טוב טוב היה לכלנו לו נפרדו מעלינו הבוגדים בנו כיום הזה. הגבירים בישראל אשר לא יתנו לבן ישראל משרה ופקודה ירעו לנו יותר מכל צוררי ישראל, כי המה יעידו על כלנו כי אין אמונה בנו, הבוגדים אשר יסיתו אותנו לשכוח שם ישראל ולהתבולל בעמים נגע המה לנו יותר מצוררינו השולחים בנו יד. ולו חפצו אלה לשוב, היינו להמיר דתם קבל עם, כי אז היתה לנו הרוחה, כי אז לא שָׂבַעְנוּ בוז כָּל הַיּוֹם לִשְׁמוֹעַ כִּי אַחֵינוּ נוֹשְׂאִים עלינו חרפה

בניהם מהתורה, יען כי היא לא תתן להם מאומה, לא כבוד ולא כסף, ותופשי התורה וחכמי ישראל עניים המה ולעזרה יצפו, ועל כן גלה מהם כבוד, ואת המכשול הזה עלינו לפנות מדרך עמנו. עלינו לבקש תחבולות לכל ידח נדח מאהלי התורה, ואת הדבר הזה נוכל עשו רק אם נשים לב לתת לחם למטיתים עצמם באהלי התורה וחכמת ישראל. לכל העמים יש אגודות חכמים (אקאדעמיען) והחכמים יקבלו פרס וספריהם יודפסו על חשבון האגודות ושכר עמלם ינתן להם, וכזאת עלינו לעשות לעמנו: ליסד אגודת חכמים אשר בה יִבָּחרו גדולי חכמי העם לתורה ולתעודה ולחכמה ושכרם יהי נכון לפניהם מקופת האגודה והמה יבחרו גם בחכמים אחרים לפי ראות עיניהם, והמה ישפטו את הספרים הראוים כי האגודה תוציאם לאור או כי תתמוך בידי מחבריהם; האגודה תיסד בתי ספר לרבנים ומורים לישראל מכספה לבל יתערב זר בהם, האגודה תשים לבה להרבות דעת התורה וחכמת ישראל על ידי בתי ספר וכאלה, ובכל דבר נכבד ישמע דבר האגודה, אשר כבר תהי מְקֻבלת ורצויה בעיני כל העם, ובדבר הזה נִתּן הנהגת כל בית ישראל בידי אנשים יודעים את עמם ותורתו, אנשים אשר לא ייראו מפני איש כי לחמם נכון בידם, ובדבר הזה נגדיל כבוד התורה והאמונה גם יחד, כי יודעי תורה אם לא עניים המה ינחלו כבוד ורב, ומה גם אם על פיהם יצא דבר כל העם, ואם אגודה כזאת תהיה לנו אז הכל בידינו. אך איכה ניסד אגודה כזאת ולדבר הזה הן דרוש כסף רב מאד לכל הפחות חמשים מילליאן קרן קימת? על זאת אשיב: נעשה כעצת כבודו, כי יתעוררו נדיבי לב להשליש כסף למשך מאה שנה, או עד אשר ירבה הכסף עם הרבית ויהיה לסך חמשים מילליאן, או אז יצא החפץ הזה לפעולת אדם ואז נדע כי בנינו בית ישראל וכי הקימונו רוחו בתפארת ועז ונצח. ובדבר הזה יוכל להחל גם איש אחד ואחריו יתחרו גם אחרים לעשות כמהו, ומי יתן וישימו יתר המכת"ע את לבם אל העצה הזאת וישאו ויתנו בה למען ברר וללבן אותה. כי אמנם ידעתי כי עוד שאלות רבות יש לשאול בעצה הזאת אך גם תשובות יש, ומה גם אם רבים ישאו ויתנו בה אז בלי ספק יצא משפט צדק לְאשר עמנו בדור יבא.

מציון ישועת ישראל.*)

דבר גדול ונכבד הננו שומעים כיום מציון, דבר אשר ממנו תקוה טובה נשקפה להכלל; לא רק הטובה אשר תצמח מהחברה הזאת בהושיעה לאובדים וקשי יום; לא רק תפארת וזכר עולם להשר משה ויהודית נחזה בה, וגם אלה מטרות נכבדות הנה, אבל אנחנו דבר גדול ונכבד הרבה יתר מכל אלה נראה בפעל הזה, דבר אשר בכחו להרים קרן תפארת ליושבי ציון ולתת הנם בעיני יתר אחיהם, ובדבר הזה די כח לקומם הריסות ציון ולתת ניר ליושבים בה. כי לא נוכל לכחד אשר השטן היותר גדול, אשר עמד בדרכנו בימי המהומות להניא את לבב העם מתת עזרה לשואפים לעפר ארצם, היה כי שם יושבי ציון וירושלים היה לזועה בכל הארץ, כל תבל וכל עון תלו בשמם, והיה כאשר דברנו על לב נדיבי עמנו לתמוך בידי הנודדים כי יעלו לציון, אז ענו כולם פה אחד: על הראשונים אנו מצטערים, ומה החפצו לעשות גם אלה לעצלים נבלים? ואם כי לא צדקו בדבריהם, כאשר כבר השמענו לא אחת ולא שתים, כי רק יען כי לא למחיה שלחו אלה לארצנו ובבואם שמה התחבאו באהליהם בלי כל תנועת חיים לכן יצא מהמקום ההוא אויר רקבון, לא כן כאשר יבאו חדשים וצעירים ובעלי כח וחפץ החיים אז יניעו כל הארץ והתנועה הזאת תביא רוח חיים בכנפיה. כל התשובות האלה לא הועילו, כי אמרו: התשובות האלה הן רק בשקול הדעת ומעלליהם הרעים של יושבי ארץ ישראל המה בפעל. ועל כן שמו מכשולים בדרך הזה לבל יוסיפו נכשלים. ועתה נבין מה רבה תהי הטובה אשר תצא בכלל לעמנו, אם יושבי ארץ ישראל יראו לדעת כי שקר ענו בם או כי שבו

---

*) את הדברים האלה כתב סמולנסקין כשהודיעו לו מירושלם שנוסדה בעיר הזאת (בח׳ כסלו, תרמ״ד) ע״י נכבדי אחינו האשכנזים והספרדים חברת „עזרת נדחים „תפארת משה ויהודית", במטרה „לעזור לכל עניי אחינו בירושלם בלמוד מלאכה לצעירי ימים, ובהמצאת עבודה או פרנסה לבאים בימים, למען יוכלו לחיות מיגיע כפיהם", — ה מ ו " ל.

מדרכיהם והנה הנם ככל המון בני ישראל מבקשי חיים להם ולרעיהם ואף ישימו את לבם לעזור לנדחים וקשי יום ללמדם מלאכה למען מצוא ארחות חיים בישר. הדבר הזה ירים קרן ליושבים שם ובכן לא ימציאו עוד לשונאי ציון תואנה לשום מכשולים בדרכי ההולכים שמה, וגם כסף הנדרים והנדבות ירבה כאשר ידעו נדיבי הלב כי לצדקה וחסד יכוננו אגודות, ועל כן החובה והמצוה כפלים על כל אוהב עמו וארצו לתמוך בידי החברה הזאת למען תשגה ותגדל ותעשה חיל בישראל.

תשובה.*)

לבל אבלבל דבריך, כותב נכבד, בהערות הערות יַחְלְתִּי, ובמענה אחד אשיב על כל דבריך יחד, ואתה תראה ואולי תודה כי הפרתי משפטיך אשר חרצת.

נתת שמחה בלבי כי אלי ריבות בדבר תקות הגאולה, כי זכור אזכור אשר זה לא כביר, כעשר שנים לערך, לא נמצא עוד אף סופר אחד בישראל אשר דבר על הדבר הזה בפומבי, ואף אחד לא ערב לבו לעשות זאת בשפת עבר בקהל, מיראה פן יתגודדו עליו המשכילים וידחוהו מקהלם, ואני הייתי הראשון אשר דברתי בשפה ברורה בדבר הזה בספרי עם עולם, אשר בראשית צאתו התעוררו

---

*) הדברים הבאים בזה הם תשובה על „מכתב לבן־יהודה", הנדפס בהשחר שנה עשירית, ע' 241—245. הכותב טוען נגד סמולנסקין, שבדבריו במאמר „שאלת היהודים" הוא מתכחש לדעותיו אשר הטיף לפנים, כי אז שם את תקות הגאולה לעיקר היהדות, ותולדות התקוה הזאת הלא הן השיבה לארץ אבות וללשון העברית, ועתה הוא חורץ משפט כי מתה שפת עבר לכל החכמות והמדעים וטובה היא רק לדברים הנוגעים בנחלת ישראל. כמו כן הוא מערער על הנחתו של סמולנסקין, כי ישראל הוא „עם הרוח" ורוחו ותורתו מעמידות אותו גם בגולה, אשר על כן בקש ירמיהו לקרב את הגלות, למען שום שארית ופליטה לרוח ישראל, אשר בארץ ישראל לא היתה לה תקומה מפני עבודת האלילים. לדעת בן־יהודה עיקר כל העיקרים היא ישיבת העם על אדמתו, ולולא היו גם סבות אחרות לחרבן הארץ כי אז אמר שירמיהו, כיוסיפוס אחרי כן, הרס את ארץ מולדתו ויתננה בידי זרים, אם בשגגה או בזדון, אחת היא. אם עם הרוח אנחנו או אין—אומר בן־יהודה—הלא רואים אנו כי קץ אומתנו הולך וקרב, ולא רק באשמת השכלת ברלין, כי גם בארצות אשר לא ידעו היהודים את שם בן־מנחם ואת תורתו, יפנו בני הנעורים ערף לאומתם ולשפת אבותיהם. והוא בא לידי מסקנא כי עלינו להחיות את השפה ולשומה בפי בני נעורינו. „אבל לא נוכל להחיות שפה עברית בלתי אם בארץ אשר מספר יושביה העברים יגדל ממספר הגוים. נרבה נא איפוא מספר היהודים בארצנו השוממה; ונושיב נא את שארית עמנו על אדמת אבותיהם; נחיה נא חיה את האומה וחיתה גם שפתה!".—המו"ל.

עליו חסידי ההשכלה ויגזרו בלי ספק עליו גניזה, לולא מצאו בו דבר טוב, כי הגיד לשאול ושלמה ולרבי עקיבא ורבי מאיר פשעם, רק הדבר הטוב הזה מצאו בו ויסלחו לעונו גם אם כאיש יהודי דבר. אבל בין כה וכה כבר נתפשט הרעיון הזה בקרב הסופרים ומאמרים רבים נכתבו בדבר הזה, כמו נמנו וגמרו כבר כל העם לקבלו כמשפט אמת, אשר כל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו. וכן תדבר גם אתה היום משפטים אתי על כי נגעתי לפי דעתך בהדעה הזאת, או כאשר תאמר אתה כי הרסתי את אשר עמלתי לבנות זה עשר שנים. אולם לא צדקת אענך, אני לא הרסתי מעודי את אשר חפצתי לבנות, ואם יֵראו בעיניך דברי היום כסותרים לדברי אשר דברתי אז, לא בי האשם כי אם בהקורא, אשר הוא שנה דרכו ודעותיו במשך עשר שנים, וידמה כי לא יצאתי ידי חובתי בדרכי. ואחרי כי אחפוץ אשר המענה הזה יהיה גם מענה לרבים בלעדך, לכן עלי לברר דברי יותר. כאשר החלותי להוציא את השחר לאור אז היו רוב קוראיו אנשים אשר אף כי בחרו בדעת בכל זאת לא עזבו דרכיהם מלפנים מיראה או מאהבה, וכאש יוקדת הצית השחר מלחמות רבות בקהלות רבות ברוסיא, ואז היתה עלי החובה לדבר דברים כאשר דברתי, למען הקיץ בתרועה גדולה את הנרדמים, אבל במשך שנים אחדות שנו היהודים את פניהם בארץ רוסיא עד כי כמעט לא יכירם עוד איש, וגם בני החסידים יבקרו בבתי ספר והותרה הרצועה לכל, אז אמרתי עת לטעת היא על לב בני הנעורים האלה מטע אהבת עמם לבל יזנו אחרי השכלת ברלין להתכחש לעמם וכאשר ילכו לא ישובו עוד אלינו לעולם. ולא לפלא הוא אם בעיני רבים, אשר התפארו בי כי הנני ראש האפיקורסים, הייתי פתאום למאמין, היינו בעיני אלה אשר רק להרוס ולא לבנות הוא משוש דרכם. אבל בערבוביא שקלו וטרו בענין הזה וכפי הנראה יחלו עתה להפרד בעלי הדעות השונות איש מקהל רעהו, כי כל אחד החל לראות את דרכו, ובכן נמצאו היום כותבים אשר בכל מאמריהם ישנו וישלשו רק את דבר גאולת ישראל, ובלי ספק לא יארכו הימים ויקומו סופרים אשר גם בפומבי יאמרו כי אין כל תקוה לישראל, כי כדרך בריאת העולם כן דרך בריאת כל דעה, בתחלה תהו ובהו אור עם חשך יחדו ואחרי

כן יִפָּרדו והיה האור ליום והחשך ללילה, ואוהבי האור ישישו לבֹקר ומורדי האור ישאפו הלילה, ובכן תמצא גם אתה תהפוכות וסתירה בדברי אשר דברתי לפנים ובדברי אשר אדבר כיום, אך לא בצדק, כי אך את הדברים אשר מצאו מסלות בלבבך תזכור ולא כלם.

אמת הדבר כי עמלתי להראות כי תקות הגאולה טובה ונחוצה היא לישראל, אבל מעודי לא עלה על דעתי לדבר בדבריך אתה. מעודי לא אמרתי כי עם ישראל עם הוא ככל העמים ותהי להפך כי מאז דִּבְּרי על הדבר הזה העירותי כי לא ככל העמים עם ישראל, ועתה אתה תפקוד עלי על הדבר הזה ותאמר: „חסל מסלה חדשה ותאמר כי עם הרוח אנחנו, כי לא כחיי כל העמים חיינו, כי חיי ישראל רק ברוחו ובתורתו.... בחפצך אדוני להציל את אומתך משְׁני המות אשר שלחו בה משכילי ברלין הולדת בשכלך החרוץ את הסברות האלה..." אולם ידידי כמדומה לי שבחפזון מעט כתבת את הדברים האלה ולא זכרת כי במקום אשר אדבר על תקות הגאולה שם שם אשמיע גם דברי כי עם ישראל עם הרוח הוא, ואם כן אם תמצא סתירה בשני המאמרים הלא כבר היתה הסתירה ערוכה ושמורה אז בספר עם עולם לפני עשר שנים, ובאשר כתבתי היום שניתי רק הדברים אשר כתבתי אז, או לכל הפחות רוח אחד דבר בהם. — וכן תבא בטרוניא עלי על כי אומר כי שפת עבר תכון אך לחכמת ישראל וחכמת ישראל ראויה להכתב אך בשפת עבר וגם בזה תמצא סתירה לדברי ומשפטי אשר חרצתי לפנים. אבל ידידי שא נא לי ואזכירך דברים אחדים מספר עם עולם אשר נכתב עשר שנים לפנים ואשר אך בו דברתי על אדות הגאולה, קרא שם בצד 124 בהערה ותמצא כי הדברים אשר נכתבו שם עולים בד בבד עם הדברים אשר כתבתי כעת. וכן כל אשר תביא כמעשה לסתור את דברי כל אלה ערוכים ושמורים בספר עם עולם ואם כן אין כל סתירה בדברי, רק במחשבתך נראתה כסתירה, אתה הסכנת לחשוב אותי כמאמין בתקות הגאולה לפי שיטתך ופתאם ראית כי דרכינו שונות אשה מרעותה. אמנם אם גם שגית בחשבך למצוא סתירה בדבָרי הנה עוד הרשות נתונה לך לסתור את דברי ברוח מבינתך, אך כפי אשר אחזה לי לא הצליח חפצך בידך.

כי תקצר יד איש להפר משפט רק באמור: לא הוא! על משפטי אשר הרצתי כי עם ישראל עם הרוח הוא אמרת רק לא הוא, יען כי לא חפצת בו, אבל המשפט הזה כסלע איתן לא ימוש ממקומו, כאשר הראיתי למרי בספר עם עולם וכאשר יחזה כל איש אשר ידע את דברי ימי ישראל ודרכיו כי כן הוא, כי אך התורה היתה מעוזו ומשגבו, וכן נבאו הנביאים וכן הורו בעלי התלמוד כי התורה היא לישראל כמים לדגים ובה הן היו אלפים שנה בלי ארץ ובלי ממלכה ואם כן בה הכה להקים את העם, וכל עוד אשר לא תמוש מקרבנו לא ימות העם, ואך למותר אחשוב לשוב ולשנות בדברים ידועים.

כמו כן כמעט לא השמעת לאזניך מה שהוצאת מפיך על דבר ירמיה הנביא. אני אמרתי כי ירמיהו אשר ראה כי בני ישראל עזבו דרכם וילכו אחרי הבעלים ויעשו כל תועבה בארצם, הוא נוכח כי בדברים לבד לא יָסרו אלה המורדים והפושעים וטוב טוב להם כי ישאו מכות חדרי בטן מאת שונאיהם, כי יהרסו את הארץ אשר טמאוה בגלוליהם, כי ישחיתו במותיהם ויבערו שקוציהם ובשבתם בגולה אז ינחמו ממעלליהם הרעים וישובו וישחרו את אלהי אבותם, ואתה תאמר לו השב כזאת כי אז בוגד היה בעמו כיוסיפון, אבל שקר הדבר! ירמיהו בקש טובת עמו, הוא חפץ להשיב להם לב טהור תחת לבם הערל ואחרי כי דברים כאלה לא יֵעשו בלתי אם על ידי יסורים ופצעים נאמנים לכן כה יֵעשה להם. וכן יאמר כל אוהב עמו כי התורה ורוח ישראל יקרים לנו מהארץ (בזאת לא אומר כי הארץ לא יקרה לנו). בארצנו ישבנו רק כשמונה מאות שנה ולא בכל עת במנוחה, ועל הרוב היינו זונים אחרי אלילים ונטמא את הארץ, ותורתנו ורוחנו יחיונו זה אלפי שנה ועוד יתהלכו בקרבנו. ואם יאמרו למשל לנו היום: הנה ארצכם לפניכם, קחוה ושימו בה כטוב בעיניכם, יסדו בה ממלכה כהעולה על רוחכם ושימו עליכם מלך אחד מאחיכם והיו אדוני ארצכם כחפצכם באין פוצה פה ומצפצף, אך בתנאי קטן כי המירו את אמונתכם באמונה אחרת, מה תאמר בן יהודה ידידי! הנקבל את המתנה הגדולה הזאת במחיר התנאי הזה? הן לשיטתך

בוגד יהיה האיש אשר ימאן לקבל זאת, וכי מה לנו ולהאמונה והתורה ורוח ישראל אם ארצנו בידנו תהיה? אבל אני אומר לך כי בוגד יהיה האיש אשר יקבל את המנחה הזאת, כי אם במחיר אמונתנו ותורתנו נבקש מתנות אז על נקלה תתפשט ארץ ישראל בכל העולם כלו. וכל אוהב עמו אשר יבין למקור חייו לא כן ידבר, כי אם יתבונן בתחלה אל המקור אשר ממנו שאב מים חיים ואת המקור הזה יחפוץ לטהר ולשמור מכל משמר, והמקור אשר ממנו שאבנו מים חיים לנו לא ארצנו היא כי אם תורתנו, היא הלכה אתנו זה אלפי שנים ועל כן אם נחפוץ להפיח חיים חדשים בלבב עמנו אשר כנוטה למות יֵראה בעינינו אז עלינו להשיב לו את החיים אשר גזלו ממנו, והיא התורה אשר נדחתה בזרוע רמה מפני ההשכלה. וחפצך וחפץ כל רעיך עמך החפצים להקים כעת חרבות ציון וירושלים הוא כחפץ איש אשר יאמר לבנות מגדל על ראש הגג בטרם אשר בנה את הבית. לארצך תחפוץ? טוב! אבל מי ומי ההולכים עמך? הן אם נדבר לאחינו בדברי ירמיהו: בנו בתים ושבו נטעו גנים ואכלו פריהם וחיו ככל העמים אך אחת מעט היא נבקש מכם — למדו את בניכם גם מעט מתורת אבותיכם למען ידעו כי לישראל הם, וכל השומע ישחק או ירגז לדברינו, ואף כי אם נאמר להם: התעוררו קומו ונשוב לירושלים! או אולי תדמו ליסד ממלכה את אלה המתגרדים בבית המדרש, המצפים להחלוקה ופינס יהיה נשיא להם? וישובו ויחיו בכל רחובות ירושלים גזלה רציחה ושפיכת דמים וזאת תהיה גאולתנו? אני דברתי תמיד על אדות התקוה להגאל אך הגאולה עוד רחוקה רחוקה ממנו, לא יען כי לא יתנו לנו את הארץ, לא מאשר כי יקומו שונאינו להפריענו ממחשבתנו, כי אם יען כי אחינו ימאסו בה. ואם כן אם נחפוץ לסל מסלה להדעה הזאת אז עלינו להשיב בתחלה לב אחינו לנו, בתחלה עלינו לחדש ברית האחדות בינינו, ולהשיב ללב בני הנעורים את האהבה לעמם, בתחלה עלינו לחיות את התקוה להגאל אשר המטיפים כרו לה קבר, לבל יבושו לאמר כי מאמינים או מקוים המה להגאל, אז כאשר כל ישראל ישובו להיות אחים כמקדם אז נוכל לדבר על לבם כי יקימו הריסות ארצם — ועתה אם יעשה איש כזאת לו

משוגע ומשחית יֵאמר; משוגע יען כי ישלח ידו לעשות דבר אשר מן הנמנע הוא כי יצא לפעולת אדם, ומשחית יען כי בזה ישחית את הדבר אשר יחפוץ לעשות, כי בעשותו דבר אשר עליו ימלאו הרואים שחוק פיהם אז ישחית להדבר ההוא הרבה יתר מאשר ישחית שונא ושוטן. וגם לך נאמר: תפסת מרובה לא תפסת, אם תעמלו ליסד קולוניות בארץ ישראל יישר חילכם, כי בדבר הזה תושיעו לעניים רבים ותמציאו מקום מנוחה לאובדים ונדחים, וגם אחיכם אילי הכסף יבינו כי טוב לעזור להדבר הזה, אך אם תאמרו כי תחפצו לפנות דרך למשיח בפעלכם זה, אז יקומו נגדכם גם המאמינים גם המשכילים, המאמינים יאמרו תיפח רוחם של מחשבי קיצין והמשכילים יאמרו: אוילים המה וחסרי דעה ולא לנו להחזיק בימינם. יסדו בתחלה אבן פנה ובנו הבית ואז תעמידו גם את המגדל אשר אליו תאות נפשכם וגם נפשי אני, יען כי לא להרום את אשר בניתי חפצי כי אם לבקש דרך סלולה, אשר לכל הפחות תקוה תהי נשקפת לנו כי נעשה ונצליח. ואז כאשר נלך בדרך סלולה אז אולי נלך בטח, ואז אולי גם תקותנו תצא לאור לאט לאט, אם נזהר מאד לבלתי הרגיז רוח אלה אשר השבץ יאחזם כיום בשמעם שם עם ותקות הגאולה. וכאשר תהל הדעה הזאת למצוא מסלות בלב רבים מקרבנו, וכאשר גדול יהיה מספר אחינו אשר ישבו בציון ועל אדמתם יחיו, ולא רק עם עני ודל ההוסים בנדבת החלוקה, אז תהיה גם עת לבנות הריסות ציון.

להשיב דבר *)

א) לבלתי בלבל את הקורא בקריאתו אתן את דברי תשובתי על אלה מדברי הכותב אשר לא ישרו בעיני אחרי המאמר, ואומר: החטאת אשר יתלה הכותב הנכבד בבן יהודה לא חטאת אף לא שגגה היא, כי לא דברי עצמו דבר באמרו „האיש אשר חדל מן התקוה הזאת חדל להיות יהודי" כי אם את דברי ב„עם עולם" שנה ואמר בפירוש: „כי הנה החזקת עד היום בתקות הגאולה ותשימנה כחותם על כל דבריך והחרוץ משפט באחד מספריך כי האיש אשר נואש מהתקוה וכו'" ואם כן אם ימצא הכותב עון אשר חטא בהמשפט הזה, אז בי הוא העון ולא בבן יהודה — אולם אם נשוב נהפוך בהמשפט הזה אז נראה כי עוד צדקו בו. באחת כי תקות הגאולה היא יסוד מוסד לישראל גם לדעת שתי המפלגות, אם נאמר כי בני עם אחד

*) זוהי תשובה על מאמרו של משה ליב ליליענבלום, „על ישראל ועל ארצו", (השחר שנה עשירית, ע' 395-403), הערוך נגד מכתבו של בן-יהודה, שאת תמציתו הבאנו למעלה ע' 232. ליליענבלום טוען על דברי בן-יהודה שאמר: „האיש אשר נואש מתקוה הזאת (תקות הגאולה) חדל להיות יהודי". לפי דעתו אין לנו רשות להבדיל בין יהודי ליהודי ודברים כאלה ראוים בפי הקנאים, אך לא בפי בעלי דעת. „גם ר' אליעזר הגדול לא היה בטוח בגאולת ישראל ואמר שאם אין ישראל עושים תשובה אינן נגאלין, ואם כן לא היה יהודי!" הוא חושב, כי „אין לנו לדבר על תקות הגאולה, אלא על חפץ הגאולה... אך גם מי שאינו חפץ בזה יהודי הוא, אלא שאינו אוהב את עמו". לדעתו של ל. צדק בן-מנחם בדבריו שהיהודים אך בני אמונה אחת הם, אך מודה הוא כי צדקו גם דברי סמולנסקין באמרו כי עם המה; והוא מבאר: „בן-מנחם כתב ספריו לתכלית מדינית, ובמובן המדיני אי אפשר לומר שבני ישראל הם לאום, כי כמו שאין הממשלה סובלת ממלכה בתוך ממלכה כן לא תסבול לאום בתוך לאום... אך אם נביט על הלאום לא בעין מדינית, אז נודה כי הצדק עם ה' סמולנסקין, וכי בני ישראל באמת לאום המה, לאום טבעי". בכלל „אין עתה בעולם לאום מדוקדק לא במובן הטבעי (בלי תערובות מחוץ),

אנחנו אז הלא ראשית חובת העם היא לבקש לו ארץ ואחדות, ואם בעלי אמונה אחת אנחנו, אז הלא התקוה הזאת אחת מעיקרי האמונה, ואם כן האיש אשר יבעט בהתקוה הזאת יראה לכל כי לא לישראל הוא, בין אם הוא עם ובין אם הוא רק חבר בני אמונה אחת, ואם איש יֵראה לכל כי יִפָּרד מן החברה הלא לנו הצדקה לאמר כי הוא חדל להיות בן החברה. לו אמר בן יהודה או אני כי האיש אשר חדל מן תקות הגאולה עלינו לרדוף אותו באף כי אז צדק הכותב בקראו תגר: מי שמכם לשופטים בישראל? אבל לכל איש הצדקה לאמר כי הבוחר בדרך זה או זה או על חברה פלונית יֵחשב או אין. למשל על ביסמארק שונא הסאציאליזמוז יקראו כיום מריביו כי נספה על קהל הסאציאליסטים בהפצו לתת חקים כפי רוחם. ועתה יבא איש ויזעק: מי שמכם לשופטים עליו להדיחנו מקהל שונאי הסאציאליסטים? אבל הגוזרים עליו את הגזרה הזאת יאמרו: לפי מעשיו כיום יאמר לכל כי הפיץ הוא בחקות הסציאליזמוז, ועל כן לא לשונאי הסציאליזסמוז יֵחשב, גם אם רדף באף את הסאציאליסטים. וזאת שנית באמרנו כי פלוני ופלוני אין לו חלק ונחלה בישראל אין גם כונתנו

לא במובן הדת ולא במובן הארצי, מלבד בני ישראל, שבמובן הטבעי ובמקצת גם במובן הדת נשארו לאום כבתחלה", ו„אין לשם „לאום" בזמן הזה אלא מושג מדיני, כלומר כל האנשים השייכים לממשלה פלונית הרי הם לאום פלוני, בלי הבדל דת ועם".

ליליענבלום מדבר בבוז על האידעאליסטים: „אין אני אומר כי עם הרוח אנחנו וממלכתנו ממלכת הרוח, כי דברים אלה הנם דברים אידעאליים ואני אינני אידעאליסט, אבל בטוח אני כי בני עמנו לא יתבוללו בשכניהם... כי מרום ונשא הוא ישראל גם כעת וכן היה גם כלפנים ברוחו ודעתו וכל דרכיו". בהמשך דבריו הוא תוקף את בן־יהודה על שהוא „אומר להחיות את ארץ ישראל למען תחיה על ידי זה שפת עבר" והרי זה „כבונה היכלים מרהיבי עין, לא מפני שיש צורך בהם עצמם, אלא כדי לקבוע בם מזוזה"; ועל דבריו בנוגע לירמיהו ש„אינם אלא חוצפה יתירה" ו„כל קורא שלא על מנת לקנתר יראה כי השליך ירמיהו את נפשו מנגד אך לטובת עמו וארצו" וכי „ירמיהו אהב מאד את ארץ מולדתו... אך עם כל אהבתו לעמו ולארצו מוכרח היה לדבר על לבם לתת את צוארם בעול מלך בבל, וכו'".—המו"ל.

כי נחפוץ להדיחנו, אחרי כי אין בידינו הכח לעשות זאת. כי לו היה באמת הכח בידי אלה שיחפצו להקים הריסות ישראל לעשות כרצונם, כי אז בלי ספק עשו כאשר מצאה ידם ולא הועילו כל השאלות והתשובות, וגם אם קם איש בפניהם ואמר להם: לא לכם המשפט לעשות זאת, גם אז עלו דבריו בתהו ולא הועילו מאומה, כי נדע מאז כי במקום אשר נוכל לעשות ולהצליח שם נעשה ולא נרבה דברים, ובאין ידים לעשות אך הבל כל דבר שפתים. ואם כן אחרי כי נדע נאמנה כי אין כל כח בידינו ואם כן לא לנו המשפט, לכן בחרצנו משפט הוא אך משפט דבר שפתים, היינו משפט אשר יורה דעה לחפצים בו ולא אשר יכביד אכפו לקבל את התורה ההיא. ובאמרנו כי האיש אשר חדל מתקות הגאולה לא לישראל הוא כונתנו כמו שאומרים על האיש אשר השחית דרכו: לא-איש הוא! ויבא איש ויחקור: איכה תאמרו לא איש הוא ואני ראיתי בעיני כי לא עלו לו קרנים בראשו ולא יצא לו זנב מאחוריו. כן היא השאלה הזאת! — האיש אשר ימאס בתקות הגאולה הוא בעיני המחכים לגאולה כמו נבדל מקהל ישראל, ואם גם בכל דרכיו יֵראה כישראל גמור, ואף אם ילבש שטריימיל ושפאדיק ויסע להצדיק ויאכל ממון ישראל ויקנה שלישי וששי. ואף עוד זאת אם נגזור כי האיש אשר ימאס בתקות הגאולה לא לישראל הוא לא נכונן דברינו נגד האיש אשר הוא בעצמו חדל מְקַוֹּת, כי דברים כאלה דברים שבלב הם ומי יחקור כליות ולב לשפוט על פיהם את בעליהם? כי אם נקום נגד האיש אשר יסית וידיח את אחיו בפעל או בדבר שפתים, ואיש כזה אשר יסית וידיח את אחיו מאהרי התקוה הזאת הוא בלי כל ספק בוגד מסית ומדיח ולא לישראל הוא כי אם לצריו. והצדק והמשפט אתנו לשפוט כזאת כאשר הצדק והמשפט לכל העמים לרדוף באף את כל בוגד בהם. ולא כאשר אמר הכותב כי רק המאמינים יגזרו גזרות כאלה להדיח איש מקהלם, לא כן הוא כי אם להפך, המשפט הזה הוא רק לאלה שיאמרו כי ישראל עם הוא, ולאלה שיאמרו כי רק בני אמונה אחת המה, להם אין כל צדקה לגזור גזרה כזאת על איש, אחרי כי האמונה אך לאלהים היא וחלילה לאיש לריב ריב אלהים, אך אם עם אנחנו אָז יגע האִיש הבוגד בנו בְעצמנו ובשרנו, ואם יקום להדיח גם אחרים

מאחרינו אז עלינו החובה והמצוה לעמוד על נפשנו נגד עוכרי שארנו. וגם בזאת אשר החליט הכותב כי עלינו לדבר על אדות חפץ הגאולה ולא על אדות הגאולה, גם בזאת לא צדק במשפטו, כי באמת עלינו לדבר לא רק על חפץ הגאולה כי אם על תקות הגאולה. לו היינו אנחנו הראשונים אשר יצאנו לברוא את התקוה הזאת מאין, כי אז צדקו מנגדינו באמרם: יהי לכם אשר לכם ואנחנו נלך בדרכי לבנו, אבל ימי התקוה הזאת ארכו כימי העם ורק בימים האלה קמו להדיחה בחזקת היד, ואם כן כאשר נקום להיות עליה חומה אז עלינו לקרוא אך בשמה ולא בשם חפץ, אשר הוא חדש יהיה אתנו. וגם דברי הכותב, אשר יאמר כי גם רבי אליעזר לא היה בטוח בתקות הגאולה, לא המה! הן גם אנחנו כמהו נאמר אשר אם לא ישובו בני ישראל אז לא יגאלו, כי לו שבו כי אז כבר נגאלו, ולו בקשו כיום לשוב כי אז הגאולה בידם היא. אך המה ימאנו לשוב ובוגדים יוסיפו, בוגדים בעם להסב לבם אחורנית, כי על כן לא יִגָאל העם עדי יגֹרשו מהארצות בחזקת היד ואז ישובו מדרכיהם הנלוזים. כן המה דברי הכותב גם בדבר הגואל אשר יאמר „אם חיבים אנחנו לקות על הגאולה הנה צריכים אנו להיות בטוחים כי יקום גואל לנו, אך מי יהיה הגואל המחויב ההוא?" — ועל זאת נענה: אמנם כן הוא וגם בטוחים אנחנו כי יקום גואל לנו, כאשר נשוב כלנו, ומי יהיה הגואל ההוא? אחת היא לנו! הֱיֵה אתה הכותב לגואל אם תוכל! הרעם בקולך נפלאות והשב לעמך את רגש הכבוד והאחוה אשר גזלו ממנו, הוכח להם אולתם כי יבחרו להיות גולים וסחופים בעת אשר תמצא ידם להתחשב כבני אדם, מול להם את ערלת לבבם אשר נחנו להם במאת השנים האחרונות ותן להם לב טהור, עשה הנפלאות האלה ומשוך אחריך בניב שפתים את עמך אל ארצם ואז משיח וגואל וכל שם אשר תחפוץ נִתָּן לך — ואם קצרה ידך מעשות זאת, הן אין עוד משפט הכרחי כי לא יִמָצא אחר אשר זרועו תאמצנו לעשות זאת — הנה בית ראטהשילד אתנו ואם יחפצו אז תמצא ידם לעשות הנפלאות האלה בִּן-לילה, כי בחלק החמישי מכספם תמצא ידם לקנות הארץ ולהושיב בה כל הרעבים ללחם וכל הצמאים לשתות מכוס הישועה. והאם תִדמה כי לב הַמשפחה הזאת רחק ממנו?

אך לא! כמעט כל בית ראטהשילד מהדור הזה יראים ושלמים הם ויצומו ביום הכפורים ויאכלו כשר (לא כאבותיהם אשר רבם מאסו בכל אלה) ולמה זה יקריבו הלבם ודמם לאלהים ולא את נפשם לעמם? אך זה הוא הדבר כי התורה הזעומה והנשחתה כי רק בני אמונה אחת אנחנו הסבה גם את לבם מהדבר הטוב, ואם שבו כיום אל עמם ישחרו אל בצום ותפלה, אולם לו הורו אותם כי אך זה צום יבחר בו אלהים: פתח הרצובות רשע, התר אגודות מוטה ושלח רצוצים הפשים, לו הורו אותם כזאת כי לא יתעלמו מבשרם וטוב טוב היה לו אכלו ושתו ביום הכפורים והחישו עזרה לרבבות רעבים מטים להרג, אשר כל השנה להם יום הכפורים בלי עון, כי אז היו הגואלים לישראל. כי על כן נקוה אשר אם נרבה דַבֵּר והוכיח בדבר הזה, כי התקוה הזאת תשוב ותחיה וכאשר תחיה בלב העניים תבא על יד על יד גם ללב העשירים ואז תגָלה ישועתנו. הדור הזה מבית ראטהשילד שב עד ה׳ והדור הבא אולי ישוב גם עד עמו וגאולתנו לא תֵחַת.

ב) בהפשרה אשר עשה בין בן-מנחם ובין סמאלענסקין לא יצדק ברב או במעט. כי מענדעלזאהן לא כתב את ספריו לתכלית מדינית ולא בתורת מדינה, והטעם יען כי הממשלה לא תסבול בקרבה לאום בתוך לאום לאו טעם הוא. הממלכה לא תסבול ממלכה בתוך ממלכה אבל לא לאום בתוך לאום ויש ממלכות כמו אויסטריא ורוסיא אשר בהן לאומים שונים והממלכה תסבול אותם ולה אחת היא אם יקראו עבדיה בשם לאום זה או אחר אם רק נאמנים המה להארץ והממלכה, כי על כן אך אולת היתה זאת לו חשב בן-מנחם כזאת, אך הוא לא חשב מאומה בדבר הזה גם לא ברר את דבריו כי לא עם אנחנו, ולא הביא ראיות לדבריו, כי אם בשלילה חרץ משפט כי אנחנו רק בני אמונה אחת ולא יותר ויזהיר מאד מאד לבל יפול אף צרור מהשלחן הערוך ארצה, בעת אשר ביתו היה בית ועד לכל פריצות באמונה ודרך ארץ. ואם פקדתי אני עליו לא רק על תורתו כי אם על מעשיו, אשר בהם הראה את ההפך מתורתו, ואני הן לא הלקתי עליו על אמרו כי בני אמונה אחת אנחנו, ובנשאי ידי עליו הוא יען כי חטא והחטיא אותנו בהדעה כי לא-עם אנחנו, ובדבר אשר אמר כי חלילה וחלילה

לנו לעזוב אף חק אחד מכל חקי האמונה כל עוד אשר לא יבא המחוקק בעצמו ויבטלנו, ואם כן לא יוכל איש לאמר כי יקיים דברי שנינו. לו אמר בן־מנחם חדא ואני חדא, כי או מצאה יד מפלפל לאמר לא פליגי, אבל אני אומר כי בני ישראל עם אחד המה וגם בני אמונה אחת ובן-מנחם אומר רק בני אמונה אחת המה ולא עם אחד, ואיך יוכל הכותב להודות לדברי שנינו? ואיך יוכל בכלל איש אוהב עמו להודות לדבריו אחרי אשר נראה כיום בעינינו כי בדבר הזה נתן מכשול כפול בדרך עמנו, כי הסיר את לבבם מאחדות הלאום וכפה הר חקי הדת כגיגית אף כי ידע נאמנה כי כל בניו וכל שומעי בקולו יברחו מן הגיגית ושם לא תהי קבורתם, ועל כן פקדתי עליו כי מביתו יצאה החנופה לישראל, כי יצאו רבים לנתק כל מוסרות הלאום ולהשליך מהם גם עבותות הדת ולהנזר בפעל מקהל ישראל ולמאס בו ולהשליך עליו שקוצים ובכל זאת יתימרו בשם ישראל למען השתרר בכל העם. והתורה הזאת אשר מבית בן-מנחם יצאה קבלה היא בידם גם עד היום הזה, כי ישנו בדבריו ויפרצו בנו פרצות, ובעת אשר אלה מכאן יַכּו שוק על ירך וישובו בתשובה שלמה, הנה מעבר השני ירקדו נגד העמים ויקראו: שלומי אמוני הארץ אנחנו וכל אשר תאמרו לנו נעשה. וכה נשחת לבם וכל רגש אדם עוזבם עד כי יקריבו לשחת את אחיהם העשוקים בעד כבודם המדומה, לאמעריקא ישלחו משפחות משפחות למען תתמנה שם ברעב מיראה פן יאמרו להם כי אל ארץ אבותיהם המה שואפים.

ג) כל הדברים האלה לא נכונים המה, כי גם בימי קדם באו היונים לגור במצרים ויהיו גם שם לגוי, כן בארצות פרס ובבל וכן כמעט בכל ארצות הקדם באו עמים אחרים לגור ובשבתם על אדמה נכריה חשבו את נפשם כחלק מעמם וארצם ולא כתושבי הארץ, ובכל עת לקחו בני עם זה נשים מבני עם אחר, ולא בזה יבדל עם מעם כי אך דמי אבותיו יזלו בעורקיו, בדבר הזה יוכלו רק היהודים להתפאר ולא שום עם בארץ, ולא זאת היא התורה לעם לעשותו לעם, אף לא בדבר הזה ינתן למשפחה או לחברה שם „עם" כי אם כאשר יש השתוות בין בני החברה בדרכיהם, בחפציהם, במזגם ותכונתם, באמונתם,

בחקי החיים, בהתפתחותם בדברי הימים, ועל כלם ברוחו אשר יאחדהו ובהשכלתו בפרט ובכלל, היינו בפעולת השכלתו על נפשו ואיך יאציל ממנה גם על עמים אחרים במשך זמן, ובכל הדברים האלה אין עם בתבל אשר לו יאות שם „עם" כמו לישראל, ולא יעלה על לב שום חוקר לאמר כי בהממלכה תלוי שם „עם" וגם לא בהארץ, והאשכנזים בצרפת אשכנזים המה והאיטאלקים באויסטריא איטאלקים המה וכן היהודים בכל מקום שהם יהודים הם.

ד) אם כי לא חרפה היא להיות אידעאליסט ולהפך האיש אשר איננו אידעאליסט הוא לא נעלה מהבהמה, רק פיסאראוו וסיעתו הביעו ההבל הזה, אשר בשעתו נחשב לחכמה וכיום יבין כל איש דעת כי הבל הוא ואין בו ממש, וגם אלה אשר יקראו נגד האידעאליזמוז אך אידעאליסטים המה, כי למה זה יקראו ולמה זה ילחמו אם לא רעיון רוחם יעורר אותם? בכל זאת עלי להעיר אשר באמרי כי עם ישראל עם הרוח הוא וממשלתו ממשלת הרוח היא אין בזה אף קורט של רעיון-רוח (אידעאליזמוז) כאשר יאמר הכותב. כי לו אמרתי למשל בשפת אשכנז „דיא מאכט דעס גייסטעס" אז הבין כל איש את אשר אומר, אך בשפת עבר הסכינו לבלתי תת לרוח משקל. ובאמת כן הוא כי בני ישראל יהיו לעם אחד על ידי הרוח אשר יאחדם ובלעדי הרוה אשר אִחד אותנו, הן אין כל קשר של קיימא בינינו, והכותב בעצמו ישוב תיכף ומיד ויאמר כי מותר לנו ברוחנו וגם יתן טעמים אחרים (אשר כבר נתתי אותם גם אני ב„עם עולם" וב„עת לטעת") מאין בא לנו היתרון הזה ברוחנו ואם כן הלא יודה כי עם הרוה אנחנו, כי במה נשגה חיל אם לא ברוחנו? ובכל זאת יאמר כי אידעאליזמוז הוא לאמר כזאת ואת נפשו יוציא מאידעאליזמוז! ואם כן עם הרוח המה, היינו לא על ידי מוסרות נראות לעין כארץ וממלכה יתאחדו, כי אם ברוחם, והאיש אשר יאמר: לא אאמין בזה, הוא כמו אם יאמר אני אינני אידעאליסט ולא אאמין כי בדרך חוט ברזל ירוץ דברנו, וכי יש גשרים התלוים בשלשלאות של ברזל וכאלה.

ה) בדבר השפה הסך את דברי בן יהודה מהקצה אל הקצה,

כי בן יהודה לא אמר כי נכין ממלכה למען החזק בשפת עבר כי אם להפך: הוא לא יבין למה לנו שפה מיוחדה אם אין לנו ארץ מיוחדה. לפי דעתו הארץ היא תכלית קיומנו ואם היא תהיה בידינו או גם יתר מוסרות האחדות טובות ונכוחות ובלעדה כל יתר המוסרות כאין. ואם כי לפי דעתי לא יצדק, כי לנו היתה שפת עבר לבדה, חיינו התורה אשר בה נכתבה, כממלכה וארץ, ואם כן עלינו להחזיק בה גם אם לא יצלח בידנו לשוב לקדמותנו, אבל הלא לפי שיטתו יצדק, וכותב המאמר יתלה בו חטאות שלא חטא. כמו כן ייסרהו למשפט בדבר ירמיה בלי עון, כי בן יהודה לא דבר דבר נגד הנביא הוה היקר לכל איש ישראל באמת, כי אם אמר אשר לשיטת „עם עולם" לא יהיה היתרון לירמיה על יוסיפוס, ואם אמנם לא צדק כי רב הדרך ביניהם, אבל בכל זאת לא נמצאה בו העולתה נגד הנביא אשר יתלה בו הכותב ויאמר כי חוצפא היא, בעת אשר בן יהודה דבר רק על תנאי ואמר: לו היתה כזאת כי אז האשים גם את הנביא, אבל הוא לא יאמין כי היתה כזאת.—כדבר בעתו חשבתי להשיב בדברים האלה על דברי הכותב הנכבד, כי אם אך יתבררו ויתלבנו הדברים אז יצא משפט אמת לאור.

זאת עשו! *)

יישר חילכם וחיל כל איש אשר ידבנו לבו לצאת לעזרת עשוקים ולחזק ברכים כושלות!! אבל אחי! לא זה הדרך! — השאלות האלה גדולות וכבדות הן רק כאשר תִשָאלנה לאחת אחת, לא כן כאשר כלן יחד תתכינה לפתרון אז תפתרנה האחת על ידי רעותה. נורא הוא כה האש בצאתה לשום שַמות ואיום הוא גשם שוטף, אך אם יחד כּתֻמם יבאו אז איש ברעהו ילהמו ולא תרבה רעתם. כן גם השאלות האלה אשה ברעותה תלחמנה כיום ומהן בעצמן יצא פתרון. השאלה אשר נשאלה זה שנים רבות ואשר עליה דוו כל הדוויים, והיא: איכה נשוב ונחדש ברית אחינו? נפתרה כמעט כיום כאשר נחתה בנו יד אויב ולא הפליאה בין קצוץ פאה ומול שַׂלמה למגַדל זקן ולובש אדר, וכן גם יתר השאלות כאשר תרבינה או תבטלנה לאחת אחת כי תשטופנה כנחלים אל הים הגדול — אל השאלה האחת הגדולה והעצומה והיא: שאלת הקיום בכלל. ועתה העת לכם להרבות עצות ולבקש תחבולות לימים רבים ולעתים רחוקות בעת אשר מות ומשכלת נגד פניכם? המגפה פרצה בעיר ואתם יושבים ודנים אם להקים בית חולים? ובאיזה מקום תבהרו לבנות אותו? ומה יהיה משפט הבית ההוא אם לרפא בו חולים או רק למען מנות גבאים לו? אם באנו עד כה יען כי לא היו

---

*) הדברים הבאים בזה נאמרו להברת „קבוץ נדחי ישראל" אשר נוסדה בעיר מ. בשנת תרמ"ב ואשר פרסמה, בהשחר שנה עשירית חוברת י"א, מכתב־חוזר לחבריה שבו הודיעה את תעורת החברה הזאת אשר מטרתה „לבנות בית לישראל ולקומם בזה הריסות עמנו" ואחר שהציעה שאלות שונות בקשר עם הדבר הזה, היא מודיעה כי אנשי החברה נמנו וגמרו: א) לא להרים גם בעד ארץ זו או אחרת, כי הדבר הזה תלוי בדעת העם כלו; ב) לאסוף ידיעות אדות האמיגרציה ולהפיצן בין אנשי החברה ויתר העם, למען יבחר העם בעצמו את המקום הנחוץ לקבוץ גליותינו; ג) לעורר את מכיריהם ומיודעיהם בערים אחרות ליסד חברות כאלה ולבוא בכתובים עם החברות הנוסדות כדי להתקשר לאגודה אחת כללית וליסד ועד מרכזי, וכו' וכו'. — המו"ל.

לנו חברות ואגודות אשר כל מעינן היה לדאוג לשלומנו, אם עד כה נתעינו כצאן בלי רועה וכל זאב אשר הערים לדבר שלום היה לרועה ומנהל לנו, הנה עתה כאשר באה הצרה לא לנו לשאת עינים לאסיא רחיקא, לא עתה לחכות עד אשר תוסדנה חברות קטנות והקטנות תחכינה עד אשר תֵּעשה חברה גדולה אשר תבלע כלויתן את דגי הרקק האלה. אנחנו נדע פעולות החברות אשר מושב ראשיהן רחוק הוא מן המקום אשר עליו דנו דינם, כל פעולות החברות האלה הנה רק להתקבץ ולהשמיע מדברותיהם, איש איש כאשר חונן במתנת הדִבר, ובזה הֻתָּמוּ. אין כל שאלה ואין לחכות על תשובה איפה הוא המקום אשר אליו יהישו מפלט להם הגולים. אוהבי עמם אשר יחפצו בקיומו יאמרו כלם כי אך לארץ ישראל ילכו, והבוגדים החפצים רק לזרות אותו בגוים ולהשמידו בארצות השונות המה יאמרו כי לאמעריקא ילכו, ובדבר הזה אין עוד להוכח. רבות רבות שקלו וטרו בדבר הזה, ומה יצא מהפלפול הזה, פלפול הדש, והפלפול החדש יוליד כדמותו בצלמו. ומה נוסיף לדבר לערלי לב, אשר בשמעם דברים של טעם יַעֲוִתוּ הדברים ויקיפו את הדובר בשאלות של הבל. ברור הוא כיום כי ארץ ישראל טובה וברוכה היא, ברור הוא כיום כי רק בארץ ישראל יש לנו המשפט להחשב כיושבי הארץ ולא כגרים ובכל יתר הארצות נהיה גרים, ברור הוא כיום כי השולטאן יעשה לנו הנחות רבות, ברור הוא כיום כי רק שם נוכל אנחנו להיות הרבים ולא בארץ אחרת, והמה מתעקשים ומדברים הבל כי גם באמעריקא ייסדו ממשלה בפני עצמה, והלא שם יבטלו באלף לו גם היתה כבר הממשלה בידיהם, ושם הלא תעבורנה שנים לעשרות עדי יתקבץ המספר הנחוץ אשר לו המשפט ליסד ממשלה, ושם הן ברור הוא כי לא יתנו ליהודים ליסד ממשלה כאשר לא יתנו להסינים אזרחי הארץ ליסד ממשלה אף כי רבים המה. לזאת לא ישימו לבם! אולם אם גם כל אלה דברים גדולים ונשגבים המה מטוחם, אך דבר אחד יבין גם תינוק דלא חכים ולא טפש, והוא כי בכסף הנסיעה ממקום מושבם לדרום אמעריקא די והותר לבא לארץ ישראל ולקנות שם אחוזה, כי יותר מאלף רו״כ תעלינה הוצאות הנסיעה לכל בית אב מחמש עד שש נפש עד דרום אמעריקא,

ומאדעססא עד יפו מחיר המסע באניה לערך שמונים עד מאה רו"כ. ואם כן לו גם כל המעלות היו באמעריקא הלא מן הנמנע הוא להתישב שם מפני רחוק מקום, ואף אם יגדלו ויעשירו שם הגולים לא יוכלו יתר העניים לבא שמה, ואף כי אחרי אשר ברור וידוע הדבר כי כל אלה אשר ילכו לדרום אמעריקא השוממה מאדם, כי כלם יחד ימותו שם בקדחת הנוראה כאשר מתו שם עד הנה אלפי אלפים ועוד לא באה הארץ לכלל ישוב. אבל לאלה החפצים לא לגאול את ישראל כי אם לְהִגָאל מישראל להם טוב הדבר מאד והמה ידברו אף יעשו כזאת. ואם באשר עמכם תחפצו אתם באמת זאת עשו: כוננו חברות בכל עיר ועיר וקבצו כסף והיה כאשר תמְצא ידכם לכונן עשר קולוניות, היינו כאשר יהיה בידכם עשרת אלפים רו"כ, אז תבחרו את הטובים והראוים לכך וביניהם תפילו גורל, ואשר יזכה בגורל לו תהיה הקולוניא ואותם תשלחו אל הארץ, ואחרי כן תשובו ותעשו כמשפט הראשון. שערו בנפשכם אם יקִימו ויקבלו בני כל ערי הארץ לעשות כזאת, כי אז הן במשך ירחים אחדים יוכלו לשלוח כמה וכמה אלפים משפחות ואתם תבלו העת בשאלות ותשובות. אבל לא רק על ידי הדבר הזה תצא תשועת ישראל לאור, הדבר הזה יהיה רק כהקדמה, והתשועה תבא אז כאשר יתישבו הגולים הראשונים בארץ וראו את הארץ כי טובה היא ומעשרת את עובדיה, וכי מקום שם לבעלי הכסף להשתכר שם הרבה הרבה יתר מאשר באיירופא אם יכוננו שם בתי חרשת המעשה שונים, אז ינהרו גם העשירים שמה לא לשם הגאולה לעמם כי אם למען התמורה בהמסחר אשר ירבה ואז תהיה גם לדל תקוה, כי על יד עשיר אחד הן תחיינה משפחות משפחות רבות.—ויתר הדברים אדבר בחוברת הבאה. ואת כל הנאמנים בברית עמם אזהיר לבל יחכו על יסוד חברה גדולה חברה כללית, כי לא עליכם המלאכה לגמור, רק לא בני חורין אתם להפטר ממנה.

מכתבים.

א.

וויען, בירח ניסן, תרמ"ב. — אדון נכבד בעל המגיד! כיורש להמגיד הנך נחשב גם כבנו הרוהני, ועל כן לך אביע כיום הדברים הנחומים על מות רא"ל זילבערמאן. לא דרך המגיד היתה דרכי ומעודי לא כתבתי דבר בו, אף בדברים רבים לא נחה רוחי מדרך המגיד, ובכל זאת הוקרתי פעולת מיסדו ומוליכו בדרכו, כי דבר טוב נמצא בו, דבר טוב אשר קטן הוא בפי החנפים וגדול בעיני הדורשים אמת וצדק, והדבר הזה הוא, כי לא הזיק לישראל. בכל דבר מלהמותיו על ימין או על שמאל לא קלע בחצים אשר בעברם מן המטרה והלאה יפגעו בהולכים בטח ויפילום למשואות. את הדבר הטוב לעמו בקש ויעשה. זאת ראיתי בו בכל עת, ואף בעת אשר יצא להלחם בי. ועמלו הרב אשר עמל בכל ימי חייו להשכיל להיטיב אותו זכרתי תמיד ואותו אזכור נצח, כי סוף סוף הבל הדבר ושקר העצה, רק איש עובד לרבים בפעל הוא יתהלל! — ובדבר הזה אם כי לא אוהב הייתי אז להמגיד, בכל זאת אהבתי את אדונו בלבי, ואשרהו כי זכה לתת את פעל ידו בעודו בחיים לאוהב ורֵע אשר יוסיף לאחוז באשוריו ואולי ישכיל וייטיב ממנו, כי אמנם עתה גם דרך המגיד יפיק רצון.—

את הדברים האלה אשר יצאו מקרב לבי אערוך היום אולי יהיו אף המה לנחומים לאבלי ההולך הזה אשר פנים אל פנים ידעוהו ואהבוהו. ואם יתעוררו אנשים להציב מצבת זכרון להאיש הזה אשר טוב עשה בחיו בעמו, הנני נכון להיות מן הראשונים. ואם לעצתי יקשיבו יהי דברי כי יאספו כסף לכונן קולוניא בא"י לחמש משפחות ישראל מרוסיה במחיר ששת אלפים פלאר. לכל הפחות, והקולוניא הזאת תקרא בשם מצבת אליעזר.

דו"ש ומכבדו בלב נאמן פ. סמאלענסקי.

ב.

ו י ע ן, ניסן.—לבעל המגיד שלום! — כי ה׳ נעטטער אך כשכיר בא בשכרו הוא ויעשה רק את אשר ידרשו ממנו, זאת ידעתי; גם כי שונא הוא לבני א״י יען כי מאסו בו ובדרכיו לא נעלם ממני.— נגד חברת כי״ח הנני לצאת כעת כלוחם מתיאש מתקוה; כי עד הנה דברתי מלחמה ובקשתי השלום בכל לבי ונפשי, כי צר היה לי מאד לקום נגד החברה האחת אשר לישראל; אך אחרי כי לא לישראל היא לכן אעשה ככל אשר תמצא ידי, ומלחמת מצוה זאת נלחם יחד נגדה עד כי לא תוסיף להרים ראש, כי לא לטובה כי אם לרעה שמה פניה, ובכסף מלא תשלם להמורדים והפושעים.

השר אליפאנט הנהו פה. הוא בא הנה זה כשמונה ימים בעת אשר ה׳ עללינגער וה׳ מוקאטטא היו פה. את ה׳ עללינגער, ציר אמעריקא, דברתי הרבה ואוכח כי אף הוא יצא מארצו לעשות ע ס ק בצרות אחינו. ואחרי וכוחים רבים ענני: אני אין לי שום עסק עם א״י כי שליח אמעריקא הנני, ועל דעתו יהיה המספר ה י ו ת ר ג ד ו ל אשר אמעריקא תוכל לקבל מהגולים כעשרים אלף נפש ולא יותר, ובתנאי, אם מאיירופא ינתן הכסף הדרוש לזה, היינו לערך עשרה ליטרא שטערלינג בעד כל נפש עד נויארק ומשם עד הנגב לערך שלשים דאלארס לנפש, אבל את הכסף מנויארק והלאה יתנו היהודים באמעריקא. וכאשר שאלתיו: הן הכסף הזה יהיה די והותר להושיב משפחה בארץ ישראל ולשלם מחיר האדמה וכל הדרוש לכלים וחמורים ופרות? על זה ענני: לנו דבר אין לנו עם א״י. אבל אני שבתי ושאלתיו: לפי דבריך יתנו היהודים באמיריקא את יותר הכסף הדרוש להנסיעה וכל צרכי הקולוניא מנויארק עד המקום שייסדו להם? „כן הוא״, ענני. — ומדוע שלחו אותך הנה? מה חפץ לכם כי יבאו פליטים שמה אשר יהיו עליכם למשא? — לנו אין כל חפץ בזה, והוא להפך, אנחנו לא נחפוץ כי יבאו אלינו; רק זאת נחפוץ כי אם יבאו אלינו אז לא יהיו כצאן אובדות כי אם יביאו בידם כסף די למצוא שם ארחות חיים, ואם אין אז נושיב שומרים על החוף ונשיב את הבאים כלעמת שבאו, כי לא

נוכל להוסיף עניים למאות על עניינו. — אולם כמדומה לי, אמרתי, שיש פרכא בדבריך; הן בתחלה אמרת כי אתם תבקשו רק כי יתנו דמי הנסיעה עד נוי-יארק ומשם והלאה תדאגו אתם, ואם כן הדבר הזה הן אך למותר לשלוח שלוחים לאיירופא, כי האיש הבא אליכם הוא הן כבר שלם את דמי הנסיעה עד ניויארק, ואם שלחו שליח לבקש כסף הלא בלי ספק יבקשו את הכסף לדמי הנסיעה הלאה, ואם כן תבקשו כי בני ישראל באיירופא ישלחו לכם עשרים אלפים פליטים וכספם בידם ולמען מה? הן לכונן שם מדינה יהודית, כאשר ידמו בני הנעורים, תְּחשב לאולת מאין כמוה, אשר מן הנמנע הוא להוציאה אל הפעל מכמה טעמים, ומה ייטיב להם שם? — הן בכסף הרב הזה יוכלו לחיות בכל איירופא כלה בשלום ושלוה. ואף עוד זאת מה היא העזרה אשר תאמרו אתם להת? — כאשר לא מצא מענה התקצף ויאמר: ישיבת א"י היו לא תהיה, ואם לא אמצא כסף באיירופא, אז נבול יבלו כל אלה היושבים בבראדי, ויחכו לעזרה, ועליכם יהיה העון כי תקומו לשטן, ענני. — אבל אני לא נִחַתִּי מפני הרעה אשר נבא ואומר לו: אבטח נאמנה כי תקבלו תמיד באהבה את הגרים אשר בידם דבק מאום, וחלילה לא יצר לי אם ילכו עשרים אלף נפש לאמעריקא (אשר באמת מן הנמנע הוא לאסוף הכסף הדרוש לזה), כי עוד רב עמנו אשר לא"י ילכו, אבל בדבר הזה הנכם הומסים את נפש אחיכם כי תסירו לבם מאחרי הדרך הנאמן ותנהלום בדרכי חשך, והמה יאמינו כי לכלם יתנו שרות וכרמים ויצפו לעזרה עד יתמו בצרה וברעה ולולא הֲסִתֶם את העם כי אז כבר עזרו לנפשם, ועתה ישמעו שמועות כי יאספו כסף וישלחו ויעזרו בעת אשר כל אלה אך דבר שפתים ולא יותר, והכסף הנאסף לא יספיק אף להושיע לאלף משפחות. — אך אנחנו בני אמיריקא אך אמיריקא נוכח פנינו! אני חפצתי לענות: ובלי ספק גם הבערזע באמיריקא אשר לשמועה הזאת תוקיר במחיר שטרות האגיות ובמחיר ארצות הנגב; אבל ראיתי כי אך למותר הוא. — את ה' מוקאטטא דברתי אך מעט בבית ה' אליפאנט; אך עם זה האדון דברתי הרבה, עמו ועם רעיתו הגבירה, אשר גם לבה מלא מאהבת א"י. בלי ספק נודע לך כי להאדון הזה שם גדול בבריטאניא והוא היה אוהב

ביקאנספילד והוא גר עשר שנים באמיריקא וקאליפארניען במקום אשר לו נחלות רבות, וארבע שנים גר בא״י.—הוא יבקש ישוב א״י בכל לבו, אך הוא יתעצב מאד בראותו כי אדירי ישראל ועשיריו לא רק ימאסו בא״י כי אם יקומו כאויבים נגד הדעה הזאת; ומאשר כי אך להיטיב חפצו לכן נעתר לבקשת החברה בלאנדאן לקחת את הכסף ולפדות את המחכים לגאולה בבראדי. ואלה המה דבריו: — „אני אדע נאמנה כי אף אחד מכל אלה אשר יבאו לאמיריקא לא ישבו אף שלש שנים על אדמתם כי אם אל הערים הגדולות ילכו; אך על כל איש החובה להציל כאשר לאל ידו; ואחרי כי לא״י ימאנו לתת כסף לכן לכל הפחות אעשה כעת הסד עם אלה העטופים ברעב״.—אני דברתי עמו הרבה וכפי הנראה מצאו דברי חן בעיניו, כי הרבה לבקשני כי אוסיף לפקוח עיניו בדברים רבים אשר היו נסתרים מנגד עיניו עד כה. גם מכתב זכרון אשר כתבתי בשפת אשכנז נתתי לו. מכתב הזכרון הזה כתבתי זה כחמשה ירחים, ומסבות שונות לא יכלתי לתתו לידי החברה כי״ח פה ופאריז עד לפני ירח ימים. במכתב הזכרון, אשר יכיל שמונים עלים פאליא, דברתי על מצב בני ישראל ברוסיה במשך ארבעים השנים האחרונות והרדיפות אשר היו עד הנה והגדתי לההברה דרכה על פניה בלי מישוא פנים. המכתב הזה כלה כחי כי רגעי ספורים ורק בלילה (כאשר גם כעת הנני כותב בשעה העשתי עשרה) כתבתי אותו ובכסף מלא שלמתי בעד כל קאפיע, עד כי הוצאתי לערך מאה רו״כ על הכתיבה מכיסי, אך כפי הנראה דברתי אל חרשים; והנני אף אני להדפיס את המכתב ואשית עליו נוספות ואקוה כי הוא יפיץ אור על דרכי החברה. — שני מאמרים נסדרו כבר לדפוס בהשחר, האחד בהחוברת הי״א בשם: „אבות נזיקין״, ובו אדבר גם אותך משפטים על כי נשאת שם סאנטא בכבוד. האיש הזה היה צורר ישראל בכל לבו ונפשו, רק דבריו שנה איסטאצי, ובהשחר שנה שלישית כבר הגדתי לו דרכו על פניו, כי הוא כתב כי בני ישראל ההולכים אחרי התלמוד והשלחן ערוך עלולים לגנוב, לרצוח, ולהשבע לשקר ולבגוד בהממלכה, דברים אשר בעת ההיא עוד לא אמר אף צורר ישראל, ולאיש כזה יהיה זכרון טוב בישראל? היו לא תהיה!

במאמר ההוא דברתי נגד החברה ביתר שאת, אך במאמר הבא אחריו בחוברת הי״ב, ובמאמר „הרימו מכשול״ בחוברת הא׳ לשנה העשתי עשרה, אדבר דבר ברור להראות כי אך רעות במגורה ובקרבה ועלינו לעשות הכל להפילה למשואות.

אני חולה הנני זה כחמשה ימים במחלת הגרון ולא אצא פתח, אך יום יום ילך המליץ בינינו אל ה׳ אליפאנט ויבא אלי להשמיעני את דברו. אתמול שלח אלי את הדזיום כראניקל ובו המאמר נגד נעטטער, גם אמר לי כי יכתוב גם לך מכתב בדבר מלאכותו לבראדי.

אקוה לדבר עוד עמו ולתוך עצה ביום הה׳ בטרם ילך מזה לבראדי, ומשם לרומעניא ואחרי כן לקאנסטאנטינאפעל.

היה שלום, דו״ש ואוהבך

פ. סמאלענסקי.

ג.

ידידי הנכבד!

אם כי נלאיתי בימים האלה מקצר רוח ומחסרון כח ועבודה קשה והדלתי בעבור זאת לענות לרבים, ואף גם לזאת יִתר לבי ממקומו בראותי כי שקר העצה וישוא הלֶקח הנאמן, כי איש חנף ומכזב אחד יעשה וגם יוכל יותר מעשרים ישרי לב, כי לו אזנים קשובות במקום גדולים ועשירים, בכל זאת משכתי ידי מהמלאכה העמוסה על שכמי למען ענות לך דבר על שאלותיך, בראותי כי לא כתם תשאל ולא אך לבלות את העת בדברים, כי אם כתלמיד חכם השואל למען ידע הלכה ולמען יורנה גם לאחרים, ואחרי כי נודעת לי בשמך כי אתה היית אחד מראשי המתנדבים בעמנו לעלות לתור את הארץ, לכן אקוה כי דברי לא יהיו לך לבדך כי אם תשמיעם בשמי גם ליתר השואלים אשר ידעת שמם ומקומם.

א) בהשתפך נפשך אל חיקך על כי עברה שעת הכשר ומאומה לא נעשתה בדבר הגדול, אשר ראינו אותו בחזון יוצא לפעולת אדם, נפשי כנפשך ולבך כלבי וגם אני אדכה ואשוח על החלום הנעים אשר גז חיש ויחלוף וישאיר אחריו לב רַגז, תוחלת נכובה ולעג נעוי לב.

אולם באמרך כי כמעט יצדקו בעיניך אלה המלעיגים, אשר הזהירו לבלתי שלוח יד בדבר אשר לא נשיגנו, כי אמנם לא לנו להיות אדונים לנפשנו, כי עבדים היינו ועבדים הננו ובעבדיותנו נאבד, ואם תנתן פתאם החפשה לעבדים אז ירימו ראש ויגדילו עקב על כל ותאותם להשתרר תגדל עוד מתאות אדוניהם אשר עבדו בהם בפרך, וכן היה כי כל אלה אשר יצאו בראש העם זה איש לדרכו, האחד התבקע בלבבו כי הוא יהי למשיח ישראל והשני מצא מקום טוב להשתבר בו ויתרם התנשאו ליעץ ולבנות ולהבין בטרם אשר הבינו עצה ומה הוא בנין ותבונה, ועל כן כל דבריהם לעו וכל מעשיהם נשא רוח, וגם עמל המביעים דבר לקח הבל — בכל אלה לא צדקת אחי, כי אם אמנם אין להפלא אם הארץ תרגז תחת עבד כי ימלוך, וכל מבין דבר ידע זאת מראש כי הממשלה בידי עבדים, אשר זה עתה יצאו לחירות תהי עבדות לרפי כח מהם, ואיכה נחשוב אחרת? אנשים אשר בכל ימי חייהם ראו בעיניהם רק אדונים מעבדים בפרך ובאכזריות, ועבדים וראשיהם כפופים וגביהם שחים ורגליהם כושלות באין מעמד, החכמה יבינו משפט האדם בשובה ונחת בלי תגרת יד ושבט הרשע? הניחו להם מעט קט וישאפו רוח וישכחו את השבט הנוגש בהם או אז ילמדו לאט לאט לדעת ארחות משפט, ואם כן לו גם היתה כזאת, כי אחינו אשר למדו מאז להיות הויים סחופים ומהולדלים, לשמוע אך קול נוגש ומצוה, אם המה לא ידעו ברגע הראשון בהמלטם על נפשם חקי חיים וארחות משפט? כי איפה למדו את אלה? האם במצור ומצוק אשר סביב שתו עליהם שונאיהם? אבל הנו להם מעט קט ותראו אם לא ישובו, כאשר ינוח להם מעט, ויביטו במבוכם ואז תאחז במשפט ידם וידעו עת לכל חפץ בכל אלה אשר ממשלתם נכונה בידם ועתותיהם בידיהם נתנו.

אשר על כן לו גם אמת היתה כי תקותנו עלתה בתהו בפשע אלה אשר אמרו להשתרר או לראות ברכה לכיסם, גם אז אך משפט שוא היה לאמר כי בעבור זאת אין לנו לבקש את הדבר הגדול הזה מיראה פן יבאו רעים וישחתו אותו, כי אם אמנם בתחלה תהיה כזאת בכל זאת עלינו לקות בצדק, כי גם הטובים בעם יקומו ויעשו הטוב וברבות הימים ישוב העם ויראה ויבין כח טוב לו ויחזק בו — אולם

מה נאמר ומה נדבר אם כל אלה ישוא ושקר המה ורק ידי אלה מאחינו החכמים בעיניהם, אשר יאמרו: נאהב את ארוננו ושבטו ונחת זרועו ובעיטת רגלו ולא נצא לחפשי, רק ידיהם היו במעל. כי הם המה למדו כל ארחות צוררינו ויעשו כמעשיהם. כי מה עשו לנו צוררינו מאז ויעשו כיום? בתחלה מגו יגרשונו, מכל פֹעל טוב ינידונו, מכל הלקה טובה ירהיקונו, להם אבירים יקחו מידינו ויתנו לנו רק פת להם אשר עלינו לפשוע עליה, כל דרכי החיים יסכו בעדנו בסירים, ישליכו עלינו שקוצים וינבלונו וישימונו לסחי ומאוס, ואחרי כן יקראו בגאון: ראו את העם הנבזה הזה אשר ישלמותיו יתעבוהו, אשר דרכיו נלוזים, ניבו נבזה וכלו לנדה וכמפלצת הוא בקרבנו — הן אלה המה פעלי צוררינו מאז ועד היום. ומה יעשו אלה מאחינו אשר אל דרכי העמים ילמדו ואשר יטיפו עלינו כל היום: היו נהיה כגוים?! גם המה בתחלה ישימו מכשול בכל דרכינו, ואך נרים יד או רגל לצאת לעזרת אחינו להוציאם מבור צרה, יחד עלינו יתמלאו ויבקשו תואנות ועלילות להניא מאחרינו לב אלה אשר לא יבינו משפט, וגם רוח שקר יוציאו מאוצרותיהם ולא ידעו בשת לעמוד כצוררים על המשמר להפיל בלהות על הנדחים והאובדים למען ישובו ויענו תחת יד מעניהם, ואחרי כן כאשר יצלה בידם לשום מכשולים בדרכינו, להרבות כושל ולזנב כל הנחשלים אחרינו, או אז יפערו פיהם בגאוה וגדל לבב לאמר: הן אנחנו ראינו כל אלה מראש, הן אנחנו הזהרנו לבל יצא העם בדרך סכנה, אבל מי הסב את הסכנה? הלא המה בידיהם! זאת לא ישמיעו.

הנה אם נעביר את כל המעשה אשר נעשה זה כשמונה עשר ירחים לפנינו או אז נראה ונוכח, כי לולא קמו בנו בוגדים מבית, כי אז מצאה ידנו בעזרת רודפינו וצרינו לגדל ארץ לנו ולבנינו. בראשית התגלעה המהומה היו אלפים ורבבות נכונים לעזוב ארץ, ואלפים ורבבות היו נכונים להושיע להם, ולו הלכו כל אלה אשר בקשו לנוד כלם יחד אל ארץ ישראל ולו נתן כל הכסף הנקבץ רק על ידיהם, כי אז מצאה ידם לקנות יותר ממחצית הארץ ולבנות להם בית ולהכין להם מחסה ומסתור מפני אויב וגם לאחיהם האובדים בארצות אחרות היתה אחרי כן תקוה. והנה קמו בנו

תרבות אנשים בוגדים ופוחזים אשר באכזריות מאין כמוה הטו ידם על אלה האובדים ויַתוו להם הדרך גם על אפם ועל חמתם, בחזקת היד שלחום לאמעריקא, וירבו כזב על כזב ושקר על שקר להבטיחם כי שם יונח להם. אולם לא זאת בלבד עשו, לו שלחו את את החלק האחד כחפצם לאמעריקא ואת החלק השני כחפץ הנדחים לארץ ישראל ויחלקו ביניהם את כסף הנדבות כי אז החרשנו, כי אז אמרנו: פשרה עשו! אבל עתה אחרי אשר שלחו כ ל ם רק אל המקום אשר ה מ ה בחרו ואת כל הכסף הוציאו אך לחפצם ולא לחפץ האמללים אשר בעבורם נקבץ, ואלה האמללים, אשר מאנו שמוע בקולם ויתורו להם מנוחה כחפצם לא השיגו אף אגורה אחת, הנה עתה לא אלה שהלכו שמה הראו כי לא יצלחו לרשת ארץ, כי אם אחיהם אשר עמדו על הדרך ויגזלו את כספם מהם, חברת כל ישראל ג ז ל ה מאת הגולים את הכסף אשר נִתַן להם מאת נדיבי לב ועל כן אסרה את ידיהם ואת רגליהם כמו בנחשתים לבל יוכלו צאת ובוא ולשלוח בחפץ כפיהם כחפצם. ואף לא זאת בלבד עשתה החברה, כי אם שכרה שכירים להוציא דבה על הארץ ולהניא לב אלה אשר כסף בידם לבל יערבו לבם לגשת אל הארץ אשר לפי דבריהם שם אך מות ומשכלת— ועתה מי הסב בכל אלה כי כל עמל הישרים בלבותם עלה בתהו? האם ידי אלה אשר התנדבו לצאת בראש עמם, או אלה אשר ישבו כמרצחים על אם הדרך ולא נתנו אותם ללכת בדרכם או השיבום בחזקת היד אל מאסרם? ואם אחרי כל אלה יפערו היום הבוגדים פה ובארצך את פיהם ויתפארו כי חכמים היו ויראו את הנולד הנה יוסיפו על מעלם ופשעם עוד חטאת כי יתפארו בבגדם ומעלם. הן לפי זאת יצדק כל מרצח, אשר יניא את איש לבל יצא לדרך והאיש לא ישמע לקולו ויפול שדוד תחת ידי המרצח, בהתהללו אחרי כן בחכמתו הגדולה כי ראה את הנולד.

אחת היא על כן אמרתי כי לא פרוד הלבבות בין הגולים היה בהם לרעה כי אם ידי צורריהם מאחיהם אשר הניאו את לב העם לבל יקום לעזרה להם, כי במה יכלו עשות גדולות? הלא אך בכחם ובכספם המעט, ובו עשו באמת נפלאות, ואם נראה כיום רק קולוניא אחת נוסדה בְישראל נשתאה ונשתומם על כח לב מיסדיה כִי למורת רוח צורריהם

מבית ומחוץ עשו וגם יכלו, ונוכל לשער בנפשותינו מה היה לולא קמו הבוגדים נגדם, ולוּ נִתַּן להם כל הכסף הנקבץ, יותר מששה מיליאן...

ב) וגם בזאת לא צדקת באמרך כי אם בעת צרה ויגון לא מצאה ידנו לעשות מאומה מפני מנגדינו הרבים אשר לא יחשו ותמיד כל היום יסירו לב העם מאחרי הרעיון כי עם אנחנו וכי לנו עוד תקוה אחרת מבלעדי התקוה האחת להתבולל בעמים, ואף כי בעת אשר יונה מעט ואם גם למראית עין, הנה אז אין מי ישמע בקולנו ושוא כל דברינו ועמלנו — כי אמנם לא כן הוא. אמת הדבר כי שעת הכשר יקרה מאין כמוה עלתה בתהו ושעת הכּשר כזאת לא בקרב ימים תִּמָּצא לנו עוד, ומי יודע אם תבא גם לבנינו אוֹ לבני בנינו שעת רצון כזאת לבנות לנו בית. ואל תשגה בדברי לחשוב כי גם אני מאמין כי כלה זעם ואפס הַמֵּץ, וכאשר עברה הסערה יטהרו השמים ואור שבעתים יאיר לנו, לא זאת! הנני מאמין באמונה שלמה, כי כל אלה הצרות שבאו עלינו: המה רק כהקדמה לאלה שתבאנה אחריהן, ובלי כל ספק לא יעלה עוד על לב הדור הבא לחשוב את אשר חשבו אבותינו כי בידינו לכונן אשרנו, המה יחושו את אשר חשו אבות אבותינו כי בגולה הננו, כי כן הוא תמיד בישראל. ימים רבים ירדפו ויענו אותם בלי המלה עדי יְדַכְּאוּ מאד וישפל רוחם ויפול לבם ולא ירהבו עז להרים עוד ראש, ורק לשופטיהם יתחננו: הוסו, המלו עלינו, הן גם אנחנו כמוכם בצלם אלהים נבראנו! וכאלה דברי תחנה ותפלה ובקשה, או אז ימצאו בקרב צורריהם אנשים אשר ירך לבבם לקול התחנונים ויקומו להמליץ בעדם להסיר מסבל שכמם, ולחוננם ולרחמם ולתת להם לשאוף רוח חיים—ואנשי הלב האלה ילחמו עדי יצליחו להטות לב המושלים והשרים להם לטובה וירחמום וימשכום ח ס ד ו ס ב ל נ ו ת. והיהודים האמללים אך יסירו עֻלם מעל צוארם יגילו בכל לב ואין די תודה ותהלה בפיהם למרחמיהם ואב לבנים יביע את כל הצדקות אשר עשו להם, ואז יחלו לחשוב לאט לאט כי מְאֻשרים כמוהם אין בכל הארץ. ואחרי אשר ראו מנוחה שנים אחדות אז ישכחו כי אך ח ס ד נִתַּן להם ו ס ב ל נ ו ת עמדה לימינם

ולא המשפט, ויחלו לבקש גם משפט להם ויחפצו להיות ככל עמי הארץ, גם חפצם יצליח בידם כמעט, או אז ירגזו פעם אחת צורריהם ויתגעשו כי הוציאו את העבדים האלה לחירות.—כל עוד אשר בשם הסבלנות והחסד ידברו אז אך מעטים המה אשר יבקשו להראות לכל כי ימאסו בחסד וסבלנות, אך כאשר כמשפט כל העם כן יֵעשה גם להיהודים אז יחגרו ממסגרותם כל צורריהם וישובו לדכאם ואז גם החסד והסבלנות ישָכחו מלב עדי יכבשו שנית אותם לעבדים להם. ובצר לישראל יאנחו ויאנקו ויסבלו במנוחה כי נטל עליהם, ויראו יד אל וזעם עליהם בכל אלה. אבל את המכאוב הנורא יחושו רק ברגע הראשון כאשר יסערו מנדיהם להפיצם אחרי אשר חֻפשה נִתנה להם. בפעם הראשונה כאשר יגיחו נגדם להַשים נויהם, לגזול את הונם ולתתם כעפר לדוש, אחרי אשר ימים רבים ראו מנוחה ויתברכו בלבבם כי גם המה כבני הארץ יֵחשבו, יתעוררו ויפקחו עינים ויראו את הצרה בכל מרְאֶהָ הנורא, ואחרי כן יסכינו בה לאט לאט ויוסיפו שאת את עֻלם. ועת כזאת היתה כעת לעמנו; אחרי שעברו שנים רבות בתקוה טובה ובחזיונות נעימים כי כבר כלה זעם ולא תקום עוד פעמַיִם צרה להם, אחזה בהם פתאם יד שונא ותטלטלם ותניעם בחזקה עד כי נשברו כל עצמותיהם ובעת הזאת חשו את המכאוב, כי זה כמה לא נסו עוד לשאת מכאובים והיא היתה שעת הכּשר, כי מעתה אמנם ישוב הכל כשהיה, לשאת מכאובים וכעס כל היום, לשמוע חרפות וגדופים מרבה להכיל, לשבוע צרה ויגון ולהרכין ראש ולשאת כל אלה במנוחה, ובכל העת הזאת אין לקות כי יתעורר העם שנית לפעל, בלתי אם יעברו ימי הרעה ושבו מרחמים למשוך אותם חסד ולהורות להעמים תורת הסבלנות וישב ישראל וישב בטח ושקט שנים אחדות, או אז כאשר ישובו להרגיזו מרבצו תהיה שנית שעת הכּשר לתת חכמה בלבו, אך היום ההוא עוד ירחק חק, — עוד תעבורנה שנים רבות בצרה ויגון, עוד תעבורנה שנים רבות מהן בבכי ותפלה ותחנה, ועוד רבות מהן במלחמות וריב שפתים על דבר תורת האדם והחסד והסבלנות עד אשר ישובו וירְחמו ועד אשר ישובו צורריהם להפילם שנית אחור... עת רצון היתה והיא עברה כצל באשמת

הבוגדים בקרבנו אשר עזרו לצוררינו לשלוח ידם בגו. צוררינו החלו להרגיז אותנו ממקומנו ובוגדינו בקרבנו כֻלו בהניאם אותנו ממצוא מקום אחר...

אולם אחרי כל אלה לא נאמר נואש, כי אם אמנם אין כל תקוה לשוב ולראות עד מהרה המון רב יוצא לבקש לו מנוחה, בכל זאת יש ויש לאל ידנו לעורר לב אחדים, ואם גם לאחד אחד יצאו הנה ברבות הימים יהיו לקהל רב והמה יהיו המיסדים בית ישראל. ועל כן חלילה לנו מחדול לדבר בדבר הזה או לרפות ידי החפצים בו ולבם, כי אם נחזיק בו אז יש תקוה אשר במשך עשרים או שלשים שנה יהיה לנס לכלנו, ואם תתבונן היטב בדברי ב ה ש ח ר תראה כי לא שבתי אחור מהרעיון הזה, רק כי בשובה ונחת החלותי לדבר בו אחרי כי הוא כעת לא להעיר לב קהל גדול כי אם אחדים ולהפיץ את הדעה בעם, אם גם לא עד מהרה תצא אל הפֹעל. כל עוד אשר לב אלפים נהה אחרי ארץ ישראל ויתנדבו לבא שמה, אז היתה החובה לדבר בכל רגשות לבנו לעורר את האהבה, אך עתה אשר נדבר בהרעיון הזה לא לנפשות סוערות, כי אם ליושבים בטח, עלינו לדבר בו בשובה ונחת.

ג) ובדבר הזה תמצא תשובה גם להשאלה השלישית ששאלת: מה נעשה כיום בחפצנו לתת אהבת שפת עבר בלב אחינו תחת אהבת הארץ אשר החלונו לטעת על לבבם. כי אמנם לא זה חפצי ולא זאת מגמת פני לטעת אהבת שפת עבר ת ח ת אהבת הארץ, כי אם לתת אהבת שפת עבר בלב אחינו למענה ו ל מ ע ן אהבת הארץ. בינה בדברי אלה היטב. בדברי ובהתעוררי בכל רגשות לבי למען ארץ ישראל הוא רק יען כי אהשוב את עמנו לעם, ועל כן כל דבר אשר יכון לעם עלינו להחזיק בו ולהקריב נפשנו עליו, ואין כל ספק כי ארץ תכון לעם לחזקו ולאחדו, ועל כן עלינו לבקש ארץ מיוחדה למען קהל גדול מקרבנו, ועל כן עלינו להחזיק בשפת עבר יען כי שפה אחת תקרב הלבבות ותעשה עם לעם. אולם כל עוד אשר תקוה נשקפה לנו לרשת ארץ היה לנו להתאמץ להשיגה ואחרי כן לשום לבנו אל השפה, כי לוּ היה לנו קהל גדול בארץ ישראל

כי אז על נקלה הצליח חפצנו בידנו ללמדם כלם שפת עבר, אולם עתה אחרי אשר רק מעט מעט מאד נעשה לטובת הארץ עלינו לשום כל לבנו אל השפה, לא למען תירש מקום אהבת הארץ בלבנו כי אם למען נוכל גם על ידה להביא אהבת הארץ בלב אחינו. כי שלש סגולות בשפת עבר: א) כי היא היא החבל המרתק אותנו אל אבותינו ואחינו ותורתנו. ב) כי היא לנו כעזרה בצרות עת אשר עלינו לשוע אל אחינו, ואם המה כלם ישמעו אותה אז על נקלה ידעו את מחסורינו, לא כן עתה אשר אחינו שקמו לעזרה לנו לא ידעו אף מה מכל דברי האמללים וחפציהם. ג) כי לכל אלה אשר יבינו עברית נוכל לדבר בשפה ברורה בדבר לאומנו וארצנו ובכל אשר טוב הוא לחזק את אשיות בית ישראל, מבלי כל יראה ופחד פן יהיו דברינו בידי צוררינו לכלי משחית לחבל אותנו. הן כמה וכמה צרות וחרפות וגדופים מנעו ממנו לו דברו עד היום הזה רק עברית אל העברים ולו שלחה החברה כי״ח ויתר החברות דבריהן רק בשפת עברית, כי אז לא היו אף הנה וקריאותיהן לפח ולמוקש לנו כהיום הזה...

ועל כן הנני לבאר לך את מחשבתי בדבר שפת עבר ומה לנו לעשות. אתה ורעיך תאמרו לאגוד אגודה ולקנות ספרים מנבחרי הסופרים ולתמוך בכסף הנותר בידי הסופרים הטובים. ואם כי לא אומר לכם כי לא טוב הדבר אשר תאמרו לעשות, אבל אם תחשוב כי בדבר הזה תעשו פמעלות רוחי תשגו מאד. מיום חשבי מחשבות יתר לבי ממקומו בראותי מצבת אבן לתפארת על קבר איש חכם אשר אולי מת ברעב. חנופה היא מאין כמוה! וכן הן בעיני פעולות כל החברות אשר נוסדו לשפת עבר מאז קם בן-מנחם עד היום. החבורות האלה יקימו מצבות למחברים מתים כי יחיו את ספריהם ויתפארו בדבר הזה כי הגדילו לעשות, אולם לדעתי יקברו תחת המצבות האלה את שפת עבר לעולם ועד.

והדבר הזה רע בעיני מאד מאלה הטעמים: א) דרך אחינו הוא להוקיר את העבר ואם יזכרו ויעלו כיום שפת עבר על לבם אז לא ישימו לב להחייב כי אם להמתים ויוציאו את ספריהם מערמות האבק ויפיצום בעם, אשר רוחו זרה להם ולא יקרא בהם אף לא ישים אליהם את לבו,

ורק לאוהבי מחקר בקדמוניות יהיו לשעשועים, ובדבר הזה יבַלו כסף ההמון בדבר אשר לא יועיל לאיש ומה גם להגוי כלו. ב) אם גם יאמרו לתמוך בידי הסופרים החיים לא יועילו אף במעט לא להשפה ולא להסופרים, כי מי ומי יהיה השופט לשפוט את הספרים? הן לא בארץ אחת נשב אשר נוכל לבחר לנו אנשים על פי רוב דעות, והיה כי תוסד חברה כזאת אז יתנגשו אחדים ויהיו לשופטים לא על פי רוח העם כי אם על פי חפצם. ג) כי הבל ורעות רוח הוא להשמיע המשפט לתמוך בידי הסופרים; אם סופרים המה אשר לא יוכלו לעמוד על רגליהם אז יפלו ולא יקומו, כי הלא זאת היא אבן בחן למפעלות סופר, אם ימצא חן בעיני הקוראים אז יקנו את ספרו ואין חפץ לו בנדבות, ואם ימאסו בו אז אך חנם נתמוך בידיו.

ד) כי בדבר הזה ירימו רבים את ראשם להתפאר כי יעמלו ויעשו למען שפת עבר בעת אשר כל פעולתם תהיה כי ירימו שקלים אחדים תרומה להחברה ובקרבן הזה יחשבו כי קנו להם את לב העם כלו ולהם הצדקה לשפוט ולשבת בראש. אבל הדבר הזה היה בשפת עבר להבזותה בעיני אחינו, רק יען כי כנדבה השבו כל שקל אשר נתנו במחיר ספר, לולא היה כדבר הזה כי אז רבו ספרים טובים, כי לספרים הטובים נמצאו הדורשים להם, והספרים הרעים נִתנו למאכלת איש, בעת אשר עתה כלם יחד כמבקשי נדבות המה, וכאשר ניסד אגודות לתמוך בשפת עבר אז נוסיף על החבורה פצע בהראותנו כי אין לה רגלים.

ה) והדבר הרע מכלם הוא כי בכסף הזה הנקבץ לתמוך בידי מטים ישגבו חיל על הרוב רק מקבציו וראשי החברה. אם אנשים המה אשר המה צריכים לאותו דבר אז הן יאכלוהו, ואם עשירים המה ולא לכסף המה צריכים אז יעשו עוד רע מזאת, כי יהיו לנדיבי לב בכסף אחרים, ומבקשי העזרה יבקשו להצמיד להם חנף ולכוף לפניהם ראשם, ועל כן לא האיש אשר לו יאתה התמיכה יקבלנה כי אם היודע לכזב יותר, או אשר לו עז מצח וידע להפיל התיתו עליהם כי יתנם לבוז בעטו או בפיו, ואז יהי הכסף רק לכלי משחית להבל, להרים ראש לעשירים אחדים אשר יקנו להם כתר כבוד בכסף אחרים ולנבלים אחדים

מהסופרים אשר ידעו להוציא אותו מידי הראשים בחנף או בחזקת היד (כאשר כן היה בכסף אשר אספה חברת כל ישראל למען הנרדפים).

ו) לו גם אך טוב וישר יהי פעל החברה ורק סופרים מצוינים ומשוררים נעלים וחוקרים נאמנים ודורשים מחֻכמים ינחלו הלקם, והראשים יהיו כמלאכי אלהים יבינו משפט ולא יעותוהו ולא יכשלו בבני אדם שאינם מהוגנים, אך אחרי כל אלה למי תועיל? הן אך לסופרים אחדים! על חברי החברה הלא יֵחשבו רק אלה הנותנים כסף והעם מה יהא עליו? הן לא רק למען תמוך בידי סופרים ומדפיסים אחדים נפיק נפשנו ונכלה כחנו. עלינו, בחשבנו כי שפת עבר תהיה לכלי הפיץ לכל העם, לשום לבנו להעם ולא לאחרים. כי על כן ארגז תחתי בשמעי כי מיסדי חברות כאלה מנשאים את לבם, כי המה עושים טובה את העם ושפת עבר, כי שקר הדבר, לא להעם ולא לשפת עבר יעשו, כי אם לנפשם, לנחול כסף או כבוד...

ואלה הדברים אשר אחשוב אני לעשות לשפת עבר: ליסד אגודות אשר כל חבריה יקבלו עליהם ללמד או ללמוד שפת עבר; למוד שפת עבר נחוץ מאד לכל הבנים והבנות, ועל כן החובה על כל אוהבי שפת עבר לדבר תמיד על לב כל רעיהם וחבריהם כי ילמדו וילַמדו אותה לבניהם, ולהעמיד מורים חנם לכל דורש ומבקש להבין שפת עבר, ובמחיר הכסף אשר יקבצו ידפיסו ספרי למוד וחנוך וימכרום במחיר קל או חנם יתנום. וכל אחד אשר יספח על החברה יקבל עליו להטות לב יודעיו ללמוד שפת עבר או כי יאציל עת ללמדה לתלמידים.

אולם באמרי שפת עבר אל תתעה לחשוב כי מחזיק אני בדרכי המשכילים הראשונים, אשר הציבו שפת עבר כאויבת להתלמוד והמדרש וכאלה, כי הם המה אשמים בכל אלה שנשתכחה תורה מישראל. המה לעגו להתלמוד והמדרשים, ובעלי התלמוד בזו לשפת עבר, ובין כה וכה הסירו את לב הבנים גם משניהם, ואנחנו אם נבין את הדבר כמו, אז נעזוב דרך כסל זה, כי אחת היא לנו מה ילמד הלומד אם תלמוד או אגדה או מדרש או כתבי הקדש, אם אך ילמד דבר מה מהתורה אשר בידינו, ועל ידי זאת יבין אם מעט או הרבה דברי אחיו אשר יכתוב בשפת

עבר, כי אחרי אשר עיקר הפצנו בהחזיקנו בשפת עבר הוא כי נאחד לב העם, וכי תהיה לנו שפה אשר בה נוכל להשמיע איש נגעי לבבו לרעיו, לכן לא לנו להתות דרך הלמוד כי אם ילמוד איש כחפצו אם אך ילמוד. והיה כאשר לא ישימו פדות בין התלמוד והאגדה לכתבי הקדש ושפת עבר או אז ירבו הלומדים גם את שניהם, ואז לא ימצא הסופר הטוב גם כל חפץ בעזרה, כי אם הקונים את ספריו אשר יבינו בהם הם המה יהיו עוזריו, ואז תמצא גם יד החכמים אוהבי קדמוניות להוציא חפצם, ואז נדע כי שפתנו אתנו. ולדבר הזה לא נדרוש לכסף העשירים ולא לעצת נבונים בעיניהם, אשר כל חפצם בהשמיעם עצתם רק כי יהיו כנבונים גם בעיני העם, אחרי כי גם יד העני והדל תמצא להספח אל החברה הזאת ולפעול בה הרבה משבעה אצילי העם. את הדעה הזאת הפיץ בקרב חבריך ואגדו אגודות איש בעירו ומקומו, אשר חפצן ומטרתן יהיו להפיץ דעת שפת עבר בקרב העם, לעורר לב כלם לאהבתה ולבקש ללמדה לכל הבנים והבנות כפי אשר יבחרו האבות מבלי קרוא מלחמה בעבור הספר אשר יבחר בו, או אז תקוה נשקפה כי ברבות הימים יהיו כל בנינו למודי התורה ורב שלום בנינו בבית, כי לא עוד יוסיף ימשול בנו כל נבוב לב וכל לץ יהיר אשר כל דעתו ותפארתו היתה עד כה כי לא יבין שפת עבר, או אז יצאו ויבאו לפנינו רק אנשים אשר ידברו אלינו בשפה אשר נבין ואנחנו נקרא להם והם יבינו מעלות רוחנו, ואם הדבר הזה יצא אל הפעל, אז יהיה כהמכונה המושכת אחריה המון עגלות בכחה להביא אתה את כל חפצי לבנו והזיונות רוחנו לעמנו האמלל...

אוהבך ודו"ש

פ. סמאלענסקין.